

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΜΑΪ-ΑΥΓ 2015

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

Επιθεώρηση

Η Μάχη του Κιλκίς-Λαχανά 1913

Το «Σφαγείο» του Ελληνοβουλγαρικού Πολέμου

Όπου Πετούν οι Αετοί...

Βασικό Σχολείο Ελεύθερης Πτώσης
του Στρατού Ξηράς

Οι Πληροφοριακές Επιχειρήσεις
κατά τις Αραβικές Εξεγέρσεις (Συρία)

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ/5

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ Επιθεώρηση

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1883 • ΤΕΥΧΟΣ 2/2015 (ΜΑΪ-ΑΥΓ)

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ
Αξιωματικοί Στρατού Ξηράς ε.α. 2,94 €
Ιδιώτες, Σύλλογοι κ.λπ. 5,87 €

→ Οι συνδρομητές εσωτερικού, αφού καταθέσουν τη συνδρομή τους σε οποιοδήποτε υποκατάστημα της Τράπεζας Πειραιώς:
Αριθμός Λογαριασμού: 6915-130036-953
IBAN: GR7901719150006915130036953
Να στέλνουν την απόδειξη καταθέσεως **ταχυδρομικώς**, με **e-mail** ή με **FAX** στη διεύθυνση του περιοδικού.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ (ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ)
Απλό (Επιταγή Τράπεζας Πειραιώς) 14,20 €
Συστημένο (Επιταγή Τράπεζας Πειραιώς) 21,60 €

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ (ΕΚΤΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ)
Απλό (Επιταγή Τράπεζας Πειραιώς) 16,30 €
Συστημένο (Επιταγή Τράπεζας Πειραιώς) 23,80 €

→ Οι συνδρομητές εξωτερικού μπορούν να εκδίδουν τραπεζική επιταγή από κατάστημα Ελληνικής Τράπεζας στο εξωτερικό προς την Τράπεζα Πειραιώς στη διεύθυνση του περιοδικού.

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
1020 ΣΤΓ

Διευθυντής Έκδοσης: τηλ. & fax 210 6553978 (Εσωτ. 3978)
Διαχείριση Συνδρομητών: τηλ. 210 6553978 (Εσωτ. 3978)
Διαχείριση Μελετών: τηλ. 210 6553978 (Εσωτ. 3978)
Καλλιτεχνική Επιμέλεια: τηλ. 210 6553166-67 (Εσωτ. 3166-7)

Επώνυμο:..... Όνομα:.....
Ιδιότητα:..... Νέα Συνδρομή Ανανέωση Συνδρομής
Οδός:..... Αριθμός:..... Τ.Κ.:.....
Πόλη:..... Τηλ:.....

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

Επιθεώρηση

Τα προηγούμενα
τεύχη
υπάρχουν και
σε PDF
στη σελίδα
www.army.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΓΕΣ/ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Διευθυντής

Διεύθυνσης Ενημέρωσης και Δημοσίων Σχέσεων

Ταξχος Ιωάννης Σουρβάς

Τμηματάρχης 5^{ου} Τμήματος

Στρατιωτικών Εκδόσεων

Υπλγός (ΠΒ) Δημήτριος Λαμπρόπουλος

Καταχώριση Συνδρομητών

Καταχώριση Μελετών

Multimedia

Υπλγός (ΠΒ) Δημήτριος Λαμπρόπουλος

Επεξεργασία Φωτογραφίας

Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση

Μ.Υ. Βασιλική Κιρτζαλίδου

Μ.Υ. Ιωάννα Νικολαΐδη

Μ.Υ. Μαρία Ρέκκα

Υποστήριξη Δικτυακού Τύπου (INTERNET)

ΓΕΣ/ΚΕΠΥΕΣ

Εκτύπωση

ΤΥΕΣ

<http://www.army.gr>

e-mail: ekdosis@army.gr

Οι εργασίες που δημοσιεύονται στη Στρατιωτική Επιθεώρηση εκφράζουν τη γνώμη και τις σκέψεις των συγγραφέων και όχι αναγκαία τις αντιλήψεις ή το δόγμα του Γενικού Επιτελείου Στρατού και ο συντάκτης είναι υπεύθυνος για το περιεχόμενο της εργασίας του.

Η εργασία που θα υποβάλλεται στο περιοδικό για δημοσίευση θα πρέπει:

- εφόσον πρόκειται για εργασία η οποία προέρχεται από αναπαραγωγή ή μετάφραση βιβλίου, άρθρου ή κειμένου, να επισυνάπτεται η εξασφάλιση αδείας από τον συγγραφέα για τη χρησιμοποίησή του και να αναφέρεται ευκρινώς ο συγγραφέας, τίτλος, εκδοτικός οίκος, χρονολογία έκδοσης
- να υποβάλλεται σε ηλεκτρονική μορφή (Microsoft Word), να μην υπερβαίνει τις 7.000 λέξεις και να συνοδεύεται, εφόσον αυτό είναι δυνατό, από ανάλογο φωτογραφικό υλικό –πρωτότυπες φωτογραφίες ή σκαναρισμένες σε ανάλυση 300 dpi– σε οπτικό δίσκο (CD), κατάλληλο για αναπαραγωγή
- να κινείται μέσα σε ευπρεπές και τεκμηριωμένο επιστημονικά και τεχνικά πλαίσιο, χωρίς αιχμές ή οξύτητες και προκλήσεις
- να μην περιέχει διαβαθμισμένες πληροφορίες
- να μην είναι αντίθετη ή επικριτική προς την επίσημη εθνική πολιτική της χώρας
- να παραπέμπει υποχρεωτικά σε βιβλιογραφία
- να υποβάλλεται ένα σύντομο βιογραφικό του συντάκτη.

Για περισσότερες πληροφορίες, οι συντάκτες μπορούν να επικοινωνούν τηλεφωνικά με το 210 6553978 - 3167. Προκειμένου για εργασίες επετειακού χαρακτήρα (28η Οκτωβρίου-25η Μαρτίου κ.λπ.), θα πρέπει να υποβάλλονται τουλάχιστον προ εξαμήνου, έτσι ώστε να δημοσιεύονται ως επίκαιρες από το περιοδικό μας.

Η Στρατιωτική Επιθεώρηση δέχεται για δημοσίευση εργασίες πρωτότυπες ή από μετάφραση, τα αντικείμενα των οποίων περιλαμβάνονται στη θεματογραφία του Παραρτήματος «Α» της Πάγιας Διαταγής του ΓΕΣ με αριθμό 0-17/2001, δηλαδή:

Στρατιωτικά Θέματα: Εθνική Άμυνα, Τακτική και Στρατηγική, Οργάνωση ΕΔ, Πολεμικά Μέσα και Υλικά, Ηγεσία - Ηθικές Δυνάμεις, Στρατιωτική Γεωγραφία, Στρατιωτική Ιστορία, Διοικητική Μέριμνα, Τεχνολογικές Εξελίξεις.

Γενικότερα Θέματα: Στρατιωτικής - Πολιτικής Φύσης (Παγκόσμιο Περιβάλλον, Συνασπισμοί, Συμμαχίες, Διεθνείς Οργανισμοί, Διεθνείς Τάσεις - Εξελίξεις, Γεωπολιτική, Γεωφυσική, Διάστημα, Εθνικά Θέματα).

Εγκυκλοπαιδικά Θέματα: Οικονομικά και Πολιτικά, Κοινωνικά, Θρησκευτικά, Φιλοσοφικά, Τέχνες - Επιστήμες, Ιστορικά, Λειτουργία του Δημοκρατικού Πολιτεύματος και των Δημοκρατικών Θεσμών.

Η απόφαση για δημοσίευση ή μη μιας εργασίας λαμβάνεται από την Επιτροπή Σύνταξης, ανεξάρτητα δε από τη δημοσίευσή της, η επιστροφή της στον συγγραφέα δεν προβλέπεται.

Οι συγγραφικές αμοιβές υπόκεινται στην ΚΥΑ Υπ. Αριθμ. 2/76198/0022 (ΦΕΚ 208/τΒ' /11-02-2008). Εφόσον δημοσιευθεί η εργασία, οι συντάκτες δικαιούνται για κάθε τυπογραφική σελίδα (μεγέθους χαρτιού 17,5 Χ 25 εκ.) 2.300 χαρακτήρων αμοιβή 6,53 € για πρωτότυπη μελέτη και 3,97 € για εργασίες από μετάφραση.

Οι δικαιούχοι συγγραφικών αμοιβών, μετά την έκδοση και διανομή του αντίστοιχου τεύχους του περιοδικού, μπορούν να επικοινωνούν με τη Δνση Χρηματικού του ΤΥΕΣ στο τηλ. 210 6552659.

Η έκδοση του περιοδικού γίνεται ανά 4μηνο (3 τεύχη κατ' έτος).

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΚΙΛΚΙΣ-ΛΑΧΑΝΑ

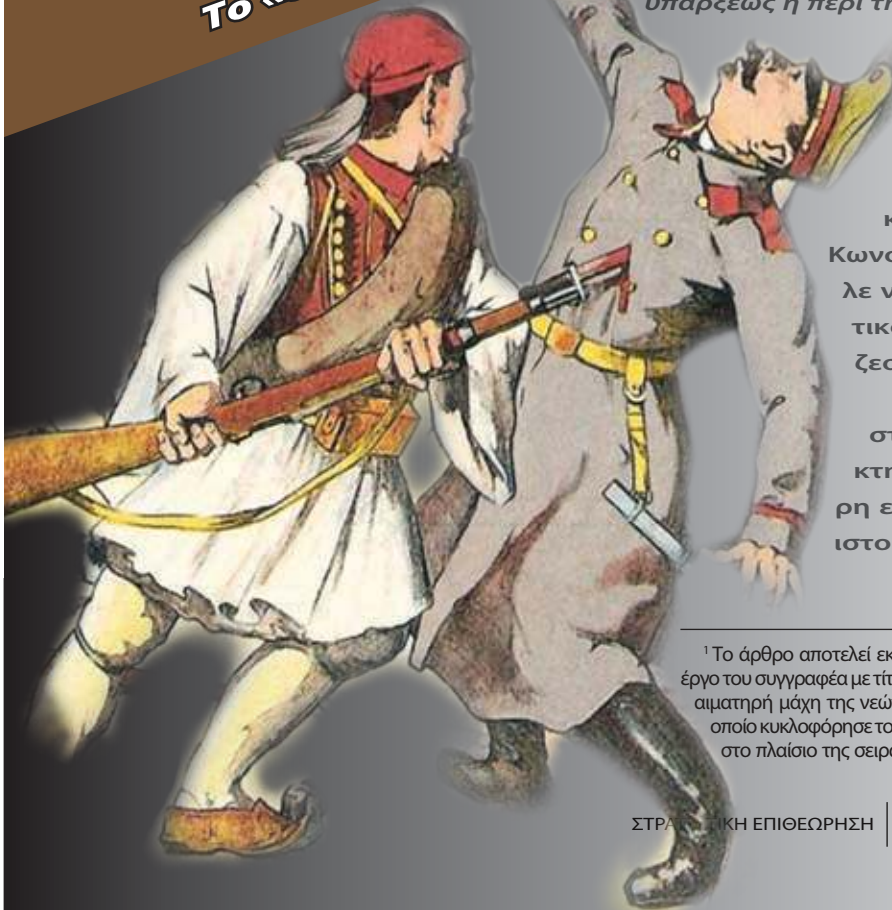
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:
Ανχης (ΤΘ-ΕΥ) Βασίλειος Αναστασόπουλος,
Ιστορικός ΓΕΣ/ΔΙΣ

1913¹

Το «σφαγείο» του Ελληνοβουλγαρικού Πολέμου

«Ο Ελληνοβουλγαρικός πόλεμος είναι αγών υπάρξεως και αι μάχαι τας οποίας θα συνάψωμεν προς τον εχθρόν θα κρίνουν περί της υπάρξεως ή περί της εξοντώσεως του

Ελληνισμού ως φυλής από μέσου της ανθρωπότητος». Τα λόγια αυτά ανήκουν στον Βασιλιά Κωνσταντίνο και έμελλε να γίνουν πραγματικότητα πριν ακόμα ζεσταθούν οι κάννες των πυροβόλων, στην πιο πολυαίμακτη μάχη στη νεώτερη ελληνική πολεμική ιστορία, στη μάχη του Κιλκίς-Λαχανά.

¹ Το άρθρο αποτελεί εκτεταμένο απόσπασμα από το έργο του συγγραφέα με τίτλο «Κιλκίς-Λαχανά 1913: Η πιο αιματηρή μάχη της νεώτερης ελληνικής ιστορίας», το οποίο κυκλοφόρησε το 2014 από τη Γνώμων Εκδοτική, στο πλαίσιο της σειράς «Μεγάλες Μάχες».

Η «ΠΑΡΑΝΟΙΑ» ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

«Ο πόλεμος μεταξύ ημών, των Σέρβων και των Ελλήνων είναι αναπόφευκτος [...] Θα ήτο ασυγχώρητον σφάλμα εκ μέρους μας ν' αφήσωμεν να μας διαφύγη η εξαιρετικώς ευνοϊκή στιγμή. Ο πόλεμος δεν θα διαρκέση πολύ [...] οι Έλληνες θα χάσουν την συνοχήν τέσσαρας ημέρας μετά την έναρξιν των εχθροπραξιών και θα ευρεθούν εις τόσον δύσκολον θέσιν, ώστε θα μας ζητούν την σύναψιν ιδιαίτερας ειρήνης διά να σωθούν». Το συγκεκριμένο απόσπασμα προέρχεται από την επιστολή που έστειλε ο Στρατηγός Μιχαήλ Σαβώφ, ο βοηθός του αρχιστρατήγου του Βουλγαρικού Στρατού, στον Πρωθυπουργό Γκέσωφ και αποτελεί δείγμα του πολεμικού πνεύματος που διακατείχε την ανώτατη στρατιωτική ηγεσία. Ένα πνεύμα που όμως ερχόταν σε αντίθεση με τη μετριοπαθή στάση του Γκέσωφ και ορισμένων ανώτατων στρατιωτικών, όπως ο Στρατηγός Φίτσεφ, Αρχηγός του Επιτελείου κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Όταν ο Τσάρος Φερδινάνδος συγκαλούσε το Συμβούλιο του Στέμματος, η απόφαση για πόλεμο με τους πρώην συμμάχους, την Ελλάδα και τη Σερβία, ήταν ήδη ειλημμένη στα παρασκήνια. Οι όποιες φωνές ενάντια στον πόλεμο καταποντίστηκαν από τις διαδηλώσεις στη Σόφια και από τις

επάρσεις των στρατιωτικών κύκλων που υποστήριζαν απερίφραστα ότι: «Σε δέκα μέρες θα μένη μόνον η ανάμνησις από τους Σέρβους και σε λίγες μέρες θα τσακίσωμεν τους Έλληνας». Η επωδός του Σαβώφ έγινε επωδός ενός ολόκληρου λαού, με τη συναίνεση του ανώτατου άρχοντα. Το ερώτημα που γεννάται είναι: ενώ όλα έδειχναν ευνοϊκά για τη Βουλγαρία –υπεροχή δυνάμεων, δίψα για την εκπλήρωση του μεγάλου ονείρου κ.λπ.– γιατί ηττήθηκε;

Ο Στρατηγός Μιχαήλ Σαβώφ ήταν τύπος βοηθός του αρχιστρατήγου, αφού ουσιαστικά ήταν εκείνος που διοικούσε τον Βουλγαρικό Στρατό. Αντικαταστάθηκε από τον Στρατηγό Ράντκο Δημητρίεφ, λόγω των συνεχόμενων ηττών που υπέστη ο Βουλγαρικός Στρατός.

Οι ρίζες της απάντησης στο ερώτημα βρίσκονται στην προετοιμασία της Ανώτατης Διοίκησης του Βουλγαρικού Στρατού για τον επικείμενο πόλεμο. Μια ανώτατη στρατιωτική διοίκηση είναι εκείνη που συντάσσει τα σχέδια, κατανέμει τις δυνάμεις της και καθορίζει τις αποστολές τους. Είναι γνώστης της κατάστασης του στρατεύματος που διοικεί, δηλαδή του έμπυχου και άψυχου δυναμικού, των δυνατοτήτων του, καθώς και των αδυναμιών του. Οφείλει να υιοθετεί ένα σταθερό στρατηγικό πλάνο, πάντα σύμφωνο προς τις επιταγές και τις γενικές κατευθύνσεις της κυβέρνησης, και το οποίο οφείλουν να γνωρίζουν όλες οι διοικήσεις. Το τελευταίο χαρακτηριστικό είναι ζωτικής σημασίας για την πολεμική προπαρασκευή της ιεραρχικής αλυσίδας. Κάθε βαθμίδα της ιεραρχίας οφείλει να ενημερώνει την προϊστάμενη διοίκηση για την κατάσταση που βρίσκονται οι δυνάμεις που διοικεί, ώστε η προϊστάμενη διοίκηση να εκδίδει διαταγές που να ανταποκρίνονται στις πραγματικές δυνατότητες των μονάδων.

Στις 2 Μαΐου 1913 ο Στρατηγός Ιβανώφ, όταν ενημερώθηκε από το Γενικό Στρατηγείο ότι θα αναλάμβανε τη διοίκηση της II Στρατιάς, ζήτησε να πληροφορηθεί τον χώρο συγκέντρωσης της Στρατιάς, για να λάβει την εξής απάντηση από το Στρατηγείο: «Πληροφορία περί της κατανομής των εν Μακεδονία τμημάτων να ληφθώσιν εκ του διοικητού της 3ης Μεραρχίας εις τας Σέρρας». Αλλά ο Διοικητής της 3ης Μεραρχίας, Στρατηγός Σαράφωφ, τον παρέπεμψε στον Στρατηγό Κίρκοφ, Διοικητή της 8ης Μεραρχίας, ο οποίος και φυσικά δεν γνώριζε! Έτσι, έχουμε έναν διοικητή ο οποίος δεν γνωρίζει πού σταθμεύουν οι

μονάδες του και μία προϊστάμενη διοίκηση που δεν μπορεί να τον βοηθήσει. Στις 7 Μαΐου το Γενικό Στρατηγείο, με το υπ' αριθ. 4152 τηλεγράφημα προς τον Ιβανώφ, επιστά την προσοχή προκειμένου να μην προκληθούν οι Σέρβοι και οι Έλληνες και ταυτόχρονα διατάζει τη Στρατιά να καταλάβει τις δύο όχθες του Στρυμόνα ποταμού, με πρόβλεψη να καταλάβει τις Ελευθέρες και να προελάσει προς Θεσσαλονίκη. Ο αντικρουόμενος χαρακτήρας του τηλεγραφήματος, που είχε την έννοια της διαταγής, έφερε σε αμηχανία τον Ιβανώφ, ο οποίος όπως ήταν λογικό χαρακτήρισε τις οδηγίες «ως αλληλοσυγκρουόμενες». Κύριος στόχος του Γενικού Στρατηγείου ήταν να κερδηθεί χρόνος προκειμένου να μεταφερθεί ο Βουλγαρικός Στρατός από την ανατολική Θράκη στη Μακεδονία και αναλόγως θα αποφάσιζε να κινηθεί είτε εναντίον των Σέρβων είτε εναντίον των Ελλήνων, είτε εναντίον και των δύο. Οι συμπλοκές στον Αγγίτη ποταμό και στο Παγγαίο, τον Μάιο, έδειχναν ότι δεν θα αργούσε η στιγμή που Βούλγαροι και Έλληνες θα έλυναν τις διαφορές τους στο πεδίο της μάχης.

Και ενώ η II Στρατιά καθόριζε τους τομείς και τις αποστολές των μεραρχιών, χωρίς να έχει σαφείς και ξεκάθαρες οδηγίες από το Γενικό Στρατηγείο όσον αφορά την αποστολή της, στις 17 Μαΐου διατάσσεται να αποδεσμεύσει την 8η Μεραρχία, η οποία θα έπρεπε να αναχωρήσει για το Ιστίπ. Η αριθμητική μείωση της Στρατιάς συνεχίστηκε τρεις ημέρες αργότερα όταν η I/3 Ταξιαρχία μαζί με μοίρα Πυροβολικού έλαβαν εντολή να αναχωρήσουν με προορισμό το Ιστίπ. Το Γενικό Στρατηγείο για να καθησυχάσει τον Ιβανώφ υποσχέθηκε μια ταξιαρχία της 2ης Μεραρχίας της

Ο Στρατηγός Νικόλα Ιβανώφ, Διοικητής της II Στρατιάς, αντιμετώπισε τον Ελληνικό Στρατό προβάλλοντας σθεναρή αντίσταση κατά τον τριήμερο αγώνα του Κιλκίς-Λαχανά. Στα απομνημονεύματά του κατηγόρησε πολλές φορές την Ανώτατη Διοίκηση για τα σοβαρά σφάλματα που διέπραξε τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια της μάχης.

IV Στρατιάς – μια υπόσχεση που έμελλε να μην τηρηθεί ποτέ, αφού από ό,τι φαίνεται οι Βούλγαροι έριχναν το βάρος της προσπάθειάς τους εναντίον των Σέρβων. Εκείνη τη στιγμή, μετά την αποχώρηση της 8ης Μεραρχίας και της 1/3 Ταξιαρχίας, η II Στρατιά διέθετε από μείζονες σχηματισμούς την 3η Μεραρχία μείον μία ταξιαρχία, την 11η Μεραρχία, την 1/10 Ταξιαρχία, τις Ανεξάρτητες Ταξιαρχίες Σερρών και Δράμας. Η αποχώρηση της μεραρχίας και της ταξιαρχίας προκάλεσε αναδιάταξη των δυνάμεων της Στρατιάς, με τον Ιβανώφ να είναι ιδιαίτερα προβληματισμένος και ανήσυχος για τη μαχητική αξία των δυνάμεών του και ιδιαίτερα των δύο ανεξάρτητων ταξιαρχιών.

Στις 27 Μαΐου ο Ιβανώφ, έχοντας επίγνωση της μορφολογίας του εδάφους στη ζώνη ευθύνης της Στρατιάς και τις ελλείψεις σε πυροβολικό, ζήτησε από το Γενικό Στρατηγείο τη διάθεση κυρίως ορειβατικού και δευτερευόντως πεδινού πυροβολικού. Σημειωτέον η Στρατιά διέθετε μόλις μία ορειβατική μοίρα. Το Γενικό Στρατηγείο όχι μόνο δεν διέθεσε δυνάμεις πυροβολικού, αλλά διέταξε τον Ιβανώφ να αποδεσμεύσει μια μοίρα του 7ου Συντάγματος Πυροβολικού επ' ωφελεία της 8ης Μεραρχίας. Η περαιτέ-

ρω μείωση της δύναμης της Στρατιάς ουσιαστικά αποκάλυπτε τις προθέσεις του Γενικού Στρατηγείου σχετικά με την αποστολή της. «*Η ημετέρα δράσις κατά την πρώτην περίοδον θα είναι αναμφιβόλως αμυντική. [...] Όποτε η IV Στρατιά θα εκτελέση την εις αυτήν ανατεθείσαν αποστολήν θα ενισχυθήτε και υμείς διά δύο μεραρχιών δια να δυνηθήτε ν' αναλάβητε αποφασιστικάς επιχειρήσεις*», σημείωνε μεταξύ άλλων το τηλεγράφημα του Γενικού Στρατηγείου της 28ης Μαΐου. Όμως το χάος και η αβεβαιότητα κυριαρχούσαν στο μυαλό των Βουλγάρων επιτελών του Γενικού Στρατηγείου, αφού στις 6 Ιουνίου, με νέα διαταγή, άλλαξε εκ νέου η αποστολή της II Στρατιάς: «*Τα πολιτικά γεγονότα πιθανόν να εξελιχθώσιν ούτως, ώστε η υμετέρα Στρατιά μετ' ολίγον χρονικόν διάστημα να έχη ως σκοπόν να προχωρήση δια να καταβάλη την Ελληνικήν μάζαν και καταλάβη την Θεσσαλονίκην*». Η διαταγή της 6ης Ιουνίου ζητούσε από τον Ιβανώφ να εκτιμήσει τον χρόνο που θα χρειαστεί, κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες, για να καταλάβει τη Θεσσαλονίκη. Για μια ακόμα φορά το Γενικό Στρατηγείο απέδειξε ότι δεν διέθετε σαφή σχέδιο: δεν καθόριζε τον χρόνο που θα δινόταν η εντολή της επίθεσης και η αποστολή δεν ανταποκρινόταν στην εξασθενημένη δύναμη της II Στρατιάς. Ίσως επειδή οι Βούλγαροι είχαν υποτιμήσει τον Ελληνικό Στρατό και υπερτιμήσει τον ημέτερο.

Με το υπ' αριθ. 5070 τηλεγράφημα της 8ης Ιουνίου ο Διοικητής της II Στρατιάς ανέλυε τον τρόπο ενεργείας και τη διάταξη των δυνάμεών του, καθώς και τον χρόνο που χρειαζόταν για την κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα, υποστήριζε ότι μία εβδο-

μάδα μετά το πέρας της συγκέντρωσης των δυνάμεών του θα βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη. Ουσιαστικά ο Ιβανώφ διέπραξε το ίδιο λάθος που έκανε η βουλγαρική ανώτατη στρατιωτική διοίκηση: υποτιμούσε τον Ελληνικό Στρατό. Επιπλέον, έπεσε σε αντιφάσεις όσον αφορά την ποιότητα των δυνάμεών του: από τη μια, εξέφραζε την πεποίθηση για την τόλμη και την επιθετικότητα που χαρακτήριζε τον Βούλγαρο στρατιώτη, και από την άλλη, διαμαρτυρόταν για τη χαμηλή μαχητική αξία πολλών μονάδων του.

Ο Διοικητής της II Στρατιάς, προκειμένου να καλυτερεύσει τη θέση της Στρατιάς και να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την επικείμενη (;) επίθεση προς τη Θεσσαλονίκη, πρότεινε στο Γενικό Στρατηγείο να καταργηθεί η γραμμή διαχωρίσεως και να εκκαθαριστεί από τις ελληνικές δυνάμεις η αριστερή όχθη του Στρυμόνα, προκειμένου να μεταφερθεί η Ταξιαρχία Σερρών στο Κιλκίς, και ζήτησε να αποσταλούν οι ενισχύσεις –οι δύο ταξιαρχίες της 2ας Μεραρχίας. Την ημέρα που ο Ιβανώφ απέστειλε το προαναφερθέν τηλεγράφημα, δηλαδή στις 13 Ιουνίου, το Γενικό Στρατηγείο συνέταξε την υπ' αριθ. 23 διαταγή επιχειρήσεων, με την οποία ο Βουλγαρικός Στρατός ετοιμαζόταν να επιτεθεί κατά των Σέρβων και των Ελλήνων. Ωστόσο, το Γενικό Στρατηγείο διεμήνυσε στον Ιβανώφ ότι οι ενισχύσεις θα δοθούν μόνον όταν και εφόσον αποφασιστεί να δράσει επιθετικά η II Στρατιά, αφήνοντας με την απορία τον Ιβανώφ για το αν θα επιτεθεί και πότε. Μέχρι τις 14 Ιουνίου, ημέρα που ελήφθη η διαταγή επίθεσης του Γενικού Στρατηγείου, η II Στρατιά δεν γνώριζε αν θα επιτεθεί ή όχι, αν θα

λάβει ή όχι τις ενισχύσεις που της είχαν υποσχεθεί. Απεγνωσμένα ο Ιβανώφ ζήτησε να του αποσταλούν οι ενισχύσεις εγκαίρως, προκειμένου να αναλάβει επιθετική δράση, αλλά οι επιτελείς του Γενικού Στρατηγείου τον ενημέρωσαν, με το υπ' αριθ. 5595 τηλεγράφημα, ότι: «*Αι υποσχεθείσαι ενισχύσεις δεν υπάρχουν [...]*». Κι ενώ οι επιτελείς υποστήριζαν αυτά, το απόγευμα της 15ης Ιουνίου οι διοικητές των II και IV Στρατιών έλαβαν την εντολή να επιτεθούν!!

ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ

Η στρατηγική συγκέντρωση του Ελληνικού Στρατού

Η συμφωνία που επήλθε μεταξύ της ελληνικής και βουλγαρικής πλευράς, προκειμένου να αποφευχθούν συμπλοκές παρόμοιες με εκείνες στο Παγγαίο και τον Αγγίτη ποταμό, κατέληξε στον καθορισμό της γραμμής διαχωρίσεως μεταξύ των δύο αντίπαλων στρατευμάτων και στην υπογραφή του σχετικού πρωτοκόλλου στις 21 Μαΐου. Μέχρι το βράδυ της 23ης Μαΐου θα έπρεπε να αποσυρθούν πίσω από τη γραμμή διαχωρίσεως όσες μονάδες, ελληνικές και βουλγαρικές, στάθμευαν σε περιοχές που ανήκαν στην αντίπαλη πλευρά. Εξάιρεση αποτέλεσε η παραμονή ενός τάγματος του 14ου Συντάγματος στη Θεσσαλονίκη.

Στις 24 Μαΐου το ελληνικό Γενικό Στρατηγείο, με Επιτελάρχη τον Συνταγματάρχη Μηχανικού Βίκτωρα Δούσμανη, εξέδωσε σχετική διαταγή με σκοπό την καλύτερη και ευχερέστερη συγκέντρωση του Ελληνικού Στρατού, με γνώμονα την προστασία της Θεσσαλονίκης. Εκτός από τον καθορισμό της διάταξης των μεραρχιών, η διαταγή συνοδευόταν από εμπιστευτικές οδηγίες προς τους διοικητές των

μεραρχιών. Συγκεκριμένα, η διαταγή άρχιζε με συνοπτικές πληροφορίες για τις δυνάμεις και τους χώρους συγκέντρωσης των βουλγαρικών δυνάμεων. Στη συνέχεια καθοριζόταν με απόλυτη σαφήνεια ότι «ο Ελληνικός Στρατός θα λάβη θέσιν αναμονής» επί της γραμμής κόλπος Ορφανού-λίμνη Βόλβη-λίμνη Λαγκαδά-υψώματα βορείως της Θεσσαλονίκης και του Πολυκάστρου. Στις εμπιστευτικές οδηγίες, με βάση τη συγκέντρωση του Βουλγαρικού Στρατού, το Γενικό Στρατηγείο εκτιμούσε ότι ο καλύτερος τρόπος ενεργείας εναντίον του Βουλγαρικού Στρατού είναι η ανάληψη επιθετικής πρωτοβουλίας, με την κύρια προσπάθεια να εκδηλώνεται εναντίον κάποιου εκ των δύο πλευρών. Όμως ο Ελληνικός Στρατός αποφάσισε να μην επιτεθεί πρώτος, «ένεκεν πολιτικών λόγων», προτιμώντας να αφήσει την πρωτοβουλία των κινήσεων στην αντίπαλη πλευρά – μια πλευρά που δεν γνώριζε αν θα επιτεθεί ή αν θα αμυνθεί. Με βάση τη διαταγή της 24ης Μαΐου, επτά μεραρχίες – η II Μεραρχία στάθμευε στη Θεσσαλονίκη – και μία ταξιαρχία ιππικού κατέλαβαν την προαναφερθείσα γραμμή, εγκαθιστώντας τμήματα προκαλύψεως κατά μήκος της γραμμής διαχωρισμού. Αναλυτικά από τα ανατολικά προς τα δυτικά η διάταξη των ελληνικών μεραρχιών ήταν η εξής: η VII μεταξύ του κόλπου του Ορφανού και της λίμνης Βόλβης, η I μεταξύ των λιμνών Βόλβη και Λαγκαδά, η VI μεταξύ της λίμνης Λαγκαδά και της αμαξιτής οδού Θεσσαλονίκης-Σερρών, η IV από την αμαξιτή οδό μέχρι τον Γαλλικό ποταμό, οι III και V μεταξύ των ποταμών Γαλλικού και Αξιού, συγκροτώντας ταυτόχρονα Τμήμα Στρατιάς υπό τον Υποστράτηγο Κωνσταντίνο

Δαμιανό, Διοικητή της III Μεραρχίας, η X στην περιοχή της Αξιουπόλεως, η II στη Θεσσαλονίκη και η Ταξιαρχία Ιππικού στη Σίνδο. Οι οδηγίες ήταν εμπιστευτικές και προορίζονταν αποκλειστικά για τους μεράρχους και τα επιτελεία τους, επισημαίνοντας ότι στα κατώτερα κλιμάκια της διοικητικής ιεραρχίας θα κοινοποιούνταν αποκλειστικά και μόνο εκείνες οι πληροφορίες που αφορούσαν το κάθε κλιμάκιο – προφανώς για λόγους ασφαλείας πληροφοριών. Στις οδηγίες καθοριζόταν ο τρόπος ενεργείας των μεραρχιών με βάση τους πιθανούς τρόπους ενεργείας του εχθρού. Διακρίνουμε τις εξής περιπτώσεις με βάση την κατεύθυνση της κύριας βουλγαρικής επίθεσης:

- Εκατέρωθεν της αμαξιτής οδού Θεσσαλονίκης-Σερρών: οι IV και VI Μεραρχίες θα σήκωναν το βάρος της άμυνας, ενώ την ίδια στιγμή οι II, III, V και X Μεραρχίες θα επιτίθεντο κατά του δεξιού πλευρού των Βουλγάρων, η I κατά του αριστερού και η VII προς τη Νιγρίτα ή προς το χ. Ν. Κερδύλια ή κατά μήκος των λιμνών Βόλβη και Λαγκαδά, ανάλογα με την τακτική κατάσταση.
- Μεταξύ των ποταμών Γαλλικού και Αξιού: οι III και V Μεραρχίες θα αμύνονταν, ενώ η X θα έπληττε το δεξιό πλευρό και οι II, IV και VI το αριστερό πλευρό του εχθρού. Η αποστολή των VII και I Μεραρχιών θα παρέμενε η ίδια με εκείνη της προηγούμενης περίπτωσης.
- Κατά του δεξιού πλευρού της ελληνικής διάταξης: το Γενικό Στρατηγείο θεωρούσε την ενέργεια αυτή με τις λιγότερες πιθανότητες υλοποίησής της, λόγω του ότι: «η φύσις της Χώρας δεν επιτρέπει την ενέργειαν μεγάλων δυνάμεων εκ Στρυμόνος προς τας λίμνας της Χαλκιδικής». Όμως αν συμβεί να επι-

τεθούν σε αυτή την κατεύθυνση «*παρέχεται αρίστη ευκαιρία εις τας μεταξύ Λαγκαδά και Αξιού 6 Μεραρχίας ημών ν' αναλάβωσι σύγχρονον επίθεσιν κατά του δεξιού του εχθρού*».

• Διάβαση του Αξιού ποταμού: σθεναρή άμυνα από τη Χ Μεραρχία, ενώ το σύνολο των δυνάμεων θα επιτίθεντο κατά του αριστερού και των νώτων του εχθρού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η διαταγή καθόριζε με λεπτομέρειες τον ρόλο και τις αποστολές των προφυλακών. Ένα σημείο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής, λόγω του αμυντικού χαρακτήρα της αποστολής του Ελληνικού Στρατού, ήταν η πρόθεση του Γενικού Στρατηγείου να θέσει σε ετοιμότητα το Τμήμα Στρατιάς και τη Χ Μεραρχία, προκειμένου να εξορμήσουν «*επιθετικώς*» μόλις διαταχθούν.

Στη διαταγή της 24ης Μαΐου ξετυλιγόταν η τακτική σκέψη του Γενικού Στρατηγείου, η οποία διέφερε από εκείνη κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, σε αυτή την αρχική φάση του πολέμου: ο Ελληνικός Στρατός διεξήγαγε επιθετικό αγώνα, ενώ στον Διασυμμαχικό Πόλεμο, όπως ονομάζουν τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο οι Βούλγαροι, οι σύμμαχοι του δεύτερου πολέμου, Σέρβοι και Έλληνες, τήρησαν αρχικά στάση αναμονής, αφήνοντας την πρωτοβουλία στους Βουλγάρους. Στη συνέχεια όμως οι ρόλοι αντιστράφηκαν, με τα γνωστά σε όλους αποτελέσματα. Τέλος, όπως και στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, έτσι και στον πόλεμο εναντίον των Βουλγάρων δεν υπήρχε κοινό σχέδιο επιχειρήσεων μεταξύ Ελλήνων και Σέρβων, αλλά ούτε και κάποια συνεννόηση για την εκτέλεση συνδυασμένων επιχειρήσεων. Στο

άρθρο 2 της στρατιωτικής σύμβασης, που υπογράφηκε μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας στις 19 Μαΐου 1913, καθορίζονταν οι χώροι συγκέντρωσης των δύο στρατών, ενώ στο άρθρο 6 προβλεπόταν η εκπόνηση κοινού σχεδίου επιχειρήσεων εναντίον της Βουλγαρίας, το οποίο: «*[...] θα καταστρωθή υπό των οικείων Γενικών Επιτελείων των δύο Κρατών ή υπό των αντιπροσώπων αυτών [...]*».

Η δύναμη του Στρατού Μακεδονίας στις 29 Μαΐου ήταν περίπου 109.000 άνδρες και 24.000 κτήνη. Φυσικά όσο πλησίαζε ο πόλεμος, τόσο αυξανόταν η αριθμητική δύναμη του Στρατού Μακεδονίας, για να φτάσει στις 17 Ιουνίου σε περίπου 134.733 άνδρες. Κάθε μεραρχία αποτελείτο από 9 τάγματα –η IV Μεραρχία είχε 11 τάγματα και η Χ είχε 8 τάγματα– των τεσσάρων λόχων το κάθε τάγμα, των 1.000 ανδρών. Επίσης, κάθε μεραρχία διέθετε και μία Ημιλαρχία Ιππικού και από 3 έως 6 πυροβολαρχίες, είτε ορειβατικές είτε πεδινές. Ουσιαστικά, με την έναρξη του πολέμου, 73 τάγματα Πεζικού παρατάχθηκαν έναντι της II Βουλγαρικής Στρατιάς, με 36 ορειβατικά, 132 πεδινά και 54 βαρέα πυροβόλα, και 122 πολυβόλα.

Η στρατηγική συγκέντρωση του Βουλγαρικού Στρατού

Ο Βουλγαρικός Στρατός ήταν ισχυρότερος και υπερείχε αριθμητικά έναντι των Ελλήνων και Σέρβων. Με δύναμη 316 ταγμάτων, οι Βούλγαροι ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν, όσον αφορά την αριθμητική σύγκριση, τα 199 σερβικά και 73 ελληνικά τάγματα. Επιπλέον, οι Βούλγαροι εφάρμοσαν ένα σύστημα στρατολόγησης των πληθυσμών στις περιοχές που απελευθέρωσαν από τον

Οι Βούλγαροι στρατιώτες επέδειξαν τις πολεμικές τους αρετές στους Βαλκανικούς Πολέμους. Ο Αμερικανός ακόλουθος στο Παρίσι, Ταγματάρχης Τ. Μπέντλεϋ Μότ, εξήρε τη μαχητική αξία του Βουλγαρικού Στρατού.

τουρκικό ζυγό. Ως εκ τούτου, Τούρκοι, Έλληνες αλλά και Βούλγαροι, υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, εντάχθηκαν στον Βουλγαρικό Στρατό, και ειδικά οι Έλληνες βρέθηκαν για μια ακόμα φορά αντιμέτωποι στο πεδίο της μάχης με ομοεθνείς τους. Η βίαια στρατολόγηση έλαβε χώρα κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο, και από εκεί προέκυψαν οι Ταξιαρχίες Σερρών, Δράμας και Αδριανουπόλεως. Ιδιαίτερα οι Ταξιαρχίες Σερρών και Δράμας που βρέθηκαν αντιμέτωπες με τον Ελληνικό Στρατό ήταν χαμηλής μαχητικής αξίας και όπως μας παραδίδει ο Ιβανώφ η Ταξιαρχία Σερρών συγκροτήθηκε αποκλειστικά από Βούλγαρους που κατοικούσαν σε οθωμανικά εδάφη, με υψηλό φρόνημα αλλά ελλιπή εκπαίδευση, ενώ η Ταξιαρχία Δράμας συγκροτήθηκε

από άνδρες που προέρχονταν από την αγροτική τάξη, χαμηλού πνευματικού επιπέδου και αμφιβόλου εθνικού φρονήματος. Στην ταξιαρχία αυτή κατατάχθηκαν και πολλοί Βούλγαροι που παρέμεναν πιστοί στο Πατριαρχείο, γεγονός που για τον Ιβανώφ αποτελούσε «λίαν αποθαρρυντικόν και πλέον επικίνδυνον και αυτών των Ελλήνων». Στην αναφορά της 8ης Ιουνίου προς την Ανώτατη Διοίκηση αποκαλύπτεται ο τρόπος ενεργείας του διοικητού της II Στρατιάς, λαμβάνοντας υπόψη τις πληροφορίες που είχε για τη διάταξη του Ελληνικού Στρατού. Συγκεκριμένα, από τις τρεις κατευθύνσεις προελάσεως, διά Νέων Κερδυλίων, διά της Ξυλόπολης και διά του Κιλκίς προς Θεσσαλονίκη, επέλεξε την τελευταία, γιατί αφενός επέτρεπε τον ευχερή ελιγ-

μό μεγάλων δυνάμεων και αφετέρου «άγει εις καλά αποτελέσματα και τούτο ένεκεν του τοπογραφικού χαρακτήρος της χώρας». Η ιδέα ελιγμού συνίστατο στην κύρια επίθεση του όγκου των δυνάμεων στην κατεύθυνση Κιλκίς-Θεσσαλονίκης με σκοπό την αποκοπή των συγκοινωνιών της Θεσσαλονίκης από τα δυτικά, την εκκαθάριση του εδάφους ανατολικά της οδού Σερρών-Θεσσαλονίκης και την επιτήρηση της παράλιας περιοχής από Νέα Κερδύλια μέχρι Καβάλα. Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω ιδέα, ο Ιβανώφ κατένειμε ως εξής τις δυνάμεις του, στο μέτωπο από τη Δοϊράνη μέχρι την Καβάλα:

- Ανατολικά του Στρυμόνα: η 11η Μεραρχία, υπό τον Συνταγματάρχη Ντέλωφ, και η Ανεξάρτητη Ταξιαρχία Σερρών, υπό τον Συνταγματάρχη Ιβανώφ, για την προστασία της παράλιας ζώνης.
- Περιοχή Ξυλόπολης και Στρυμονικού: η I/10 Ταξιαρχία, υπό τον Συνταγματάρχη Πέτεφ στην περιοχή των χωριών Λαχανάς και Ξυλόπολη, η Ανεξάρτητη Ταξιαρχία Δράμας, υπό τον Συνταγματάρχη Πετρώφ, μαζί με το 7ο Συμπληρωματικό Σύνταγμα στο χωριό Στρυμονικό.
- Περιοχή Κιλκίς-Δοϊράνη: η 3η Μεραρχία, υπό τον Στρατηγό Σαράφωφ, η δύναμη της οποίας είχε μειωθεί κατά μία ταξιαρχία. Η III/3 Ταξιαρχία αναπτύχθηκε από το χωριό Δεδελή έως το χωριό Μιχάλοβο, βορείως της λιμνής Αρτζάν, και η II/3 Ταξιαρχία από την ανατολική όχθη της λίμνης Αρτζάν έως το ύψωμα 605 στο χωριό Λευκοχώρι (σε αυστριακούς στρατιωτικούς χάρτες το συγκεκριμένο ύψωμα αναφερόταν ως 605, αλλά σε κατοπινές μετρήσεις βρέθηκε ότι έχει ύψος 878).

Ουσιαστικά το μέτωπο της Στρατιάς από τον Αξίο μέχρι τον Στρυμόνα ποταμό χωριζόταν σε τρεις τομείς: ο δεξιός τομέας της 3ης Μεραρχίας, ο κεντρικός τομέας της I/10 Ταξιαρχίας, από το ύψωμα 605 (878) έως τη Νικόπολη, και ο αριστερός τομέας της Ταξιαρχίας Δράμας, από τη Νικόπολη (ναι) έως τον Στρυμόνα ποταμό.

Το Κιλκίς και ο Λαχανάς κατελήφθησαν από τον Βουλγαρικό Στρατό στις 26 Οκτωβρίου 1912 και αμέσως οι Βούλγαροι επιδόθηκαν, με πυρετώδεις ρυθμούς, στην κατασκευή οχυρωματικών έργων, προμηνύοντας τη σύγκρουση με τους άλλοτε συμμάχους τους. Η κύρια οχυρωματική γραμμή άρχιζε από το χ. Ξηρόβρυση, διερχόταν από το χ. Μεταλλικό, ακολουθούσε τη διαμόρφωση του εδάφους νοτιοδυτικά και νότια του Κιλκίς, σε απόσταση ενός χιλιομέτρου, καμπόταν με βορειοανατολική κατεύθυνση και κατέληγε στο χ. Ζαχαράτο. Το έδαφος μεταξύ της κύριας γραμμής άμυνας και της γραμμής διαχωρίσεως μεταξύ του Ελληνικού και Βουλγαρικού Στρατού, δηλαδή πίσω από τις βουλγαρικές προφυλακές, –επρόκειτο για τη γραμμή υψωμάτων που διερχόταν από τα χωριά Γυναικόκαστρο, Απόστολοι, Μαυρονέρι, Γαλλικός και Μάνδρες– είχε επίσης οργανωθεί ως προκεχωρημένη αμυντική γραμμή. Όπως μας περιγράφει ο Πράις, επί εννέα μήνες οι Βούλγαροι επιδόθηκαν σε μια πυρετώδη προσπάθεια να ενισχύσουν τα αμυντικά έργα και να προπαρασκευάσουν κατάλληλες θέσεις για το πυροβολικό. Τα ορύγματα πεζικού έδιναν τη δυνατότητα στους Βούλγαρους στρατιώτες να βάλλουν ορθίως, ενώ είχαν κατασκευαστεί φωλεές πολυβόλων με

Άποψη από το πεδίο της μάχης έμπροσθεν του Κιλκίς. Η πόλη καταλήφθηκε από τον Βουλγαρικό Στρατό στις 26 Οκτωβρίου και η άμυνά της ενισχύθηκε με την κατασκευή οχυρωματικών έργων και αθέατων πυροβολείων.

Το ακάλυπτο έδαφος έμπροσθεν του Κιλκίς πρόσφερε άριστα πεδία βολής για το βουλγαρικό πυροβολικό, το οποίο είχε εκ των προτέρων επισημάνει τους στόχους. Από τα πυρά του πυροβολικού προκαλούνταν πυρκαγιές στα σπαρτά, οι οποίες, σε συνδυασμό με τις υψηλές θερμοκρασίες, δημιουργούσαν ένα σκηνικό που παρέπεμπε στην κόλαση του Δάντη.

τομείς βολής που αλληλοκαλύπτονταν εκτελώντας θεριστικά πυρά σε εντελώς ακάλυπτο έδαφος. Το βουλγαρικό πυροβολικό είχε επισημάνει εκ των προτέρων τα χαρακτηριστικά εδαφικά ερείσματα που προσφέρονταν για κάλυψη των επιτιθέμενων, σκορπώντας φονικά πυρά.

Ο Ιβανώφ υπολόγιζε και τις δύο ταξιαρχίες της 2ας Μεραρχίας, προκειμένου να τις χρησιμοποιήσει για την επίθεση, που του είχε υποσχεθεί η Ανώτατη Διοίκηση, η οποία όμως ουδέποτε υλοποίησε την υπόσχεσή της. Εκτός των παραπάνω κύριων σχηματισμών, η II Στρατιά διέθετε το 10ο Σύνταγμα Ιππικού, το 2ο Σύνταγμα Πεδινού Πυροβολικού, μία μοίρα οβιδοβόλων του 8ου Συντάγματος Πυροβολικού, τρεις ορειβατικές πυροβολαρχίες του 1ου Συντάγματος Ορειβατικού Πυροβολικού και μία πυροβολαρχία των 105 χιλ., το 5ο Τάγμα Συνόρων και το 10ο Συμπληρωματικό Τάγμα.

Στις 13 Ιουνίου συντάχθηκε και εκδόθηκε η διαταγή επιχειρήσεων υπ' αριθ. 23 της Ανώτατης Διοίκησης, με την οποία διέταξε τις στρατιές από τις 15 Ιουνίου να καταλάβουν τις προκαθορισμένες θέσεις εξορμήσεως, προκειμένου να προελάσουν εναντίον των Ελλήνων και Σέρβων. Πριν προλάβει να στεγνώσει το μελάνι της υπ' αριθ. 23, το βράδυ της 15ης Ιουνίου οι II και IV Στρατιές έλαβαν το υπ' αριθ. 5590 τηλεγράφημα της Ανώτατης Διοίκησης, με το οποίο διατάσσονταν να επιτεθούν πριν ακόμα ολοκληρώσουν τη συγκέντρωση των δυνάμεών τους (!) Τι συνάγεται από τη διαταγή της Ανώτατης Διοίκησης; η II Στρατιά επιτίθεται χωρίς όμως ενισχύσεις προς την κατεύθυνση

όχι της Θεσσαλονίκης αλλά προς τα Νέα Κερδύλια, ενώ η Στρατιά ετοιμαζόταν να επιτεθεί προς τη Θεσσαλονίκη! Η αμηχανία στο επιτελείο του Ιβανώφ αν μη τι άλλο κορυφώθηκε: από την αναμονή στην άμυνα και από την άμυνα στην επίθεση υπό όρους. Αλλά με τι δυνάμεις απέναντι σε έναν αντίπαλο που έδωσε τα διαπιστευτήρια του στον νωπό ακόμα πόλεμο κατά των Τούρκων;

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τις απογευματινές ώρες της 16ης Ιουνίου οι II και IV Στρατιές επιτέθηκαν εναντίον των Ελλήνων και Σέρβων αντίστοιχα, χωρίς να προηγηθεί η επίσημη κήρυξη του πολέμου. Την εξήγηση της μη επίσημης κήρυξης μάς δίνει η διαταγή της 17ης Ιουνίου της Ανώτατης Διοίκησης: για την εξύψωση του ηθικού του Βουλγαρικού Στρατού, για να εξαναγκαστεί η Ρωσία να επέμβει πριν κλιμακωθεί ο πόλεμος μεταξύ των πρώην συμμάχων, για να επιφέρουν τόσο ισχυρά πλήγματα στον αντίπαλο, ώστε να μην είναι σε θέση να αντιδράσει και να αναγκαστεί να ενδώσει στις βουλγαρικές απαιτήσεις και για να καταληφθούν όσο το δυνατόν περισσότερα εδάφη μέχρι την επέμβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων.

Υπό το πρίσμα αυτό, οι δυνάμεις της II Στρατιάς επιτέθηκαν σε ολόκληρο το μέτωπο, από τη Δοϊράνη μέχρι την Καβάλα, με τις ελληνικές προφυλακές να διεξάγουν επιβραδυντικό αγώνα σύμφωνα με τις οδηγίες του Γενικού Στρατηγείου. Στην περιοχή του Παγγαίου η 11η Μεραρχία, σε συνεργασία με την Ανεξάρτητη Ταξιαρχία Σερρών, απώθησαν τα ελληνικά αποσπά-

σματα από την κοιλάδα της Μουσθένης και κατέλαβαν τις Ελευθερές. Το 20ό Σύνταγμα Πεζικού της VII Μερραρχίας είχε οργανώσει αμυντικά τα υψώματα των Νέων Κερδυλλίων και φρόντισε να ανακόψει πολλές βουλγαρικές επιθέσεις, αλλά το βράδυ της 17ης Ιουνίου αναγκάστηκε να συμπυκνωθεί προς την κύρια γραμμή άμυνας, στα στενά της Ρεντίνας. Ήδη οι Βούλγαροι προήλασαν από τις περιοχές της Νιγρίτας και του Βερτίσκου, με το 21ο Σύνταγμα Πεζικού να επιβραδύνει την προέλασή τους μέχρι το βράδυ της ίδιας ημέρας, οπότε και έφτασε στα νότια υψώματα της Αρεθούσας. Παρόμοια ενήργησαν και τα τμήματα προκαλύψεως της I και VI Μερραρχίας, τα οποία αποσύρθηκαν στις κύριες γραμμές άμυνας των μεραρχιών. Παράλληλα η III/3 Ταξιαρχία εκκαθάρισε την περιοχή νοτιοδυτικώς της Δοϊράνης, αιχμαλώτισε τον 24ο Λόχο Προκαλύψεως στο χωριό Κάστρο και το απόγευμα της 17ης Ιουνίου κατέλαβε τη Γευγελή, αφού πρώτα η γέφυρα του Αξιού δεν είχε ανατιναχθεί από τα ελληνικά τμήματα, εγκαθιστώντας τμήματα ασφαλείας προς το χωριό Ειδομένη. Σύμφωνα με τις οδηγίες που είχε λάβει η X Μερραρχία, η οποία είχε αναπτυχθεί στην περιοχή Γουμένισσα-Αξιούπολη, «[...] όταν δε η άμυνα των γεφυρών δεν θα είναι πλέον δυνατή θα διέλθωσιν αι προφυλακαί τας γέφυρας και θα τας καταστρέψωσι». Ο Διοικητής της μεραρχίας, Συνταγματάρχης Πυροβολικού Λεωνίδα Παρασκευόπουλος, πήρε την πρωτοβουλία και δεν ανατίναξε τη γέφυρα, με το σκεπτικό ότι δεν θα ήταν σε θέση να διαβεί τον ποταμό και να ενισχύσει την επιθετική προσπάθεια προς την κατεύθυνση του Κιλκίς, αφού δεν είχε στη διάθεσή του γεφυροσκευή

για τη ζεύξη του ποταμού, για την οποία απαιτείτο ένα τριήμερο για να επιτευχθεί. Επίσης, η II/3 Ταξιαρχία προώθησε τις δυνάμεις της από το Κιλκίς μέχρι την λίμνη Αματόβου –σήμερα έχει αποξηρανθεί– χωρίς να υπερβούν τη γραμμή διαχωρίσεως. Στη διάρκεια αυτών των πρώτων συμπλοκών σημειώθηκαν τα πρώτα δείγματα σκληρότητας και απανθρωπιάς που χαρακτήρισαν τον Βουλγαρικό Στρατό σε όλη τη διάρκεια του πολέμου. Σε ένα από τα ελληνικά φυλάκια που κατέλαβαν οι Βούλγαροι βρέθηκαν τα παραμορφωμένα πτώματα 14 Ευζώνων, που αποτελούσαν τη δύναμη του φυλακίου.

Τα γρανάζια της πολιτικής και στρατιωτικής διοικητικής δομής τέθηκαν σε πλήρη λειτουργία: αποφασίστηκε η ανάληψη γενικής αντεπίθεσης κατά των Βουλγάρων, αφού πρώτα εκκαθαριζόταν η Θεσσαλονίκη από τις βουλγαρικές δυνάμεις που στάθμευαν στην πόλη. Η ελληνική κυβέρνηση διατήρησε τις επιφυλάξεις της όσον αφορά την εκκαθάριση της Θεσσαλονίκης, προκειμένου να μη δοθεί στη βουλγαρική πλευρά η ευκαιρία να το εκμεταλλευτεί και να κατηγορήσει την Ελλάδα ότι έδωσε πρώτη την αφορμή. Ο Κωνσταντίνος συνέστησε στον Δούσμανη να συλλάβει τη βουλγαρική φρουρά άνευ αιματοχυσίας, κάτι βέβαια που μόνο εύκολο δεν ήταν.

Η αποστολή αυτή είχε ανατεθεί από τον Απρίλιο στη II Μερραρχία, σε συνεργασία με τις δυνάμεις της Χωροφυλακής –Βασιλικής και Κρητικής. Το σχέδιο προέβλεπε αποκλεισμό των βουλγαρικών τμημάτων εντός των καταλυμάτων των, έτσι ώστε να μην αντιδράσουν και να αναγκαστούν να παραδοθούν. Στις 17 Ιουνίου, κι ενώ ο

Ο Βασιλιάς της Ελλάδας και Αρχιστράτηγος του Ελληνικού Στρατού Κωνσταντίνος. Μαζί με τον Ελευθέριο Βενιζέλο έγραψαν τη χρυσή σελίδα των Βαλκανικών Πολέμων.

Στρατηγός Χεσαπήφει είχε αναχωρήσει από τη Θεσσαλονίκη, ο Διοικητής της II Μεραρχίας Υποστράτηγος Κωνσταντίνος Καλλάρης ζήτησε με επιστολή του προς τον Συνταγματάρχη Τσιλιγκίρωφ, Διοικητή του βουλγαρικού τάγματος, δυνάμει 1.200 ανδρών, να παραδώσουν τον οπλισμό τους και να εγκαταλείψουν την πόλη με έκτακτη αμαρσοτοχία σε διάστημα μιας ώρας από τη λήψη της επιστολής· σε διαφορετική περίπτωση θα θεωρούνταν εχθρικά. Οι Βούλγαροι αρνήθηκαν να παραδοθούν, τη στιγμή που τα τμήματα στρατού και οι

χωροφύλακες είχαν ολοκληρώσει τον αποκλεισμό τους. Δόθηκε εκ νέου μια παράταση δέκα λεπτών αλλά και πάλι αρνήθηκαν, με αποτέλεσμα στις 1900 ένα μεγάλο μέρος της πόλης να μεταβληθεί σε πεδίο μάχης. Το αποτέλεσμα, βέβαια, ήταν προδιαγεγραμμένο, αφού το ένα μετά το άλλο τα βουλγαρικά τμήματα παραδίδονταν, αφού πρώτα προέβαλαν σθεναρή αντίσταση. Η εκκαθάριση της πόλης ολοκληρώθηκε μόλις στις 0800 της επομένης και ήταν αναγκαία για την έναρξη της αντεπίθεσης του Ελληνικού Στρατού, όπως χαρακτηριστικά υποστήριζε το Γενικό Στρατηγείο, παρά την αντίθεση του Κωνσταντίνου.

Το Γενικό Στρατηγείο είχε φροντίσει να θέσει σε ετοιμότητα τις μεραρχίες, προκειμένου να προελάσουν μόλις θα αποδεσμευόταν και η II Μεραρχία. Παράλληλα, το πρωί της 18ης Ιουνίου κατέφτασε στη Θεσσαλονίκη με το ατμόπλοιο «Αμφιτρίων» ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, Αρχιστράτηγος του Ελληνικού Στρατού, για να αναλάβει τη διεύθυνση του αγώνα. Την ίδια ημέρα ο Βασιλιάς εξέδωσε δύο διαταγές επιχειρήσεων, μια το πρωί και μια το βράδυ, καταδεικνύοντας με τον πιο εναργή τρόπο την επιθυμία του να απαντήσει στις βουλγαρικές επιθέσεις.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΕΛΑΥΝΟΥΝ, ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΑΜΥΝΟΝΤΑΙ

Ο Βούλγαρος διοικητής της II Στρατιάς προσπαθούσε με τις δυνάμεις που είχε να ενισχύσει τον τομέα του Κιλκίς και έχοντας πληροφορηθεί ότι η ελληνική πλευρά ενισχύει με δυνάμεις την κατεύθυνση προς τη Νιγρίτα δίστασε να απογυμνώσει τον αριστερό

τομέα. Επιπλέον, πληροφορήθηκε ότι οι επιχειρήσεις της IV Στρατιάς έναντι των Σέρβων δεν έβαιναν σύμφωνα με το σχέδιο, λόγω της σθεναρής αντίστασης των Σέρβων και της αδράνειας της V Στρατιάς. Η εξέλιξη αυτή, σε συνδυασμό με την αδικαιολόγητη απραξία τριών στρατιών (I, III και V), σηματοδότησαν ουσιαστικά την επικείμενη ήττα της II Στρατιάς. Το απόγευμα της 18ης Ιουνίου έλαβε από τη Ανώτατη Διοίκηση εντολή να αναστείλει τις προετοιμασίες για την επικείμενη προέλαση και να εγκατασταθεί αμυντικά, λόγω ακριβώς της κρίσιμης κατάστασης της IV Στρατιάς, ενώ την επομένη τον ενημέρωσε ότι θα έπρεπε να καταλάβει προς τα πίσω θέσεις προκειμένου να εξασφαλίσει αφενός την κατεύθυνση Σερρών-Σιδηροκάστρου και αφετέρου τον σύνδεσμο με την IV Στρατιά, μέσω της Δοϊράνης. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η μοναδική οδός ανεφοδιασμού των δύο Στρατιών ήταν η σιδηροδρομική γραμμή Αδριανούπολη-Αλεξανδρούπολη-Δοϊράνη-Θεσσαλονίκη, η οποία ήταν παράλληλη προς το μέτωπο, ενώ οι αποθήκες πυρομαχικών και τροφίμων των δύο Στρατιών βρίσκονταν στη Δοϊράνη, το Σιδηρόκαστρο και τις Σέρρες. Η μη πρόβλεψη εναλλακτικών γραμμών συγκοινωνιών που θα εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των δύο Στρατιών αποτέλεσε ένα από τα σφάλματα της Ανώτατης Διοίκησης. Με τα δεδομένα και τις πληροφορίες που είχε στη διάθεσή του ο Ιβανώφ, αποφάσισε να αμυνθεί στη γραμμή Κιλκίς-Λαχανά, γιατί αφενός θεωρούσε ότι η κατάσταση της IV Στρατιάς θα βελτιωνόταν εντός 2-3 ημερών και αφετέρου είχε οργανωθεί αμυντικά η συγκεκριμένη τοποθεσία, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Εξάλλου, δεν είχε ορ-

γανωθεί άλλη γραμμή άμυνας βορείως αυτής μέχρι τη σιδηροδρομική γραμμή και επιπλέον μια ενδεχόμενη εγκατάλειψή της θα κλόνιζε το ηθικό των ανδρών –κυρίως εκείνων που στρατολογήθηκαν από τις περιοχές εκείνες.

Η δεύτερη διαταγή του ελληνικού Γενικού Στρατηγείου, η οποία εκδόθηκε στις 2000 της 18ης Ιουνίου, καθόριζε με σαφή τρόπο ότι: «Ο στρατός θα εξακολουθήσει αύριον την σήμερα αρξαμένη προέλαση και θα επιτεθή», δηλαδή εγκαταλείφθηκε το αμυντικό πνεύμα και η στάση αναμονής που εξέφραζε η διαταγή της 24ης Μαΐου. Με βάση τη διαταγή αυτή, από το πρωί της 19ης Ιουνίου ξεκινάει ουσιαστικά η επιθετική προέλαση του όγκου του Ελληνικού Στρατού προς τα βόρεια, με επίκεντρο δύο κωμοπόλεις, το Κιλκίς και τον Λαχανά. Η Νιγρίτα και η ευρύτερη περιοχή της Δοϊράνης και της Γευγελής πλαισίωσαν τα κύρια πεδία μαχών σε αυτές τις πρώτες σκληρές και απάνθρωπες συγκρούσεις μεταξύ των δύο πλευρών.

Ως εκ τούτου, στο άκρο δεξιό της ελληνικής διάταξης η VII Μεραρχία επιτέθηκε με τρεις φάλαγγες από την ευρύτερη περιοχή της Ασπροβάλας με γενική κατεύθυνση προς Νιγρίτα: η πρώτη φάλαγγα (το 20ό Σύνταγμα Πεζικού μαζί με 4 πεδινές πυροβολαρχίες) από την Ασπροβάλα προς την Ηρακλείτσα, με την υποστήριξη του στόλου, η δεύτερη φάλαγγα (II/19 και III/19 Τάγματα, μία ορειβατική πυροβολαρχία) στην κατεύθυνση Στεφανινά-Λαγκάδι-Χούμνικο προς Νιγρίτα και η τρίτη φάλαγγα (21ο Σύνταγμα Πεζικού, I/19 Τάγμα, III (-) Μοίρα Ορειβατικού Πυροβολικού και Λόχος Μηχανικού) από το χωριό Αρεθούσα προς το Σκεπαστό και τη Νιγρίτα. Στη διάθε-

ση της μεραρχίας υπήρχαν και σώματα προσκόπων, που βρίσκονταν στην περιοχή από τον Οκτώβριο του 1912. Στο χωριό Σκεπαστό και στα υψώματα 850, Βεργοπουλιάνα και Καρακόλι οι Βούλγαροι είχαν αναπτύξει δύο τάγματα του 70ού Συντάγματος Πεζικού της Ταξιαρχίας Δράμας μαζί με μία ορειβατική πυροβολαρχία. Από τις 0430 οι λόχοι του II/21 Τάγματος άρχισαν να προελαύνουν από την περιοχή της λίμνης Λάντζα προς το Σκεπαστό και μέχρι τις 0900 είχε εμπλακεί στον αγώνα ολόκληρο το τάγμα. Παρά τις προσπάθειες του τάγματος και τη συνεχή υποστήριξη από μια ορειβατική πυροβολαρχία, οι Βούλγαροι κρατούσαν τις θέσεις τους. Στις 1100 προωθήθηκε στο αριστερό του II Τάγματος το I/21, με εντολή να πλευροκοπήσει το δεξιό των Βουλγάρων και να επιτεθεί προς το Σκεπαστό. Εν τω μεταξύ από τις 1000 ο Συνταγματάρχης Μηχανικού Ναπολέον Σωτίλης, Διοικητής της μεραρχίας, προώθησε και το III/21 Τάγμα, το οποίο μέχρι εκείνη τη στιγμή αποτελούσε την εφεδρεία, από το οποίο ενέπλεξε μια διλοχία. Σε συνεργασία με το σώμα προσκόπων του Υπολοχαγού Βασιλείου Παπακώστα και μια διλοχία του 19ου Συντάγματος, η οποία κινούνταν προς το χωριό Λαγκάδι, το απόσπασμα επιτέθηκε κατά του αριστερού των Βουλγάρων στα υψώματα 850 και Προφήτης Ηλίας, από τα οποία οι Βούλγαροι έπλητταν τα τμήματα που επιτίθεντο προς το Σκεπαστό. Μετά από σύντομο αγώνα τα υψώματα καταλήφθηκαν, απαλλάσσοντας τα I και II Τάγματα από την παρενόχληση των βουλγαρικών πυρών. Η συνέχιση του αγώνα ήταν ανώφελη, αφού πλέον το βουλγαρικό σύνταγμα πιεζόταν ασφυ-

κτικά τόσο κατά μέτωπο από το II/21 Τάγμα όσο και στο δεξιό πλευρό του από το I/21 Τάγμα, με αποτέλεσμα την υποχώρησή του κατά τις μεσημβρινές ώρες προς τα βόρεια και την κατάληψη του Σκεπαστού στις 1530. Η Μεραρχία ενέπλεξε τους 10/21 και 11/21 Λόχους από την εφεδρεία για να καταδιώξει τους Βουλγάρους και μάλιστα στέφθηκε με επιτυχία, παρά τα ανασχετικά πυρά, αφού κατελήφθη και το Καρακόλι στις 1630. Η άμεση αντεπίθεση από το τρίτο τάγμα του βουλγαρικού συντάγματος, με την υποστήριξη μιας ορειβατικής πυροβολαρχίας, έφερε προσωρινά σε δύσκολη θέση τα προωθημένα τμήματα των δύο Λόχων, χωρίς όμως περαιτέρω δυσάρεστες συνέπειες, χάρη στην έγκαιρη προώθηση και των υπόλοιπων λόχων. Κατά τις απογευματινές ώρες η πρώτη φάλαγγα εγκαταστάθηκε αμυντικά στα Νέα Κερδύλια (Ηρακλείτσα), αποκρούοντας με τη συνδρομή του στόλου την προσπάθεια των Βουλγάρων να διαβούν τον Στρυμόνα. Ήδη από την πρώτη ημέρα παρουσιάστηκε μια ευκαιρία στο Γενικό Στρατηγείο να αποκόψει όλη τη II Στρατιά από τις συγκοινωνίες προς το Σιδηρόκαστρο, με την VII Μεραρχία να προσβάλλει τα μετόπισθεν της βουλγαρικής στρατιάς, ενεργώντας μια ταχεία και ορμητική προέλαση προς τις γέφυρες του Στρυμονικού. Την ευθύνη για την εξασφάλιση του Στρυμόνα, καθώς και την παράκτια άμυνα από τις εκβολές του ποταμού Νέστου μέχρι τις εκβολές του Στρυμόνα, είχε αναλάβει η 11η Βουλγαρική Μεραρχία.

Στο αριστερό της VII, η I Μεραρχία μαζί με την VI προέλασαν προς τον Λαχανά: η μεν I προς τη γραμμή ύψωμα Λαχανάς-Ξυλόπολη στην κατεύθυνση Προφήτης-Όσσα-Νικόπολη και η VI

Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Ελευθέριος Βενιζέλος επιδίωξε μέχρι την ύστατη στιγμή την αποφυγή της σύγκρουσης με τη Βουλγαρία, επιζητώντας ακόμα και τη διεθνή διαιτησία.

προς το ύψωμα Γερμανικό (878) στην κατεύθυνση Λητή-Άσσηρος-Στεφάνια-Λαχανάς. Η Ι Μεραρχία ξεκίνησε στις 0500, έχοντας ως εμπροσθοφυλακή το 2ο Σύνταγμα Πεζικού και μια ορειβατική πυροβολαρχία. Στη γραμμή των υψωμάτων Πευκώνας-Λυκότρυπες, η Ανεξάρτητη Ταξιαρχία Δράμας είχε εγκαταστήσει αμυντικά δύο τάγματα του 69ου Συντάγματος Πεζικού, το 10ο Συμπληρωματικό Τάγμα και έξι πυροβόλα. Τα προπορευόμενα τμήματα του 2ου Συντάγματος δέχθηκαν τα πρώτα πυρά στις 1530 από την κατεύθυνση του χωριού Όσσα και του Βερτίσκου. Χωρίς να ανακόψει την προχώρηση της εμπροσθοφυλακής, το ΙΙ/2 Τάγμα κατέλαβε το χωριό Όσσα και

εγκαταστάθηκε στο ύψωμα Πευκώνας. Δίχως χρονοτριβή ο Διοικητής της Ι Μεραρχίας Υποστράτηγος Εμμανουήλ Μανουσογιαννάκης έριξε στον αγώνα δύο Συντάγματα, το 2ο και το 4ο, τα οποία κάτω από τα δραστικά πυρά του βουλγαρικού πυροβολικού κατόρθωσαν στις 1800 να καταλάβουν τα πρώτα υψώματα βορείως της Όσσα και στις 2000 το ύψωμα Λυκότρυπες. Η δράση του βουλγαρικού πυροβολικού εντάθηκε, προκειμένου να καλύψει τη σύμπτυξη των φίλιων δυνάμεων, γεγονός που ανάγκασε τη Μεραρχία να διακόψει τη μάχη, ελέω και του σκότους. Ωστόσο, ο 2ος Λόχος του 4ου Συντάγματος, που γνώριζε την τοπογραφία του εδάφους της περιοχής, αφού προ ημερών είχε συμπυχθεί από εκεί, μαζί με έναν ακόμα λόχο του ετέρου συντάγματος, επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά και κατέλαβαν το ύψωμα 823. Αλλεπάλληλες αντεπιθέσεις των Βουλγάρων αναχαιτίστηκαν από τους δύο Λόχους, οι οποίοι ενισχύθηκαν και από άλλους δύο του Ι/2 Τάγματος. Αργότερα εισήλθαν και στο χωριό Βερτίσκος, το οποίο οι Βούλγαροι κατά την υποχώρησή τους φρόντισαν να πυρπολήσουν – μια συνήθης τακτική των Βουλγάρων για τα ελληνικά, κι όχι μόνο, χωριά. Εντός του Βερτίσκου βρέθηκαν πυρομαχικά, τροφές, νομή, άφθονο στρατιωτικό υλικό, ενώ τα καζάνια παρασκευής συσσιτίου ήταν ακόμα καυτά, γεγονός που μαρτυράει ότι οι Βούλγαροι δεν περίμεναν τόσο ορμητικό τον Ελληνικό Στρατό. Επιπλέον, τα βουλγαρικά πυροβόλα με τα κλειστρά τους και τρία βλητοφόρα πέρασαν στην κατοχή των δύο Λόχων.

Ταυτόχρονα η VI Μεραρχία κινήθηκε σε δύο φάλαγγες από την περιοχή Λητή-Λαϊνά προς το χωριό

Άσσηρος, όπου πληροφορήθηκε από αναγνωρίσεις της Ημιλαρχίας ότι οι Βούλγαροι είχαν εγκατασταθεί αμυντικά από το χωριό Νικόπολη έως το ύψωμα 878. Πράγματι, επρόκειτο για τα δύο Σύνταγματα, 16ο και 25ο, της Ι/10 Ταξιαρχίας. Αμέσως ο Διοικητής της μεραρχίας Συνταγματάρχης Πεζικού Νικόλαος Δελαγραμμάτικας διέταξε το 1ο Σύνταγμα Ευζώνων, μαζί με το Ανεξάρτητο Τάγμα Κρητών, να κινηθούν αριστερά της αμαξιτής οδού Θεσσαλονίκης-Σερρών, το 18ο Σύνταγμα Πεζικού να κινηθεί δεξιά της αμαξιτής οδού και το 17ο Σύνταγμα στο κέντρο της διάταξης, μαζί με το πεδινό πυροβολικό. Το ύψωμα 878, κωνικό με απότομες πλαγιές, αποτελούσε το ζωτικό έδαφος της αμυντικής γραμμής των Βουλγάρων, και προς τα εκεί έπεσε το βάρος της επιθετικής προσπάθειας των Ευζώνων και του 18ου Συντάγματος. Όπως μας πληροφορεί ο Ιωάννης Αλεξάκης, ο οποίος υπηρετούσε στο Τάγμα Κρητών ως ανθυπολοχαγός, το ύψωμα 878 στους εν χρήσει αυστριακούς χάρτες είχε υψόμετρο 605 μέτρα και έτσι ήταν γνωστό τότε. Μεταγενέστερες μετρήσεις αποκάλυψαν το πραγματικό υψόμετρο, που ήταν 878 μέτρα. Οι θέσεις που είχαν επιλέξει οι Βούλγαροι για να οργανώσουν την άμυνά τους ήταν εξαιρετικές, αφού είχαν άριστη παρατήρηση και εξαίρετα πεδία βολής σε ολόκληρη την πεδιάδα Μελισσοχωρίου-Λητής-Λαγκαδά-Ασσήρου, μέσα από την οποία διέρχεται από νότο προς βορρά η αμαξιτή οδός. Ουσιαστικά η Μεραρχία θα μπορούσε να γίνει βορά στα βουλγαρικά πυροβόλα. Όμως η αιφνιδιαστική και ακατάσχετη επιθετική ορμή των Ευζώνων προκαλεί πανικό στον αντίπαλο, ο οποί-

ος, αν είναι απείθαρχος και το ηθικό του χαμηλό, τρέπεται σε φυγή. Αυτή η «ειδική τακτική», όπως τη χαρακτηρίζει ο Παπαδόπουλος, εφαρμόστηκε και στους δύο πολέμους, η οποία όμως προκάλεσε και μεγάλες απώλειες στο Σύνταγμα. Με εμπροσθοφυλακή το 9ο Τάγμα Ευζώνων (ΤΕ) υπό τον Ταγματάρχη Πεζικού Βελισσαρίου, οι Ευζώνοι κατέλαβαν το χωριό Στεφάνια, το ύψωμα 579 βορείως του χωριού και το χωριό Λευκοχώρι (Κλέπε), ενώ την ίδια στιγμή το υπόλοιπο Σύνταγμα με τους Κρήτες κατέλαβε το χωριό Καρτερά. Επειδή το 9ο ΤΕ είχε εκτραπεί της πορείας του προς τα αριστερά, δημιουργήθηκε κενό μεταξύ των δύο ευζωνικών ταγμάτων, το οποίο καλύφθηκε άμεσα από το Τάγμα Κρητών. Η επιθετικότητα των Ευζώνων ανάγκασε τους Βουλγάρους να συμπυκθούν προς το ύψωμα 605 (878), βορείως των Καρτερών. Με βάση τις πρώτες μαρτυρίες των μαχητών σχετικά με την τακτική υποχώρησης των Βουλγάρων, τα δύο άκρα της παράταξης εντείνουν τα διασταυρούμενα πυρά τους, καλύπτοντας και διευκολύνοντας την υποχώρηση του κέντρου. Σε αρκετές περιπτώσεις η τακτική αυτή ήταν επιτυχής, αλλά δεν ήταν λίγες οι φορές που η ορμητικότητα των Ελλήνων ήταν τέτοια, που δεν άφηνε πολλά περιθώρια συγκράτησής των από τη βουλγαρική πλευρά, με αποτέλεσμα την άτακτη φυγή. Οι άνδρες του Βελισσαρίου, όπως και στα Ιωάννινα, προέλασαν με μεγάλη ταχύτητα προς το ύψωμα 605, αλλά ο Παπαδόπουλος αγνοούσε τη θέση του. Μάλιστα έστειλε τον υπασπιστή του, έφεδρο Ανθυπολοχαγό Χρυσάφη, για να τον εντοπίσει και να τον ενημερώσει να κινηθεί προς το ύψωμα, αλλά ο Βελισσαρίου ήδη κατευθυνόταν προς

τον αντικειμενικό σκοπό. Οι απώλειες των Ευζώνων ήταν μεγάλες, λόγω της δράσης του βουλγαρικού πυροβολικού και του γυμνού εδάφους. Το Σύνταγμα των Ευζώνων μαζί με τους Κρήτες προήλασαν προς το 605 (878), με τις σφαίρες και τις οβίδες κυριολεκτικά να τους αποδεκατίζουν. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν και ο Διοικητής του 8ου ΤΕ, Ταγματάρχης (ΠΖ) Γεώργιος Ιατρίδης: «Οβίς εχθρική απέκοψε σχεδόν την κεφαλήν του κατά την ραγδαίαν εκείνην επίθεσιν». Το Σύνταγμα Ευζώνων δεν επιτέθηκε προς το ύψωμα 878 και παρέμεινε στις θέσεις του, έχοντας αποκοπεί από την υπόλοιπη Μεραρχία και υποστεί βαρύτατες απώλειες. Στα διακόσια μέτρα το Σύνταγμα πλησίασε το ύψωμα, με το 9ο ΤΕ στα δυτικά, το 8ο ΤΕ στα νότια και το Τάγμα Κρητών νοτιοανατολικά, περισφίγγοντάς το. Οι Ευζώνοι επιτέθηκαν χωρίς να έχουν την υποστήριξη του πυροβολικού, γεγονός που προκάλεσε την έντονη δυσαρέσκεια των αξιωματικών τους. Παράλληλα, το 18ο Σύνταγμα, στις 1530, απέκρουσε σφοδρότατη αντεπίθεση των Βουλγάρων από τα υψώματα 570, 506 και 490, γεγονός που το ανάγκασε να αναστείλει την περαιτέρω προχώρησή του. Στο κέντρο, η εμπροσθοφυλακή του 17ου Συντάγματος, το Ι/17 Τάγμα, είχε εμπλακεί στον αγώνα από τις 1320, γεγονός που βράδυνε την προέλαση του Συντάγματος. Η ενίσχυση της εμπροσθοφυλακής με δύο λόχους από το ΙΙ/17 Τάγμα και η ανάπτυξη δύο πυροβολαρχιών, της 3ης και της 4ης, νοτιώς των Καρτερών ήταν η απάντηση του διοικητού του Συντάγματος, ο οποίος όμως θεώρησε λανθασμένα ότι οι Βούλγαροι δεν διέθεταν πυροβολικό. Χωρίς να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα κάλυψης, τα τμήματα του Συντάγματος

και το πεδινό πυροβολικό έγιναν βορά στα βουλγαρικά πυροβόλα. Οι δύο πυροβολαρχίες μόλις που πρόλαβαν να βάλουν 70 οβίδες μέχρι τις 1645, με το 1ο Σύνταγμα Πεδινού Πυροβολικού να έχει υποστεί σοβαρότατες απώλειες, ανάμεσά τους και ο Διοικητής του, Αντισυνταγματάρχης Πυροβολικού Ανδρέας Κορομηλάς. Οι μονάδες πυροβολικού αποσύρθηκαν στην Ασσηρο, προκειμένου να διανυκτερεύσουν και να ανασυνταχθούν. Παρ' όλα αυτά, οι έξι λόχοι της εμπροσθοφυλακής συνέχισαν, με την υποστήριξη μιας πυροβολαρχίας της ΙΙ Μοίρας Πεδινού Πυροβολικού, να κερδίζουν έδαφος αλλά με δυσκολία, μέχρι την έλευση του σκότους. Απέναντι από την VI Μεραρχία αμυνόταν η Ι/10 Ταξιαρχία, με τα 160 και 25ο Συντάγματα Πεζικού, συνολικής δύναμης οκτώ ταγμάτων και δώδεκα ταχυβόλων πυροβόλων.

Στον τομέα του Κιλκίς η εμφάνιση τεσσάρων ελληνικών Μεραρχιών (ΙΙ, ΙΙΙ, ΙV και V), οι οποίες προέλαυναν εναντίον της ΙΙ/3 Ταξιαρχίας του Ριμπάρωφ, θορύβησε τον Ιβανώφ, ο οποίος ζήτησε από την Ανώτατη Διοίκηση τη διάθεση της 6ης Μεραρχίας. Για ακόμη μια φορά η Ανώτατη Διοίκηση αρνήθηκε την ενίσχυση της ΙΙ Στρατιάς μέχρι να ξεκαθαρίσει η κατάσταση στο μέτωπο με τους Σέρβους. Ως εκ τούτου, ο Ιβανώφ θα έπρεπε να στηριχθεί στην άφιξη της Ταξιαρχίας Σερρών στο Κιλκίς εντός της 19ης Ιουνίου και στη βοήθεια που θα έδινε η Ι/10 Ταξιαρχία. Την ίδια στιγμή οι ελληνικές Μεραρχίες του κέντρου άρχισαν να προελαύνουν προς το Κιλκίς, από τα δεξιά προς τα αριστερά, ως εξής: Η ΙΙ Μεραρχία από το χωριό Λητή με κατεύθυνση τα υψώματα ανατολικά του Κιλκίς, η ΙV Μεραρχία

μέσω των χωριών Γαλλικό και Κολχίς με κατεύθυνση τα υψώματα του χωριού Κρηστώνη, η V Μεραρχία από το χωριό Ν. Φιλαδέλφεια με κατεύθυνση τις δυτικές παρυφές του Κιλκίς και η III Μεραρχία από το χωριό Αγιονέρι με κατεύθυνση το χωριό Γυναικόκαστρο.

Στις 0930 η εμπροσθοφυλακή της II Μεραρχίας, το 1ο Σύνταγμα Πεζικού, έλαβε επαφή με τα βουλγαρικά τμήματα που κατείχαν ισχυρώς τα υψώματα του χωριού Μάνδρες. Ήδη από τις 0900 η I/2 Μοίρα Πεδινού Πυροβολικού, η οποία αποτελούσε τμήμα της εμπροσθοφυλακής, είχε τάξει την 3η Πυροβολοαρχία νοτίως του χωριού Αντιγόνη και μέχρι τις 0930 έβαλε 45 οβίδες κατά των υψωμάτων του χωριού Μάνδρες, και στη συνέχεια όλη η μοίρα μετακινήθηκε βορειώς της Αντιγόνης. Με διαταγή της μεραρχίας και τα τρία τάγματα του συντάγματος ενεπλάκησαν στον αγώνα και παρά τη σχετική αδράνεια του III Τάγματος, το οποίο παρά τις αλληπάλληλες διαταγές του Διαλέτη δεν προχωρούσε με τον ρυθμό του υπόλοιπου συντάγματος, η εμπροσθοφυλακή κατόρθωσε με την υποστήριξη της I/2 Μοίρας Πυροβολικού –συγκεκριμένα η 7η Πυροβολοαρχία είχε ανέλθει σε έναν λόφο τον οποίο το βουλγαρικό πυροβολικό δεν μπορούσε να πλήξει και από τη θέση αυτή, η οποία απείχε περίπου δύο χιλιόμετρα από το χωριό Μάνδρες, έβαλε 249 οβίδες μέχρι τις 1330, προσφέροντας πολύτιμη βοήθεια στην εμπροσθοφυλακή– να ανατρέψει τις βουλγαρικές προφυλακές κατά τις μεσημβρινές ώρες. Εντός των βουλγαρικών χαρακωμάτων βρέθηκαν δύο πολυβόλα και άφθονα πυρομαχικά. Η καταδίωξή τους διήρκησε μέχρι τις 1830, οπότε και το Σύνταγμα έφτα-

σε δύο χιλιόμετρα νοτίως του χωριού Λειψύδριο, στο ύψωμα 258, όπου εγκατέστησε τμήματα ασφαλείας. Το 7ο Σύνταγμα αναπτύχθηκε αριστερά του 1ου και συνδέθηκε με την IV Μεραρχία και το 3ο Σύνταγμα αναπτύχθηκε βορειοανατολικά του χωριού Μάνδρες, εξασφαλίζοντας το δεξιό της μεραρχίας. Θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι η II Μεραρχία στάθμευε στη Θεσσαλονίκη και ήταν εκείνη μαζί με την Κρητική Χωροφυλακή που εκκαθάρισε την πόλη από τις βουλγαρικές δυνάμεις κατά την έναρξη του πολέμου.

Η IV Μεραρχία άρχισε να προελαύνει από τις 0700, με εμπροσθοφυλακή το 9ο Σύνταγμα Πεζικού. Μπροστά της απλωνόταν ο Γαλλικός ποταμός και η σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης-Σερρών. Στις 0750 η εμπροσθοφυλακή δέχτηκε τα πρώτα πυρά του βουλγαρικού πυροβολικού από την κατεύθυνση του χωριού Μάνδρες, γεγονός που την ανάγκασε να λάβει σχηματισμό μάχης και να συνεχίσει την κίνησή της προς το χωριό Γαλλικό. Παρά την ανάπτυξή του, η ελληνική μοίρα πυροβολικού ουδόλως απασχόλησε το εχθρικό πυροβολικό, με αποτέλεσμα να υφίσταται σημαντικές απώλειες η εμπροσθοφυλακή. Παρ' όλα αυτά, συνέχιζε να κερδίζει έδαφος, και μαζί με το 8ο Σύνταγμα Πεζικού, το οποίο προωθήθηκε στα αριστερά του 9ου, διήλθαν στις 1000 τον Γαλλικό ποταμό. Τα δύο τάγματα III/9 και I/8, που διήλθαν πρώτα τον ποταμό, αποτελέσαν τη βάση πυρός προς διευκόλυνση της προέλασης και των υπολοίπων τμημάτων. Το φίλιο πυροβολικό προωθήθηκε κι αυτό στην αριστερή όχθη του ποταμού, χωρίς όμως ουσιαστική συμβολή στον αγώνα. Παρά την ελλιπή κάλυψη από τα πυρά του

ελληνικού πυροβολικού, η Μεραρχία κέρδιζε αργά αλλά σταθερά έδαφος. Στην προσπάθειά του να φτάσει στο ίδιο ύψος με τα δύο προαναφερόμενα τάγματα, το IV/9 Τάγμα υπέστη τρομακτικές απώλειες από το εχθρικό πυροβολικό, με αποτέλεσμα μερικά από τα τμήματά του να τραπούν σε φυγή, τα οποία όμως συγκρατήθηκαν με επέμβαση του τάγματος της εφεδρείας. Αυτή τη φορά τα τμήματα της μεραρχίας καθηλώθηκαν στη σιδηροδρομική γραμμή, εκτεθειμένα στο βουλγαρικό πυροβολικό και στις πυρκαγιές που προκλήθηκαν στα σπαρτά από τις εκρηκτικές οβίδες.

Δυτικότερα η V Μεραρχία κινήθηκε από τις 0730, με το 23ο Σύνταγμα Πεζικού προς το χωριό Ξυλοκερατιά και το 16ο προς το χωριό Πικρολίμνη, έχοντας ως εφεδρεία το 22ο. Τα δύο Συντάγματα άρχισαν να δέχονται δραστικά πυρά περίπου από τις 0900, με το πυροβολικό της μεραρχίας, το οποίο είχε ταχθεί βορείως του χωριού Ν. Φιλαδέλφεια, να αδυνατεί να υποστηρίξει την προέλασή τους, λόγω βεληνεκούς. Στις 1030 έφτασαν μπροστά από τα χωριά Ξυλοκερατιά και Πικρολίμνη, αλλά βάλλονταν διαρκώς από τα βουλγαρικά πολυβόλα, απαγορεύοντας την περαιτέρω κίνησή τους. Αμέσως προωθήθηκε και το εφεδρικό σύνταγμα αλλά και το πυροβολικό, το οποίο, εν μέσω καταγιστικών πυρών, τάχθηκε στα υψώματα νοτίως του χωριού Πικρολίμνη. Παράλληλα, το III/16 Τάγμα, το οποίο είχε αναπτυχθεί δυτικά της λίμνης Πικρολίμνης, ως σύνδεσμος με την III Μεραρχία, προωθήθηκε μέχρι τις 1200 και έλαβε επαφή με τον εχθρό στα χωριά Άνω Απόστολοι και Μαυρονέρι.

Η προχώρηση της V Μεραρχίας προς τα χωριά Ξυλοκερατιά και Πικρολίμνη, κάτω από φονικά πυρά του βουλγα-

ρικού πυροβολικού και τις πυρκαγιές που είχαν προκληθεί, σε συνδυασμό με τον ευρύ υπερκερωτικό ελιγμό της III Μεραρχίας, η οποία έλαβε στενή επαφή με την οργανωμένη τοποθεσία νοτιοδυτικά των χωριών Κάτω Άποστολοι-Παλαιό Γυναικόκαστρο, και την επιτυχή κατάληψη των υψωμάτων του χωριού Μάνδρες από τη II Μεραρχία, ανάγκασαν τις προωθημένες βουλγαρικές δυνάμεις να συμπυχθούν στην κύρια αμυντική τοποθεσία. Τα προωθημένα συντάγματα των IV και V Μεραρχιών υπερέβησαν τα χωριά Γαλλικός, Ξυλοκερατιά και Πικρολίμνη μέσα σε μια αποπνικτική ατμόσφαιρα, λόγω των πυρκαγιών και της αφόρητης ζέστης. Στις 1500 η V Μεραρχία κατέλαβε το χωριό Μαυρονέρι και τα υψώματα βορείως αυτού, ενώ το III/16 Τάγμα, αφού απαγόρευσε τη διείσδυση των Βουλγάρων, κατέλαβε διαδοχικά το χωριό Άνω Απόστολοι και τα υπερκείμενα υψώματα. Η IV Μεραρχία εξακολούθησε την προέλασή της, χωρίς να ακολουθήσει η V, και τις απογευματινές ώρες κατέλαβε το χωριό Πεδινό και συνδέθηκε με τη II Μεραρχία, όχι όμως με την V, στο αριστερό της.

Στο άκρο αριστερό της ελληνικής διάταξης η X Μεραρχία, έχοντας συγκεντρωθεί στην περιοχή Γουμένισσα-Αξιούπολη, διαπεραίωσε τα δύο Συντάγματα Ευζώνων, 4ο και 5ο, στη δεξιά όχθη του Αξιού ποταμού, με εντολή να κινηθούν διά της αμαξιτής οδού Πολυκάστρου-Δοϊράνης προς το χωριό Σουλτογιανναίικα. Το 3ο Σύνταγμα Ευζώνων προώθησε το 3ο Τάγμα Ευζώνων (TE) προς το ύψωμα 354 (Μπάτσοβα) και το Τάγμα Πεζικού, με το 3ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ευζώνων (3ο ΑΤΕ) προς το ύψωμα 166, νοτίως του χωριού Πλατανιά. Το 3ο TE, παρά τα πυρά που

δεχόταν από βουλγαρικές θέσεις στα ανατολικά της λίμνης Αρτζάν, εγκαταστάθηκε, με τη βοήθεια μιας ορειβατικής πυροβολαρχίας, στο ύψωμα 354. Στις 0730 το 3ο ΑΤΕ δέχτηκε τα πρώτα πυρά από την κατεύθυνση του υψώματος 166, αναπτύχθηκε και συνέχισε με βραδύ ρυθμό αναμένοντας την άφιξη του 2ου ΤΕ, την εμπροσθοφυλακή του 5ου Συντάγματος. Το 2ο ΤΕ, βαλλόμενο και αυτό από το ύψωμα 166, κινήθηκε ανατολικά του χωριού Λατομείο και το 3ο ΑΤΕ δυτικά αυτού, ενώ ανάμεσά τους κινήθηκε το Τάγμα Πεζικού. Τα τρία τάγματα με την υποστήριξη τριών πυροβολαρχιών (δύο ορειβατικών και μιας πεδινής), που είχαν ταχθεί στα υψώματα του χωριού Λατομείο, κατόρθωσαν στις 1030 να εκδιώξουν τους Βούλγαρους από το ύψωμα 166 και στις 1100 να ανατρέψουν τις δυνάμεις τους που αμύνονταν στα υψώματα ανατολικά του χωριού Πλατανιά. Όμως μια είδηση από έναν χωροφύλακα, ότι οι Βούλγαροι επιτίθενται κατά του χωριού Πλατανιά, προκάλεσε πανικό στο Τάγμα Πεζικού, το οποίο άρχισε να υποχωρεί. Προς στιγμή δημιουργήθηκε σύγχυση και στην 6/2 Πεδινή Πυροβολαρχία, αλλά παρέμεινε στη θέση της, και μαζί με την 5/2 περίμεναν τη βουλγαρική αντεπίθεση. Στις 1020 ο Ιβανώφ τηλεγράφησε στον Καβαρναλιέφ να προελάσει προς το Πευκόδασος, αφήνοντας τις απαραίτητες δυνάμεις στη Γευγελή: απόρροια αυτή της διαταγής ήταν η εκτόξευση δύο αντεπιθέσεων. Το τέλος της ημέρας βρίσκει τη Μεραρχία στη γραμμή Λίμνη Αρτζάν-Πλατανιά-υψ. 354.

Στην αντίπερα όχθη οι αναφορές του Ριμπάρωφ, για την προσέγγιση των ελληνικών μεραρχιών, κατέφταναν στο στρατηγείο της II Στρατιάς κατά κύματα. Στις

1020 ο Ιβανώφ διατάζει την Ι/10 Ταξιαρχία να επεκτείνει το όριο της προς τον Γαλλικό ποταμό, προκειμένου να υποστηρίξει τα τμήματα της 3ης Μεραρχίας. Η μη διάθεση της 6ης Μεραρχίας, η οποία παρέμεινε ανενεργή στη Στρώμνιτσα, περιόρισε ακόμα περισσότερο τις λύσεις του Βούλγαρου διοικητή, ο οποίος έδωσε εντολή στις υπηρεσίες των μετόπισθεν να ετοιμάζονται για την εκκένωση των Σερρών και τη μεταφορά των πυρομαχικών. Παράλληλα διέταξε την Ι/10 Ταξιαρχία να αναλάβει *«άνευ χρονοτριβής την επίθεσιν κατά των πλευρών του εχθρού, όστις διά σοβαρών δυνάμεων προχωρεί δεξιόθεν υμών κατά της 2ας Ταξιαρχίας της 3ης Μεραρχίας»*, τονίζοντας την κρίσιμότητα της κατάστασης. Ωστόσο ο Πέτεφ, Διοικητής της Ι/10 Ταξιαρχίας, βρισκόταν σε πολύ δυσχερή θέση, αφού η κατάσταση στο μέτωπο του Λαχανά ήταν παρόμοια με εκείνη στο Κιλκίς. Στις 1750 τηλεγράφησε στον Ιβανώφ ότι όλες οι δυνάμεις των δύο συνταγμάτων έχουν εμπλακεί και δεν δύνανται πλέον να συγκρατήσουν τις ελληνικές μεραρχίες. Και στους δύο τομείς οι διοικητές έλαβαν εντολή να συμπυκνωθούν προς την κύρια γραμμή άμυνας. Στις 1200 ο Ιβανώφ ζήτησε από την 3η Μεραρχία να προετοιμάσει την ανατίναξη της γέφυρας της Γευγελής, την ίδια στιγμή που η Χ Μεραρχία, υπό τον Συνταγματάρχη πυροβολικού Λεωνίδα Παρασκευόπουλο, είχε διαβεί τη γέφυρα του Αξιού και εγκατασταθεί στα χωριά Κάστρο, Πλατανιά και Πευκόδασος. Μέσα σε αυτή τη χαοτική κατάσταση, ο Λοχαγός Τοντόρωφ, Διοικητής του Τηλεγραφικού Λόχου, κατόρθωσε να παγιδεύσει την τηλεγραφική γραμμή Θεσσαλονίκης-Σερρών, η οποία δεν είχε αποκοπεί, και να υποκλέψει τις συνομιλίες του ελληνικού Γενικού Στρατηγείου. Το γεγονός αυτό αποτελεί τεράστια επιτυχία

και θα μπορούσε να αποβεί μοιραία για την ελληνική πλευρά. Ο Ιβανώφ όφειλε στην παρούσα φάση να ενισχύσει άμεσα τον τομέα του Κιλκίς, αφού εκεί εκδηλώθηκε η κύρια προσπάθεια του Ελληνικού Στρατού, με δυνάμεις από τον τομέα της Νιγρίτας. Παρά την παρουσία της VII Μεραρχίας έναντι της Νιγρίτας, θα ήταν απίθανο να εκμεταλλευόταν η ελληνική πλευρά τυχόν απογύμνωση του τομέα, με σκοπό την ενίσχυση του Κιλκίς, προτού κριθεί οριστικά η μάχη στο Κιλκίς.

Το αποτέλεσμα αυτό ήταν απόρροια μιας πολύ δύσκολης πρώτης ημέρας για τις ελληνικές δυνάμεις. Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι η φθορά που υπέστησαν οι μεραρχίες που επιτέθηκαν στο Κιλκίς: εκτός μάχης τέθηκαν 2.201 άνδρες. Από τις μεραρχίες του κέντρου, η V υπέστη τις μεγαλύτερες απώλειες, αφού τέθηκαν εκτός μάχης 1.275 άνδρες. Σύμφωνα με τον ιερέα Καλλίμαχο, οι τρομακτικές απώλειες της V Μεραρχίας οφείλονταν στο γεγονός ότι επιτέθηκε κατά μέτωπο, χωρίς να συντονιστεί με τις γειτονικές μεραρχίες αφού καθυστέρησαν να επιτεθούν, με αποτέλεσμα να συγκεντρωθεί ο όγκος των βουλγαρικών πυρών πάνω στη μεραρχία. Στον Λαχανά οι απώλειες της I Μεραρχίας ανήλθαν σε 9 οπλίτες νεκρούς, ενώ η VI Μεραρχία έχασε 3 αξιωματικούς και 112 οπλίτες. Από την αναφορά που υπέβαλε ο Δούσμανης στο Υπουργείο Στρατιωτικών τη νύχτα 19/20 Ιουνίου προκύπτουν δύο ενδιαφέροντα σημεία: πρώτον, η περιορισμένη δράση του ελληνικού πυροβολικού στο μέτωπο του Λαχανά, λόγω της αδυναμίας του πεδινού πυροβολικού να κινηθεί εξαιτίας του ορεινού εδάφους και της έλλειψης μονάδων ορειβατικού πυροβολικού και, δεύτερον, οι μεγάλες απώλειες εκατέρωθεν.

ΟΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ 20ής ΙΟΥΝΙΟΥ

Τη νύχτα 19/20 Ιουνίου ο Ιβανώφ, για να ενισχύσει το μέτωπο του Κιλκίς, διέθεσε μια μοίρα οβιδοβόλων, τρία τάγματα της IV Στρατιάς –διατέθηκαν από την Ανώτατη Διοίκηση στη II Στρατιά– ενώ άρχισαν να καταφτάνουν και τα πρώτα τάγματα της Ταξιαρχίας Σερρών. Επιπλέον, όλες οι δυνάμεις της Ταξιαρχίας του Καβαρναλιέφ διατάχθηκαν να σπεύσουν επειγόντως στο Κιλκίς, αφήνοντας μόλις έναν λόχο στη Γευγελή και έχοντας πρώτα καταστρέψει την εκεί γέφυρα. Επίσης, διέταξε τον διοικητή της I/10 Ταξιαρχίας να αποκαταστήσει σύνδεσμο με την Ταξιαρχία Δράμας –η οποία έπρεπε να προστατεύσει την αμαξιτή οδό Ξυλόπολης-Σερρών–, να καλύψει το αριστερό πλευρό της Ταξιαρχίας του Πέτεφ και να αμυνθεί πάση θυσία στα υψώματα του Λαχανά.

Την ίδια στιγμή το Γενικό Στρατηγείο, με έδρα το Μελισσοχώρι, έχοντας λάβει υπόψη του όλες τις αναφορές των μεραρχιών, εξέδωσε στις 0200 της 20ής Ιουνίου διαταγή επιχειρήσεων, η οποία ουσιαστικά δεν διαφοροποιούσε τις αποστολές των μεραρχιών σε σύγκριση με εκείνες της 18ης Ιουνίου. Δύο μεραρχίες (I και VI) εναντίον του Λαχανά, τέσσερις (II, IV, V, III) προς το Κιλκίς, η X προς την Καλίνδρια ή το Μεταλλικό και η VII στο άκρο δεξιό της ελληνικής διάταξης.

Μέτωπο του Κιλκίς

Η διαταγή του Γενικού Στρατηγείου δεν ελήφθη την ίδια ώρα από τις μεραρχίες που επιτίθεντο στον τομέα του Κιλκίς, στοιχείο που επέδρασε αρνητικά στον συντονισμό των ενεργειών των μεραρχιών. Η II Μεραρχία εξέδωσε τη δική της διαταγή στις 0430 και άρχισε την προέλασή της στις 0500, η IV την έλαβε στις 0600 και μόλις στις 0930 τα

συντάγματα της πρώτης γραμμής έλαβαν σχηματισμό προσπέλασης, η V την έλαβε στις 0530 και εξόρμησε μισή ώρα αργότερα, και η III την έλαβε στις 0630 και εξόρμησε στις 0730. Όπως διαπιστώνουμε, οι μεραρχίες στο μέτωπο του Κιλκίς δεν συντόνισαν τις ενέργειές τους κατά την επανέναρξη των επιθέσεων, γεγονός που επηρέασε την εν γένει εξέλιξη των επιθετικών ενεργειών τους.

Στις 0500 με αφετηρία το χωριό Μάνδρες και προορισμό τα υψώματα ανατολικά της Ποταμιάς, ξεκίνησε το 3ο Σύνταγμα Πεζικού, ως εμπροσθοφυλακή της II Μεραρχίας. Σύνδεσμος της μεραρχίας με την VI Μεραρχία, που ενεργούσε προς Λαχανά, ήταν η Ημιλαρχία, η οποία κάλυπτε και δεξιό πλευρό της μεραρχίας. Χωρίς δυσκολίες η εμπροσθο-

Η μάχη του Κιλκίς κυριαρχεί στη λαϊκή εικονογράφηση. Οι Βούλγαροι εγκαταλείπουν τις θέσεις μπροστά στην ακάθεκτη ορμή του Ελληνικού Στρατού, αφήνοντας πίσω τα πυροβόλα τους, των οποίων τα αποτελεσματικά πυρά προκάλεσαν σοβαρές απώλειες στις ελληνικές μονάδες.

φυλακή έφτασε στις 1030 στο χωριό Λειψύδριο, αναμένοντας την άφιξη της μοίρας Πεδινού Πυροβολικού, η οποία μόλις κατά τις μεσημβρινές ώρες έφτασε στο Λειψύδριο, λόγω των εδαφικών δυσχερειών και της παρενόχλησης του εχθρικού πυροβολικού. Αμέσως τα δύο συντάγματα της μεραρχίας διατάχθηκαν να αναπτυχθούν στους χώρους εξόρμησης: το 7ο βορειοανατολικά του χωριού Ποταμιά και το 1ο νοτιοανατολικά αυτού, με τις 9/4 και 6/4 Πυροβολαρχίες νότια αυτού. Η καθυστερημένη είσοδος του πυροβολικού στον αγώνα –μόλις τις μεσημβρινές ώρες άρχισε να βάλλει– και η καθυστερημένη ανάπτυξη των συνταγμάτων στους χώρους εξόρμησης ανάγκασαν τον Καλλάρη, Διοικητή της μεραρχίας, να διατάξει τα συντάγματα να παραμείνουν στις θέσεις τους.

Στο αριστερό της II Μεραρχίας ενεργούσε η IV Μεραρχία, με Διοικητή τον Υποστράτηγο Κωνσταντίνο Μοσχόπουλο. Λόγω του γεγονότος ότι ήταν αρκετά προωθημένη σε σύγκριση με τις άλλες μεραρχίες και ότι έλαβε τη διαταγή του Γενικού Στρατηγείου στις 0600, εξόρμησε στις 0930 με δύο συντάγματα, το 9ο στα δεξιά και το 8ο στα αριστερά, σε πρώτο κλιμάκιο. Η προχώρηση των ταγμάτων ήταν δυσχερέστατη, λόγω της έντονης δράσης του βουλγαρικού πυροβολικού. Οι πυροβολαρχίες του Πεδινού Πυροβολικού της μεραρχίας είχαν ταχθεί βορείως του χωριού Πεδινού και έβαλαν αδιάλειπτα εναντίον του βουλγαρικού πυροβολικού. Η μεραρχία δεν είχε στενό σύνδεσμο ούτε με τη II ούτε με την V Μεραρχία και θα μπορούσε να αποβεί ολέθριο λάθος αν οι Βούλγαροι το είχαν αντιληφθεί και εκμεταλλεύονταν τα κενά μεταξύ των μεραρχιών. Αμέσως

η διοίκηση της Μεραρχίας έσπευσε να στείλει το III/8 Τάγμα στο άκρο αριστερό και τον Λόχο Μηχανικού στα δεξιά για να αποκαταστήσει επαφή με τη II Μεραρχία. Κατά τις μεσημβρινές ώρες τα τμήματα της πρώτης γραμμής είχαν φτάσει στα υψώματα ανατολικά της Κρηστώνης. Στις 1700 η προέλαση της Μεραρχίας σταμάτησε σε απόσταση 800-1.000 μέτρων από την κύρια γραμμή άμυνας των Βουλγάρων. Παράλληλα ο Μοσχόπουλος διέταξε το 11ο Σύνταγμα να εξετάσει τις δυνατότητες για την εκτόξευση μιας νυχτερινής επίθεσης ή εμπλοκής του για την επίθεση της επομένης.

Από το Καβακλή, την έδρα της V Μεραρχίας, ο Συνταγματάρχης (ΜΧ) Στέφανος Γεννάδης, Διοικητής της μεραρχίας, εξέδωσε στις 0545 τη διαταγή προελάσεως. Σύμφωνα με αυτή, το 16ο Σύνταγμα θα είχε ζώνη ενεργείας από το ύψωμα 270 μέχρι τη δυτική παρυφή της πόλης και το 22ο Σύνταγμα με γενική κατεύθυνση την πόλη του Κιλκίς, με το 23ο Σύνταγμα ως εφεδρεία. Η μεραρχία διέθεσε την Ημίλαρχία για να λάβει επαφή με την III Μεραρχία. Η πρώτη επαφή με τα βουλγαρικά πυροβόλα σημειώθηκε στις 0900, τρεις ώρες μετά την εξόρμηση των δύο συνταγμάτων της πρώτης γραμμής. Το μεραρχιακό πυροβολικό άρχισε να βάλλει από τις 1000 αφενός υποστηρίζοντας τη δυσχερή προχώρηση του πεζικού και αφετέρου εναντίον του βουλγαρικού πυροβολικού από απόσταση 4,5 χιλιομέτρων. «*Να κτυπηθούν δραστικώς από των εγγύτερων κορυφογραμμών τα εχθρικά πυροβολεία μέχρι συντριβής!*» διέταξε ο Διοικητής Πυροβολικού της μεραρχίας Συνταγματάρχης Σισίνης. Μόλις στις 1100 η Μεραρχία έλαβε

Ο αιφνιδιασμός των Βουλγάρων από τους Έλληνες στρατιώτες και Ευζώνους αποτελεί το κεντρικό θέμα αυτής της λαϊκής λιθογραφίας. Η αποφασιστικότητα και η γενναιότητα των Ελλήνων έγειραν την πλάστιγγα υπέρ τους, χωρίς όμως να παραβλέπεται και η σθεναρή αντίσταση των Βουλγάρων.

επαφή με την III Μεραρχία, που ενεργούσε στο αριστερό, ενώ έφτασε στο ίδιο ύψος με τις θέσεις τάξης του πυροβολικού της IV Μεραρχίας (!). Οι ενέργειες των τριών μεραρχιών έπρεπε να συντονιστούν και την πρωτοβουλία ανέλαβε ο Γεννάδης, ο οποίος, βλέποντας κατά τις πρώτες μεσημβρινές ώρες τα συντάγματα να έχουν καθηλωθεί 1.000 μέτρα νοτίως και νοτιοδυτικώς του σιδηροδρομικού σταθμού της Κρηστώνης, ειδοποίησε τις γειτονικές μεραρχίες για επικείμενη συντονισμένη εξόρμηση. Ο Μοσχόπουλος ειδοποίησε τον Γεννάδη ότι η Μεραρχία του προχωρεί με πολύ μεγάλη δυσκολία και ότι θα υποστηρίξει με το πυροβολικό

του την ενέργεια της V Μεραρχίας, ενώ ζήτησε την προώθηση του πυροβολικού της, γιατί έβαλε από μεγάλη απόσταση, ώστε να έρθει στο ίδιο ύψος με το πυροβολικό της IV Μεραρχίας και να υποστηρίξει την προώθηση της μεραρχίας. Στις 1530, την ώρα που 56 πεδινά ταχυβόλα των τριών μεραρχιών «*συνεφώνησαν να εκτελέσουν την ώραν εκείνην ταυτόχρονον καταγισμόν, μίαν ταχυβολικήν επίδειξην εις τον εχθρόν. Ήτο ονειρώδης εις άγριον κάλλος η σκηνή*», τα 16ο και 22ο Συντάγματα, μαζί με δύο τάγματα από την εφεδρεία, εξόρμησαν και κατόρθωσαν να καταλάβουν τον σιδηροδρομικό σταθμό της Κρηστώνης και τη νότια παρυφή του

ομώνυμου χωριού, όπου και ανέκοψαν την επίθεσή τους. «*Το Κιλκίς μόλις πλέον απέχει περί τα 1.800 μέτρα. Το περισφίγγουν τώρα αποπνικτικά οι ιδικοί μας*».

Στις 0645 ο Υποστράτηγος Κωνσταντίνος Δαμιανός, Διοικητής της III Μεραρχίας, εξέδωσε από το χωριό Νέο Γυναικόκαστρο τη διαταγή προελάσεως της μεραρχίας. Σε πρώτο κλιμάκιο ενεργούσαν τα 12ο και 10ο Συντάγματα Πεζικού, με το 6ο σε εφεδρεία. Η Ημιλαρχία, επικεφαλής της οποίας τέθηκε ο Δαμιανός, κάλυψε το δεξιό πλευρό, λαμβάνοντας επαφή με την V Μεραρχία. Κάθε σύνταγμα είχε την υποστήριξη δύο πεδινών πυροβολαρχιών. Στις 0930 ο Υπίλαρχος Πανουσόπουλος ανέφερε ότι τα χωριά Μεσιανό και Λεβεντοχώρι είχαν εκκενωθεί από τις βουλγαρικές δυνάμεις. Στις 1100 τα δύο συντάγματα, φτάνοντας στο ύψος του χωριού Δαφνοχωριού, βλήθηκαν από το βουλγαρικό πυροβολικό, χωρίς όμως να παρεμποδίζεται η προχώρησή τους. Η επαφή με την κύρια γραμμή άμυνας των Βουλγάρων ελήφθη στις 1500, έχοντας καταλάβει τα υψώματα βορειοανατολικά και βορειώς του χωριού Λεβεντοχώρι. Τα τάγματα της πρώτης γραμμής υποστήριξαν την επιθετική ενέργεια της V Μεραρχίας, όταν στις 1530 εκδηλώθηκε η γενική επίθεση των τριών μεραρχιών που ενεργούσαν κατά μέτωπο. Παράλληλα, κατόπιν διαταγής της μεραρχίας, μέχρι τις 1700 το II/6 Τάγμα κατόρθωσε, με την υποστήριξη μιας πυροβολαρχίας από την εφεδρεία, να καταλάβει το χωριό Μεγάλη Βρύση, στο αριστερό της μεραρχίας, εκεί όπου ενεργούσε η Ταξιαρχία Ιππικού.

Με αποστολή τη συλλογή πληροφοριών για τις εχθρικές κινήσεις και τη συνεχή ενημέρωση του Γενικού

Στρατηγείου, η Ταξιαρχία Ιππικού έφτασε στις 1000 στο χωριό Χωρύγι. Η άφιξη βουλγαρικών δυνάμεων για την ενίσχυση του μετώπου του Κιλκίς ήταν συνεχής. Ήδη τα τάγματα της Ταξιαρχίας Σερρών κατέφταναν κατά κλιμάκια στο Κιλκίς, όπως επιβεβαιώνουν οι αναφορές του Σαράφωφ προς τον Ιβανώφ. Η Ταξιαρχία Ιππικού διέθεσε μια επιλαρχία για να αναχαιτίσει ένα σύνταγμα ιππικού που κινούνταν από το χωριό Καλίνδρια απειλητικά εναντίον του αριστερού της III Μεραρχίας, το οποίο όμως αποσύρθηκε υπό την κάλυψη δυνάμεων πεζικού. Κινούμενη προς τη Μεγάλη Βρύση με μεγάλη επιφύλαξη και βραδύτητα, η Ταξιαρχία ήρθε αντιμέτωπη με ένα τάγμα του 67ου Συντάγματος της Ταξιαρχίας Σερρών, που είχε αποβιβαστεί στο Σταυροχώρι, αναγκάζοντάς την να συμπυχθεί κατά τις βραδινές ώρες προς το Δαφνοχώρι. Η ατολμία και η διστακτικότητα της Ταξιαρχίας προκάλεσε τη μήνη του Γενικού Στρατηγείου, το οποίο εξέδωσε σε διάστημα μισής ώρας δύο επιτιμητικές διαταγές.

Η δυσμενής εξέλιξη του αγώνα για τις βουλγαρικές δυνάμεις που αμύνονταν στο Κιλκίς, –οι ελληνικές μεραρχίες είχαν λάβει επαφή με την κύρια βουλγαρική γραμμή άμυνας– συνοδεύτηκε από τη χαρμόσυνη είδηση της ενίσχυσής τους με τη II/6 Ταξιαρχία και την αντικατάσταση του Σαβώφ από τον Στρατηγό Ράτκο Δημητρίεφ, Διοικητή της III Στρατιάς. Στις 1820 ελήφθη η υπ' αριθ. 25 διαταγή επιχειρήσεων της Ανώτατης Διοίκησης, σύμφωνα με την οποία η II Στρατιά θα έπρεπε να εξασφαλίσει με κάθε κόστος τις γραμμές συγκοινωνιών και να εξασφαλίσει τα πλευρά και τα νώτα της IV και V Στρατιάς.

Η επιβράδυνση του Ελληνικού Στρατού σε όλο το μέτωπο του Κιλκίς ήταν το μόνο κέρδος των Βουλγάρων, αλλά δεν ικανοποίησε καθόλου το Γενικό Στρατηγείο, το οποίο στις 1700 εξέδωσε επείγουσα διαταγή όπως οι τέσσερις μεραρχίες επιδιώξουν με σθένος την κατάληψη της πόλης εντός της νύχτας: *«Καταβάλλατε πάσαν προσπάθειαν ν' αλωθή το Κιλκίς απόψε. Το πυροβολικόν να προσπελάση όσον δύναται προς υποστήριξιν του πεζικού. Η ΙΙα Μεραρχία να προχωρήση το πεζικόν της προς το 197 ΒΑ. Κιλκίς και να επιτεθή εκείθεν»*. Όμως η διαταγή της νυχτερινής επίθεσης δεν αντιμετωπίστηκε με τον ίδιο τρόπο από τις διοικήσεις των μεραρχιών. Η ΙΙ ετοιμάστηκε εκδίδοντας διαταγή προκειμένου να προσβάλλει το Κιλκίς από τα ανατολικά με δύο συντάγματα, και η ΙV είχε μια αμφιβολία αν θα εκτοξευόταν η επίθεση και διέταξε μόνο δύο τάγματα της πρώτης γραμμής να προετοιμαστούν. Στις 1900 η V εξέδωσε διαταγή για επίθεση χωρίς πυρά παρά μόνο με τη λόγχη: *«Τα συν/τα της πρώτης γραμμής εις συμπαγείς σχηματισμούς, θέλουσι προχωρήσει χωρίς να κάμωσι χρήσιν πυρών επιτιθέμενα διά της λόγχης [...]»*. Οι επιτελείς του Γεννάδη διαφώνησαν, αφού μια μη κατάλληλα προπαρασκευασμένη νυχτερινή επίθεση θα κατέληγε σε πανωλεθρία, αλλά ο Γεννάδης ήταν ανένδοτος: *«Είναι διαταγή του Βασιλέως και οφείλω να την εκτελέσω. [...] Το Κιλκίς θα το πάρωμε απόψε με την λόγχην. Χρειάζεται ηρωική παραφροσύνη [...]»*. Η απόφαση του Γεννάδη δεν έβρισκε σύμφωνη την ΙΙΙ, η διοίκηση της οποίας θεώρησε ότι η κατάστασή της δεν επιτρέπει τη συμμετοχή της. Η άρνηση της ΙΙΙ αλλά και της ΙV Μεραρχίας οδήγησε τον Γεννάδη

να αναστείλει την επίθεση. Με άλλα λόγια, κάθε μεραρχία έπραξε κατά το δοκούν, αγνοώντας την απόφαση της προϊστάμενης διοίκησης. Τελικά μόνο η ΙΙ Μεραρχία επιτέθηκε τη νύχτα 20/21 Ιουνίου.

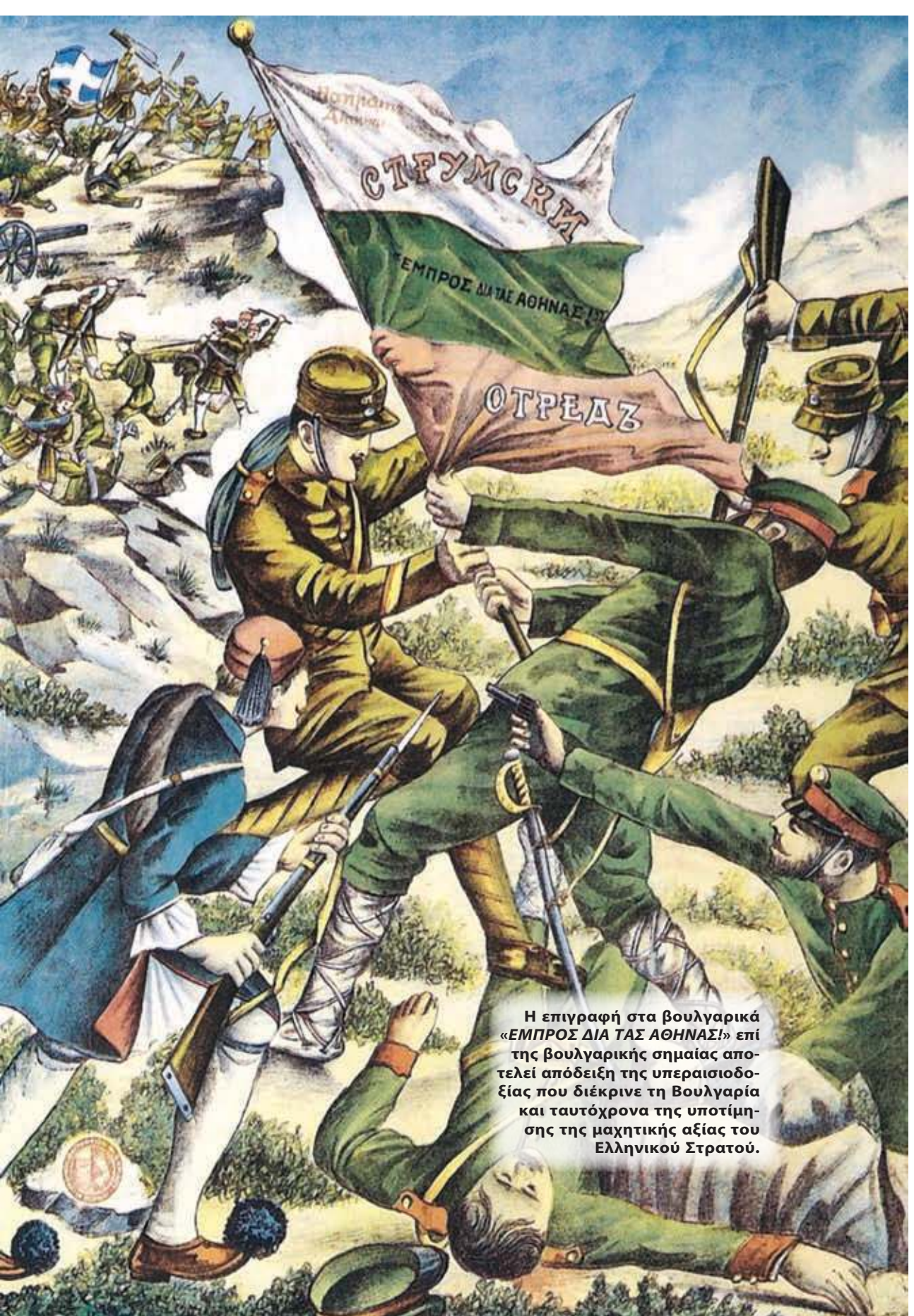
Μέτωπο του Λαχανά

Στο μέτωπο του Λαχανά, με βάση τη διαταγή επιχειρήσεων του Γενικού Στρατηγείου, η Ι Μεραρχία επιτέθηκε, από το χωριό Όσσα, στις 0600 με δύο Συντάγματα, το 2ο και το 4ο, σε πρώτο κλιμάκιο. Το 2ο Σύνταγμα κινήθηκε μέσω του χωριού Βερτίσκου προς τον Λαχανά, από όπου στις 0800 δέχτηκε τα πρώτα πυρά πυροβολικού. Δεν προωθήθηκε περαιτέρω, γιατί το 4ο Σύνταγμα, που ενεργούσε στο αριστερό, βρισκόταν πιο πίσω. Πίσω από το 2ο Σύνταγμα κινήθηκαν το 5ο Σύνταγμα, το οποίο αποτελούσε την εφεδρεία, και ο Λόχος Σκαπανέων. Εν τω μεταξύ, οι προωθημένες δυνάμεις του Πέτεφ άρχισαν να υποχωρούν από τη Νικόπολη, κάτω από την πίεση του 4ου Συντάγματος, η οποία καταλήφθηκε από το ΙΙΙ/4 Τάγμα στις 0900, με κατεύθυνση τον Λαχανά. Οι φάλαγγες υποχώρησης των Βουλγάρων επί της αμαξιτής οδού Ξυλόπολης-Λαχανά ήταν ορατές από τον σταθμό διοικήσεως της μεραρχίας, βορείως του Βερτίσκου, όχι όμως και από το ορειβατικό πυροβολικό της μεραρχίας, το οποίο είχε ταχθεί κοντά στη Νικόπολη και βρισκόταν σε μεγάλη απόσταση για να αρχίσει να βάλλει. Η καθυστερημένη προώθηση του πυροβολικού έδωσε τον απαραίτητο χρόνο στις βουλγαρικές δυνάμεις να συμπτυχθούν ανενόχλητες, χάνοντας μια εξαιρετική ευκαιρία για την εξόντωσή τους. Το 4ο Σύνταγμα κινήθηκε προς την Ξυλόπολη, όπου και

σταμάτησε στα υπερκείμενα υψώματα, ανατολικά του χωριού, δεχόμενο τα πυρά του βουλγαρικού πυροβολικού. Κατά τις μεσημβρινές ώρες τα δύο συντάγματα συνέχισαν, από κοινού πλέον, την επιθετική τους προσπάθεια, αλλά η προχώρησή τους ήταν δυσχερέστατη. Το 4ο Σύνταγμα στήριξε το αριστερό πλευρό του στην αμαξιτή οδό και μαζί με το 2ο Σύνταγμα κατευθύνθηκαν προς τον Λαχανά. Από τις 1500 τα τάγματα της πρώτης γραμμής άρχισαν να δέχονται πυρά ευθυτενούς τροχιάς και μέχρι τις 1800 έφτασαν, έχοντας υποστεί σημαντικές απώλειες, σε απόσταση 800-1.000 μέτρων από τα βουλγαρικά χαρακώματα, όπου και ανέστειλαν κάθε ενέργεια, εγκαθιστώντας προφυλακές μάχης και περίπολα. Παράλληλα, η εφεδρεία της μεραρχίας, το 5ο Σύνταγμα, επέκτεινε το δεξιό του 2ου Συντάγματος, προς το χωριό Κυδωνιά, ενώ τρεις ορειβατικές πυροβολαρχίες τάχθηκαν νοτίως του Λαχανά, σε απόσταση δύο χιλιομέτρων, και έβαλαν μέχρι τις βραδινές ώρες.

Η VI Μεραρχία κινήθηκε προς την Ξυλόπολη από τις 0500, την ίδια στιγμή που το 1ο Σύνταγμα Ευζώνων είχε καταλάβει το ύψωμα Γερμανικό (878) και συνέχιζε την επίθεσή του προς την Ξυλόπολη. Το ύψωμα 878 είχε εγκαταλειφθεί από τις βουλγαρικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια της νύχτας. Στις 0630 η μεραρχία, με νέα διαταγή, θα προήλαυε ολόκληρη προς την Ξυλόπολη διά της αμαξιτής οδού, αλλά οι Ευζώνοι του Παπαδόπουλου δεν έλαβαν τη διαταγή, κι ως εκ τούτου ενήργησαν με δική τους πρωτοβουλία. Κινήθηκε ταχέως με το 9ο ΤΕ ανατολικά του υψώματος 878, το Τάγμα Κρητών στο δεξιό του και το 8ο ΤΕ επί της οδού

Καρτερών-Ξυλόπολη. Στις 0830 ο Βελισσαρίου ανέφερε ότι φάλαγγες του Βουλγαρικού Στρατού κινούνται από την Ξυλόπολη προς τον Λαχανά. Η υποχώρηση καλυπτόταν από τα πυρά της οπισθοφυλακής, αλλά δεν εμπόδισαν το 9ο ΤΕ να εισέλθει στις 1130 στην Ξυλόπολη, την οποία και βρήκε κενή. Οι δρόμοι ήταν κατάσπαρτοι από εφόδια, υλικά και οπλισμό που είχαν εγκαταλείψει οι Βούλγαροι κατά την υποχώρησή τους, ενώ το 9ο ΤΕ καταδίωξε και συνέλαβε ολόκληρο τον 12ο Λόχο του 25ου Βουλγαρικού Συντάγματος, δυνάμει 210 ανδρών, εκ των οποίων τέσσερις αξιωματικοί. Αγνοώντας τη θέση του συντάγματος, ο Δελαγραμμάτικας, ο Διοικητής της VI Μεραρχίας, προώθησε τη μεραρχία βορείως του χωριού Δορκάδα, όπου σχηματίστηκε φάλαγγα. Κατά τις μεσημβρινές ώρες έλαβε επαφή με τους Ευζώνους, οι οποίοι έλαβαν διαταγή να σταματήσουν και να αναμείνουν την άφιξη του υπολοίπου της μεραρχίας. Στις 1400 η επαφή μεταξύ των συνταγμάτων αποκαταστάθηκε και τα τμήματα αναδιατάχθηκαν για τη συνέχιση της προέλασης: από αριστερά προς τα δεξιά, το Τάγμα Κρητών, το 9ο ΤΕ, το 17ο Σύνταγμα και μέρος του 18ου Συντάγματος. Η II/2 Μοίρα Πεδινού Πυροβολικού, αφού τάχθηκε νοτίως της Ξυλόπολης, άρχισε να βάλει από τις 1430 κατά του υψώματος Προφήτης Ηλίας, όπου σήμερα βρίσκεται το Μνημείο της Νίκης. Το Σύνταγμα Ευζώνων βρέθηκε απέναντι από τους πρόποδες του Παληόκαστρου, του υψώματος που απλωνόταν δυτικά του Λαχανά και δέσποζε της αμαξιτής οδού. Οι Βούλγαροι είχαν μετατρέψει το ύψω-

Η επιγραφή στα βουλγαρικά «ΕΜΠΡΟΣ ΔΙΑ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ!» επί της βουλγαρικής σημαίας αποτελεί απόδειξη της υπεραισιοδοξίας που διέκρινε τη Βουλγαρία και ταυτόχρονα της υποτίμησης της μαχητικής αξίας του Ελληνικού Στρατού.

μα σε «Μικρό Μπιζάνι»: τα διπλής σειράς ορύγματα ήταν ορατά διά γυμνού οφθαλμού και τα ισχυρά πυροβολεία ξερνούσαν φωτιά πάνω στους Ευζώνους και τους Κρήτες. Για μια ακόμα φορά επιτίθεντο χωρίς την υποστήριξη του πυροβολικού της μεραρχίας, με αποτέλεσμα να απωλεσθεί το ένα τρίτο των διοικητών λόχων. Το πεδινό πυροβολικό αδυνατούσε να ακολουθήσει λόγω του ορεινού εδάφους και η κίνηση κατά μήκος της αμαξιτής οδού ισοδυναμούσε με αυτοκτονία. Ο Δελαγραμμάτικας εφιστούσε την προσοχή των διοικητών των πυροβολαρχιών προκειμένου να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα ασφαλείας, ενώ ζητούσε από τους διοικητές των λόχων να μην επεκτείνουν το μέτωπό τους και να διατηρούν απαραιτήτως εφεδρεία. Κατά τις βραδινές ώρες η μεραρχία σταμάτησε, όπως και σε άλλες περιπτώσεις, 800-1.000 μέτρα από τις βουλγαρικές θέσεις.

Στις 2000 ο Πετρώφ ενημέρωσε τη στρατιά ότι το μέτωπο της Ταξιαρχίας Δράμας δεν υφίσταται πίεση και στις 2130 ότι διέταξε δύο τάγματα του 69ου Συντάγματος να κινηθούν το πρωί της 21ης Ιουνίου προς ενίσχυση της 1/10 Ταξιαρχίας στον Λαχανά. Ήταν ιδανική ευκαιρία για να πλευροκοπήσει την I Μεραρχία, που ενεργούσε από την κατεύθυνση του Βερτίσκου προς τον Λαχανά. Στις 0045 της 21ης Ιουνίου ο Ιβανώφ τηλεγράφησε προς τον Πέτεφ και τον Πετρώφ, δείγμα μιας συγκρατημένης αισιοδοξίας που τον διακατείχε: «*Την εσπέραν της αύριον η γενική ημών κατάσταση θα βελτιωθή σημαντικώς. Είναι επάναγκες αύριον 21 τρέχοντος να κρατηθήτε*».

Οι ενέργειες των X και VII Μεραρχιών

Κατά την ημέρα αυτή το κύριο βάρος της X Μεραρχίας δόθηκε στην εκκαθάριση των χωριών Εύζωνοι και Σουλτογιανναίικα. Προς τα Σουλτογιανναίικα κινήθηκε μια διλοχία του 5ου Συντάγματος Ευζώνων, όπου διαπιστώθηκε ότι κατέχονται από ισχυρές βουλγαρικές δυνάμεις, ενώ προς το χωριό Εύζωνοι κινήθηκε μια διλοχία του 3ου Συντάγματος Ευζώνων. Ο Ιβανώφ, αγωνιώντας για την εξέλιξη του αγώνα στο Κιλκίς, τηλεγράφησε στον Καβαρναλιέφ: «*Διατάξτε να καταστραφή η γέφυρα παρά την Γευγελήν αφίνοντες ένα μόνον λόχον εις την αριστερήν όχθην και μετά των λοιπών τμημάτων προβήτε εις δράσιν υποστηρίζοντες και τα τμήματα της 2ας Ταξιαρχίας*». Αλλά ο Καβαρναλιέφ δεν πρόλαβε να ανατινάξει τη γέφυρα, αφού το ελληνικό απόσπασμα δυνάμεως τάγματος που βρισκόταν στο χωριό Πλάγια, κατόπιν διαταγής του μεράρχου, κατέλαβε στις 1240 τη Γευγελή και λίγο αργότερα τη γέφυρα του Αξιού. Επιπλέον, ο διοικητής της III/3 Ταξιαρχίας δεν είχε καταφέρει να λάβει επαφή με τις δυνάμεις του Σαράφωφ, ενώ ο Ιβανώφ δεν γνώριζε ποια ήταν η κατάσταση της ταξιαρχίας, αφού οι αναφορές της δεν έφταναν σε αυτόν. Πολύ αργά το βράδυ πληροφορήθηκε την κατάληψη της γέφυρας από τα ελληνικά τμήματα. Η προώθηση της διλοχίας προς το χωριό Εύζωνοι έγινε με την υποστήριξη της III/2 Μοίρας Πεδινού Πυροβολικού, της Ανεξάρτητης Ορειβατικής Πυροβολαρχίας, η οποία είχε ταχθεί στο ύψωμα 354, και ενός ουλαμού της 2/II Ορειβατικής πυροβολαρχίας που ήταν ταγμένη στο χωριό Πλάγια. Αλλά συνάντησε σοβαρές δυσχέρειες μόλις διήλθε το χωριό Μικρό

Δάσος. Αυτό ανάγκασε το σύνταγμα να προωθήσει ακόμα μία διλοχία, όμως και οι δύο διλοχίες βρέθηκαν σε πολύ δύσκολη θέση αφού οι Βούλγαροι εξαπέλυσαν σφοδρή αντεπίθεση, με τμήματα του 41ου Συντάγματος Πεζικού. Χρειάστηκε η δραστική επέμβαση του πυροβολικού για να αναχαιτίσουν και τελικά να τρέψουν σε άτακτη υποχώρηση τους Βουλγάρους. Η εξάλειψη του κινδύνου στο αριστερό πλευρό της μεραρχίας αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την εκκαθάριση των Σουλτογιανναϊκών. Ως εκ τούτου, ο Παρασκευόπουλος ζήτησε από το 3ο Σύνταγμα Ευζώνων να επιτεθεί προς το χωριό Εύζωνοι και να λάβει επαφή με το απόσπασμα στη Γευγελή. Τέσσερις λόχοι του συντάγματος, δύο από το 1ο ΤΕ και δύο από το 4ο ΤΕ, έφτασαν στα υψώματα βορείως και βορειοανατολικά του χωριού Εύζωνοι, χωρίς να συναντήσουν αντίσταση, όπου και σταμάτησαν, ενώ ένα τμήμα του 3ου ΤΕ έλαβε επαφή στις 1930 με το απόσπασμα στη γέφυρα Γευγελή. Το 41ο Σύνταγμα, μαζί με το 42ο, συμπύχθηκαν βορείως της λίμνης Αρτζάν, για να προστατεύσουν το δεξιό πλευρό και τα νώτα της ΙΙ/3 Ταξιαρχίας, με την οποία είχαν αποκαταστήσει σύνδεσμο.

Σε αυτή τη φάση του αγώνα στις 2250 το Γενικό Στρατηγείο, για να προικοδοτήσει με περισσότερες δυνάμεις το μέτωπο του Κιλκίς, ζήτησε να μεταφερθούν στην Κρηστώνη τα βαρέα πυροβόλα των 105 χιλ. και δέκα λεπτά αργότερα εξέδωσε διαταγή προς τη Χ Μεραρχία, με την οποία της ζητούσε να απαλλαγεί «του απέναντι υμών εχθρού» και να σπεύσει προς το χωριό Μεταλλικό, προκειμένου να συνδράμει στον αγώνα των μεραρχιών κατά του Κιλκίς.

Στον τομέα της VII Μεραρχίας, η προέλαση των τμημάτων της σε δύο φάλαγγες προς τη Νιγρίτα δεν συνάντησε ιδιαίτερες δυσκολίες. Η δεξιά φάλαγγα, η οποία κινήθηκε μέσω των χωριών Λαγκάδι και Χούμνικο, εισήλθε κατά τις μεσημβρινές ώρες στην πυρπολημένη από τους Βουλγάρους πόλη της Νιγρίτας. Η αριστερή φάλαγγα, η οποία κινήθηκε μέσω του υψώματος Καρακόλι, έφτασε στη Νιγρίτα στις 1300 και η μεραρχία εγκατέστησε τμήματα ασφαλείας στο χωριό Τερπνή. Ωστόσο, στα μετόπισθεν της μεραρχίας, ένα βουλγαρικό τάγμα ενεπλάκη με σώματα προσκόπων και τμήματα της υπηρεσίας μετόπισθεν στα υψώματα Βεργοπουλιάνοι και Καρακόλι. Οι Βούλγαροι προσπάθησαν να κινηθούν προς το Καρακόλι, αλλά αναχαιτίστηκαν και υποχώρησαν προς το χωριό Τερπνή, όπου τους περίμενε η εμπροσθοφυλακή της αριστερής φάλαγγας, το Ι/19 Τάγμα, με αποτέλεσμα να παραδοθούν. Το συγκεκριμένο τάγμα ανήκε στο 69ο Σύνταγμα Πεζικού της Ανεξάρτητης Ταξιαρχίας Δράμας. Παράλληλα, ο Σωτήλης ειδοποίησε το απόσπασμα που βρισκόταν στα Νέα Κερδύλλια να αφήσει ένα τάγμα με μια πεδινή πυροβολαρχία και να προωθηθεί στη Νιγρίτα.

ΟΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ 21ης ΙΟΥΝΙΟΥ

Η νυχτερινή επίθεση της ΙΙ Μεραρχίας: «Αναγγέλω νίκη Κιλκίς»

Στις 2200 δύο Συντάγματα (1ο και 7ο) της ΙΙ Μεραρχίας κινήθηκαν προς τον Γαλλικό ποταμό από το χωριό Ποταμιά, με το 3ο Σύνταγμα να ακολουθεί. Το δεξιό πλευρό της μεραρχίας εξασφαλιζόταν από το ΙΙΙ/3 Τάγμα, το οποίο αναπτύχθηκε από το χ. Ακροποταμιά μέχρι τα υψώματα ανατολικά του χ. Ποταμιά.

Οι δύο μοίρες πεδινού πυροβολικού (I/2 και III/4) τάχθηκαν ανατολικά της Ποταμιάς και προετοιμάστηκαν για την εκτέλεση νυχτερινής βολής. Η έλλειψη ορειβατικού πυροβολικού δυσχέραινε τις προσπάθειες του πεζικού που ενεργούσε σε ορεινό έδαφος, με αποτέλεσμα οι μονάδες πεζικού να υφίστανται τρομακτικές απώλειες, όπως επρόκειτο να συμβεί και στην περίπτωση της νυχτερινής επίθεσης της μεραρχίας.

Η αδυναμία κατάληψης του Κιλκίς εντός της νύχτας ανάγκασε το Γενικό Στρατηγείο να επέμβει εκ νέου, ζητώντας από τις δύο μεραρχίες που ενεργούσαν προς τον Λαχανά να συγκροτήσουν επειγόντως ένα μικτό απόσπασμα, αποτελούμενο από δύο συντάγματα, ένα από κάθε μεραρχία, και το ορειβατικό πυροβολικό της I Μεραρχίας, υπό τη διοίκηση του Δελαγραμμάτικα, για να ενισχύσει τις μεραρχίες που πάσχιζαν να καταλάβουν το Κιλκίς.

Εν τω μεταξύ στις 0030 πυρά πεζικού και πυροβολικού υποδέχθηκαν τα ελληνικά τάγματα της πρώτης γραμμής που βρίσκονταν στον Γαλλικό ποταμό. Οι ελληνικές μοίρες πυροβολικού ανταπάντησαν για σαράντα λεπτά, δίνοντας χρόνο στις φίλιες δυνάμεις να καλυφθούν. Στις 0230 τα δύο συντάγματα αποκατέστησαν σύνδεσμο μεταξύ τους και κανονίσθηκαν οι αντικειμενικοί σκοποί και οι ζώνες ενεργείας. Μία ώρα αργότερα τα τάγματα της πρώτης γραμμής εξόρμησαν με βορειοδυτική κατεύθυνση και στις 0410 διέσπασαν την πρώτη γραμμή άμυνας των Βουλγάρων, οι οποίοι όμως είχαν οργανώσει εις βάθος την άμυνά τους ευθύς εξαρχής. Η επίθεση των ελληνικών τμημάτων συνεχίστηκε, αυτή τη φορά χωρίς την υποστήριξη του πυροβολικού, το οποίο

μετακινούνταν προς τα εμπρός με δυσκολία. Με το φως της χαραυγής τα συντάγματα του Καλλάρη διέσπασαν και τη δεύτερη γραμμή άμυνας, βαλλόμενα αδιάκοπα από το βουλγαρικό πυροβολικό, με αποτέλεσμα να καθηλωθούν στις θέσεις τους, έχοντας υποστεί σοβαρές απώλειες. Τα τάγματα της πρώτης γραμμής απώλεσαν το πλείστο των στελεχών τους, ενώ ανάμεσα στους νεκρούς ήταν ένας ακόμα ανώτερος αξιωματικός, ο Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Κωνσταντίνος Καραγιαννόπουλος, Διοικητής του 7ου Συντάγματος. Το σφυροκόπημα του βουλγαρικού πυροβολικού, η σχεδόν παντελής απουσία του ελληνικού πυροβολικού, οι συνεχείς αντεπιθέσεις των Βουλγάρων και οι τρομακτικές απώλειες επέδρασαν αρνητικά στο ηθικό των Ελλήνων στρατιωτών. Τμήματα της πρώτης γραμμής κλονίστηκαν και εγκατέλειψαν τις θέσεις τους. Η επέμβαση όμως των ψυχραιμότερων αξιωματικών και η άφιξη ενός τάγματος από την εφεδρεία σταθεροποίησε την κατάσταση. Την ίδια στιγμή ο Σαράφωφ ζήτησε τη συνδρομή του Πέτεφ, προκειμένου να εμποδιστεί η κύκλωση του αριστερού του πλευρού, αλλά ο Πέτεφ ανέφερε ότι αδυνατεί να αντεπιτεθεί, λόγω του σκληρού αγώνα με τις δύο ελληνικές Μεραρχίες (I και VI). Ο Ιβανώφ ενημέρωσε τον Σαράφωφ για την ικανοποιητική εξέλιξη των επιχειρήσεων στο μέτωπο του Λαχανά και για την άφιξη της 6ης Μεραρχίας. Όμως η δραστική επανεμφάνιση του ελληνικού πυροβολικού ενίσχυσε το ηθικό των μαχητών και έδωσε νέα ώθηση στις επιθέσεις των ταγμάτων, τα οποία δια της λόγχης κατόρθωσαν μέχρι τις 0930 να πατήσουν πόδι και στα χαρακώματα της τρίτης αμυντικής γραμμής, εκτός του υψώμα-

τος 272. Στο ύψωμα αυτό οι Βούλγαροι είχαν κατασκευάσει ένα περίκλειστο, το οποίο διέθετε άριστο πεδίο βολής και το επάνδρωσαν με μια διλοχία. Αν έπεφτε το ύψωμα, ο δρόμος για την πόλη του Κιλκίς θα ήταν ουσιαστικά ανοιχτός, και αυτό το γνώριζε ο Ταγματάρχης (ΠΖ) Νικόλαος Χριστοδούλου, Διοικητής του 1ου Συντάγματος. Επικεφαλής τριών λόχων, ενήργησε έφοδο με τη λόγχη, συγκεντρώνοντας ταυτόχρονα όλα τα πυρά πάνω στο περίκλειστο. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι περιγραφές δεν μπορούν δώσουν την πραγματική διάσταση ενός τέτοιου γεγονότος.

Στις 0940 της 21ης Ιουνίου ο Καλλάρης ανέφερε στο Γενικό Στρατηγείο: *«Αναγγέλω νίκηνη Κιλκίς. Εχθρός υποχωρεί εγκαταλείψας οχυρωμένα θέσεις ήδη εγκαταλείπει και πόλιν κατά τμήματα. Διέταξα καταδίωξιν. Πλευρική ραγδαία επίθεσις μεραρχίας μου εδικαίωσε προσδοκίας σας επενεγκούσα αποφασιστικήν έκβασιν αγώνος»*. Στις 1230 ο Σαράφωφ διέταξε την υποχώρηση προς τα Κρούσια, αφήνοντας ένα σύνταγμα, με δύο πυροβολαρχίες, στην Ξηρόβρυση για να καλύψει την υποχώρηση.

Η ξέφρενη νυχτερινή, ένδοξη, όπως αποδείχθηκε, εξόρμηση της II Μεραρχίας μόλις στις 0400 μπόρεσε να αφυπνίσει την IV Μεραρχία. Εκείνη την ώρα το I/9 Τάγμα, που είχε αποκαταστήσει σύνδεσμο με τη II Μεραρχία, άρχισε να κινείται προς τα βόρεια και μία ώρα αργότερα το ίδιο έπραξε και το II Τάγμα. Το έτερο σύνταγμα, το 8ο, ο Διοικητής του οποίου, Συνταγματάρχης (ΠΖ) Αντώνιος Καμπάνης, έπεσε νεκρός από θραύσμα οβίδας, εισήλθε στον αγώνα στις 0730. Η επιθετική ορμή του πεζικού παρά τις απώλειές του και η χρησιμοποίηση του συνόλου των εφεδρειών της με-

ραρχίας ανάγκασαν τους Βουλγάρους παρά τη λυσσώδη αντίστασή τους να εγκαταλείψουν τα χαρακώματά τους στις 1030. Το γεγονός ότι η IV Μεραρχία χρησιμοποίησε όλη την εφεδρεία της, πλην ενός τάγματος, καταδεικνύει τη σθεναρή αντίσταση που πρόβαλαν οι Βούλγαροι έως ότου από το βάρος της ορμητικότητας των Ελλήνων αναγκαστούν να υποχωρήσουν. Το ίδιο σκηνικό επαναλαμβάνόταν σε όλο το μέτωπο: η λόγχη ήταν εκείνη που ανάγκαζε τους Βουλγάρους να παραδοθούν. Στις 1100 η V Μεραρχία, η οποία εισήλθε στον αγώνα μόλις στις 0500, έφτασε στις παρυφές του Κιλκίς και στις 1200 η III Μεραρχία, με δύο λόχους της, καταλάμβανε τον λόφο του Αγίου Γεωργίου, που δεσπόζει της πόλης.

«Καταδιώξατε απηνώς και αγρίως»

Στην είδηση της κατάληψης του Κιλκίς, το Γενικό Στρατηγείο εξέδωσε πρωτίστως διαταγή προς την Ταξιαρχία Ιππικού να εξακριβώσει την κατεύθυνση υποχώρησης του εχθρού και να τον καταδιώξει. Παρόμοια διαταγή έλαβαν και οι μεραρχίες που ενεργούσαν προς το Κιλκίς: να καταδιώξουν τον εχθρό *«μέχρι τελείας εξαντλήσεώς σας»*. Ο κατά κόρον ιδανικός σχηματισμός για την εκμετάλλευση της επιτυχίας, η Ταξιαρχία Ιππικού, χρησιμοποίησε μόνο δύο επιλαρχίες, οι οποίες κατευθύνθηκαν προς τα χωριά Κορομηλιά και Ευκαρπία. Συνέλαβαν 100 αιχμαλώτους ενώ άφθονο υλικό και πυρομαχικά είχαν παρατήσει οι Βούλγαροι κατά μήκος της οδού υποχωρήσεώς των. Η επιλαρχία υπερκέρασε το χ. Κορομηλιά και επιχείρησε να κινηθεί προς τα βόρεια, αλλά δέχθηκε δραστικά πυρά από βουλγαρικά τμήματα που αμύνονταν νοτίως του

χ. Αγία Κυριακή, με συνέπεια να την αναχαιτίσουν και να την αναγκάσουν να διακόψει την καταδίωξη. Ομοίως και η δεύτερη επιλαρχία δέχθηκε πυρά από την κατεύθυνση του χ. Ευκαρπία και αναγκάστηκε να αποσυρθεί κατά τις βραδινές ώρες στο χ. Κορομηλιά, στην έδρα της Ταξιαρχίας. Παράλληλα, η II Μερραρχία στάθμευσε στην περιοχή Ποταμιάς-Αργυροπόλεως, η IV κατέλαβε το χ. Τέρπυλος, η V έφτασε στην Ξηρόβρυση και η III στο χ. Μεταλλικό.

Με βάση τη διαταγή του Γενικού Στρατηγείου, η Χ Μερραρχία άφησε το 5ο Σύνταγμα Ευζώνων έναντι του χ. Σουλταγιανναίικα και με τις υπόλοιπες δυνάμεις θα εκινείτο μέσω Βαλτούδι και Καστανιές προς το Μεταλλικό. Με αι-

χή του δόρατος το 2ο ΤΕ και το Τάγμα Πεζικού, το σύνταγμα επιτέθηκε κατά των υψωμάτων των Σουλτογιανναίικων, με την υποστήριξη μιας ορειβατικής πυροβολαρχίας. Μέχρι τις 1100 είχαν φτάσει στους πρόποδες των υψωμάτων όπου και έλαβαν επαφή με την κύρια γραμμή άμυνας, ανταλλάσσοντας πυρά ευθυτενούς τροχιάς. Παράλληλα το υπόλοιπο σώμα της μεραρχίας, ενώ βρισκόταν καθ' οδόν προς το χ. Βαλτούδι, ενημερώθηκε από το Γενικό Στρατηγείο περί της απελευθέρωσης του Κιλκίς και συνάμα διατασσόταν να εξακριβώσει την οδό υποχώρησης των βουλγαρικών δυνάμεων και να τις καταδιώξει

Η σάτιρα ως όπλο της πολεμικής προπαγάνδας: ο Φερδινάνδος και ο Πρίγκιπας Βόρις αναμένουν στη Σόφια τον «νικητή» Βουλγαρικό Στρατό, στη γελοιογραφία της εφημερίδας Σκριπ.

απηνώς. Αμέσως ο Παρασκευόπουλος ενίσχυσε τις δυνάμεις που ενεργούσαν στα Σουλτογιανναίικα με το 3ο ΑΤΕ, ένα τάγμα του 3ου Συντάγματος Ευζώνων και τρεις πυροβολαρχίες. Η είδηση της απελευθέρωσης του Κιλκίς ανύψωσε το ηθικό των Ευζώνων και με απίστευτη ορμή κατόρθωσαν να πατήσουν πόδι επί των υψωμάτων που δέσποζαν του χωριού μέχρι τις 1600. Το κύριο σώμα της μεραρχίας κινήθηκε διά της αμα-

ξιτής οδού Πολυκάστρου-Καλλίνδριας, αλλά πλησιάζοντας προς την Καλλίνδρια δέχτηκε πυρά πυροβολικού και αναγκάστηκε να υποχωρήσει και να φτάσει κατά τις νυχτερινές ώρες στο χωριό Βαλτούδι. Εκεί συγκεντρώθηκαν και οι δυνάμεις από τα Σουλτογιανναίικα εκτός του 3ου ΤΕ, που διανυκτέρευσε ανατολικά του χωριού. Οι απώλειες της μεραρχίας κατά τον τριήμερο αγώνα ανήλθαν σε 276 άνδρες.

Όταν ο Ελληνικός Στρατός κατέλαβε το Κιλκίς, στο διοικητήριο της πόλης βρέθηκαν τα σχέδια οχύρωσής της, την οποία, όπως είδαμε, ο Δούσμανης τη χαρακτήρισε «ισάξιον δε της Πλεύνας», δικαιολογώντας έτσι τις τεράστιες απώλειες που υπέστησαν οι μεραρχίες. Στο μέτωπο του Κιλκίς τέθηκαν εκτός μάχης συνολικά 5.652 άνδρες: 1.483 της II, 773 της III, 1.257 της IV, 2.123 της V και 16 της Ταξιαρχίας Ιππικού. Βρέθηκαν αντιμετώπιες με 18-19 βουλγαρικά τάγματα, συνέλαβαν 500 αιχμαλώτους και περισυνέλλεξαν τρία πυροβόλα και άφθονο υλικό. Βέβαια δεν έφταιγε μόνο η οχύρωση της πόλης για τις απώλειες των ελληνικών μεραρχιών αλλά και τα λάθη που διεπράχθησαν από την ελληνική διοίκηση.

«Όλα βαίνουνσι καλώς»

Στις 0240 ο Ιβανώφ απέστειλε νέο τηλεγράφημα στους διοικητές που αμύνονταν στον Λαχανά: «*Εκ των σημερινών επιχειρήσεων εξαρτάται η σωτηρία της γενικής καταστάσεως*». Λίγες ώρες αργότερα ο Ιβανώφ επανήλθε, ζητώντας να πράξουν ό,τι είναι ανθρωπίνως δυνατόν να απωθήσουν τον εχθρό, γιατί βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση και πρέπει να την εκμεταλλευτούν, καταλήγοντας με το επικό «*Η ελπίς μου εναπόκειται εις υμάς*».

Διαφυλάξατε την τιμήν των Βουλγαρικών όπλων και της Βουλγαρίας».

Με βάση τη διαταγή του Γενικού Στρατηγείου περί συγκροτήσεως ενός αποσπάσματος, κάθε μεραρχία στον τομέα του Λαχανά φρόντισε να διαθέσει τις απαραίτητες δυνάμεις. Στην περίπτωση της I Μεραρχίας, η απόφαση αυτή θα μπορούσε να αποβεί μοιραία, και αυτό γιατί το δεξιό πλευρό της απειλήθηκε σοβαρά από την αντεπίθεση ισχυρών βουλγαρικών δυνάμεων. Συγκεκριμένα, η μεραρχία απέσυρε το II/5 Τάγμα από το χωριό Κυδωνιά νοτιότερα, γιατί υπέστη σοβαρές απώλειες κατά τη διάρκεια της νύχτας. Παράλληλα, διέταξε το III/5 Τάγμα να επεκταθεί προς το χωριό Σαντούδα, αλλά το τάγμα βρισκόταν σε κίνηση προς την Ξυλόπολη, ως τμήμα του νεοσυσταθέντος αποσπάσματος. Τότε διατάχθηκε το II/5 Τάγμα να καταλάβει τη Σαντούδα και το I/5 Τάγμα να αναπτυχθεί βορείως της Κυδωνιάς. Όμως στις 1000 το 7ο Συμπληρωματικό Σύνταγμα, ενισχυμένο με ένα τάγμα του 69ου Συντάγματος, προσέβαλαν ορμητικώς το δεξιό της μεραρχίας. Κατέλαβαν πρώτοι τη Σαντούδα και ανέτρεψαν το I/5 Τάγμα από την Κυδωνιά, το οποίο τράπηκε σε φυγή προς τα νοτιοανατολικά, όπου συγκρατήθηκε από τον 7ο Λόχο, την εφεδρεία του συντάγματος, δημιουργώντας σοβαρή απειλή στο δεξιό. Τελικά η βουλγαρική προέλαση αναχαιτίστηκε στις 1400. Ο Λοχαγός Στεφάνωφ, σύνδεσμος της στρατιάς στην I/10 Ταξιαρχία, ανέφερε σχετικά επί της αντεπίθεσης: «*Το πυροβολικό μας τους δεκάτιζε διά των πυρών καταιγισμού εκ των υψωμάτων 665 και 663. Εθεάθησαν ολόκληροι Λόχοι να τρέπωνται εις φυγήν*». Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν ο Διοικητής του I/5 Τάγματος

Ταγματάρχης Αναστάσιος Κατσιμήδης και τέσσερις άλλοι αξιωματικοί. Η αντίδραση της Ι Μεραρχίας ήταν άμεση: ο Μανουσογιαννάκης ανέλαβε τη διοίκηση όλων των τμημάτων που παρέμειναν στον τομέα του Λαχανά και στις 1000 εξέδωσε προπαρασκευαστική διαταγή για ταυτόχρονη και συντονισμένη επίθεση όλων των δυνάμεων. Η επίθεση θα άρχιζε στις 1500, προκειμένου να δοθεί ο χρόνος στα τμήματα να προετοιμαστούν, ιδιαίτερα στο πυροβολικό, η υποστήριξη του οποίου ήταν ζωτικής σημασίας.

Εν τω μεταξύ, μετά την κατάληψη του Κιλκίς, το Γενικό Στρατηγείο ενημέρωσε τις δύο διοικήσεις στον Λαχανά ότι η αποστολή του αποσπάσματος ήταν περιττή, μια είδηση που μάλλον ανακούφιση έφερε στους δύο διοικητές. Ο Δελαγραμματικός ανέλαβε εκ νέου τη διοίκηση της VI Μεραρχίας και συντόνισε τις ενέργειές του με την Ι Μεραρχία σχετικά με τη γενική επίθεση. Το 1ο Σύνταγμα Ευζώνων θα προσέβαλε το δεξιό των Βουλγάρων, και συγκεκριμένα τη θέση Παληοκάστρο. Δεξιότερα το 17ο, 4ο και 2ο Συντάγματα θα επιτίθεντο κατά του υψώματος Προφήτης Ηλίας, ενώ το 18ο Σύνταγμα κινήθηκε πίσω από τους Ευζώνους. Με σύντομες ενέργειες το Μηχανικό διάνοιξε κατάλληλες οδεύσεις για το πυροβολικό, προκειμένου να βάλλει κατά των οχυρωμένων θέσεων προ του Λαχανά. Κατά κάποιο τρόπο οι Βούλγαροι εφησυχάσαν μετά την επιτυχία τους επί του 5ου Συντάγματος και η αναφορά του Στεφάνωφ ήταν χαρακτηριστική: «Όλα βαίνουνσι καλώς». Αυτό επιβεβαιώνει και ο Πέτεφ, ο οποίος στις 1245 ανέφερε ότι προ του μετώπου και του δεξιού πλευρού η κατάσταση δεν είχε μεταβληθεί και ότι όλα τα τμήματα βρίσκονται σε

πλήρη επαγρύπνηση. Λίγο πριν την ελληνική επίθεση ο Πέτεφ ανέφερε ότι ένα τάγμα αποτελούμενο από Τούρκους και μια ορειβατική πυροβολαρχία κατέφτασαν ως ενισχύσεις στον Λαχανά.

Μια πεδινή πυροβολαρχία της ΙΙ/2 Μοίρας Πεδινού Πυροβολικού διατέθηκε προς άμεση υποστήριξη του συντάγματος Ευζώνων, η οποία άρχισε να βάλλει κατά του Παληοκάστρου στις 1505, με εντυπωσιακά αποτελέσματα. Ο δασώδης λόφος καταλήφθηκε εντός 35 λεπτών και οι «πτερόποδοι» Ευζώνοι του Βελισσαρίου όχι μόνο δεν σταμάτησαν αλλά καταδίωξαν με απίστευτη και ανεξάντλητη ορμή τούς ατάκτως υποχωρούντες Βουλγάρους, κυριεύοντας και τέσσερα πυροβόλα. Εισήλθαν στο χωριό του Λαχανά στις 1600 αλλά και πάλι δε σταμάτησαν. Πολλά από τα πυροβόλα που εγκατέλειψαν οι Βούλγαροι στον Λαχανά βρέθηκαν με ανοιχτά κλείστρα, ενώ σε μερικά από αυτά η οβίδα ήταν κατά το ήμισυ μέσα στην κάννη του πυροβόλου. Όπως και στα Ιωάννινα, το τάγμα του Βελισσαρίου μαζί με έναν λόχο συνέχισαν την καταδίωξη μέχρι τις πρώτες βραδινές ώρες, φθάνοντας νοτίως του Στρυμονικού, όπου έλαβε διαταγή να σταματήσει και να εγκαταστήσει προφυλακές. Την ίδια ώρα, δηλαδή στις 1545, κατελήφθη και ο Προφήτης Ηλίας από τα 4ο και 17ο Συντάγματα, με τον Παπακυριαζή να πέφτει νεκρός, όπως και ο Διοικητής του ΙΙ/4 Τάγματος, Ταγματάρχης Ιωάννης Χατζόπουλος. Η VI Μεραρχία συγκεντρώθηκε μεταξύ Λαχανά και Κεφαλοχωρίου και η Ι Μεραρχία στον Λαχανά. Κατά τον τριήμερο αγώνα στον Λαχανά η VI Μεραρχία απώλεσε 1.347 άνδρες, ενώ οι απώλειες της Ι Μεραρχίας ανήλθαν σε 1.354 άνδρες. Κυριεύθηκαν 16 πυροβόλα, 1.300 τυφέκια και άφθονο υλικό παντός είδους.

«Ο εχθρός φαίνεται ευκρινώς...»

Ενώ απελευθερώνονταν ο Λαχανάς, η VII Μεραρχία αγνοούσε την τακτική κατάσταση της I Μεραρχίας και μόλις στις 0900 ενημερώθηκε από το Γενικό Στρατηγείο περί της υποχώρησης των Βουλγάρων προς τον Λαχανά. Από τις 0930 η μεραρχία συνέχισε την προέλασή της προς τα βόρεια, έχοντας συγκροτήσει δύο φάλαγγες: τη δεξιά φάλαγγα του 19ου Συντάγματος προς το χ. Δημητρίτσι και την αριστερή του 21ου Συντάγματος προς το χ. Βέργη, το οποίο βρέθηκε κενό κατόπιν αναγνώρισης. Η δεξιά φάλαγγα βλήθηκε από την κατεύθυνση του χ. Κουμαριά και σταμάτησε στο χ. Σησαμιά, κατόπιν εντολής της μεραρχίας, ενώ η αριστερή φάλαγγα εισήλθε στο χ. Βέργη. Η μεραρχία ενημερώθηκε για την κατάληψη του Κιλκίς και για την ευνοϊκή εξέλιξη του αγώνα στον Λαχανά κατά τις μεσημβρινές ώρες, ενώ στις 1645 η αριστερή φάλαγγα διέκρινε τις εχθρικές φάλαγγες που υποχωρούσαν από τον Λαχανά προς το Στρυμονικό. Μια ακόμα ευκαιρία για να αποκοπούν οι Βούλγαροι διαφάνηκε: στις 1735 δόθηκε εντολή για ταχεία προέλαση των δύο φαλάγγων προς το Στρυμονικό. Αλλά οι δύο φάλαγγες κινήθηκαν με μεγάλη διστακτικότητα και βραδύτητα, γεγονός που προκάλεσε την εκ νέου επέμβαση του Σωτίλη. Μέχρι τις βραδινές ώρες οι δύο φάλαγγες έφτασαν μέχρι τη γραμμή Δημητρίτσι-υψ. 791.

Εν τω μεταξύ ο Ιβανώφ μέχρι τις 1800 δεν γνώριζε τι συνέβαινε στον Λαχανά και μόνο η διακοπή της τηλεγραφικής επικοινωνίας γέμισε υποψίες τον Βούλγαρο διοικητή. Προς στιγμή κυριεύθηκε από πανικό στην είδηση περί εμφάνισης ελληνικού ιππικού στη γέφυρα της Καμήλας (Κουμαριανή), αλλά διαψεύστηκε από τον Ταγματάρχη

Χουμπατζιέφ, σύνδεσμος της στρατιάς στην Ταξιαρχία Δράμας. Ο Βούλγαρος Ταγματάρχη ενημέρωσε τον Ιβανώφ ότι δεν επρόκειτο για ελληνικό ιππικό αλλά για βουλγαρικό πυροβολικό που υποχωρούσε από τον Λαχανά επί της αμαξιτής οδού. Μάλιστα μεταξύ των φυγάδων ήταν και ο Πέτεφ, ο Διοικητής της I/10 Ταξιαρχίας, ο μόνος δηλαδή που θα μπορούσε να αντιτάξει μια σθεναρή άμυνα απέναντι στις δύο ελληνικές μεραρχίες. Το κενό της διοίκησης καλύφθηκε με τον Συνταγματάρχη (ΜΧ) Ατανάσωφ, Διοικητή Μηχανικού της στρατιάς, στον οποίο διατέθηκαν οι Χουμπατζιέφ, Στεφάνωφ και ο Διοικητής Πυροβολικού Συνταγματάρχη Ζαγκόρσκι. Το βάρος της προσπάθειας της II Στρατιάς έπεφτε πλέον στην εξασφάλιση των νώτων της IV Στρατιάς και των συγκοινωνιών που οδηγούν στην κοιλάδα του Στρυμόνα και στο Σιδηρόκαστρο. Για να επιτευχθεί η αποστολή της στρατιάς έπρεπε με κάθε κόστος να αναχαιτιστεί η ελληνική προέλαση: ο Σαράφωφ ανέλαβε να καλύψει την κατεύθυνση Σιδηρόκαστρο-κοιλάδα του Στρυμόνα, ο Τένεφ με την II/6 Ταξιαρχία και την III/3 Ταξιαρχία του Καβαρναλιέφ την κατεύθυνση Δοϊράνη-Στρώμνιτσα, ο Ατανάσωφ την κατεύθυνση Σέρρες-Δράμα και ο Ντέλωφ τις εκβολές του Στρυμόνα και τα παράλια του Αιγαίου. Παράλληλα λήφθηκαν μέτρα για την οργάνωση της άμυνας στον Στρυμόνα ποταμό: ένα τάγμα του 56ου Συντάγματος προωθήθηκε στη γέφυρα της Καμήλας και ένα ακόμα στη γέφυρα της Ελσάνης, το 28ο Συμπληρωματικό Σύνταγμα στη γέφυρα του Στρυμονικού μαζί με μια πυροβολαρχία βραδυβόλων των 150 χιλ. Το επιτελείο της στρατιάς μεταφέρθηκε στο Πετρίτσι.

Το επιτελείο του Γενικού Στρατηγείου στους Βαλκανικούς Πολέμους. Κατά τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο Επιτελάρχης ορίστηκε ο Συνταγματάρχης (ΜΧ) Βίκτωρ Δούσμανης (δεύτερος από δεξιά). Διευθυντής του Τμήματος Επιχειρήσεων ήταν ο Ταγματάρχης Ιωάννης Μεταξάς (δεύτερος από αριστερά).

Ο Ελληνικός Στρατός υπέστη μεγάλες απώλειες στον τριήμερο αγώνα: 8.828 νεκρούς και τραυματίες –ανάμεσα στους νεκρούς περιλαμβάνονται και δέκα διοικητές ταγμάτων και συνταγμάτων. Η έκβαση του διμέτρω αγώνα στο Κιλκίς και στον Λαχανά αποτέλεσε τη βάση για την οριστική ήττα των Βουλγάρων κατά τον Διασυμμαχικό Πόλεμο. Η τέλεια περιφρόνηση του θανάτου από τους Έλληνες μαχητές σκέπασε τα λάθη της ελληνικής διοίκησης και διέγραψε κάθε τακτική της εποχής. Οι «μανιακοί», οι «μεθυσμένοι», οι «τρελοί», όπως τους χαρακτήρισαν οι Βούλγαροι αιχμάλωτοι, εφορούσαν με εφ΄ όπλου λόγχη «εξ αποστάσεως 1000 μέτρων». Ο «τάφος της Ελλάδος» που ανοίχτηκε στο Κιλκίς και στον Λαχανά έγινε ο τάφος του μεγαλοϊδεατισμού της Βουλγαρίας. Τελικά ο «παραλογισμός» των Ελλήνων θριάμβευσε της «παράνοιας» των Βουλγάρων.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Ελληνικός Στρατός

Το σύνολο των θεμελιωδών αρχών, βάσει των οποίων οι στρατιωτικές διοικήσεις καλούνται να χρησιμοποιήσουν τις δυνάμεις τους για να επιτύχουν στην αποστολή τους, συνιστά το δόγμα κάθε στρατού. Ο σχεδιασμός και η διεξαγωγή των επιχειρήσεων λειτουργούν στη βάση μιας μεθοδολογίας, η οποία αποτελεί το τακτικό δόγμα. Διαπνεόμενος από τις αρχές πολέμου του Γερμανικού και Γαλλικού Στρατού, ο Ελληνικός Στρατός ασμένως υιοθέτησε το επιθετικό δόγμα, το οποίο εκείνη την εποχή κυριαρχούσε στα επιτελεία αυτών των δύο ισχυρών στρατών.

Ο Συνταγματάρχης Βίκτωρ Δούσμανης, Επιτελάρχης κατά τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο, στο έργο του «Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων», σημείωσε

ότι η τριήμερος μάχη στο Κιλκίς και στον Λαχανά κερδήθηκε με την ορμητικότητα του Έλληνα στρατιώτη, ο οποίος, αφήνοντας τη δραστικότητα των πυρών του βουλγαρικού πυροβολικού, προσέγγισε τα χαρακώματα και δια της λόγχης ανάγκασε τον αντίπαλο να υποχωρήσει. Η καταρράκωση του ηθικού του αντιπάλου ήταν προϊόν αυτής της ορμητικότητας που απαιτούσε το δόγμα της εποχής και που προκάλεσε εκατόμβες νεκρών.

Με πυξίδα το δόγμα της εποχής, το Γενικό Στρατηγείο κλήθηκε να καθορίσει τον ελιγμό, δηλαδή το σύνολο των ενεργειών που πρέπει να εκτελεστεί για την επίτευξη του αντικειμενικού σκοπού. Ο τρόπος με τον οποίο ένας διοικητής σκοπεύει να ενεργήσει, δηλαδή το πώς σκοπεύει να χρησιμοποιήσει τις δυνάμεις και τα μέσα που διαθέτει για να εκπληρώσει την αποστολή του, συνιστά την ιδέα ενεργείας. Το Γενικό Στρατηγείο εξέδωσε δύο διαταγές –πριν και μετά την κήρυξη του πολέμου– που αποτελούν τρανά παραδείγματα για το πώς μια διοίκηση οφείλει να προσαρμόζεται άμεσα σε ένα επιχειρησιακό περιβάλλον οι συνθήκες του οποίου μεταβάλλονται συνεχώς. Στις 24 Μαΐου 1913 το Γενικό Στρατηγείο εξέδωσε μια τόσο λεπτομερή διαταγή, που συναντάται για πρώτη φορά στους βαλκανικούς πολέμους. Το σχέδιο ενεργείας, στο οποίο αποτυπώνεται η απόφαση του διοικητή, ήταν ο αμυντικός προσανατολισμός του Ελληνικού Στρατού, με σκοπό την εξασφάλιση της Θεσσαλονίκης. Οι ελληνικές δυνάμεις τήρησαν αμυντική στάση, αφήνοντας την πρωτοβουλία στους Βουλγάρους, λόγω και της πολιτικής κατάστασης που είχε διαμορφωθεί. Η διαταγή παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, γιατί συνοδεύεται από συμπληρωματικές οδηγίες προς

τους μεράρχους, στις οποίες αναλύονται τόσο οι ημέτεροι τρόποι ενεργείας όσο και οι πιθανοί τρόποι ενεργείας του εχθρού, χαρακτηριστικό που δεν συναντάμε σε παρόμοια διαταγή του Γενικού Στρατηγείου. Η αμυντική στάση του Ελληνικού Στρατού δεν εμπόδισε το Γενικό Στρατηγείο να θεωρήσει ως την καλύτερη ενέργεια κατά των απέναντι βουλγαρικών δυνάμεων την ταχεία ανάληψη επιθετικής πρωτοβουλίας και την προσβολή των περυγών του Βουλγαρικού Στρατού με τον όγκο των ελληνικών δυνάμεων. Παρά το γεγονός ότι το Γενικό Στρατηγείο εμφορείτο από επιθετικές ιδέες, η γραμμική διάταξη των ελληνικών δυνάμεων, χωρίς μάλιστα την τήρηση γενικών ή μερικών εφεδρειών, δεν εξυπηρετούσε τις επικρατούσες θεωρίες περί τακτικής και στρατηγικής. Τα εγγενή προβλήματα της διαταγής αυτής κληρονομήθηκαν και στη δεύτερη διαταγή, με την οποία ο Ελληνικός Στρατός επιτέθηκε στις 19 Ιουνίου.

Γνωρίζοντας την ιδέα ενεργείας του Γενικού Στρατηγείου, δηλαδή ενεργητική άμυνα με την εκδήλωση αντεπιθέσεων κατά των πλευρών του αντιπάλου, θα περίμενε κάποιος στη διαταγή επιχειρήσεων της 18ης Ιουνίου το Γενικό Στρατηγείο να γνωστοποιήσει στις υφιστάμενες διοικήσεις τον επιδιωκόμενο σκοπό, άρα και τον ελιγμό. Στη διαταγή αυτή δεν καθορίζονται ο σκοπός, τα κύρια έργα και η επιθυμητή τελική κατάσταση, στοιχεία που συνιστούν την πρόθεση του Γενικού Στρατηγείου. Από τη στιγμή που οι Βούλγαροι επιτέθηκαν πρώτοι, ορθά η ελληνική διοίκηση επέλεξε να αντεπιτεθεί, αλλά δεν προχώρησε στη σύνταξη σαφών οδηγιών, που θα καθόριζαν την ιδέα ελιγμού και τη συνακόλουθη οργάνωση των υφι-

στάμενων διοικήσεων, προκειμένου να εκτελεστεί αυτός ο ελιγμός. Οι συμπαρατεταγμένες σε ένα μέτωπο μεραρχίες έλαβαν διαταγή να προελάσουν και να επιτεθούν πάνω σε γενικές κατευθύνσεις, χωρίς να δίνονται σαφείς οδηγίες, χωρίς αντικειμενικούς σκοπούς, χωρίς γενική ιδέα ελιγμού.

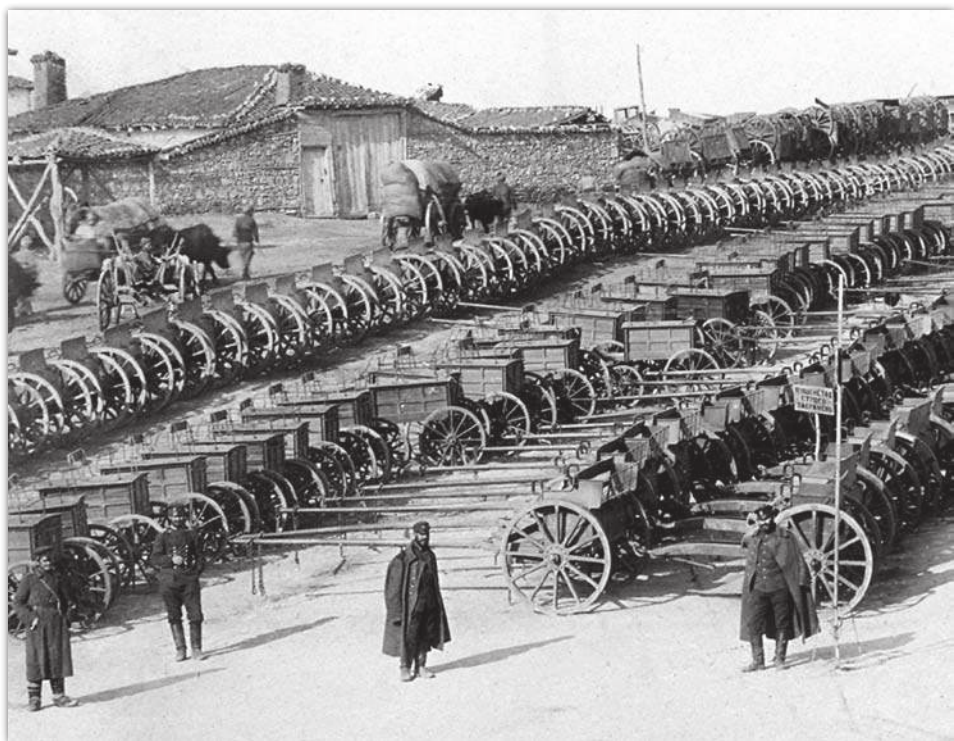
Γιατί όμως το Γενικό Στρατηγείο επέλεξε να επιτεθεί κατά μέτωπον και όχι να εφαρμόσει την κύρια προσπάθεια κατά των πλευρών και των νώτων της εχθρικής διάταξης, έτσι ώστε να πετύχει την κύκλωση και τελικά την καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων; Μια μετωπική επίθεση, εφόσον πετύχει, απλώς απωθεί τον αμυνόμενο, ο οποίος συμπύσσεται στην αμέσως επόμενη τοποθεσία, και όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Γερμανός Στρατάρχης Άλφρεντ φον Σλίφεν: *«Τοιαύται μάχαι και τοιαύται νίκαι είναι ωραία και καλά, όταν υπάρχει ο καιρός και η διάθεση να δαιωνισθή μία εκστρατεία επ' αόριστον»*. Με αυτόν τον τρόπο ο αμυνόμενος αφενός κερδίζει χρόνο, προκειμένου να ενισχυθεί, και αφετέρου προκαλεί τριβή στον επιτιθέμενο, με αποτέλεσμα την κατάλληλη στιγμή να αντεπιτεθεί.

Συνοψίζοντας τη σύντομη παρουσίαση της τακτικής του Ελληνικού Στρατού στη μάχη του Κιλκίς-Λαχανά, θεωρούμε ότι η βασική αιτία της μη ολοκληρωτικής συντριβής της II Βουλγαρικής Στρατιάς ήταν η μη έγκαιρη πρόβλεψη επιθετικού ελιγμού από το Γενικό Στρατηγείο, βάσει των πληροφοριών που διέθετε για τον αντίπαλο. Η αμυντική στάση των Βουλγάρων αιφνιδίασε τους επιτελείς και τον Κωνσταντίνο, οι οποίοι προτίμησαν να αναλάβουν ταχεία επίθεση προτού ρυθμίσουν τη διάταξη των μονάδων, ώστε να ανταποκρίνεται στην

πρόθεσή τους, παρά να απωλέσουν πολύτιμο χρόνο. Τα σφάλματα του Γενικού Στρατηγείου ισοσκελίστηκαν αφενός από τα σφάλματα του αντιπάλου και αφετέρου από τη μαχητική ικανότητα των ελληνικών μονάδων. Στην αποτίμησή του για τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο ο Δούσμανης τόνισε ότι η τακτική του Έλληνα στρατιώτη ήταν *«Εμπρός διά της λόγχης»*, μια τακτική που δεν επιδέχεται τον αυστηρό έλεγχο της κριτικής και αφού πέτυχε, δικαιώθηκε.

Βουλγαρικός Στρατός

Το τέλος του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου βρήκε τη Βουλγαρία δυσανεσχημένη από τα οφέλη που αποκόμισε με βάση την προσφορά της, όπως η ίδια ισχυρίστηκε. Αυτό την έκανε εριστική και αδιάλλακτη απέναντι στους πρώην συμμάχους της, οι οποίοι χωρίς να χάσουν χρόνο σύναψαν μεταξύ τους συνθήκη συμμαχίας. Η Βουλγαρία ήταν αποφασισμένη να προχωρήσει σε πόλεμο, αλλά δεν είχε ολοκληρώσει ακόμα τη μεταφορά των δυνάμεών της από την ανατολική Θράκη στη Μακεδονία. Έπρεπε να κερδηθεί χρόνος τηρώντας επιφυλακτική στάση, χωρίς προκλήσεις, απέναντι στην Ελλάδα και τη Σερβία. Αυτό τουλάχιστον τόνιζε στο πρώτο της σκέλος η διαταγή της 7ης Μαΐου της Ανώτατης Διοίκησης στη II Στρατιά, γιατί στο δεύτερο σκέλος ζητούσε από τη στρατιά να καταλάβει και τις δύο όχθες του Στρυμόνα ποταμού και να βρίσκεται σε ετοιμότητα προκειμένου να καταλάβει το λιμάνι των Ελευθερών. Πολύ εύκολα διακρίνεται η αντιφατικότητα στη συγκεκριμένη εντολή, ένα στοιχείο που χαρακτήρισε το σύνολο των διαταγών προς τη II Στρατιά. Οι αλληλοσυγκρουόμενες οδηγίες έφεραν

Κάθε βουλγαρικό σύνταγμα διέθετε ένα σύνταγμα Πυροβολικού, με 36 πυροβόλα διαφόρων τύπων, όπως Σνάιντερ-Κρεσώ των 75 χιλ. και Κρούπ των 87 και 75 χιλ.

από την πρώτη στιγμή σε αμηχανία τον Διοικητή της στρατιάς, Ιβανώφ, ο οποίος στα απομνημονεύματά του κατακραυμώνει την Ανώτατη Διοίκηση για την έλλειψη ενός σχεδίου επιχειρήσεων, για τον καθορισμό συγκεκριμένων αντικειμενικών σκοπών, για την άγνοια των διοικητών για τις προθέσεις της κ.λπ.

Η κριτική του Ιβανώφ για την Ανώτατη Διοίκηση θεωρείται απόλυτα δικαιολογημένη, χωρίς αυτό να τον απαλλάσσει από τη δική του ευθύνη.

Αναμφίβολα οι κύριες αιτίες της ήττας της II Στρατιάς, και όχι μόνο αυτής, ήταν η υποτίμηση των αντίπαλων δυνάμεων τόσο από τη βουλγαρική κυβέρνηση όσο και από την Ανώτατη Διοίκηση και η ανικανότητα της τελευταίας να εκμεταλλευτεί την πλεονεκτική

θέση και την αριθμητική υπεροχή του Βουλγαρικού Στρατού. Αυτές οι αιτίες είχαν ως αποτέλεσμα τη μη ορθή προπαρασκευή των βουλγαρικών δυνάμεων και την έλλειψη σχεδίου επιχειρήσεων. Χωρίς υπερβολή όλη η αλήθεια της βουλγαρικής ήττας κρύβεται στα λόγια του Ιβανώφ: «Εάν οι Στρατιάι αυτά δεν ήσαν έτοιμα ν' αρχίσουν ταυτοχρόνως τις επιχειρήσεις, ήτο σφάλμα η έναρξις του πολέμου διά των δύο μόνον Στρατιών. Ουδείς μας εξηνάγκασεν ανυπερθέτως την 16 Ιουνίου ν' αρχίσωμεν τις επιχειρήσεις υπό ιδίαν μας πρωτοβουλίαν ηδυνάμεθα δε ν' αναμένωμεν ημέρας τινάς εισέτι διά να προπαρασκευασθώμεν και εάν κατά τον χρόνον αυτόν μας επιτίθεντο, ημείς θα ελαμβάνομεν αμυντικήν στάσιν μέχρις ότου φθάση η κατάλληλος στιγμή».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Αλεξάκης Ι., *Πολεμικά Αναμνήσεις. Οι Ελληνικοί Απελευθερωτικοί Πόλεμοι 1912-1913 και το 1ον Ανεξάρτητον Τάγμα Κρητών (Τάγμα Κολοκοτρώνη)*, Αθήναι 1967.
- ☞ Βαβέας Νικ., *Ιστορία του Ελληνοβουλγαρικού Πολέμου επί τη βάσει των επίσημων εκθέσεων του ελληνικού στρατηγείου και αφηγήσεων αυτόπτων μαρτύρων*, εν Αθήναις 1913.
- ☞ Γενικών Επιτελείον Στρατού/Γραφείον Πολεμικής Εκθέσεως, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913. Επιχειρήσεις κατά των Βουλγάρων*, τόμος Γ', εν Αθήναις 1932.
- ☞ Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913. Επιχειρήσεις κατά των Βουλγάρων*, τόμος Γ', Αθήνα 1992.
- ☞ Δούσμανης Βίκτωρ, *Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων*, Αθήναι 1927.
- ☞ Δραγούμης Φίλιππος, *Ημερολόγιο. Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-1913*, Αθήνα-Γάννηνα 1988.
- ☞ Ζωρογιαννίδης Κωνσταντίνος, *Ημερολόγιον Πορειών και Πολεμικών Επιχειρήσεων 1912-13*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1992.
- ☞ Hall Richard, *The Balkan Wars 1912-1913. Prelude to the First World War*, London and New York 2000.
- ☞ Ιβανώφ Ν., *Ο Βαλκανικός Πόλεμος του 1912-1913. Αι Επιχειρήσεις της Ιλας Στρατιάς εναντίον των Συμμάχων κατά το 1913*.
- ☞ Ίντος Χρήστος, *Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913). Από το Κιλκίς στη Δοϊράνη και στη Στρώμνιτσα*, Εκδόσεις Παράσκηνο, Αθήνα 2013.
- ☞ Καμπάνης Δημήτριος, *Αναμνήσεις του Πολέμου και της Ειρήνης*, Εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 1983.
- ☞ Κόκκινος Διονύσιος, *Η Δράσις των Ευζώνων κατά τον Ελληνοβουλγαρικών Πόλεμον*, εν Αθήναις 1914. Μαζαράκης-Αιινιάν Αλέξανδρος, *Ο Ελιγμός του Κιλκίς*, 1930.
- ☞ Μελάς Σπύρος, *Οι Πόλεμοι 1912-1913. Μακεδονία-Ήπειρος-Αιγαίον. Ο πόλεμος της Διπλωματίας*, Εκδόσεις Μπίρης, Αθήναι 1972.
- ☞ Πάγκαλος Θεόδωρος, *Τα Απομνημονεύματά μου 1897-1947. Η ταραχώδης περίοδος της τελευταίας πενηνταετίας*, τόμος Α' (1897-1913), Αθήναι 1959.
- ☞ Παρασκευόπουλος Λεωνίδας, *Αναμνήσεις 1896-1920*, εν Αθήναις 1933.
- ☞ Περίδης Αρίστος, *Στα κανόνια μας*, Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα 1999.
- ☞ Πράις Κρόφορντ, *Οι Βαλκανικοί Αγώνες. Πολιτική και στρατιωτική ιστορία των εν Μακεδονία Βαλκανικών Πολέμων*, εν Αθήναις 1915.
- ☞ Ρακτιβάν Κωνσταντίνος, *Έγγραφα και Σημειώσεις εκ της πρώτης Ελληνικής Διοικήσεως της Μακεδονίας (1912-1913)*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1951.
- ☞ Σούλης Δ., *Ο Δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων 1913*, Αθήνα 1934.
- ☞ Σούλης Δ., *Σπουδή του Επιθετικού Αγώνος εν τω ιστορικό πλαίσιω της μάχης Κιλκίς-Λαχανά (εφηρμοσμένη γενική τακτική)*, Αθήναι 1931.
- ☞ Σπυριδάκης Σπύρος, *Η πώσις του Λαχανά (21 Ιουνίου 1913)*, εν Αθήναις 1914.
- ☞ Τράμπμαν Αλβέρτος, *Ο Πόλεμος Ελλάδος και Βουλγαρίας. Πολιτική και στρατιωτική ιστορία αυτού*, Κ. Θεοδώροπουλος (μτφρ.), Αθήναι 1913.
- ☞ Τρίχα Λύντια (επιμ.), *Ημερολόγια και Γράμματα από το μέτωπο. Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-1913*, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1993.
- ☞ Χριστόπουλος Κ., *Πολεμικόν Ημερολόγιον εκ του Ελληνοβουλγαρικού Πολέμου*, 1914.

01 Πληροφοριακές Επιχειρήσεις κατά τις Άραβικές Εξεγέρσεις

Συμπέρασμα

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Επχος Στέργιος Κουτούδης

Πληροφοριακές Επιχειρήσεις (ΠΕ) είναι συντονισμένες ενέργειες που αναλαμβάνονται σε περίοδο ειρήνης, κρίσης ή πολέμου, σε όλα τα επίπεδα (στρατηγικό, επιχειρησιακό, τακτικό), προς υποστήριξη εθνικών πολιτικών και στρατιωτικών αντικειμενικών σκοπών, με τις οποίες υπονομεύονται η θέληση και η συνοχή του αντιπάλου και επηρεάζεται η διαδικασία λήψης αποφάσής του, με την προσβολή των πληροφοριών, των διαδικασιών παραγωγής τους και των πληροφοριακών του συστημάτων ενώ παράλληλα προστατεύονται τα αντίστοιχα φίλια.

**«Το να πολεμάς και να νικάς σε όλες τις μάχες
δεν είναι η καλύτερη ικανότητα.
Η μεγαλύτερη ικανότητα είναι το να συντρίβεις
την αντίσταση του εχθρού χωρίς μάχη».**

**Σουν Τσου (Sun Tzu)
Η Τέχνη του Πολέμου Κεφ. 3ο**

Οι ΠΕ, για να είναι αποτελεσματικές, απαιτούν μια συντονισμένη προσπάθεια, που συγχρονίζει τις εμπλεκόμενες και τις σχετιζόμενες δραστηριότητες των ΠΕ, προκειμένου να υλοποιηθούν οι ΑΝΣΚ που καθορίζει ο διοικητής, καθώς και χρήση των κατάλληλων μέσων από τον διοικητή για τη μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων που έχει το στοιχείο της πληροφορίας στη μαχητική ισχύ.

Οι στρατιωτικές δραστηριότητες, που εμπλέκονται στη διεξαγωγή των ΠΕ και συνιστούν τα «εργαλεία» διεξαγωγής τους είναι οι παρακάτω:

- ➔ Η Παραπλάνηση
- ➔ Φυσική Προσβολή
- ➔ Ψυχολογικές Επιχειρήσεις (ΨΕ)
- ➔ Οι Επιχειρήσεις Δικτύων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών
- ➔ Η Ασφάλεια Επιχειρήσεων
- ➔ Ο Ηλεκτρονικός Πόλεμος (ΗΠ).

Στο παρελθόν οι Ένοπλες Δυνάμεις των ΗΠΑ συνήθιζαν να ξεετάζουν ξεχωριστά κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων τις δραστηριότητες αυτές των ΠΕ. Ο πόλεμος όμως στο σύγχρονο πεδίο μάχης (π.χ. Ο Πόλεμος του Κόλπου, η Επιχείρηση στο Αφγανιστάν, η Αραβική Άνοιξη-Εξεγέρσεις), απέδειξε το όφελος από τη συνδυασμένη χρήση αυτών των

δραστηριοτήτων και τον συντονισμό τους με τις χερσαίες επιχειρήσεις.

Σήμερα, το Δόγμα των ΠΕ, οι τακτικές, οι τεχνικές και οι διαδικασίες προσδιορίζουν τον τρόπο επίτευξης υπεροχής πληροφοριών σε αποφασιστικά σημεία, σε όλες τις φάσεις των επιχειρήσεων. Δεδομένου ότι ο εκάστοτε εχθρός έχει ασύμμετρες δυνατότητες αντιμετώπισης των «φίλιων» τρόπων ενεργείας ΠΕ, η πιθανότητα διατήρησης υπεροχής πληροφοριών για μεγάλο χρονικό διάστημα είναι μικρή. Για τον λόγο αυτό, οι διοικητές διεξάγουν ΠΕ για να επιτύχουν την κυριαρχία πληροφοριών σε χρόνο και τόπο, που υποστηρίζει τον σκοπό και την ιδέα ενεργείας των επιχειρήσεων.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Η Αραβική Άνοιξη

Πρόκειται για τον όρο που δόθηκε σ' αυτό που οι αντικαθεστωτικοί όλων των χωρών ονόμασαν Αραβική Επανάσταση (Αραβικά: *al-Thawrāt al-Arabiyyah*). Αρχικά, παρουσιάστηκε ως ένα «επαναστατικό κύμα» διαμαρτυριών και διαδηλώσεων. Λαμβάνει χώρα στον Αραβικό κόσμο και η έναρξή της χρονικά τοποθετείται στις 18 Δεκεμβρίου 2010. Από αυτή τη διαδικασία έχουν εκδιωχθεί από την εξουσία οι κυβερνήσεις:

➔ Της Τυνησίας: Εκδίωξη του Προέδρου Ζίνε Ελ Αμπιντίν Μπεν Άλι

Χαλέπι (Αλέppo) – Washington Post (Δεκέμβριος 2012)

➔ Της Υεμένης: Παραίτηση του Προέδρου Άλι Αμπντουλάχ Σάλε –Ali Abdullah Saleh– και μετάβασή του στην Αμερική για θεραπεία. Οι διαδηλώσεις διήρκεσαν από 27-1-11 έως 27-2-12. Επηρεάστηκαν από την Τунησία και έλαβαν χώρα ταυτόχρονα με τις εξεγέρσεις στην Αίγυπτο.

Δεν είναι μάλλον τυχαίο ότι ο όρος «Αραβική Άνοιξη» διατυπώθηκε για πρώτη φορά από το αμερικανικό πολιτικό περιοδικό *Foreign Policy*.

Πιο συγκεκριμένα, τον όρο εισήγαγε ο Αναπληρωτής Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Τζ. Ουάσιγκτον, προσωρινός μπλόγκερ και δημοσιογράφος Μαρκ Λυντς (Marc Lynch). Υπήρξε άμεσος σχολιασμός του όρου από τον δημοσιογράφο Τζόζεφ Μασάντ (Joseph Massad) του *al Jazeera*, ο οποίος, περιγράφοντάς τον, δήλωσε ότι «δεν είναι απλώς μια αυθαίρετη ή απλά εποχιακή επιλογή της ονοματολογίας, αλλά μάλλον μέρος της Στρατηγικής των ΗΠΑ για τον έλεγχο των κινήματων». Το παρακάτω σύμβολο συμβολίζει την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης» (18 Οκτωβρίου 2010), αποτελώντας ένα από τα πρώτα οπτικά σύμβολα των διεξαγόμενων ΨΕ.

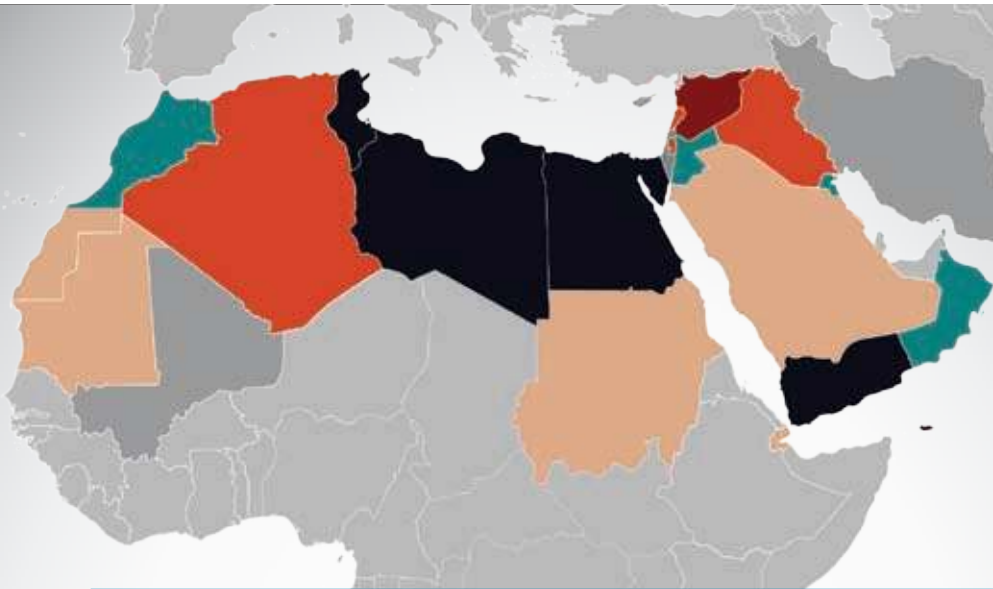

Σύνθημα της Αραβικής Άνοιξης

(Zine El Abidine Ben Ali), μετά από 24 ημέρες εξεγέρσεων στις 14-1-11.

➔ Της Αιγύπτου: Εκδίωξη του Προέδρου Χόσνι Μουμπάρακ (Hosni Mubarak), μετά από 18 ημέρες εκτεταμένων διαδηλώσεων και επεισοδίων από 25-1-11 έως 11-2-11.

➔ Της Λιβύης: 17-2-11 έως 23-10-11, που τελειώσε όμως ουσιαστικά με τη δολοφονία του Μουαμάρ Καντάφι –Muammar Gaddafi– από τους αντικαθεστωτικούς στις 20-10-11 και

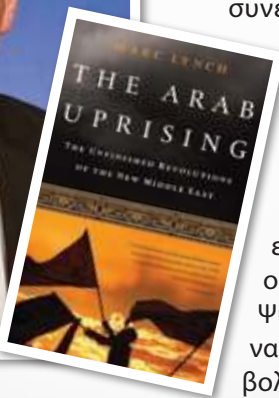

Υπόμνημα

- Ανατροπή Κυβέρνηση (Government Overthrown)
- Εμφύλιος Πόλεμος (Civil war)
- Έχουν εκδηλωθεί διαδηλώσεις και κυβερνητικές αλλαγές (Protests and governmental changes)
- Μεγάλες Διαδηλώσεις έχουν λάβει χώρα (Major protests)
- Μικρές Έκτασης Διαδηλώσεις (Minor protests)
- Σχετιζόμενη κρίση εκτός Αραβικού Κόσμου (Related crises outside the Arab world - http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_world)

«Αραβικές Εξεγέρσεις»,
Μαρκ Λυντς (Marc Lynch)

Η Τυνησία και η Αίγυπτος απ’ όπου ξεκίνησαν οι διαμαρτυρίες και οι αραβικές εξεγέρσεις φαίνεται να διαφέρουν από τις άλλες χώρες όπως η Λιβύη και η Αλγερία. Συγκεκριμένα, δε διαθέτουν (τουλάχιστον προς το παρόν) μεγάλα γνωστά κοιτάσματα φυσικού αερίου και πετρελαίου. Κατά συνέπεια, δεν έχουν τη δυνατότητα να διαθέσουν τα κέρδη από τα εξορυχθέντα κοιτάσματα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των πολιτών τους.

Σε μια τέτοια γενικευμένη εξέλιξη στις αραβικές χώρες, ο ρόλος των Πληροφοριακών-Ψυχολογικών Επιχειρήσεων είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Η προβολή μηνυμάτων (Προπαγάνδας και Αντιπροπαγάνδας) γίνεται

Abu Aardvark
a blog by Marc Lynch

The battler's done, and we kind of won
ابو حنظل الأبرار
so we sound our victory cheer, where do we go from here?

long beards vs short beards

I haven't had time to follow the Kuwaiti elections as closely as I would have liked, but the results are interesting. Most of the English-language coverage has emphasized that Islamists did well, increasing their share of Parliament to 21 out of 50 seats, women again failed to win any seats, and liberals roughly held steady. Shia, who make up about a third of the population, increased their share from 3 seats to 5 (10% is better than 6%, but still far from equitable), all of their winning candidates were reportedly Islamists, including several who sparked sectarian anger over their praise for Hizbullah a while back, and some of the Saudi media in particular seem to eagerly anticipate increased Sunni-Shia tension.

But as my colleague Nathan Brown, just back from observing the election, put it, the real story is "long beards good, short beards bad."

ABU AARDVARK'S CHOICEST
ARAB MEDIA PICK

ADDS

Apple

Join World News by Helene Edlin

...or Read in English!

Who's Reading

American Express

Το Μπλογκ (Blog) Αμπού Άρντβαρκ του Μαρκ Λυντς

κυρίως με τη χρήση του Διαδικτύου (Internet), ως εφαρμογής της νέας τεχνολογίας των πολυμέσων, αλλά και μέσω τηλεόρασης.

Είναι τουλάχιστον εντυπωσιακό ότι στο βιβλίο του *Οι Αραβικές Εξεγέρσεις (The Arab Uprisings)*, ο «πατέρας» του όρου «Αραβική Άνοιξη» σχεδόν αναίρει τον όρο. Ο Μαρκ Λυντς παραδέχεται ότι «σίγουρα δεν πρόκειται για μια ιστορία μετάβασης σε δημοκρατικά καθεστώτα. Ούτε πρόκειται για επαναστάσεις [...] είναι δε πολύ πιθανόν να παράξουν νέες δημοκρατίες, νέες δικτατορίες, μεταρρυθμισμένες μοναρχίες, κράτη υπό κατάρρευση και εμφύλιους πολέμους».

Ο μετέπειτα προσωπικός σύμβουλος του Στγκού Ντ. Πετρέους και του Μπαράκ Ομπάμα σε θέματα Μ. Ανατολής εργάστηκε από το 2002 έως την άνοιξη του 2005 ως blogger στο Αμπού Άρντβαρκ (<http://abuaardvark.typerpad.com/>). Μέσω αυτής της δραστηριότητάς του έκανε, όπως αφηγείται ο ίδιος, συνομι-

λίες στο 'Ιντερνετ, έκανε φίλους Άραβες bloggers και, όπως περιγράφει, μετέβη στις χώρες τους για να ανταλλάξουν απόψεις και ιδέες παρότι συχνά διαφωνούσε μαζί τους.

ΤΑ ΠΙΘΑΝΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΒΡΑΔΕΙΑΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ «ΑΡΑΒΙΚΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ» ΣΤΗ ΣΥΡΙΑ

Η Συρία έχει παραδοσιακά άριστες σχέσεις με τη Ρωσία. Πέραν της μοναδικής ρωσικής βάσης της Ταρτούς (Tartus) στη Μεσόγειο, η Ρωσία το 2009 επένδυσε 19,4 δις δολάρια και οι εξαγωγές της ανήλθαν σε 1,1 δις δολάρια (The Moscow Times). Επιπλέον, οι συμφωνίες εξοπλισμών ανήλθαν σε 4 δις δολάρια, ενώ οι ρωσικές εταιρείες έχουν τη σημαντικότερη παρουσία στην κατασκευή υποδομών, στην ενέργεια και τον τουρισμό. Στην περίπτωση της Λιβύης, η Ρωσία επέλεξε να ταχθεί με τη Διεθνή Κοινότητα, με αποτέλεσμα συμβόλαια και συμφωνίες ύψους 4 δις δολαρίων να κριθούν

παράνομα μετά τη δολοφονία του Μουαμάρ Γκαντάφι (<http://rt.com/news/russia-arms-export-libya/>). Μετά από αυτή την επιλογή η Ρωσία πιθανόν να μην είναι διατεθειμένη να επαναλάβει το ίδιο λάθος και έχει δεσμευτεί να συνεχίσει την υποστήριξη του καθεστώτος Άσαντ.

Η Ιρανική υποστήριξη

Όπως και η Ρωσία έτσι και το Ιράν υποστηρίζει ενεργά τον Πρόεδρο Μπασάρ αλ Άσαντ. Μάλιστα στην περίπτωση του σιιτικού Ιράν, η υποστήριξη εκφράζεται και με τη συμμετοχή άνω των 15.000 Ιρανών μαχητών στο πλευρό των συριακών στρατευμάτων.

Το οπλοστάσιο της Συρίας, προερχόμενο από τη Ρωσία, την Κίνα, το Ιράν και τη Β. Κορέα:

Πολεμική Αεροπορία: Διαθέτει 37 MiG-25, 86 MiG-23, 62 MiG-29, 20 SU 24, 70 SU 22, 160 MIG 21 και άγνωστο αριθμό UAVs (Tu-143. Mohajer 4, La-17RM, Ababil).

Αεροπορία Στρατού: 71 ΕΕ/Π (36 Mi-25 Hind D, 35 SA-342L Gazelle).

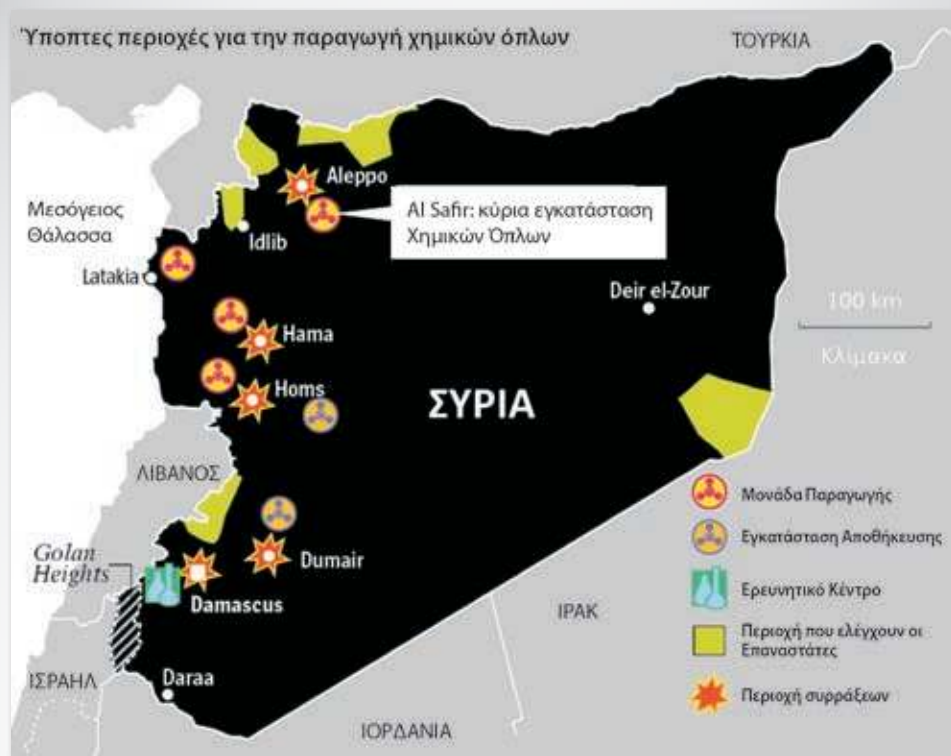
Άρματα, ΤΟΜΠ, ΤΟΜΑ: 1600 T-72 (122 αναβαθμισμένα), 1000 T-62, 350 BMP-2, 300 BMP-3, 2100 BMP-1, 550 BTP-50, 650 BTP-60, 550 BTP-70.

Μεγάλος αριθμός βαλλιστικών πυραύλων: 24 FROG-7 (Ρωσία 70 χλμ. βεληνεκές), Zelzal-2 (Ιράν 300 χλμ. βεληνεκές), άγνωστο αριθμό R-17 VTO Scud-D (Ρωσία 300 χλμ. βεληνεκές), 36 OTR-21 Tochka/KN-02 Toksa (Ρωσία 70 χλμ. βεληνεκές), M600 (Ιράν 300 χλμ. βεληνεκές), 9K720 Iskander (Ρωσία 400 χλμ. βεληνεκές), Hwasong-6 (Β. Κορέα 700 χλμ. βεληνεκές), RODONG 1 (Β. ΚΟΡΕΑ, 1.300-1.500 χλμ. βεληνεκές).

Αντιαεροπορικά Συστήματα: 148 Isayev S-125 Neva/S-125M Pechora (SA-3), 48 S-200 Angara (SA-5), 200 2K12 Kub (SA-6), 60 9K33 Osa (SA-8), 20 9K31 Strela-1 (SA-9), 35 9K35 Strela-10 (SA-13), 48 S-300 (SA-12), 48 9K37 Buk (SA-11), 50 Pantsir-S1 (SA-22), άγνωστο αριθμό 2K22 Tunguska (SA-19), άγνωστο αριθμό TOR-M1 (SA-15).

Χημικά Όπλα: Σύμφωνα με τις πληροφορίες που διοχετεύθηκαν στο δίκτυο από έγκυρα μέσα (<http://www.spiegel.de/international/world/israel-prepares-plans-to-neutralize-syrian-chemical-weapons-a-847203.html>), οι εγκαταστάσεις των χημικών όπλων της Συρίας ήταν οι καλύτερα φυλασσόμενες. Οι θέσεις των εγκαταστάσεων όπου βρίσκονται αποθηκευμένα αέρια Βι Εξ (VX), Σαρίν (Sarin) και Ταμπούν (Tabun), δημοσιεύτηκαν από δυτικά μέσα και το Ινστιτούτο Τζέιμς Μάρτιν (James Martin) υπεύθυνο για τη Μη Διάδοση των Όπλων Μαζικής Καταστροφής (ΟΜΚ).

Σύμφωνα με μελέτη του Πενταγώνου (Πηγή: *Der Spiegel*) «θα απαιτούνταν 75.000 συμμαχικοί στρατιώτες μόνο για τον έλεγχο αυτών των εγκαταστάσεων». Οι δύο κύριες εγκαταστάσεις παραγωγής των χημικών, σύμφωνα πάντα με τα δυτικά μέσα είναι κοντά στις πόλεις Μασιάφ (Masyaf) και αλ-Σαφίρ (al-Safir), στη Βόρεια Συρία, όπου επίσης υπάρχουν εγκατεστημένοι πύραυλοι Σκουντ (Scud). Η παραγωγή και η διαχείριση των εγκαταστάσεων αποθήκευσης γίνεται από το Κέντρο Επιστημονικών Σπουδών και Ερευνών, που απασχολεί περισσότερους από 10.000 εργαζομένους. Οι πληροφορίες του Σπίγκελ (*Spiegel*), που επικαλείται στοιχεία που απέκτησε η γερμανική κυβέρνηση, κάνουν λόγο για περισσότερους από 1.000

Πιθανές θέσεις εργοστασίων και αποθηκών χημικών όπλων στη Συρία
Πηγή: Κέντρο Μη Διάδοσης Όπλων Μαζικής Καταστροφής «James Martin»

μετρικούς τόνους χημικών. Επιπλέον, σύμφωνα με ανάλυση πληροφοριών του αγγλικού περιοδικού *Τζέινς (Jane's Intelligence Review)*, το Ιράν βοήθησε τους Σύριους στην κατασκευή των εγκαταστάσεων.

Ο ίδιος ο Πρόεδρος Μπασάρ αλ Άσαντ αποτελεί έναν από τους βασικούς αντικειμενικούς σκοπούς των διεξαγόμενων Πληροφοριακών Επιχειρήσεων. Οι αντίπαλοί του προσπαθούν να μειώσουν την εμπιστοσύνη του πληθυσμού στο πρόσωπό του. Τυχόν απομάκρυνση του Άσαντ θα σημάνει άμμεση αλλαγή πολιτικής για τη Συρία. Ο απόφοιτος της ιατρικής σχολής της Δαμασκού απέκτησε την ειδικότητα του οφθαλμιάτρου στο Λονδίνο το 1992. Στην ηλικία

των 29 ετών εισήλθε στη Στρατιωτική Ακαδημία της HOMS και απέκτησε στρατιωτική παιδεία. Είναι έγγαμος με την πρώην χρηματιστή της J. P. Morgan, Asma al Assad και έχουν τρία παιδιά 12, 10 και 9 ετών.

Η Κίνα

Η Κίνα με τη Ρωσία άσκησαν τρεις φορές βέτο σε ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ην. Εθνών (19-7-12, 4-2-12 και 4-10-11). Πολλοί δυτικοί αναλυτές αναφέρουν ότι η Κίνα είναι έτοιμη να πράξει και στην περίπτωση της Συρίας ό,τι ακριβώς έπραξε και στη Λιβύη. Δηλαδή, σε 48 ώρες μετά την ενδεχόμενη αλλαγή καθεστώτος, να ξεκινήσει συνεργασία με όποιο καθεστώς προκύ-

ψει. Ωστόσο, αυτό που προκύπτει από την κινεζική πρωτεύουσα είναι οι φόβοι των Κινέζων διπλωματών για το μέλλον. Μετά την επίσκεψη της Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Χίλαρι Κλίντον σε Αφγανιστάν, Ιαπωνία, Μογγολία, Βιετνάμ, Λαϊκή Δημοκρατία του Λάος, Καμπότζη, Αίγυπτο και Ισραήλ, η Κίνα προβληματίστηκε. Ο πρώην αναλυτής της CIA Κρίστοφερ Τζόνσον (Christopher Johnson) και νυν αναλυτής του Κέντρου Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών (CSIS) αναφέρει ότι οι διπλωματικοί κύκλοι στην Κίνα σκέφτονται ως εξής: «Αν δεν τραβήξουμε μία γραμμή στη Συρία, το επόμενο βήμα των δυτικών δυνάμεων είναι το Ιράν, στη συνέχεια η Κεντρική Ασία και μετά θα βρεθούν στην πίσω πόρτα μας. Πολλοί στην ηγεσία της Κίνας το πιστεύουν αυτό» (www.newyorker.com).

Η Συριακή Γενική Διεύθυνση Ασφαλείας υπό τον Στρατηγό Αλί Μαμλούκ (Ali Mamlouk)

Σύμφωνα με ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες των αντικαθεστωτικών, το 20% του πληθυσμού της Συρίας περιλαμβάνεται στη λίστα των έμμισθων της υπηρεσίας. Η χώρα και η οικογένεια Άσαντ έχουν χρησιμοποιήσει την Υπηρεσία Ασφαλείας (Mukhabarat), ώστε να παρακολουθούν τους αντικαθεστωτικούς και να συλλαμβάνουν τους ηγέτες τους, δρώντας ακόμη κι εντός του Λιβάνου.

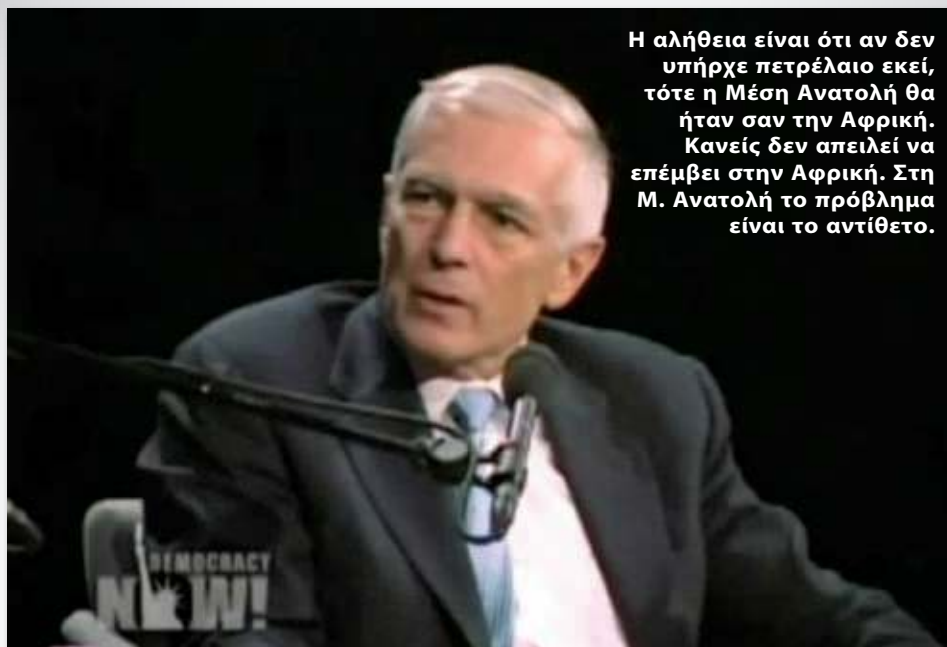
ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΑΡΑΧΗΣ

Πολιτικοί Λόγοι Αναταραχής

Εσωτερική Θρησκευτική και Πολιτική Κατάσταση. Οι θρησκευτικές διαφορές μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών (Sunnis-Shias) και η προσπάθεια για επικράτηση δημιουργούν τάσεις διάλυσης της χώρας. Μια σύντομη αναφορά στις

δύο θρησκευτικές ομάδες κρίνεται αναγκαία. Ο Πρόεδρος της Συρίας Μπασάλ Άσαντ προέρχεται από μια φτωχή οικογένεια Αλαβιτών (Alawites), οι οποίοι θεωρούνται σίιτες. Οι σίιτες συνολικά αριθμούν περίπου 200 εκ. πιστών στον κόσμο, σε αντίθεση με τους πολυπληθές σουνίτες, που είναι περίπου 1,4 δις παγκοσμίως. Ειδικότερα στη Συρία οι σίιτες είναι μόνο το 13% έναντι του 74%, που αποτελούν οι σουνίτες. Ένας βασικός σύμμαχος του Σύριου Προέδρου είναι το Ιράν, στο οποίο κατοικούν 89% σίιτες έναντι 8% Σουνιτών. Η βασική διαφορά των δύο θρησκευτικών ομάδων είναι παλαιά και προέκυψε καθώς ο προφήτης Μωάμεθ δεν όρισε διάδοχο. Μετά το 632 μ.Χ. οι σίιτες (Σί' ατ Αλί, δηλ. το κόμμα του Αλί) πίστευαν ότι ο εξάδελφος του Μωάμεθ Αλί (Ali ibn Abi Talib) και σύζυγος της κόρης του, θα έπρεπε να γίνει χαλίφης, δηλαδή θρησκευτικός ηγέτης. Αντίθετα, οι πολυπληθέστεροι πλέον σουνίτες πιστεύουν ότι ο προφήτης είναι μόνο ένας και δεν πρέπει να λατρεύονται άλλοι μετά από αυτόν. Κατά συνέπεια, η διαδοχή του Μωάμεθ δεν χρειάζεται να είναι κληρονομική και οι χαλίφηδες μπορεί να είναι μη συγγενείς του προφήτη.

Ωστόσο, στη σημερινή Συρία πρέπει να τονιστεί ότι ιδιαίτερα οι σουνίτες μεσοαστοί, μετά τις πρώτες βομβιστικές επιθέσεις των φανατικών Σουνιτών, αντιλαμβάνονται πλέον τις κινήσεις αντίστασης ως τρομοκρατικές ενέργειες. Αυτός είναι και ένας ακόμη σημαντικός λόγος, που μετά από 18 μήνες αναταραχών, δεν υπάρχει ακόμα ρήγμα στο συριακό καθεστώς, καθώς οι μεσοαστοί σουνίτες δεν συμμετέχουν στην αντίσταση. Το Χαλέπι (Aleppo), το οποίο κατοικείται από 70% σουνίτες είναι το πλέον τραντα-

Η αλήθεια είναι ότι αν δεν υπήρχε πετρέλαιο εκεί, τότε η Μέση Ανατολή θα ήταν σαν την Αφρική. Κανείς δεν απειλεί να επέμβει στην Αφρική. Στη Μ. Ανατολή το πρόβλημα είναι το αντίθετο.

Στιγμιότυπα από τη συνέντευξη του Στρατηγού ε.α. Γουέσλεϊ Κλαρκ

χτό παράδειγμα, καθώς αντιστέκεται στις συνεχόμενες επιθέσεις του Ελεύθερου Συριακού Στρατού (FSA).

Εξωτερικοί Παράγοντες

ΗΠΑ: Στις 29 Ιανουαρίου 2002 ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους (George W. Bush) χρησιμοποίησε τον όρο «Άξονα του κακού» για να περιγράψει το Ιράν, το Ιράκ και τη Β. Κορέα. Στις 6 Μαΐου 2002 ο τότε Υφυπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ (Under Secretary of State) Τζον Ρόμπερτ Μπόλτον (John Robert Bolton) επέκτεινε τη λίστα του Άξονα του κακού, συμπεριλαμβάνοντας τη Συρία, την Κούβα και τη Λιβύη. Έκτοτε, η χρηματοδότηση προς ακτιβιστές σε όλα τα μέρη του κόσμου έπαψε να είναι μυστικό.

Τον Απρίλιο του 2011 ο Υφυπουργός Εξωτερικών για θέματα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Εργασίας Μάικλ Ρόσνερ (Michael Rosner) δήλωσε ότι οι ΗΠΑ

δαπάνησαν από το 2009-2011, 50 εκ. δολάρια για την εκπαίδευση 5.000 ακτιβιστών, ώστε να αντισταθούν στις απολυταρχικές κυβερνήσεις τους. Επιπλέον, όμως χρηματοδότησαν την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, ώστε οι ακτιβιστές να παραμένουν ασύλληπτοι ή να εντοπίζονται πολύ δύσκολα. Χαρακτηριστικά δήλωσε ότι μία από τις τεχνολογίες που αναπτύχθηκε είναι το «κουμπί πανικού» στα κινητά τηλέφωνα, το οποίο πριν τη σύλληψή τους διαγράφει τη λίστα επαφών και όλα τα αρχεία του κινητού.

Μια πιθανή εξήγηση για την ένταξη της Συρίας στον Άξονα του Κακού ίσως επιχείρησε να δώσει στις 2 Μαρτίου 2007 σε τηλεοπτική του συνέντευξη στη δημοσιογράφο Έιμυ Γκούντμαν (Amy Goodman) στο δίκτυο Ντιμόκρασυ Νάο (Democracy Now) ο Στγός ε.α. Γουέσλεϊ Κλαρκ (Wesley Clark). Σε αυτή την τηλεοπτική του παρουσία ο διακεκριμένος

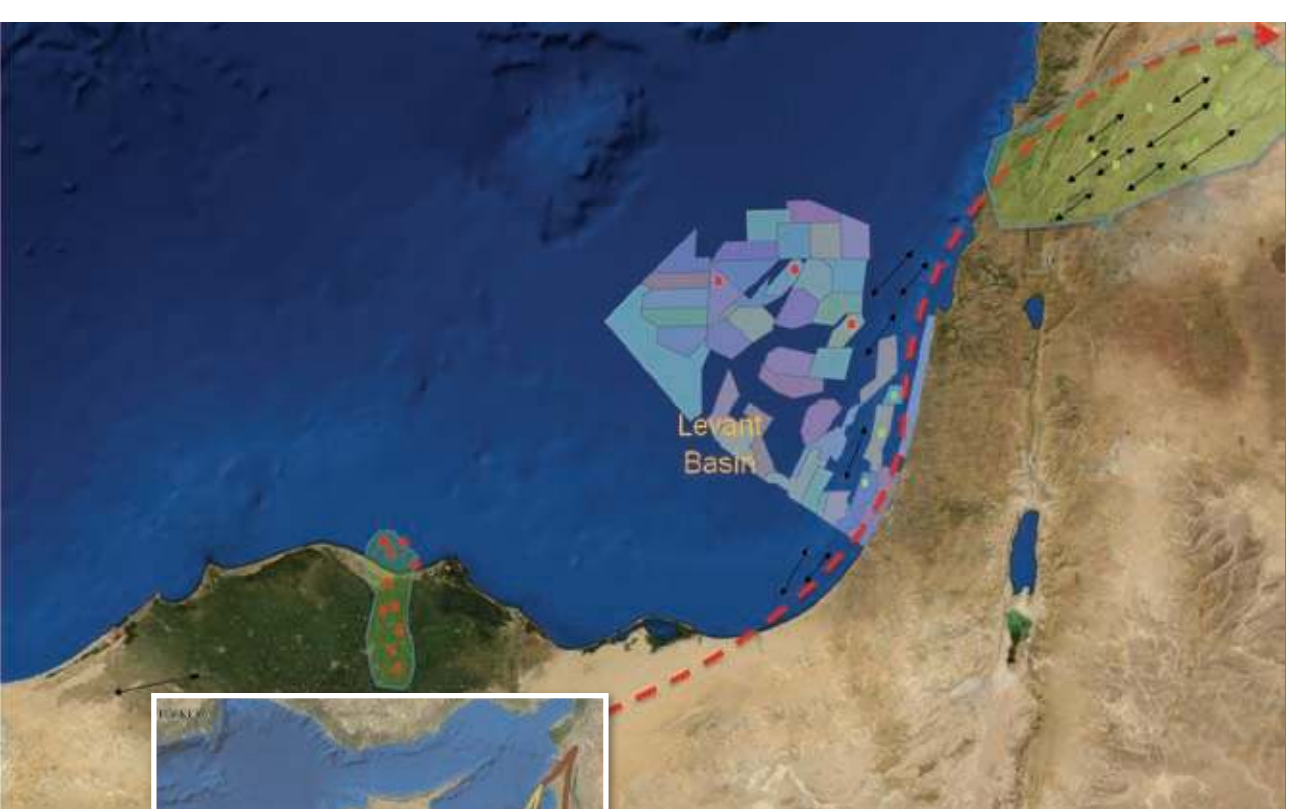
στρατιωτικός ισχυρίστηκε ότι η κυβέρνηση Τζορτζ Μπους προγραμματίσει τις επεμβάσεις σε 7 χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Συρίας το 2001, με κριτήριο τους φυσικούς πόρους τους.

Γαλλία: Μετά το βέτο Ρωσίας-Κίνας σε ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΕ στις 4 Φεβρουαρίου 2012 κατά των κυρώσεων στη Συρία, ο τέως Γάλλος Πρόεδρος Νικολά Σαρκοζί δημιούργησε την ομάδα κρατών «Φίλοι της Συρίας» (Friends of Syria). Στη σύσκεψη, που ακολούθησε στην Τυνησία στις 24-25 Φεβρουαρίου 2012, 70 χώρες δήλωσαν τη συμπαράστασή τους στη συριακή αντιπολίτευση ως «Φίλοι της Συρίας». Στις επόμενες συσκέψεις (1 Απριλίου 2012 στην Κωνσταντινούπολη και 6 Ιουλίου 2012 στο Παρίσι) προστέθηκαν και άλλες χώρες. Οι συνολικά 91 χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδος, που συμμετέχουν στην κίνηση έχουν χαρακτηριστεί από το επίσημο «Συριακό Πρακτορείο Ειδήσεων» ως «εχθροί της Συρίας».

Τουρκία: «Η Τουρκία ακολουθεί μια πολιτική ριζοσπαστικού Ισλάμ με άξονα τον σουνιτισμό» (<http://www.taraf.com.tr/nese-duzel/makale-kaan-dilek-esad-askeri-acidan-gucleniyor.htm>). Το παραπάνω δήλωσε ο καθηγητής Δρ Καάν Ντιλέκ (Dr Kaan Dilek) Τούρκος ιστορικός σε συνέντευξη στην εφημερίδα *Ταράφ* στις 8 Οκτωβρίου 2012. Αυτή η τακτική, κατά τον γνωστό ιστορικό, είναι πιθανόν λανθασμένη και υπό προϋποθέσεις μπορεί να οδηγήσει σ' έναν γενικευμένο πόλεμο στην περιοχή. Η κλιμάκωση των σχέσεων των δύο χωρών επήλθε μετά την κατάρριψη του τουρκικού RF 4E στις 22 Ιουνίου 2012.

Το τηλεοπτικό δίκτυο Alarabiya ισχυρίστηκε ότι σύμφωνα με το αρχείο του Προέδρου Άσαντ που υπεκλάπη, οι δύο Τούρκοι πιλότοι ανακρίθηκαν και στη συνέχεια δολοφονήθηκαν. Τα πτώματά τους βρέθηκαν στις 4 Ιουλίου 2012 κοντά στα συντρίμια του αεροσκάφους, χωρίς να διευκρινιστεί αν βρέθηκαν εντός αυτού. Επιπλέον, η προσπάθεια της Τουρκίας να αντιμετωπίσει το Κουρδικό ζήτημα εκτείνεται και στον συριακό βορά. Η κυβέρνηση Ερντογάν κατηγορεί τη Συρία ότι έχει παραχωρήσει δικαιώματα στο PYD (Συριακό Κουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα Ενότητας), το οποίο συνεργάζεται με το PKK και την ηγεσία του Καντίλ (Qandil) στο Β. Ιράκ.

Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου: Μία από τις θεωρίες σχετικά με την πηγή της αναταραχής, που αναφέρεται ακόμη και από τους Δυτικούς, όπως και τον Μαρκ Λυντς, είναι και η εμπλοκή των Αραβικών Χωρών του Κόλπου. Πιο συγκεκριμένα, οι χώρες-μέλη του Συμβουλίου Συνεργασίας των Αραβικών Χωρών του Κόλπου (Σαουδική Αραβία, Κουβέιτ, Μπαχρέιν, Κατάρ, ΗΑΕ, Ομάν) υποστηρίζουν θερμά την πτώση του Μπασάρ αλ Άσαντ. Ακόμη και το Κατάρ, απέσυρε απροειδοποίητα, στις 18 Ιουλίου 2011, τον Πρόσβη του Ζαντ αλ Καγιαρίν (Zaed al-Khayarine) στη Δαμασκό. Η κίνηση αυτή εξηγείται από ειδικούς ως ωμή δήλωση του Κατάρ ότι δεν έχει πλέον ανάγκη τη Συρία, διότι η τελευταία απώλεσε την πολιτική επιρροή που είχε. Αυτό προέκυψε, καθώς η συμφωνία του Καϊρό, στις 4 Μαΐου 2011, μεταξύ των δύο αντιμαχομένων παλαιστινιακών παρατάξεων, της Φατάχ (που υποστηριζόταν από τη Συρία) και της Χαμάς

Εκτίμηση του 2012 του USGS για τη Λεκάνη της Λεβαντίνης. Το USGS εκτιμά ότι στη Λεκάνη της Λεβαντίνης υπάρχουν 122 τρις κυβ. πόδια φυσικό αέριο.

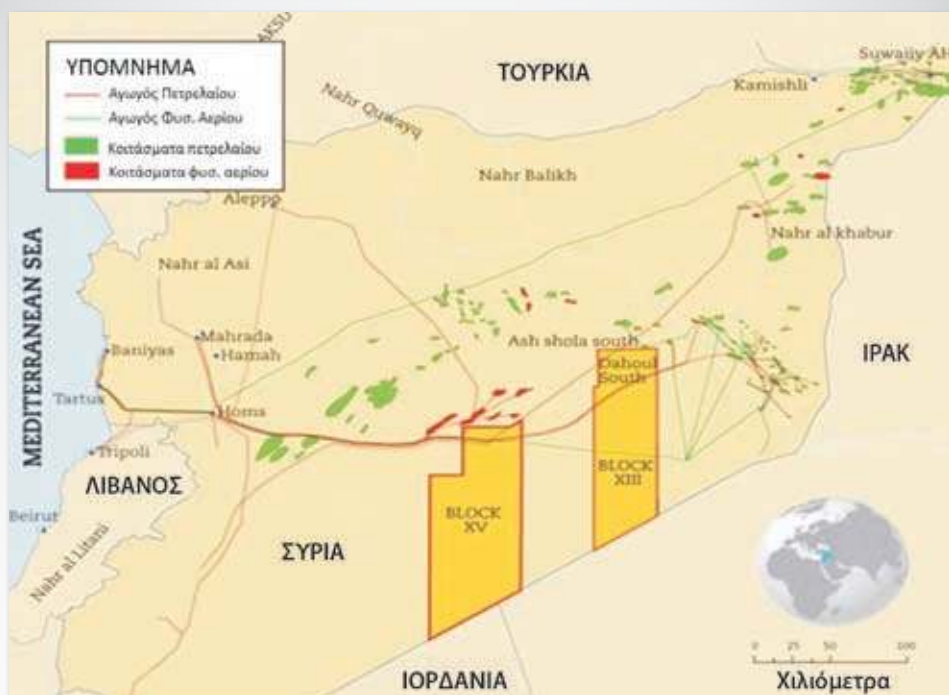
(που υποστηριζόταν από το Κατάρ) καθιστά μη απαραίτητη τη Συρία για τον χειρισμό των Παλαιστινίων από το Κατάρ. Είναι χαρακτηριστικό ότι το τηλεοπτικό δίκτυο Al Jazeera, με έδρα το Κατάρ, ήδη από το 2003, μέσω των εμπρηστικών εκπομπών του Φεισάλ αλ

Κάσεμ (Faisal al-Qassem) (http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/11/28/the_big_think?page=0,0) καλούσε σε «αντίσταση των Αράβων κόντρα στα “γκλομπ” των ηγεμόνων τους».

Οικονομικοί Λόγοι Αναταραχής

Τον Μάρτιο του 2012 εκδόθηκε η ετήσια εκτίμηση ύπαρξης φυσικών πόρων, από το Αμερικανικό Ινστιτούτο Γεωλογικών Ερευνών (USGS), τον πλέον αξιόπιστο οργανισμό έρευνας φυσικών πόρων για τα αποθέματα φυσικού αερίου και πετρελαίου στην ευρύτερη περιοχή.

Αυτή ενδεχομένως, αν και ακραία, αποτελεί μία από τις εξηγήσεις για τις εξελίξεις. Σύμφωνα με το Ινστιτούτο (www.usgs.gov), στην ευρύτερη περιοχή αναμένεται να προκύψουν ευρήματα 1,7 δις βαρελιών πετρελαίου και 1.490 τρις κυβικά πόδια φυσικό αέριο. Η πρόσφατη ανακάλυψη των μεγαλύτερων κοιτασμάτων της Μεσογείου

Γνωστά κοιτάσματα πετρελαίου-φυσικού αερίου στη Συρία

<http://www.trioceanenergy.com>

στη Λεκάνη της Λεβαντίνης (η οποία εισέρχεται και στην ΑΟΖ της Συρίας) καθιστά τον παραπάνω ισχυρισμό ακόμη πιο έντονο.

Εκτιμάται ότι κάτι ανάλογο οδήγησε και τις εξελίξεις στη Λιβύη. Στη χώρα του πρώην εκκεντρικού Συνταγματάρχη εκτός από τους υδρογονάνθρακες υπάρχει και μέρος της μεγαλύτερης υπόγειας συγκέντρωσης νερού παγκοσμίως (Nubian Sandstone Aquifer System –NSAS). Ο πανίσχυρος τότε Μουαμάρ Γκαντάφι (Muammar Gaddafi), μετά την ανακάλυψη το 1983 μιας τεράστιας υπόγειας συγκέντρωσης περίπου 150.000 km³ (κυβικών χιλιομέτρων) νερού, σε βάθος περίπου 500 μέτρων, ξεκίνησε την υλοποίηση αυτού, που κάποιοι αποκάλεσαν ως το 8ο θαύμα.

Κατασκευάστηκε ένα τεχνητό υπόγειο ποτάμι μήκους 4.000 περίπου χιλιομέτρων για τη μεταφορά ετησίως 2.37 km³ (κυβικών χιλιομέτρων) σε μία χώρα, που έπασχε από τη λειψυδρία. Ωστόσο, η ενέργεια αυτή του Γκαντάφι δυσάρεστησε τις γειτονικές χώρες (Τσαντ, Σουδάν, Αίγυπτο) αλλά και την UNESCO, που δήλωσε ότι αυτές οι πόσότητες αποτελούν απολιθώματα που δεν θα αναπληρωθούν μετά την κατανάλωσή τους. Πάραυτα, σύμφωνα με τους ειδικούς, το έργο των 25 δις δολαρίων παρέχει νερό στη χώρα, το οποίο κοστίζει 10 φορές λιγότερο απ’ ό,τι στο παρελθόν, όταν χρησιμοποιούνταν η αφαλάτωση. Ωστόσο, ο Μ. Γκαντάφι, όπως και ο Άσαντ, αποτέλεσε ΑΝΣΚ και η εκτέλεσή του οδήγησε στην κατάρρευση του καθεστώτος της Λιβύης.

«Όλος ο πόλεμος στηρίζεται στην εξαπάτηση».

Σουν Τσου (Sun Tzu)
Η Τέχνη του Πολέμου Κεφ. 1ο

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Οι αντιμαχόμενες δυνάμεις, που εμπλέκονται στη συριακή εξέγερση και στις διενεργούμενες Πληροφοριακές Επιχειρήσεις, όπως καταγράφονται από τις πηγές, είναι οι παρακάτω:

Δυνάμεις του Συριακού Στρατού

Συριακές Ένοπλες Δυνάμεις

304.000 (εκ των οποίων αναφέρεται ότι 8.763 έχουν αυτομολήσει):

- ✓ Στρατός Ξηράς: 251.000
- ✓ Αεροπορία: 40.000
- ✓ Ναυτικό: 4.000.

Ξένες Δυνάμεις

- ✓ Ιράν (15.000 Στρατιώτες)
- ✓ Επαναστατικοί Φρουροί
- ✓ Κίνημα των Καταπιεσμένων (Basij)
- ✓ Λίβανος (1.500 μαχητές). Χεζμπολάχ (Το Κόμμα του Αλλάχ)
- ✓ Παλαιστίνη (500 μαχητές)
- Δημοφιλές Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PFLP: το 2ο μεγαλύτερο τμήμα του PLO – Palestinian Liberation Organization)
- ✓ Ιράκ (500-1.000 πρώην στρατιώτες).
- Πολιτοφυλακή Μαχντί (Mehdi Militia)
- Οργάνωση Μπαντρ (Badr).

Επαναστάτες-Αντικαθεστωτικοί-Άλλοι

✓ Συριακή Εθνική Συμμαχία:

70.000-100.000 (Πηγή: Χουριέτ). (<http://www.hurriyetdailynews.com/images/Documents/F199BC38846F4E72B083A4222B568E7F.pdf>)

✓ Αυτόμολοι Συριακού Στρατού:

8.763 (Πηγή: Νέα του Έθνους του Ισραήλ) (<http://www.israelnationalnews.com/>).

✓ **Μέτωπο Αλ Νούσρα (Al Nusra Front):** 6.000-10.000. Οι πιο φανατισμένοι σουνίτες μαχητές των αντικαθεστωτικών. Εκτελούν τους αιχμαλώτους τους και λειτουργούν όπως η Al Qaeda της οποίας θεωρούνται τμήμα.

✓ Μουτζαχεντίν (Mujahideen)

από διάφορες χώρες, κυρίως από το Αφγανιστάν: 1.500-3.000.

Ο Μουάζ αλ Κατίμπ (Ahmad Mouaz Al-Khatib Al-Hasani) εξελέγη στις 11-11-12 στη θέση του προέδρου της «Εθνικής Συμμαχίας των Δυνάμεων Αντίστασης και της Συριακής Επανάστασης». Αμέσως μετά την εκλογή του, ζήτησε από τις ΗΠΑ να αφαιρέσουν την Αλ Νούσρα από τη λίστα των τρομοκρατικών οργανώσεων. Ισχυρίστηκε ότι η Αλ Νούσρα είναι κύρια στρατιωτική δύναμη, απαραίτητη για την ανατροπή του Προέδρου Άσαντ. Τον Μουάζ αλ Κατίμπ διαδέχθηκε, στις 22 Απριλίου 2013, ο Τζορτζ Σάμπρα (George Sabra); στις 6 Ιουλίου 2013, ο Αχμάντ Τζάρμπα (Ahmad Jarba).

✓ **Κούρδοι Μαχητές του Συριακού Δημοκρατικού Ενωτικού Κόμματος (PYD):** 4.000-4.500. Υπάρχουν, ωστόσο,

Συνέντευξη του Καθηγητή Νταούντ Καϊριλά στο Ρόσια Τουντέι (RT)

κατηγορίες από τους Σύριους αντάρτες ότι σε ορισμένες περιοχές του συριακού βορά η κυβέρνηση Άσαντ έχει αναθέσει τη φύλαξη των συνόρων με την Τουρκία στο PYD, το οποίο υποστηρίζει την κυβέρνηση.

Πληροφοριακές-Ψυχολογικές Επιχειρήσεις από τη Συριακή Κυβέρνηση και τους συμμάχους της.

Η συριακή κυβέρνηση έχει στη διάθεσή της λιγότερα από τα σύγχρονα μέσα, σε σχέση με τις δυνάμεις που βρίσκονται απέναντί της.

Ψυχολογικά Μέσα (κυρίως άλλα μέσα όπως Internet, τηλεόραση, κινητή τηλεφωνία).

Τηλεόραση

Τα συριακά κρατικά δίκτυα έχουν περιορισμένη επιρροή και η ενημέρωση και οι πληροφοριακές επιχειρήσεις διεξάγονται κυρίως από το Ρόσια Τουντέι (Russia Today-RT). Το ρωσικό τηλεοπτικό δίκτυο βασίζει την υποστήριξή του στο καθεστώς Άσαντ, κυρίως στους εξής πυλώνες:

✓ «Οι αντικαθεστωτικοί υποκινούνται και εξοπλίζονται από τις ΗΠΑ». Επιπλέον, τα όπλα που προορίζονται για την αντιπολίτευση καταλήγουν στους φανατικούς ισλαμιστές, που πολεμούν τον Άσαντ.

✓ «Μόνο ένα μικρό ποσοστό (5%) των ανταρτών είναι συριακής καταγωγής». Οι υπόλοιποι ισχυρίζεται ότι είναι μισθοφόροι. Σε συνέντευξη του καθηγητή Διεθνούς Δικαίου Νταούντ Καϊριλά (Daoud Khaïrallah) του Πανεπιστημίου του Τζορτζτάουν (Georgetown) στο ρωσικό τηλεοπτικό δίκτυο γίνεται αναφορά στην έκθεση της Γερμανικής Υπηρεσίας πληροφοριών (BND). Σύμφωνα μ' αυτή, μόνο το 5% των Σύριων ανταρτών είναι συριακής καταγωγής, ενώ οι υπόλοιποι είναι μισθοφόροι. Επίσης, ο καθηγητής δηλώνει: «είναι προφανές ότι μια ξένη δύναμη υποστηρίζει τους αντάρτες».

✓ «Η Τουρκία έχει ενεργό ρόλο στα τεκταινόμενα στη Συρία» και εκτός από την επιθυμία να επέμβει στη Συρία, υποθάλλπει τους Σύριους

αντάρτες, επιτρέποντας τη δημιουργία στρατοπέδων εκπαίδευσής τους στο εσωτερικό της.

✓ «Η Al Qaeda χρησιμοποιείται από τους Δυτικούς» για να επιφέρει χάος στη Συρία, διεξάγοντας Ψυχολογικές Επιχειρήσεις κυρίως μέσω του «Μετώπου Αλ Νούσρα».

Πράξεις Βίας

Ο Συριακός Στρατός φαίνεται να χρησιμοποιεί ανορθόδοξες μεθόδους για την πτώση του ηθικού των αντικαθεστωτικών. Μια από αυτές τις μεθόδους μπορεί να είναι και η ρίψη αυτοσχέδιων βομβών από ελικόπτερα, που προκαλούν τρόμο και μόνο στην όψη, παρότι τα ελικόπτερα είναι μεταφορικά.

Ίντερνετ

Το διαδίκτυο-Ίντερνετ είναι μια εφαρμογή νέας τεχνολογίας των πολυμέσων με τεράστιες δυνατότητες προβολής μηνυμάτων. Στις 29 Νοεμβρίου 2012 μια σχετικά άγνωστη εταιρεία η Κλάουντφλερ (CloudFlare) κοινοποίησε ένα βίντεο συνοδευόμενο από ένα εκτενές άρθρο για τη σύνδεση Ίντερνετ στη Συρία. Η εται-

ρεία ισχυρίζεται ότι η συριακή Εταιρεία Τηλεπικοινωνιών διέκοψε η ίδια τη σύνδεση με τους παρόχους, παρότι εξυπηρετείται από μια τουρκική, μια κινεζική, μια ιταλική και μια ινδική εταιρεία παροχής υπηρεσιών Ίντερνετ. Σύμφωνα με την Κλάουντφλερ, η ταυτόχρονη διακοπή μπορούσε να συμβεί μόνο με παρέμβαση της συριακής εταιρείας. Η διακοπή διήρκεσε 2 ημέρες και η Κλάουντφλερ ευχήθηκε στους Σύριους ταχεία αποκατάσταση της ειρήνης.

Πληροφοριακές-Ψυχολογικές Επιχειρήσεις από τους αντικαθεστωτικούς και τους υποστηρικτές τους

Ψυχολογικά Μέσα (Διεθνή Τηλεοπτικά Δίκτυα, Internet, Πράξεις Βίας).

✓ Τηλεόραση

Τουλάχιστον δύο τηλεοπτικά μέσα μεγάλης εμβέλειας, το Αλ Τζαζίρα (Al Jazeera) και το Σι Εν Εν (CNN) φέρεται να παρουσιάζουν σχεδόν αποκλειστικά ειδήσεις για τον Ελεύθερο Συριακό Στρατό (Free Syrian Army), καθώς και το τηλεοπτικό κανάλι των κληρονόμων του Βασιλιά Φαντ (Fahd bin Abdulaziz Al Saud) της Σαουδικής Αραβίας

Η εικόνα σύμφωνα με την εταιρεία Cloudflare δείχνει τη σταδιακή αποσύνδεση της Συρίας από το Ίντερνετ, στις 29 Νοε 2012.

Αλαραμπίγια (Alarabiya). Τα τρία μεγάλα δίκτυα παρουσιάζουν τον Πρόεδρο Μπασάρ αλ Άσαντ ως ένα αιμοσταγή δολοφόνο, που δίνει την εντολή στα στρατεύματά του να επιτίθενται στους αντικαθεστωτικούς, αδιαφορώντας για τις απώλειες αμάχων.

Χαρακτηριστικά, το Αλ Αραμπίγια προχώρησε τον Σεπτέμβριο του 2012 σε «αποκαλύψεις» με στόχο τον πρόεδρο της Συρίας ισχυριζόμενο ότι έχει στην κατοχή το ηλεκτρονικό αρχείο του Μπασάρ αλ Άσαντ, το οποίο υπεκλάπη. Σύμφωνα με αυτό, «υποτίθεται» ότι οι πιλότοι του τουρκικού αεροσκάφους του RF 4E, Σμηναγός Γκουκάν Ερτάν (Gökhan Ertan) και ο Ανθυποσμηναγός Χασάν Χουσεϊν Ακσόι (Hasan Husein Aksoy), που καταρρίφθηκε στις 22 Ιουνίου 2012 συνελήφθησαν ζωντανό από τη συριακή υπηρεσία πληροφοριών της αεροπορίας, όταν το Α/Φ τους καταρρίφθηκε σε συνεργασία με τη ρωσική ναυτική βάση της Ταρτούς. Τα πρώτο από τα έγγραφα που παραδόθηκαν στο Αλ Τζαζίρα από τους επαναστάτες αποστέλλεται από τον Πρόεδρο Μπασάρ αλ Άσαντ προς τον Ταξχο Χασάν Αμπντέλ Ραχμάν (Hassan Abdel Rahman). Σε αυτό «φέρεται» να δόθηκε η οδηγία όπως οι δύο χειριστές αντιμετωπιστούν ως αιχμάλωτοι πολέμου και ανακριθούν για τις σχέσεις της Τουρκίας με τον απελευθερωτικό στρατό (FSA). Τέλος, σε δεύτερο έγγραφο «φέρεται» να διατάχθηκαν τα παρακάτω: «*με βάση τις πληροφορίες και τις κατευθύνσεις της ρωσικής ηγεσίας προκύπτει η ανάγκη θανάτωσης διά φυσικού τρόπου των Τούρκων πιλότων, που προσήχθησαν από τη μονάδα επιχειρήσεων και η μεταφορά των πτωμάτων στο σημείο συντριβής στα διεθνή ύδατα*». Οι σωροί των άτυχων πιλότων ανευρέθηκαν στις 4 Αυγούστου 2012.

✓ Πράξεις Βίας

Οι αντικαθεστωτικοί έχουν στις τάξεις τους το «Μέτωπο Αλ Νούσρα». Οι φανατικοί αυτοί σουνίτες διεξάγουν ψυχολογικές επιχειρήσεις με μία από τις πιο δυναμικές τακτικές. Με πράξεις βίας εκτός από τις υλικές ζημιές που προκαλούν, προσπαθούν να επιδράσουν έντονα στο ηθικό του ακροατηρίου-στόχου. Ωστόσο, φαίνεται ότι ενδεχομένως έχουν αντίθετη αντίδραση από την αναμενόμενη, συσπειρώνοντας προς το παρόν τους πιστούς προς τον Πρόεδρο Μπασάρ αλ Άσαντ. Έχουν διαπράξει μεταξύ άλλων τις παρακάτω πράξεις βίας:

➔ Βομβιστικές επιθέσεις στη Δαμασκό με 44 νεκρούς και 166 τραυματίες, στις 23-12-11

➔ Βομβιστικές επιθέσεις στην περιοχή Αλ Μιντάν (Al Midan) της Δαμασκού με 26 νεκρούς και 60 τραυματίες, στις 6-1-12

➔ Βομβιστικές επιθέσεις στη Δαμασκό με 55 νεκρούς και 400 τραυματίες, στις 10-5-12

➔ Εκτέλεση των 13 κρατουμένων στο Ντέιρ εζ Ζορ (Deir ez Zor), στις 29-5-12

➔ Βομβιστική επίθεση σε κυβερνητικό τηλεοπτικό σταθμό στη Ντρούσα (Drousha) με 7 νεκρούς, στις 27-6-12

➔ Εκτέλεση του δημοσιογράφου Mohammed al-Saeed, στις 3-8-12

➔ Εκτέλεση 4 ενήλικων Ιρακινών και 5 παιδιών στην πολη της Δαμασκού, στις 8-8-12. Το μικρότερο παιδί ηλικίας 4 ετών βιάστηκε, παραμορφώθηκε στο πρόσωπο από τα χτυπήματα και εκτελέστηκε. Στο τέλος οι αντάρτες το κρέμασαν στη συνοικία Ζεινέμπ (Zaynab), όπου βρίσκεται ο τάφος της εγγονής του Προφήτη Μωάμεθ Ζεχρά, ως μή-

νυμα προς τους σίιτες Ιρακινούς να εγκαταλείψουν τη Συρία

➔ Βομβιστικές επιθέσεις στο Χαλέπι (Aleppo) με 48 νεκρούς και 122 τραυματίες, στις 3-10-12

➔ Εκτέλεση 28 κυβερνητικών στρατιωτικών αιχμαλώτων στο Σαρακέμπ (Sarakeb), στις 31-10-12.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη των Πληροφοριακών Επιχειρήσεων (ΠΕ) στις αραβικές εξεγέρσεις είναι τα παρακάτω:

➔ Η εξέλιξη των μέσων διεξαγωγής ΠΕ καθιστούν τις εν λόγω επιχειρήσεις αναπόσπαστο κομμάτι των διεξαγόμενων συρράξεων και πολύτιμο εργαλείο σε όσους διαθέτουν τη γνώση και την υποδομή για τη χρησιμοποίησή τους.

➔ Η χρησιμοποιούμενη τεχνολογία κατά τη διεξαγωγή Πληροφοριακών-Ψυχολογικών Επιχειρήσεων ειδικά στη Συρία καταδεικνύει μεταξύ άλλων και την εμπλοκή των δύο μεγάλων πόλων στην περιοχή.

➔ Ακόμη και η πιο ακραία μορφή των ΠΕ, οι Πράξεις Βίας μπορεί να είναι πραγματικές ή να έχουν σκοπό να εξαπατήσουν, ώστε να υπονομεύσουν τη θέληση και τη συνοχή του αντιπάλου και να επηρεάσουν τη διαδικασία λήψης απόφασής του. Απαιτείται συνεπώς ειδική εκπαίδευση στις στρατιωτικές δυνάμεις για την αναγνώριση και την αντιμετώπισή τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

ΣΔΗΜ

- ☞ ΔΕ 3-3 Διακλαδικό Δόγμα ΨΕ/ΓΕΕΘΑ/2003.
- ☞ ΕΕ 125-1 Ψυχολογικές Επιχειρήσεις/2006.
- ☞ ΕΕ 123-1 Πληροφοριακές Επιχειρήσεις /2012.

Βιβλία

- ☞ Μαρκ Λυντς, (Marc Lynch), *Η Αραβική Εξέγερση* (The Arab Uprising), 27 Μαρτίου 2012.
- ☞ Νάιλ Μπάουι – Τόνι Καρταλούτσι (Nile Bowie, Tonie Cartalucci): *Υπονομεύοντας τη Συρία* (Subverting Syria), 24 Αυγούστου 2012.

Δικτυακοί Τόποι

- ☞ www.en.wikipedia.org
- ☞ www.abuaardvark.typepad.com
- ☞ www.rt.com
- ☞ www.spiegel.de
- ☞ www.newyorker.com
- ☞ www.guardian.co.uk
- ☞ www.taraf.com.tr
- ☞ www.foreignpolicy.com
- ☞ www.usgs.gov
- ☞ www.hurriyetdailynews.com
- ☞ www.israelnationalnews.com
- ☞ www.cloudflare.com
- ☞ www.navarinonetwork.org
- ☞ atwar.blogs.nytimes.com

ΣΥΝΑΡΘΡΩΣΗ ΣΤΡΑΤΟΥ-ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Πρέσβυς ε.τ. Κωνσταντίνος Ι. Αιλιανός

Όπως προκύπτει από το έργο
του Δρος Ιωάννου Παπαφλωράτου:
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ,
(1833-1949)

Ας δούμε πώς ορίζει τη διπλωματία ο γνωστός Καρλ φον Κλαούζεβιτς: «Διπλωματία είναι η συνέχιση του πολέμου με άλλα μέσα». Άρα, στρατός και διπλωματία συμπλέκονται κατά άμεσο τρόπο. Στην πραγματικότητα δεν είναι δυνατόν να διαχωρισθούν οι δύο αυτές φάσεις της ιστορίας μιας χώρας. Αν μάλιστα πρόκειται για διεκδικήσεις, νόμιμες ή μη νόμιμες, είναι δυνατόν να υλοποιηθούν με πίεση, η οποία ασκείται είτε με στρατιωτικά είτε με διπλωματικά μέσα. Τα στρατιωτικά επιβάλλονται, τα διπλωματικά κερδίζονται με τη συναίνεση του αντιπάλου και της διεθνούς κοινωνίας, και, ως είθισται, τα αποτελέσματα μιας στρατιωτικής παρεμβάσεως πρέπει να κατοχυρωθούν με διπλωματικό τρόπο. Η στρατιωτική όμως νίκη δεν συμβαδίζει πάντα με τη διπλωματική!

Ας θυμηθούμε τη νίκη των ρωσικών όπλων στον ρωσοτουρκικό πόλεμο το 1876/77, τη δημιουργία της μεγάλης Βουλγαρίας του Αγίου Στεφάνου και την, εν συνεχεία, κατακρήμιση όλου αυτού του οικοδομήματος διά της διπλωματικής οδού, του Συνεδρίου του Βερολίνου! Ουσιαστικά ο στρατός βοηθά τη διπλωματία και η διπλωματία τον στρατό. Χρειάζονται και τα δύο για την επιτυχία των εθνικών στόχων, είτε σε καιρό ειρήνης είτε σε καιρό πολέμου. Ας μην ξεχνάμε μάλιστα και την άλλη ρήση:

Si vis pacem parra bellum,
αν θέλεις την ειρήνη,
προετοιμάζε τον πόλεμο,
διότι σε τελευταία ανάλυση,
η διάθεση ικανοποιητικού στρατού,
έστω και χωρίς
τη χρησιμοποίησή του,
αποτελεί δυνατό επιχείρημα για τη
στήριξη των διπλωματικών
χειρισμών μιας κυβέρνησεως.

Αντίστροφα, η ατελής οργάνωση του στρατού μας συνετέλεσε στη δειλή συμμετοχή του στον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877 ή ακόμη και στη βραχύτατη εμπλοκή του στον σερβοβουλγαρικό πόλεμο του 1885. Και εν πάση περιπτώσει είναι εξόχως ενδιαφέρουσα και επιμορφωτική η προτροπή του υπουργού των Εξωτερικών της Αυστρο-Ουγγαρίας, το 1883, όταν συζητούσαμε για την πολιτική διασύνδεση Ελλάδος και Δυαδικής Μοναρχίας, να διαμορφώσουμε ικανές Ένοπλες Δυνάμεις «ώστε να μην επιχειρή-

σει η Ελλάς τι άνευ δυνάμεων επαρκών».

Αναφέρω τα ανωτέρω, εφ' όσον το δίτομο έργο του κ. Παπαφλωράτου υπό τον τίτλο *Ιστορία του Ελληνικού Στρατού* ουσιαστικά υπερβαίνει τη στενή έννοια του τίτλου. Αποτελεί στην πράξη μια ιστορία του Ελληνικού Έθνους σε μικρογραφία, με έξεργο τον στρατό. Για να γίνει αντιληπτός ο ρόλος και η σημασία των Ενόπλων Δυνάμεων, τις συνδέει εξ ανάγκης με τις εσωτερικές πολιτικές και τις διπλωματικές παραμέτρους ολόκληρης της ιστορίας της νεώτερης Ελλάδας, διότι η δράση των Ενόπλων Δυνάμεων δεν ασκείται σε κενό, in vacui, αλλά είναι απόλυτα αλληλένδετη τόσο με την εσωτερική πολιτική κατάσταση όσο και με την εξωτερική περιρρέουσα ατμόσφαιρα κυρίως με τους στόχους που έχει θέσει η πολιτική ηγεσία. Μέσα από το πρίσμα του στρατού, των Ενόπλων Δυνάμεων, που αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της κοινωνίας, ο συγγραφέας μάς καθοδηγεί στην εξέλιξη της εθνικής μας πορείας. Κατ' αυτόν τον τρόπο η διήγηση του κ. Παπαφλωράτου, γνωστού για την εύληπτη και παραστατική γραφίδα του, μας προβάλλει τους όρους μέσα στους οποίους δρα ο στρατός. Υπό το πρίσμα αυτό, το έργο είναι πολύτιμο για τον Έλληνα αξιωματικό αλλά και κάθε πολίτη, εφ' όσον μας δίδει μια συνολική εικόνα της ιστορίας μας, όχι μόνον της στρατιωτικής πτυχής της.

Και πώς θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά, όταν από τη στιγμή της συστάσεως του κράτους, οι Ένοπλες Δυνάμεις, είτε ως μεμονωμένες προσωπικότητες είτε ως συντεταγμένες δυνάμεις, ενεπλάκησαν στην πολιτική ζωή της χώρας και τούτο όχι μόνον από το 1909, από το Γουδί.

Είναι σκόπιμο να επισημάνει κανείς, εξ αρχής, ορισμένες αρετές του έργου:

- Είναι πολύ χρήσιμη η παράθεση κειμένων, τηλεγραφημάτων κ.λπ. Βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση, πέραν του ότι κάνουν την εξιστόρηση πιο ζωντανή.
- Πλεονέκτημα για τον αναγνώστη αποτελεί η παράθεση πολλών χρήσιμων χαρτών. Αυτοί υποβοηθούν στην αντίληψη όχι μόνον των στρατιωτικών κινήσεων αλλά και των γεωπολιτικών δεδομένων. Είναι ανάγκη, για να κατανοήσει κανείς την οιαδήποτε διεθνή κατάσταση να αναγνώσει τον χάρτη, ώστε να έχει μια καθαρή εικόνα γεωγραφικών και πολιτικών παραμέτρων. Πώς θα ήταν δυνατόν να κατανοήσει κανείς αυτά που συμβαίνουν στη σύγχρονη εποχή –στην Ουκρανία π.χ. ή το πρόβλημα της Υπερδνειστρίας στη Μολδαβία σε συνάρτηση με τη Ρωσία ή τα της ΑΟΖ της Κύπρου και της Ελλάδος–, αν δεν έχει πλήρη κατόπτευση των γεωγραφικών συντεταγμένων.
- Ένα καίριο στοιχείο στη διαμόρφωση και άσκηση της πολιτικής μιας χώρας είναι η προσωπικότητα των διοικούντων, η ψυχολογία τους. Το κύρος τους στο εσωτερικό, αλλά κυρίως στο εξωτερικό. Και στην Ελλάδα είχαμε τέτοιες έξοχες προσωπικότητες. Ας μη μειώνουμε την εμβέλεια της χώρας μας και στο πολιτικό και στο στρατιωτικό προσκήνιο. Μέσα από τις σελίδες του έργου του Δρος Ιωάννου Παπαφλωράτου, οι προσωπικότητες αυτές αναδεικνύονται με το πραγματικό προσώπο τους, όχι «αγιοποιημένες», όπως αναφέρει ο ίδιος ο συγγραφέας.
- Το έργο του κ. Παπαφλωράτου δεν είναι η περιγραφή ή συρραφή σκέτων γεγονότων. Συχνά σταματά την αφήγηση, προβληματίζεται, προσπαθεί να προβεί σε σύγκραση των απόψεων και σε αντικειμενική επεξήγηση των συμβάντων. Προσπαθεί να διευκρινίσει ορισμένες έμμονες αλλά εσφαλμένες και μη τεκμηριούμενες απόψεις για σημεία της ιστορίας και με τον τρόπο αυτόν προκαλεί τον αναγνώστη.
- Συγκεντρώνει όλη σχεδόν την ελληνική βιβλιογραφία, χρησιμοποιώντας την κριτικά.

Λόγω της επαγγελματικής μου κατάρτισης, αισθάνομαι αναρμόδιος να αναφερθώ στις στρατιωτικές παραμέτρους του έργου του κ. Παπαφλωράτου. Υπάρχουν ειδικοί που θα το κρίνουν.

Επειδή, πάλι, θα ήταν έκδηλα άχαρες να προσπαθήσω να περιγράψω σε λίγο χρόνο τις διπλωματικές «μάχες» που έδωσε η Ελλάς όλο το διάστημα του βίου της, θεωρώ πιο ενδιαφέρον να προσπαθήσω να διαγράψω τη συνάρθρωση στρατού-διπλωματίας, όπως αυτή πηγάζει από το έργο του Δρος Ιωάννου Παπαφλωράτου.

Αποτελεί πλέον κοινό τόπο ότι οι ελληνικές δυνάμεις κατά την Επανάσταση, τον Αγώνα της Απελευθερώσεως, δεν ήσαν από μόνες τους ικανές να δρέψουν τους καρπούς της ελευθερίας· χρειάστηκε η συμπαράσταση εν όπλοις των Μεγάλων Δυνάμεων. Χωρίς τη ναυμαχία του Ναυαρίνου και τον Μαιζών, η πλήρωση των ονείρων των επαναστατημένων δεν θα γινόταν πραγματικότητα. Έτσι, μετά τον λόγο των όπλων, ήρθε η διπλωματία των Μεγάλων Δυνάμεων για να εγκαθιδρυθεί το νέο κράτος. Ας θυμίσω απλώς τη διεκκυστική των προτάσεών τους, σε συνάρτηση με τα συμφέροντά τους. Τα συμφέροντα είναι αυτά που, στην πράξη, κινούν τις διεθνείς σχέσεις! Παρένθεση: Επισημαίνω ότι μαζί με την οργάνωση του στρατού, υπήρξε μέριμνα οργανώσεως και του υπουργείου των Εξωτερικών, ώστε η χώρα να αποκτήσει κατάλληλη υποδομή και να στηρίζει στο εξωτερικό τα δίκαιά της. Ας σκεφθεί κανείς ότι το 1865, το υπουργείο των Εξωτερικών στέγαζε σε ένα χθαμαλό κτήριο μόνον 12 διπλωματικούς υπαλλήλους. Βεβαίως υπήρχε και η εξωτερική υπηρεσία, αλλά και αυτή λειτουργούσε υπό υποτυπώδεις συνθήκες. Συχνές δε υπήρξαν οι περιπτώσεις που, για λόγους οικονομίας, κυβερνήσεις

έκλεισαν τις πρεσβείες στο εξωτερικό.

Οι πρώτες δύο διευρύνσεις του μικρού κράτους που ιδρύθηκε μετά τις προσπάθειες του Καποδίστρια να αναπτυχθούν κατά το μέγιστο δυνατόν τα σύνορα της Ελλάδας, επετεύχθησαν χωρίς την εμπλοκή των Ενόπλων Δυνάμεων. Ήταν αυτές των Επτανήσων (1864) και της Θεσσαλίας-Ηπείρου (1881).

Στην περίπτωση των Επτανήσων, αν και απεδίδοντο στην Ελλάδα ως «δώρο» με την ανάρρηση στον θρόνο του Γεωργίου Α', απαιτήθηκαν δεινοί διπλωματικοί χειρισμοί, ώστε οι όροι που επιβάλλονταν στη χώρα, όροι ουδετεροποίησης των νήσων, να περιορισθούν κατά το δυνατόν. Αυτό επετεύχθη, και μόνον η Κέρκυρα και οι Παξοί υπήχθησαν σε αυτό το καθεστώς. Και τούτο χωρίς να γκρεμισθούν τα φρούρια της Κερκύρας, όπως απαιτούσε αρχικά η Βρετανία. Ο κ. Παπαφλωράτος, ειδικός περί τα Επτάνησα, περιγράφει τις προσπάθειες αυτές πολύ εύγλωττα.

Στην περίπτωση της Θεσσαλίας και τμήματος της Ηπείρου, στην Άρτα, τα όπλα και πάλι δεν έπαιξαν ρόλο. Σημειώνω μόνον τη δειλή προσπάθεια, το 1877, ενός απροετοίμαστου στρατού να εισέλθει στην Τουρκία, όταν ουσιαστικά ο ρωσο-τουρκικός πόλεμος είχε λήξει! Η Ελλάς, τότε, αποτελούσε μια απειροελάχιστη οντότητα στο άκρο της Χερσονήσου του Αίμου! Οι πολιτικοί δεν είδαν την ευκαιρία που παρουσιαζόταν. Αν οι Ένοπλες Δυνάμεις μας είχαν διαδραματίσει κάποιο ρόλο, πιθανόν οι διπλωματικοί τίτλοι μας στο Συνέδριο του Βερολίνου να ήταν πιο απτοί, διότι η Ελλάς, λόγω της φύσεως των τίτλων που της απεδόθησαν, έπρεπε να αποδουθεί σε τρίχρονους διπλωματικούς αγώνες, ώστε να εφαρμοσθεί η αρχική επιθυμία των Δυνάμεων, αλλά και αυτή κολοβωμένη! Η διπλωματία, χωρίς τη

βοήθεια του στρατού, έπαιξε επάξια τον ρόλο της, χωρίς όμως να είναι στο ύψος των περιστάσεων. Η παρουσία μας στο Συνέδριο του Βερολίνου δεν ήταν όσον έπρεπε αποτελεσματική. Οι Δυνάμεις μάς εστήριξαν μέχρι σημείου. Οι παρεμβάσεις των ξένων ανακτοβουλιών έναντι της Πύλης ήταν αυτές που επέτρεψαν την υλοποίηση του περίφημου 13ου Πρωτοκόλλου του Συνεδρίου και κινήθηκαν, όπως ήταν εύλογο, σύμφωνα με τις εσωτερικές τους προτεραιότητες, ανάλογα με τις αλλαγές των κυβερνήσεων, ιδίως στη Γαλλία. Ήταν οι ισορροπίες μεταξύ των Δυνάμεων αυτές που επέτρεψαν την επίλυση της ελληνο-τουρκικής διαφοράς, με την περικοπή εν τούτοις των τίτλων της Ελλάδας. Στη φάση αυτή, ο ανίσχυρος Ελληνικός Στρατός δεν ήταν σε θέση να διαδραματίσει κάποιο ρολό, η διπλωματία δε, με την περιορισμένη βαρύτητα των ελληνικών κυβερνήσεων της περιόδου εκείνης, παρά την ανάδειξη τότε του Τρικούπη, λίγα μπορούσε να πετύχει έναντι της διαρκούς αρνητικότητας της Πύλης.

Ας μου επιτραπεί, στο σημείο αυτό, η αναφορά δύο λίγο γνωστών κινήσεων του Τρικούπη στη διεθνή σκακιέρα:

- η αποστολή πολεμικών πλοίων στην Αλεξάνδρεια, το 1882, ώστε να δείξουμε σημαία δίπλα στα γαλλικά και τα αγγλικά πλοία κατά την επανάσταση του Οράμπι, με πρόσχημα την προστασία της ελληνικής εκεί παροικίας και
- η προσπάθεια, το 1883, πολιτικού προσεταιρισμού της Αυστρο-Ουγγαρίας ως προστάτιδος του Ελληνισμού στα Βαλκάνια, τη στιγμή που η Ελλάς δεν διέθετε διεθνή ερείσματα.

Η επόμενη ανάφλεξη χρονολογείται το 1885, με τον βουλγαροσερβικό πόλεμο. Σε μια ατμόσφαιρα άσφαιρης «εθνικιστικής πλειοδοσίας», οι πολιτικοί οδήγησαν τη χώρα σε αποκλεισμό από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Ο στρατός ήταν απροετοίμαστος ακόμη και η πολιτική ηγεσία ανήμπορη για ουσιαστικές και ταχείες αποφάσεις. Ευτυχώς, δεν υπήρξαν επιπτώσεις στα σύνορα.

Ο πόλεμος του 1897 υπήρξε μια οδυνηρή εμπειρία του Ελληνικού

Μονάδα πυροβολικού προς τα ηπειρωτικά σύνορα, 1897.
Πηγή: www.army.gr

Στρατού. Δεν στέκομαι στα στρατιωτικά. Η Ελλάδα βρισκόταν σε μια ευαίσθητη περίοδο και τα οικονομικά της ήταν οικτρά. Η τύχη της κρεμόταν από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Αυτές όντως, της συμπαράσθηκαν. Όχι από συμπάθεια. Πρωτεύον ήταν η διατήρηση του status quo. Ίσχυε, εξ άλλου, η άτυπη αρχή ότι όσα εδάφη απελευθερώνονταν από τον μουσουλμανικό ζυγό, δεν ήταν δυνατόν να επανέλθουν υπ' αυτόν. Η ευρύτερη συγκυρία επέτρεψε, παρά τη στρατιωτική ήττα, να μην υποστεί η Ελλάδα ιδιαίτερες κυρώσεις. Έτσι, οι Δυνάμεις –μεταξύ αυτών και η Αυστρο-Ουγγαρία– συνέβαλαν ώστε και οι εχθροπραξίες να σταματήσουν και η Ελλάδα να μην χάσει εδάφη. Έγιναν μόνον μερικές μικρές συνοριακές διευθετήσεις. Της επεβλήθησαν, όμως, αυστηρά οικονομικά μέτρα.

Είναι καταφανές ότι δεν ήταν ακόμη η ελληνική διπλωματία αυτή που συνέβαλε στον αβρόχοις ποσί τερματισμό αυτής της άτυχης εμπειρίας.

Επόμενος ένοπλος αγών: ο Μακεδονικός. Κατ' αυτόν, ναί μεν δεν υπήρξε απ' ευθείας αναμέτρηση τακτικών στρατευμάτων μεταξύ των αντιμαχομένων, αλλά στην πράξη ο στρατός είχε άμεση, αφανή συμμετοχή. Στην αντιπαράθεση αυτή, αποκλειστικό λέγειν είχαν οι Μεγάλες Δυνάμεις, δεδομένου ότι η αντιδικία εστιάζοταν μεταξύ αυτών και της Τουρκίας, κυρίως ως προς τον εξαναγκασμό της Πύλης να χορηγήσει ευρέα δικαιώματα στους χριστιανικούς πληθυσμούς. Ο αγώνας επέτρεψε, ουσιαστικά, τη δημιουργία

των αναγκαίων ερεισμάτων, ώστε λίγα χρόνια αργότερα, το ελληνικό έθνος να μπορέσει ευκολότερα να διεκδικήσει, επιτυχώς, πλέον, τις περιοχές αυτές.

Η φάση αυτή περατώθηκε με την αιφνίδια προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από τη Δυαδική Μοναρχία και την κήρυξη της ανεξαρτησίας της μέχρι τότε φόρου υποτελούς στον σουλτάνο, Βουλγαρίας, το 1908. Πάντως πρέ-

πει να σημειωθεί ότι προς άρσιν πάσης παρεξηγήσεως με τη Ρωσία και τις άλλες Δυνάμεις, έναντι της προσαρτήσεως της Β-Ε, η Βιέννη αποφάσισε να αποσύρει τις δυνάμεις της από το Σαντζάκι του Νόβι-Παζάρ. Άλλη μια περίπτωση που ο στρατός χρησιμοποιείται για διπλωματικούς λόγους! Η πολιτική ηγεσία στην Αθήνα, σε μια υποτονική περίοδο των πολιτικών πραγμάτων, δεν διαισθάνθηκε και δεν μπόρεσε να εκμεταλλευτεί τη συγκυρία, ώστε να προωθήσει τις δικές της εθνικές επιλογές.

Το 1909, επιτελείται μια ανατροπή στη χώρα μας, διότι είναι η πρώτη φορά που ο στρατός διαδραματίζει έναν καιρίο πολιτικό ρόλο, τον οποίο διατηρεί και τις

επόμενες δεκαετίες και διότι καλείται ο Βενιζέλος στην πρωθυπουργία.

Έπεται η περίοδος των Βαλκανικών πολέμων. Πρέπει να σημειωθεί ότι ουδέν θα είχε επιτευχθεί τότε, αν εν τάχει, μετά την ήττα του 1897, η πολιτική ηγεσία δεν «ελάμβανε άμεσα τα απαιτούμενα μέτρα για την αναδιοργάνωση» και τον εξοπλισμό των Ενόπλων Δυνάμεων και των δύο όπλων, στρατού και ναυτικού. Εν συνεχεία, η άριστη σύμπραξη πολιτειακής, πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, που και οι τρεις χαρακτηρίζονταν από εξαιρετικές προσωπικότητες, απέδωσαν τους καρπούς που γνωρίζουμε. Ωστόσο, υπάρχει και μια άλλη παράμετρος. Αυτή του Υπουργείου Εξωτερικών, διότι η προετοιμασία για τον πόλεμο απαίτησε τη σωστή και σταθμισμένη κινητοποίηση της διπλωματικής υπηρεσίας, τόσο στο κέντρο όσο και στο εξωτερικό. Έπρεπε να διευκρινισθούν οι συνθήκες που πρυτάνευαν μεταξύ των Βαλκανικών κρατών, να συλλεγούν οι αναγκαίες πληροφορίες και να εκτιμηθούν σωστά. Έπρεπε, τέλος, να συναφθούν οι κατάλληλες συμφωνίες. Η διορατικότητα του Πρωθυπουργού Βενιζέλου, ο οποίος μέσω των διεθνών επαφών του ήταν καλά πληροφορημένος, υπήρξε αποφασιστικής σημασίας. Ο κ. Παπαφλωράτος εντρυφεί εξαιρετα στη διπλωματική προετοιμασία του ένοπλου αγώνα. Έτσι, κατορθώθηκε ο σχηματισμός της Βαλκανικής Συμμαχίας, πιθανόν κολοβής από πλευράς συμβατικής, αλλά απόλυτα κατάλληλης για τα συμφέροντα της χώρας υπό τις συνθήκες που πρυτάνευαν τότε. Οι τέσσερις βαλκανικές χώρες μπόρεσαν και αφήγησαν τις Μεγάλες Δυνάμεις –ασύνδετες μεταξύ τους– και –όπερ σπουδαιότερο– κατευθύνθηκαν προς τη χειραφετήσή τους από αυτές.

Η πολεμική εμπλοκή ξεκίνησε,

χωρίς να αναμένεται, από το μικρό Μαυροβούνιο. Όχι από τα σύνορα μιας μεγάλης χώρας των Βαλκανίων. Τα αποτελέσματα είναι γνωστά, δεν χρειάζονται ανάλυσή τους. Αμέσως, όμως, στα μέσα Δεκεμβρίου 1912, άρχισαν οι διπλωματικές παρεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, με δύο παράλληλες διαβουλεύσεις: αφ' ενός για τον περιορισμό του πολέμου και την επίτευξη ειρήνης μεταξύ των εμπόλεμων, και αφ' ετέρου για την προστασία των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες θα αποφάσιζαν για ορισμένες πτυχές των Βαλκανικών πραγμάτων. Οι στρατιωτικές νίκες των συμμάχων τις επανέφεραν σε κάποιο ρεαλισμό. Ας σημειωθεί ότι η εμμονή της Ελλάδος –διπλωματικο-στρατιωτική απόφαση– να μην δεχθεί την ανακωχή του Δεκεμβρίου, αλλά να συνεχίσει τον πόλεμο για να καταλάβει τα Ιωάννινα αλλά και τη Βόρειο Ήπειρο, αποτέλεσε καταλυτικό στοιχείο για τις περαιτέρω εξελίξεις και στο διπλωματικό επίπεδο. Μια άλλη στρατιωτικο-διπλωματική παράμετρος: η αποφυγή κοινής μεθορίου Αλβανίας-Βουλγαρίας, και αποκοπή Σερβίας-Ελλάδος, όπως επεδίωκαν ορισμένες Δυνάμεις. Καίριο στοιχείο για τη λήψη των αναγκαίων αποφάσεων: η εξαιρετική τότε κατάσταση του Ελληνικού Στρατού, αναγκαίο και κατάλληλο διπλωματικό εργαλείο στα χέρια της κυβερνήσεως.

Εν τω μεταξύ η πρώτιστη μέριμνα της κυβερνήσεως ήταν η οριστική κατοχύρωση της Θεσσαλονίκης στη χώρα μας, δεδομένου ότι υπήρχαν αρκετές Δυνάμεις που ήθελαν να παραχωρήσουν τον λιμένα στη Βουλγαρία: όπως η Αυστρο-Ουγγαρία, λιγότερο η Ιταλία, με τη σχετική αδιαφορία της Βρετανίας και την επαμφοτερίζουσα στάση της Ρωσίας.

Πορεία προς το μέτωπο, Β' Βαλκανικός Πόλεμος.
Πηγή: www.army.gr

Εν τέλει, τα όπλα και η διπλωματία κέρδισαν μαζί την υπόθεση, έστω και αν η δολοφονία εκεί του Βασιλέως Γεωργίου, ένα τυχαίο και δραματικό γεγονός, σφράγισε οριστικά την τύχη της πόλης. Οι προσπάθειες του Βενιζέλου και όλης της ελληνικής αντιπροσωπείας στο Λονδίνο, όπου πραγματοποιούνταν οι διασκέψεις, υπήρξαν υπέροχες.

Το ίδιο, λίγο-πολύ συνέβη και μετά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο. Ενώ Σερβία και Ρουμανία βάδιζαν προς ανακωχή, ο Βασιλεύς –αμφισβητών την ειλικρίνεια του Φερδινάνδου της Βουλγαρίας– επέμεινε ότι δεν δέχεται την ανακωχή με τη Σόφια, αν αυτή δεν υπογράψει προσωρινή ειρήνη στο πεδίο της μάχης. Τελικώς, μετά την ανταλλαγή αρκετών τηλεγραφημάτων, αλλά και την ιδιαίτερη κόπωση του στρατού –σημαντικό στοιχείο που επέδρασε στην άμβλυση των διαθέσεων του Βασιλέως– ο Βενιζέλος κατώρθωσε «μη ών υπεράγαν απαιτητικός» να «εργασθή υπέρ της ισορροπίας

των Βαλκανικών κρατών». Αυτές οι σκέψεις ήταν χαρακτηριστικές της προσωπικότητας του Βενιζέλου ο οποίος απέφυγε τις μαξιμαλιστικές τοποθετήσεις, ώστε να πετύχει πιο εξισορροπημένες και μόνιμες λύσεις, έστω και αν δεχόταν τους μύδρους της εσωτερικής αντιπολίτευσης. Έτσι, και στη φάση αυτή, υπό την ισχυρή πίεση των Μεγάλων Δυνάμεων και για να κερδίσει ό,τι μπορούσε σε άλλες περιοχές, (Ηπειρο-Νησιά-Καβάλα), ο Βενιζέλος δέχτηκε να περικόψει τα εδαφικά κέρδη του στρατού ανατολικά του Νέστου, μέχρι την Αλεξανδρούπολη, ώστε να εξασφαλίσει την Καβάλα. Και πάλι, στρατός και διπλωματία αλληλοσυμπληρώθηκαν. Αντίρροπα όμως, διότι τον μεν Δεκέμβριο 1912, ο στρατός ήταν σε άριστη κατάσταση, τουναντίον τον Ιούνιο του 1913 βρισκόταν στα «όρια των δυνατοτήτων του». Ο κ. Παπαφλωράτος, με την παράθεση αυτούσιων κειμένων μας δίδει μια εναργή εικόνα της κατάστασης.

Τα όπλα κέρδισαν τους δύο πόλεμους. Ευτύχημα ήταν που τελικά η Ρουμανία τάχθηκε με τη Σερβία και την Ελλάδα και όχι με τη Βουλγαρία, όπως την παρότρυνε η Βιέννη. Εν τέλει, ο στρατός απελευθέρωσε περισσότερα εδάφη από όσα έλαβε η Ελλάς. Η διπλωματία, οι εξισορορητικοί υπολογισμοί, έχουν δυστυχώς συχνά την τελευταία λέξη!

Θα ήθελα να υπογραμμίσω μια σημαντική πτυχή στην εξωτερική πολιτική, η οποία, βεβαίως, δεν είναι μονοσήμαντη. Εξαρτάται εν πολλοίς όχι μόνον από την εμβέλεια των δυνατοτήτων της ίδιας της χώρας, ιδίως μιας μικρής χώρας, αλλά και από τις ευρύτερες ισορροπίες. Από τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων και, κυρίως, από το ποια συμφέροντα ποιας Μεγάλης Δυνάμεως ταυτίζονται με αυτά της χώρας. Το 1912/13, π.χ., η Αυστρο-Ουγγαρία ήθελε να εξυπηρετήσει τη Βουλγαρία, δίδοντάς της τη Θεσσαλονίκη και την Καβάλα, πιστεύοντας ότι θα την αποσπάσει από τη Ρωσία, (βλ. την Τριπλή Συνεννόηση), για να την προσελκύσει στην Τριπλή Συμμαχία. Τουναντίον, η Γερμανία στήριζε την Αθήνα. Το Βερολίνο μεθόδευε ώστε η Ελλάς, πολύ πιο φερέγγυα, να προσεγγίσει την Τριπλή Συμμαχία, και όχι η Βουλγαρία. Η σύγκρουση Βερολίνου-Βιέννης απέβη εις όφελος της Ελλάδας, στη Θεσσαλονίκη, στα νησιά, στην Καβάλα. Τα αποτελέσματα ήσαν συγκεκρισμός όλων αυτών των παραμέτρων και ήταν ο Γερμανός αυτοκράτωρ, εν τέλει, αυτός που έθεσε την ταφόπλακα στις αυστριακές προθέσεις αναθεώρησης των αποφάσεων, εφ' όσον με την άμεση αναγνώριση της Συνθήκης του Βουκουρεστίου οριστικοποίησε τα αποτελέσματα των πολέμων.

Ουσιαστικά, οι δύο Βαλκανικοί πό-

λεμοί αποτέλεσαν κομβικό στοιχείο για τις μετέπειτα εξελίξεις, τον Τρίτο Βαλκανικό πόλεμο, όπως συχνά πλέον χαρακτηρίζεται ο Μεγάλος Πόλεμος. Δεν τολμώ να υπεισέλθω σε αναφορές και εξιστόρηση των γεγονότων. Άλλωστε ο κ. Παπαφλωράτος διεκτραγωδεί την όλη κατάσταση πληρέστατα, ρίχνοντας φως και σε σκοτεινές πτυχές της όλης ιστορίας. Και όσο βαθύτερα εισέρχεται ο μελετητής, τόσο δυσκολότερο είναι να καταλήξει σε απόλυτα συμπεράσματα. Τα διλήμματα ως προς το πρακτέο στην αρχή του πολέμου ήταν τεράστια. Η στάση των συμμαχιών στη διεκυστίδα τους για την Ελλάδα υπήρξε έντονα διφορούμενη, ιδίως αυτή της Τριπλής Συνεννόησης.

Θα μπορούσε να έχει αποφευχθεί ο Διχασμός; Κάποιοι προσπάθησαν να απαντήσουν καταφατικά. Γεγονός είναι ότι ο συγγραφέας με αντικειμενικό τρόπο προσπαθεί να τάμει τις φορτισμένες στιγμές της ιστορίας όπως ξετυλίχθηκε μεταξύ Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Γράφει ο κ. Παπαφλωράτος: «το έργο του Βενιζέλου ήταν πολύ δύσκολο, καθώς έπρεπε να αποκομίσει τα μέγιστα δυνατά οφέλη [...] ιδίως την επέκταση στην Μ. Ασία [...]». Ιδιαίτερα εύστοχες είναι παρατηρήσεις του συγγραφέα σε σχέση με τις απαράδεκτες παρεμβάσεις των «συμμαχικών» δυνάμεων, είτε στην Αθήνα είτε στη Θεσσαλονίκη αλλά και τον ποικίλο ρόλο των μυστικών πρακτόρων, που συχνά αποσιωπάται. Ποιο θα ήταν το αποτέλεσμα αν ο Βενιζέλος είχε προβεί σε άλλες επιλογές; Εικασίες δεν χωρούν στην ιστορία. Παρήγορο είναι ότι βρεθήκαμε από την πλευρά των νικητών και ότι τα άθλα για τη χώρα μας υπήρξαν πολύ πλέον πλουσιοπάροχα από τη βραχεία συμμετοχή μας, έστω τόσο επιτυχή,

στον πόλεμο. Τόσο πλουσιοπάροχα που πολλοί τα αμφισβήτησαν εξ αρχής και δεν εκύρωσαν τη Συνθήκη των Σεβρών. Βέβαια, ρόλο ουσιώδη έπαιξε και το γεγονός ότι η Τουρκία τάχθηκε κατά της Αντάντ. Τουναντίον, η Ιταλία άλλαξε στρατόπεδο ήδη στην έναρξη του πολέμου. Έτσι, πήραμε την Αν. Θράκη – ο συγγραφέας αναλύει τα της Θράκης κατά εξόχως διαφωτιστικό και χρήσιμο τρόπο – δεν πήραμε όμως τη Δωδεκάνησο, ούτε τη Β. Ήπειρο, παρά την τόσο επιτυχημένη και δραστήρια διπλωματία μας αλλά και τη νίκη των όπλων μας μέχρι τη Χειμάρρα. Και τούτο, μέχρι σημείου, κατά διπλωματική επιλογή του Βενιζέλου. Αν επέμενε, μπορεί να χάναμε πολλά άλλα. Βλέπει, λοιπόν, κανείς τα πρακτικά περιθώρια που ορίζουν τόσο τα όπλα όσο και η διπλωματία.

Ανέφερα τη Χειμάρρα. Ένα παράδειγμα όπου η δύναμις των όπλων δεν συμβάδιζε με τη δύναμη της διπλωματίας και στη δική μας ιστορία είναι αυτό της Βορείου Ηπείρου. Πόσες φορές ο στρατός κατέλαβε, απελευθέρωσε τη

Βόρειο Ήπειρο και οι διεθνείς συνθήκες δεν επέτρεψαν την ευόδωση των ονείρων μας! Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο διπλωματικός αγώνας ήταν υποτονικός. Άλλες, εξωτερικές αιτίες συνέτειναν στη μη επίτευξη των στόχων μας.

Αγγίξαμε τότε ένα άλλο ιδεώδες: την Πόλη, όταν ο ηρωικός «ΑΒΕΡΩΦ» ναυλόγησε στην Κων/πολη μαζί με τους στόλους των άλλων νικητριών Δυνάμεων!

Άλλο παράδειγμα σύζευξης στρατού-διπλωματίας: η αποστολή μονάδων στην Ουκρανία, ώστε να αποκομίσει η Ελλάς πρόσθετα κέρδη στο διπλωματικό πεδίο.

Δεν θα επιμείνω στην περίοδο του Μικρασιατικού πολέμου, απλώς, διότι στην κατάσταση που βρισκόταν η Ελλάς μετά την αποτυχία των Φιλελευθέρων στις εκλογές του Νοεμβρίου 1920 και την επιστροφή του Βασιλέως Κωνσταντίνου, κάθε δυνατότης διπλωματικού χειρισμού ήταν εκ των προτέρων καταδικασμένη. Δεν υπήρχε διπλωματία για την Ελλάδα, δεν υπήρχαν διεθνείς σχέσεις και με τις Ένοπλες Δυνάμεις να παρεμβαίνουν κάθε λίγο στην ανώμαλη ήδη

πολιτική ζωή δημιουργήθηκε ένα κενό. Οι σύμμαχοί μας τήρησαν στάση «ουδετερότητας» –δηλαδή ουσιαστικά εχθρική, υπέρ του Κεμάλ– στον νέο αυτό πόλεμο, ενώ μας στήριξαν, η αλήθεια είναι, έναντι των απαιτήσεων που πρόβαλαν και πάλι οι Βούλγαροι. Χρειάστηκε πολύς χρόνος για να ξαναβρεί η χώρα μας κάποια ερείσματα στις εξωτερικές σχέσεις. Μόνον με την πρωτότυπη αλλαγή πλεύσεως και την οξυδέρκεια του Βενιζέλου που επέστρεψε στην εξουσία το 1928, η Ελλάς ξαναμπήκε στον χάρτη των διεθνών σχέσεων, με την προσέγγιση με την Ιταλία, με τη διευθέτηση των διαφορών με τη Γιουγκοσλαβία –όχι εις βάρος ημών–, με την ομαλοποίηση των σχέσεων με την Τουρκία. Εν τω μεταξύ, ωρίμασαν και οι συνθήκες για τη σύσταση του Βαλκανικού Συμφώνου, το οποίο στην πραγματικότητα τίποτε δεν πρόσφερε για την ασφάλεια των Βαλκανίων, όταν οι καιροί έγιναν χαλεποί! Και είναι γνωστή η αποτυχία της διπλωματίας για τη ματαίωση του Β΄ ΠΠ! Ο συγγραφέας καλύπτει εξ ίσου λεπτομερώς την περίοδο αυτή της ανόρθωσης της διεθνούς θέσεως της Ελλάδας και αποδίδει το

νέο πλέγμα συμμαχιών που αναδύθηκε μεταξύ 1928-1939.

Λίγα λόγια για την πιο πρόσφατη πράξη των Ενόπλων Δυνάμεών μας, τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σε σύγκριση με τον Α΄ ΠΠ η χώρα μας, προετοιμασμένη άριστα και στρατιωτικά και διπλωματικά –τονίζω αυτό– ενεπλάκη πολύ πιο βαθιά και μπορεί πιο ηρωικά, στην πολεμική προσπάθεια και χωρίς να υπολογίζουμε στις υλικές και ανθρώπινες παράπλευρες απώλειες. Αλλά και στην περίπτωση αυτή το τυχαίο, η μεταστροφή της Ιταλίας, άλλαξε τα δεδομένα για την Ελλάδα και, παρά την επιτυχή διπλωματική μας δράση, την ολόψυχη στήριξή μας στους δημοκρατικούς μας συμμάχους, πήραμε μεν τη Δωδεκάνησο, δεν μας παραχωρήθηκε, εν τούτοις, και πάλι, η Β. Ήπειρος ούτε η Κύπρος. Έτσι, άλλη μια φορά οι επιτυχίες των Ενόπλων Δυνάμεών μας δεν ήσαν ικανές να αντισταθμίσουν τις διεθνείς ισορροπίες, ώστε να ικανοποιηθεί το εθνικό μας αίσθημα. Συναφώς με τη Βόρειο Ήπειρο, οι διεθνείς συγκυρίες που διαμορφώθηκαν, η αντιπαράθεση, δηλαδή, με τη Σοβιετική Ένωση, έπαιξαν ασφαλώς καίριο ρόλο στη μη ενσωμάτωσή της στον εθνικό κορμό.

Πυροβολητές στο πεδίο μάχης.
Πηγή: www.army.gr

Έρχομαι στη σύγχρονη εποχή.
Η Ελλάδα έχει βρεθεί και πάλι σε
ένα ρευστό περίγυρο:
Αραβικός κόσμος, Μαύρη
Θάλασσα, Βαλκάνια. Οι χώρες της
περιοχής δεν έχουν επιτύχει την
υπέρβαση προς την ειρήνη. Ο βαλ-
κανικός χάρτης δεν έχει οριστικο-
ποιηθεί. Οι ένοπλες συγκρούσεις
στον ευρύτερο χώρο αυξάνονται.
Αντίστοιχα, όμως, η χώρα μας ανα-
δύεται ως ένας νέος γεωστρατηγι-
κός παράγων. Η κατάσταση αυτή
απαιτεί εγρήγορση, επαναπροσ-
διορισμό προτεραιοτήτων και μια
δυναμική διπλωματία, σε στενή συ-
νέργεια με τις κατάλληλες Ένοπλες
Δυνάμεις, ώστε, αυτές –όπως
καταλήγει στον δικό του επίλογο
ο συγγραφέας– να συνεχίσουν να
*«αποτελούν τον θεματοφύλακα των
παραδόσεων της Ελλάδος».*

Η ΕΙΚΟΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

VIRTUAL REALITY

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Η εργασία πραγματεύεται τη διαδραστική αφήγηση (interactive narrative) ως τεχνική υλοποίησης μιας εφαρμογής Εικονικής Πραγματικότητας (Virtual Reality) που προορίζεται να χρησιμοποιηθεί ως εκπαιδευτικό μέσο. Αρχικά διευκρινίζεται η έννοια της Εικονικής Πραγματικότητας και αναφέρονται υλοποιημένες εκπαιδευτικές εφαρμογές στον χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων αλλά και σε άλλα πεδία. Στη συνέχεια αποσαφηνίζεται η έννοια της διαδραστικής αφήγησης και εξηγείται ο τρόπος που αυτή μπορεί να αποτελέσει τεχνική υλοποίησης εφαρμογών Εικονικής Πραγματικότητας. Έπειτα γίνεται αποτίμηση της προτεινόμενης μεθοδολογίας, με βάση το επίκαιρο επίπεδο της οικονομίας αλλά και το επίπεδο της φορητότητας της εφαρμογής και της ευελιξίας επαναχρησιμοποίησής της.

Λέξεις κλειδιά: Εικονική Πραγματικότητα (Virtual Reality), διαδραστική αφήγηση, εκπαίδευση

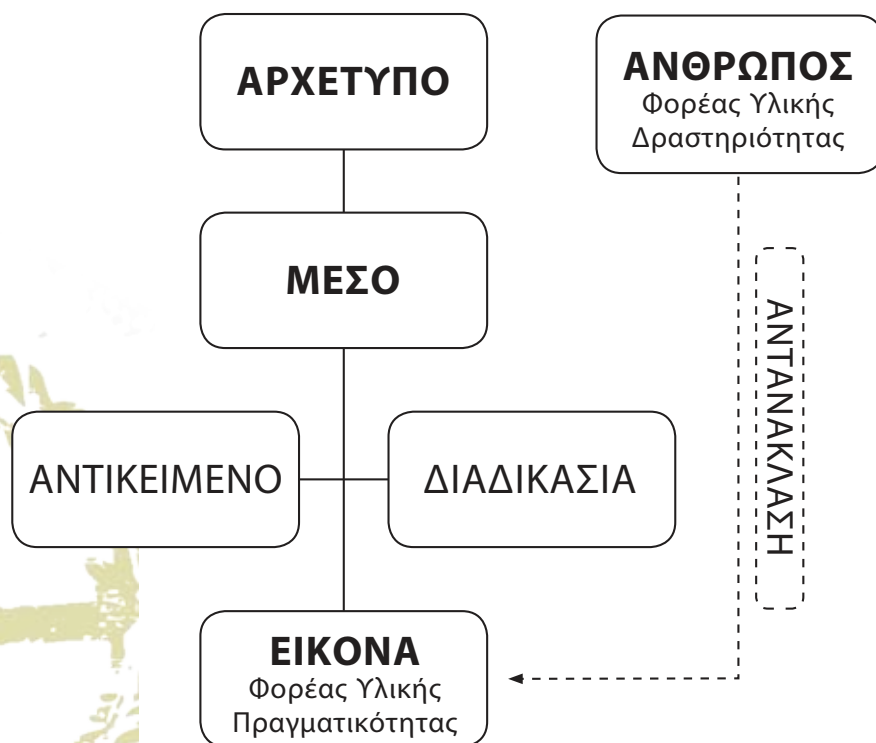
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Αντώνης Κολσούζογλου, Υπ. Δρ ΕΜΠ

ΟΡΙΣΜΟΙ:

ΦΥΣΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ/ΕΙΚΟΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ/ΜΙΚΤΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η Εικονική Πραγματικότητα αποτελεί ένα επιστημονικό πεδίο που βρίσκεται εφαρμογές σε πολλούς τομείς: εκπαιδευτικούς, καλλιτεχνικούς, ψυχαγωγικούς, επιστημονικούς. Η κατανόηση της έννοιας της Εικονικής Πραγματικότητας θεωρείται σημαντική για την σε βάθος κατανόηση του ευρύτερου πεδίου που την περιβάλλει, ώστε να είναι κατά το δυνατόν πληρέστερη η χρήση της για την ανάπτυξη αλλά και την κατανόηση εκπαιδευτικών εφαρμογών. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει αρχικά να προσδιοριστεί η διαφορά του φυσικού χώρου σε σχέση με τον εικονικό χώρο, καθώς και οι διάφορες υβριδικές περιπτώσεις χώρων που γενικά αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία ως Μικτή Πραγματικότητα (Mixed Reality).

Η εικονική πραγματικότητα βασίζεται στην έννοια της αναπαράστασης που αναφέρεται στην εικόνα μιας πρωταρχικής ιδέας. Η εικόνα αντανάκλα επιλεγμένες από τον δημιουργό ιδιότητες της πρωταρχικής ιδέας, που δρα ως αρχέτυπο. Την εικόνα της πρωταρχικής ιδέας τη δημιουργούμε μέσω της παράστασης του αρχετύπου που έχουμε στη συνείδησή μας από προηγούμενες αισθητηριακές

Εικόνα 1. Το τρίπτυχο αρχέτυπο-μέσο-αναπαράσταση. Η διαδικασία της αντανάκλασης «Η διαδικασία της αντανάκλασης αποτελεί πλευρά της αλληλεπίδρασης που συνίσταται στη διαφόρων βαθμίδων αναπαραγωγή γνωρισμάτων, δομικών χαρακτηριστικών, ιδιοτήτων και σχέσεων του αντανακλώμενου αντικειμένου ή διαδικασίας», (Φιλοσοφικό Κοινωνιολογικό Λεξικό, 1994, τόμος Α', σελ. 98).

αντιλήψεις (Αμερικάνου, 1997). Για τη δημιουργία της εικόνας του αρχετύπου θα χρειαστούμε, εκτός από την παράστασή του στη συνείδησή μας, ένα μέσο, δηλαδή ένα αντικείμενο ή και μια διαδικασία, για παράδειγμα ένα εργαλείο και μια μέθοδο για να το χρησιμοποιούμε. Αυτό το μέσο θα επιτρέψει τον μετασχηματισμό των ιδιοτήτων του αρχετύπου στη νέα τους μορφή. Η νέα μορφή θα αποτελεί την αναπαράσταση του αρχετύπου. Η έννοια του μέσου δημιουργεί το τρίπτυχο αρχέτυπο-μέσο-αναπαράσταση (εικόνα 1).

Κάθε ανθρώπινη κατασκευή μπορεί να μελετηθεί με βάση το τρίπτυχο αυτό, εξετάζοντας τις οντότητες του αρχετύπου, του μέσου και της εικόνας, καθώς επίσης εξετάζοντας τις ιδιότητες των οντοτήτων αυτών. Μέσω της μελέτης αυτής είναι δυνατή η ταξινόμηση των κατασκευών σε κατηγορίες με κριτήριο τις κατηγορίες του αρχετύπου, του μέσου και της εικόνας.

Αναφορικά με αυτές τις κατηγορίες αναπαραστάσεων, με βάση το μέσο δημιουργίας τους, μπορούν να δοθούν οι εξής ορισμοί:

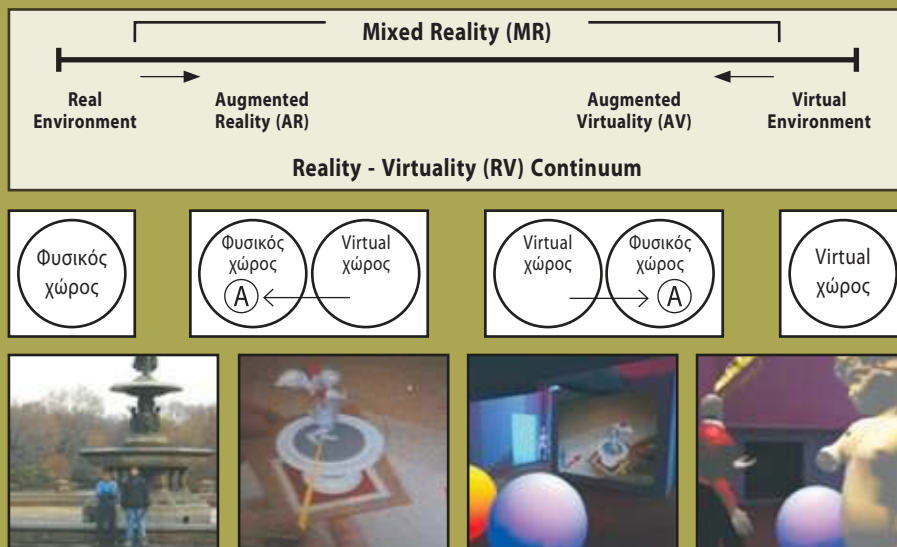
Φυσική αναπαράσταση είναι η υλοποίηση μιας εικόνας του αρχετύπου με φυσικά μέσα. Οι φυσικές αναπαραστάσεις και οι διαδικασίες που τις συσχετίζουν αποτελούν τον φυσικό χώρο. Παραδείγματα φυσικών αναπαραστάσεων είναι το κτήριο, το άγαλμα, ένας πίνακας ζωγραφικής.

Ψηφιακή αναπαράσταση είναι η υλοποίηση μιας εικόνας του αρχετύπου με ψηφιακά μέσα. Οι ψηφιακές αναπαραστάσεις και οι διαδικασίες που τις συσχετίζουν αποτελούν τον ψηφιακό χώρο. Παραδείγματα ψηφιακών αναπαραστάσεων είναι μια ιστοσελίδα, μια εφαρμογή πολυμέσων (multimedia), ένα κινούμενο σχέδιο (animated form). Η ψηφιακή αναπαράσταση προϋποθέτει επιπλέον έναν διαμεσολαβητή μεταξύ φυσικού και ψηφιακού χώρου, ένα interface, που επιτρέπει την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία μεταξύ του φυσικού και του ψηφιακού χώρου.

Εικονική αναπαράσταση είναι η ψηφιακή αναπαράσταση ενός φυσικού αντικειμένου ή συστήματος φυσικών αντικειμένων και των διαδικασιών που τα συσχετίζουν και αποσκοπεί στο να μπορεί να αντανakλά και να διευρύνει συγκεκριμένες ιδιότητες που έχει το αρχέτυπό του, με τρόπο που εμείς επιλέγουμε. Παραδείγματα εικονικών αναπαραστάσεων είναι μια εκπαιδευτική προσομοίωση πτήσης, ένα διαδραστικό ηλεκτρονικό παιχνίδι (video game), μια εφαρμογή αρχιτεκτονικής προσομοίωσης (real time graphics architectural navigation). Η εργασία εστιάζει σε αυτό το είδος χώρων Εικονικής Πραγματικότητας (Virtual Reality).

Εκτός από τις δύο αυτές περιπτώσεις του φυσικού χώρου και του εικονικού χώρου, είναι δυνατή η ένταξη στοιχείων από τον ένα χώρο στον άλλο. Επομένως δημιουργούνται υβριδικοί χώροι που εντάσσονται στο συνεχές φάσμα (Milgram, 1995) μεταξύ του απόλυτα φυσικού χώρου και του απόλυτα εικονικού χώρου (εικόνα 2). Ο δημιουργός σχεδιάζει τους χώρους αυτούς παράλληλα και όχι ανεξάρτητα, ώστε οι χώροι να συλλειτουργούν και να αλληλοεξαρτώνται. Οι χώροι αυτοί συχνά ονομάζονται χώροι Μικτής Πραγματικότητας (Mixed Reality). Η Μικτή Πραγματικότητα αποτελεί τη δυναμική επικοινωνία φυσικού και εικονικού χώρου. Στην πλήρη της εκδοχή, προϋποθέτει τη δυναμική επικοινωνία και γεφύρωση φυσικού και εικονικού χώρου, μέσω της ενσωμάτωσης αναπαραστάσεων του ενός

Μικτή Πραγματικότητα

Εικόνα 2. Οι δύο βασικοί τρόποι επικοινωνίας φυσικού και εικονικού χώρου [Διευρυμένη Φυσική Πραγματικότητα (Augmented Reality) και Διευρυμένη Εικονική Πραγματικότητα (Augmented Virtual Reality)]

χώρου στον άλλο και των χρηστών του ενός χώρου στον άλλο χώρο. Η περίπτωση αυτή χώρου, τοποθετείται στο μέσον του φάσματος φυσικού χώρου – εικονικού χώρου. Ο επισκέπτης δεν μπορεί να πει ότι βρίσκεται σε έναν χώρο φυσικό ή έναν χώρο εικονικό, καθώς βρίσκεται σε έναν υβριδικό χώρο.

Παράδειγμα ένταξης τρισδιάστατης ψηφιοποιημένης αναπαράστασης αποτελούν και οι εφαρμογές Τηλε-εμβύθισης (Teleimmersion)¹ που γεφυρώνουν δύο φυσικούς χώρους που είναι απομακρυσμένοι μεταξύ τους, με την ένταξη ψηφιακών αναπαραστάσεων από τον έναν χώρο στον άλλο, με τη χρήση ενός ενδιάμεσου εικονικού χώρου (Kurillo et al, 2013).

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η Εικονική Πραγματικότητα βρίσκει εφαρμογές σε πολλά επιστημονικά πεδία, κυρίως λόγω της συνήθους πρακτικής να χρησιμοποιείται σαν εργαλείο προσομοίωσης του φυσικού χώρου και των διαδικασιών που εκτελούνται σε αυτόν. Συνεπώς

¹ Η Τηλε-εμβύθιση προσφέρει ένα συνεργατικό περιβάλλον εργασίας σε κοινόχρηστο εικονικό χώρο και έχει χρησιμοποιηθεί σε εφαρμογές στην ιατρική, την αρχαιολογία, την αρχιτεκτονική και αλλού. Ιδιαίτερη εφαρμογή έχει σε εφαρμογές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (βλ. LINK 1).

Εικόνα 3. Εικονική αποστολή στα πλαίσια εκπαίδευσης μάχης αλεξιπτωτιστών

οι εφαρμογές Εικονικής Πραγματικότητας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την τέλεση διαδικασιών και λειτουργιών στον εικονικό χώρο.

Η πρώτη περίπτωση προσομοίωσης του φυσικού χώρου αφορά την αποκατάσταση μέρους του, που είτε έχει καταστραφεί και επιθυμούμε να αποκαταστήσουμε είτε υφίσταται και επιθυμούμε να μελετήσουμε. Στην περίπτωση αποκατάστασης και μελέτης έχουμε εφαρμογές στην αρχαιολογία (Galeazzi et al, 2006) και σε περιπτώσεις πολιτισμικής κληρονομιάς,² καθώς και στην αρχιτεκτονική. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο εικονικός χώρος φιλοδοξεί να αποκαταστήσει τον φυσικό χώρο στη μορφολογία του, τα υλικά του, την υφή του κ.λπ. Στην περίπτωση αυτή εντάσσονται εφαρμογές στο πεδίο της μηχανικής, εφαρμογές ψυχαγωγικές, εφαρμογές τέχνης και άλλες.

Η δεύτερη περίπτωση προσομοίωσης του φυσικού χώρου αφορά τον σχεδιασμό συνιστωσών του, ώστε να μπορέσει να αποτελέσει ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον. Στις εφαρμογές αυτές η διαδικασία της εκπαίδευσης υποβοηθείται από τον σχεδιασμό του εικονικού χώρου, ο οποίος επιτρέπει τη δρομολόγηση εκπαιδευτικών διαδικασιών που είτε είναι πολύ δαπανηρές είτε επικίνδυνες να γίνουν στον φυσικό χώρο. Στην περίπτωση αυτή έχουμε εφαρμογές ιατρικής εκπαίδευσης (Bradley, 2005), ιατρικής αποκατάστασης³ και εφαρμογές σε μουσεία (Χρονάκη et al, 2012).

²Παράδειγμα αποτελεί το project ARCHEOGUIDE, (βλ. LINK 2).

³Παράδειγμα αποτελούν οι εφαρμογές αποκατάστασης ψυχολογικών και τραυματικών εμπειριών, (βλ. LINK 3).

Στον τομέα αυτόν εντάσσονται οι στρατιωτικές εφαρμογές που χρησιμοποιούνται για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Οι εφαρμογές στο πεδίο αυτό βασίζονται στη χρήση του εικονικού χώρου ως εργαλείο εκπαιδευτικής κατάρτισης, όπου ο εκπαιδευόμενος μπορεί να βελτιώσει τις δεξιότητές του, χωρίς τις συνέπειες της αποτυχίας της επιχείρησης. Δηλαδή η επιχείρηση διεξάγεται σε ένα ακίνδυνο εικονικό περιβάλλον που προσομοιώνει τους κινδύνους και τα χαρακτηριστικά του πραγματικού περιβάλλοντος στον φυσικό χώρο.

Οι παραδοσιακές εφαρμογές για στρατιωτική εκπαίδευση τείνουν να αξιοποιούν εξειδικευμένο hardware, με στόχο την κατά το δυνατόν πιστή προσομοίωση του φυσικού χώρου του περιβάλλοντος εκπαίδευσης. Μία πλήρης εφαρμογή Εικονικής Πραγματικότητας χρησιμοποιεί Head-mounted Display, δηλαδή το «κράνος» που φοράει ο χρήστης και που του προσφέρει την εικόνα του εικονικού χώρου, καθώς επίσης και τον εντοπισμό της θέσης του σε αυτόν, data-suits δηλαδή τη «στολή» η οποία παρέχει πληροφορίες σχετικά με τη θέση του σώματος και των άκρων του χρήστη, data-gloves δηλαδή τα «γάντια» που παρέχουν πληροφορίες σχετικά με την αφή του χρήστη, και συχνά αλλά όχι απαραίτητα έναν εικονικό εξοπλισμό που χρησιμοποιείται στο εκπαιδευτικό σενάριο (εικόνα 3). Ο παραπάνω εξοπλισμός εξασφαλίζει την αίσθηση εμπύθισης (immersion) του χρήστη στον εικονικό χώρο. Άλλες συχνές εφαρμογές είναι αυτές των προσομοιωτών πτήσης, των αλεξιπτωτιστών και άλλες.

Η ΑΦΗΓΗΣΗ ΣΕ ΧΩΡΟ ΕΙΚΟΝΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΜΒΥΘΙΣΗΣ

Σε όλα τα παραπάνω παραδείγματα η εμπύθιση του χρήστη, που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της Εικονικής Πραγματικότητας, επιχειρείται να εξασφαλιστεί με τη χρήση εξειδικευμένου hardware. Τα μειονεκτήματα της πρακτικής αυτής είναι πολλαπλά. Πρώτον είναι οικονομικά δαπανηρή και πολλές φορές, ανεξάρτητα από την αποτελεσματικότητά της, κρίνεται αδύνατη η ανάπτυξη, όπως επίσης και η διατήρηση ενός τέτοιου συστήματος. Δεύτερον δυσχεραίνουν τη χρήση του συστήματος από την/τον εκπαιδευόμενο, καθώς θα πρέπει να εξοικειωθεί με τον χειρισμό του ίδιου του συστήματος προσομοίωσης. Τέλος καθίσταται αδύνατη η μακρά χρήση του συστήματος, ενδεικτικά για χρόνο μεγαλύτερο των 2 ωρών, καθώς ανακύπτουν ανεπιθύμητες παρενέργειες ιλιγγού και δυσφορίας (γνωστές ως cyber-sickness).

Εναλλακτική τεχνική της ευρείας χρήσης εξειδικευμένου hardware μπορεί να αποτελέσει η έμφαση στο σενάριο της εκπαίδευσης, καθώς η εμπύθιση μπορεί να επιτευχθεί μέσω της διάδρασης του χρήστη με το σενάριο της εκπαίδευσης, δηλαδή την αφήγηση. Η τεχνική αυτή είναι εξαιρετικά οικονομική, δεν παρέχει δυσχέρεια στον χειρισμό και δεν επιφέρει το αίσθημα του cyber-sickness. Για τον λόγο αυτό προτείνεται η μελέτη της τεχνικής αυτής, ώστε να κατανοηθεί κατά το δυνατόν πληρέστερα ο τρόπος λειτουργίας της.

ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ ΑΦΗΓΗΣΗ (INTERACTIVE NARRATIVE)

Ο παραδοσιακός τρόπος αφήγησης, που συναντάται για παράδειγμα στη λογοτεχνία, το θέατρο και τον κινηματογράφο, βασίζει την κεφαλαιακή δομή του σε σταθερό και προκαταγεγραμμένο περιεχόμενο. Το περιεχόμενο της αφήγησης αποθηκεύεται και αναπαρίσταται σε ένα μέσο επικοινωνίας, για παράδειγμα κείμενο, ομιλία, βίντεο το οποίο μπορεί να αποτελέσει ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον. Στη συνέχεια το περιεχόμενο της αφήγησης παρέχεται στον χρήστη, αναγνώστη, θεατή της εκπαιδευτικής εφαρμογής σε γραμμική μορφή, δηλαδή χωρίς την εύχρηστη δυνατότητα επιλογής προσωπικών συνδυασμών ενοτήτων κατά τη κρίση του. Ο χρήστης βιώνει το περιεχόμενο της αφήγησης μέσω της γραμμικότητας αυτής, και το συγκροτεί στη σκέψη του επηρεασμένος από τον γραμμικό τρόπο αφήγησης. Η επιθυμία για μη γραμμική μορφή αφήγησης οδηγεί την ανάπτυξη της εκπαιδευτικής εφαρμογής σε τεχνικές που επιτρέπουν την άρση της γραμμικότητας αυτής. Οι μέθοδοι αυτές επιτρέπουν ωστόσο συχνά μια «εξασθενημένη» δομή αφήγησης (Palmer, 2011).

Με τη χρήση των ψηφιακών μέσων και τους εναλλακτικούς τρόπους αποθήκευσης του περιεχομένου της αφήγησης στα μέσα επικοινωνίας, παρέχονται νέοι τρόποι μη γραμμικής αφήγησης, και με την παράλληλη άρση της αναγκαιότητας του παθητικού χρήστη της εκπαιδευτικής εφαρμογής. Διατίθεται στον χρήστη η δυνατότητα να επηρεάσει και να μεταβάλλει το ίδιο σενάριο της αφήγησης (Meadows, 2003) μέσω των επιλογών του κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης. Στη δυνατότητα που διατίθεται στον χρήστη για επιλογή του τρόπου εξέλιξης του σεναρίου, ως είδος διάδρασης, βασίζεται το επιστημονικό πεδίο της διαδραστικής εξιστόρησης (interactive storytelling) και της διαδραστικής αφήγησης (interactive narrative). Στη διαδραστική αφήγηση το περιεχόμενο της αφήγησης αποθηκεύεται σε μία βάση δεδομένων, που παρέχει πολλαπλά εναλλακτικά σενάρια που διατίθενται στον χρήστη, ανάλογα με τις κινήσεις, τις επιλογές και τις αποφάσεις του, δηλαδή μέσω της διάδρασης που θα έχει με την ίδια την εκπαιδευτική εφαρμογή. Ενώ το περιεχόμενο του σεναρίου είναι προκαταγεγραμμένο, ο τρόπος και η προτεραιότητα παρουσιάσής του εξαρτάται από τις επιλογές του χρήστη, και εν τέλει εμφανίζεται σε αυτόν σαν να μην είναι προκαταγεγραμμένο, αλλά να δημιουργείται παράλληλα με τις επιλογές του.

Πέραν αυτής της επιλογής της προτεραιότητας παρουσίασης του προκαταγεγραμμένου σεναρίου, είναι δυνατή η παραμετροποίηση των δομικών στοιχείων της εκπαιδευτικής εφαρμογής. Ο χρήστης με τις επιλογές του, επηρεάζει τις τιμές των παραμέτρων που καθορίζουν το περιεχόμενο του σεναρίου της εφαρμογής, και συνεπώς καθορίζει το ίδιο το περιεχόμενο του σεναρίου. Η διαδραστική εξιστόρηση επιτρέπει την αλλαγή του σεναρίου ως απόρροια των επιλογών του χρήστη, και με τον τρόπο αυτό επέρχεται η θεμελιώδης μετατόπιση του ρόλου του χρήστη της αφήγησης.

Αυτού του είδους η διάδραση του χρήστη, όχι δηλαδή απλώς με τα στοιχεία του αφηγηματικού χώρου, αλλά με το ίδιο το σενάριο της αφήγησης, μπορεί να προσδώσει στον χρήστη την αίσθηση της εμπύθισης και της συμμετοχής στον

αφηγηματικό χώρο της εκπαιδευτικής εφαρμογής, που είναι δύο από τους βασικούς στόχους του ευρύτερου πεδίου της Εικονικής Πραγματικότητας. Με τον τρόπο αυτό, ο χρήστης εμβυθίζεται στο περιβάλλον της εκπαιδευτικής εφαρμογής, καθώς προτρέπει για διάδραση με το ίδιο το περιεχόμενό της (Propp, 1968).

Η διαδραστική αφήγηση αποτελεί μία τεχνική αφήγησης με χρήση ψηφιακών μέσων, στην οποία ο εκπαιδευόμενος μέσω των κινήσεών του και των αποφάσεών του, είτε δημιουργεί εξ αρχής το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού σεναρίου είτε του δίνεται η δυνατότητα να το τροποποιεί σε πραγματικό χρόνο (IRIS, 2011).⁴ Η μέθοδος αυτή αφήγησης διαφοροποιείται από την παθητική θέση που αναλαμβάνει ο εκπαιδευόμενος κατά τη διάρκεια της προκαθορισμένης και γραμμικής αφήγησης, όπου ανενεργός και αμέτοχος παρακολουθεί την εξέλιξη του σεναρίου. Στην περίπτωση της διαδραστικής αφήγησης, αντίθετα, έχει τη δυνατότητα διάδρασης με την εξέλιξη του περιεχομένου του σεναρίου. Μπορεί είτε να εντάσσεται ο ίδιος, με μια αναπαράστασή του, στο αφηγηματικό σενάριο, να έχουμε δηλαδή την εικονική παρουσία του (virtual presence), είτε να αποτελέσει ένα είδος σκηνοθέτη που επηρεάζει τις κινήσεις των πρωταγωνιστών της αφήγησης (Porteous et al, 2010). Στο σημείο αυτό, που αφορά τον βαθμό επιρροής που μπορεί να έχει ο εκπαιδευόμενος, δηλαδή το βάθος συμμετοχής του, εντοπίζεται η κύρια προβληματοθεσία του πεδίου: με ποιον τρόπο ο εκπαιδευόμενος θα είναι σε θέση να τροποποιήσει το περιεχόμενο του σεναρίου, χωρίς ωστόσο να παραβιάσει τους κανόνες της εκπαίδευσης (Karlsson et al, 2006).

Τα πρώτα παραδείγματα που προσεγγίζουν τη διαδραστική αφήγηση, όπως αυτή εννοείται πλέον σήμερα, χρονολογούνται από τη δεκαετία του 1970, με τις έρευνες στο Πανεπιστήμιο Northwestern,⁵ στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος «TaleSpin» (Meehan, 1977). Στα μέσα του 1980 επιχειρείται μια προσπάθεια διασύνδεσης της θεωρίας και των σχεδιαστικών αρχών της διαδραστικής αφήγησης με το θέατρο⁶ (Laurel, 1986). Τη δεκαετία του 1990 γίνονται πολλές εφαρμογές στο ευρύτερο πεδίο της διαδραστικής αφήγησης⁷ που αποκρυσταλλώνουν τα ζητήματα προς διερεύνηση και τις γενικές κατευθύνσεις της έρευνας. Τα ανοιχτά ζητήματα, την πρώτη αυτή περίοδο των δύο δεκαετιών, αποτέλεσαν τη βάση για τις πρώτες εφαρμογές που μπορούν να θεωρηθούν πλήρως συμβατές με τον ορισμό της έννοιας διαδραστική αφήγηση στην εκπαίδευση.

⁴Το IRIS (Integrating Research in Interactive Storytelling) ήταν ένα ευρωπαϊκά χρηματοδοτούμενο ερευνητικό πρόγραμμα (Network of Excellence, FP7-ICT-231824) την περίοδο 01/2009-12/2011 σχετικό με τις σχεδιαστικές αρχές της διαδραστικής αφήγησης (<http://iris.scm.tees.ac.uk>). Στα πλαίσια του προγράμματος, η διαδραστική αφήγηση προσδιορίστηκε ως η προσπάθεια ανάπτυξης νέων σχεδιαστικών εργαλείων, με τη χρήση των οποίων η παρουσίαση της αφήγησης και της εξέλιξης της αφήγησης επηρεάζεται από τον χρήστη.

⁵Οι πρώιμες αυτές έρευνες έδειξαν εκ προοιμίου την αναγκαιότητα της στενής σχέσης μεταξύ Virtual Reality και Artificial Intelligence στο πεδίο της διαδραστικής αφήγησης (Schank, 1995).

⁶Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας επινοήθηκε ο όρος διαδραστικό θεατρικό έργο (interactive stage). Το θεατρικό έργο, ως είδος παράστασης (performance) μπορεί να εννοηθεί με εκθεσιακό περιεχόμενο.

⁷Ενδεικτικά αναφέρονται: πρόγραμμα Oz (Joseph Bates, Carnegie στο Mellon University), πρόγραμμα Improv (Ken Perlin στο New York University), πρόγραμμα Virtual Theater group (Barbara Hayes Roth στο Stanford).

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Οι βασικές σχεδιαστικές μεθοδολογίες μιας διαδραστικής εκπαιδευτικής εφαρμογής είναι τρεις και ταξινομούνται με κριτήριο τη βάση επί της οποίας λαμβάνει χώρα η διάδραση του εκπαιδευόμενου με την αφήγηση.

Η πρώτη κατηγορία αφορά τον σχεδιασμό των κινήσεων του εκπαιδευόμενου στον χώρο, οι οποίες και μόνο διαμορφώνουν την παρουσίαση και την εξέλιξη του σεναρίου εκπαίδευσης. Η δεύτερη κατηγορία αφορά τον σχεδιασμό των προκαταγεγραμμένων υποκεφαλαίων της αφήγησης, που θα είναι έτοιμα και διαθέσιμα να ενεργοποιηθούν μόλις λάβει χώρα μια συγκεκριμένη δράση ή επιλογή από τον εκπαιδευόμενο. Τις περισσότερες φορές η διαδραστικότητα εξαντλείται σε ένα μοντέλο διακλάδωσης πιθανών εκπαιδευτικών σεναρίων. Το μοντέλο αυτό οδηγεί σε πολλά εναλλακτικά σενάρια του αφηγηματικού περιεχομένου και αντίστοιχα σε πολλές εναλλακτικές καταλήξεις της εκπαίδευσης.

Η διαδραστική αφήγηση βρίσκει εξ ορισμού εφαρμογές στη μεθοδολογία του αφηγηματικού σχεδιασμού των Video Games (Crawford, 2005). Το πεδίο της Εικονικής Πραγματικότητας αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της διαδραστικής αφήγησης, καθώς θεωρείται απαραίτητος ο σχεδιασμός τρισδιάστατου χώρου (3d modeling), η δυνατότητα διάδρασης του εκπαιδευόμενου με τα στοιχεία του εικονικού χώρου (interactivity) και η πολύ-αισθητηριακή συμμετοχή του επισκέπτη στο σενάριο (multi-sensory). Οι τρεις αυτοί τομείς αποτελούν το πεδίο έρευνας της Εικονικής Πραγματικότητας. Το πεδίο της Τεχνητής Νοημοσύνης θεωρείται απαραίτητο για την αφηγηματική ένταξη εικονικών στοιχείων με νοημοσύνη,⁸ ώστε να προσδίδεται η δυνατότητα διάδρασης με ένα ευφυές εικονικό περιβάλλον (Aylett et al, 1999).

Βασικός στόχος μιας εφαρμογής Εικονικής Πραγματικότητας είναι ο σχεδιασμός μιας αφήγησης στην οποία ο εκπαιδευόμενος θα διαδραματίζει ενεργό ρόλο και συνεπώς θα έχει την αίσθηση της εμπύθισης στον χώρο, και τη δυνατότητα διάδρασης με τα στοιχεία και τις δράσεις του εικονικού χώρου (Ryan, 2001). Μέσω της δυνατότητας της αίσθησης εμπύθισης στον εικονικό χώρο, ο εκπαιδευόμενος αποκτά κίνητρο για διάδραση με το περιεχόμενο της αφήγησης. Συνεπώς ο βαθμός της αίσθησης εμπύθισης και ο βαθμός διάδρασης με την αφήγηση της εκπαίδευσης, αλληλοεπηρεάζονται και αλληλοεξαρτώνται (Prensky, 2005). Η σημασία που αναλαμβάνει η συμμετοχή του εκπαιδευόμενου σε μια εφαρμογή Εικονικής Πραγματικότητας έχει τεκμηριωθεί στο πλήθος εργασιών και πειραμάτων που έχουν λάβει χώρα τις τελευταίες δεκαετίες (Mikropoulos & Natsis, 2011).

ΧΩΡΟΙ ΕΙΚΟΝΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΕΙΚΟΝΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Πέραν του εκπαιδευτικού χώρου στον οποίο χωροθετείται το εκπαιδευτικό σενάριο, το είδος του αφηγηματικού χώρου μπορεί να αποτελέσει από μόνο του βασικό στοιχείο της έρευνας. Το είδος της αφήγησης μπορεί να είναι ένα έκθεμα

⁸Το πεδίο αυτό εξετάζει τις σχεδιαστικές αρχές του ευφυούς Εικονικού Περιβάλλοντος (Intelligent Virtual Environment) σε αντίθεση με τα «κενά ευφύιας» περιβάλλοντα, που αδυνατούν να ανταποκριθούν στους στόχους της διαδραστικής αφήγησης.

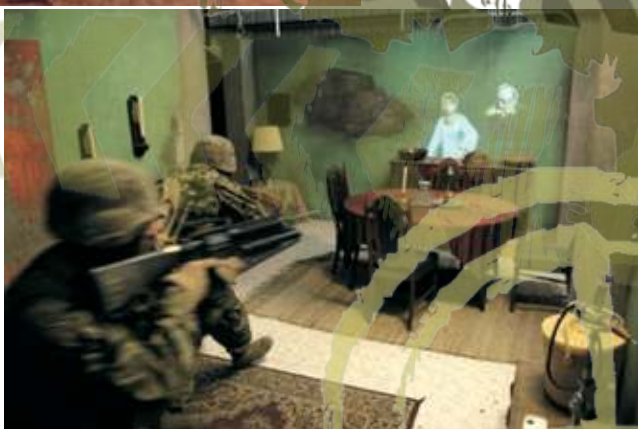
(display), ένα θέαμα (spectacle) ή μια εγκατάσταση (installation) όπως αναλύεται παρακάτω. Οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ αυτών των ειδών αφηγηματικού χώρου δεν είναι σαφείς και πολλές φορές τα ειδοποιά κριτήρια τα ταξινομούν μόνο μονόπλευρα. Ωστόσο παρακάτω αναφέρονται τα βασικά χαρακτηριστικά της κάθε κατηγορίας. Συνήθως χρησιμοποιούνται υβριδικές επιλογές αφηγηματικών χώρων στις εκπαιδευτικές εφαρμογές, ώστε να αντλούνται από το κάθε είδος τα χαρακτηριστικά που ενδιαφέρουν κάθε φορά στην εκπαίδευση.

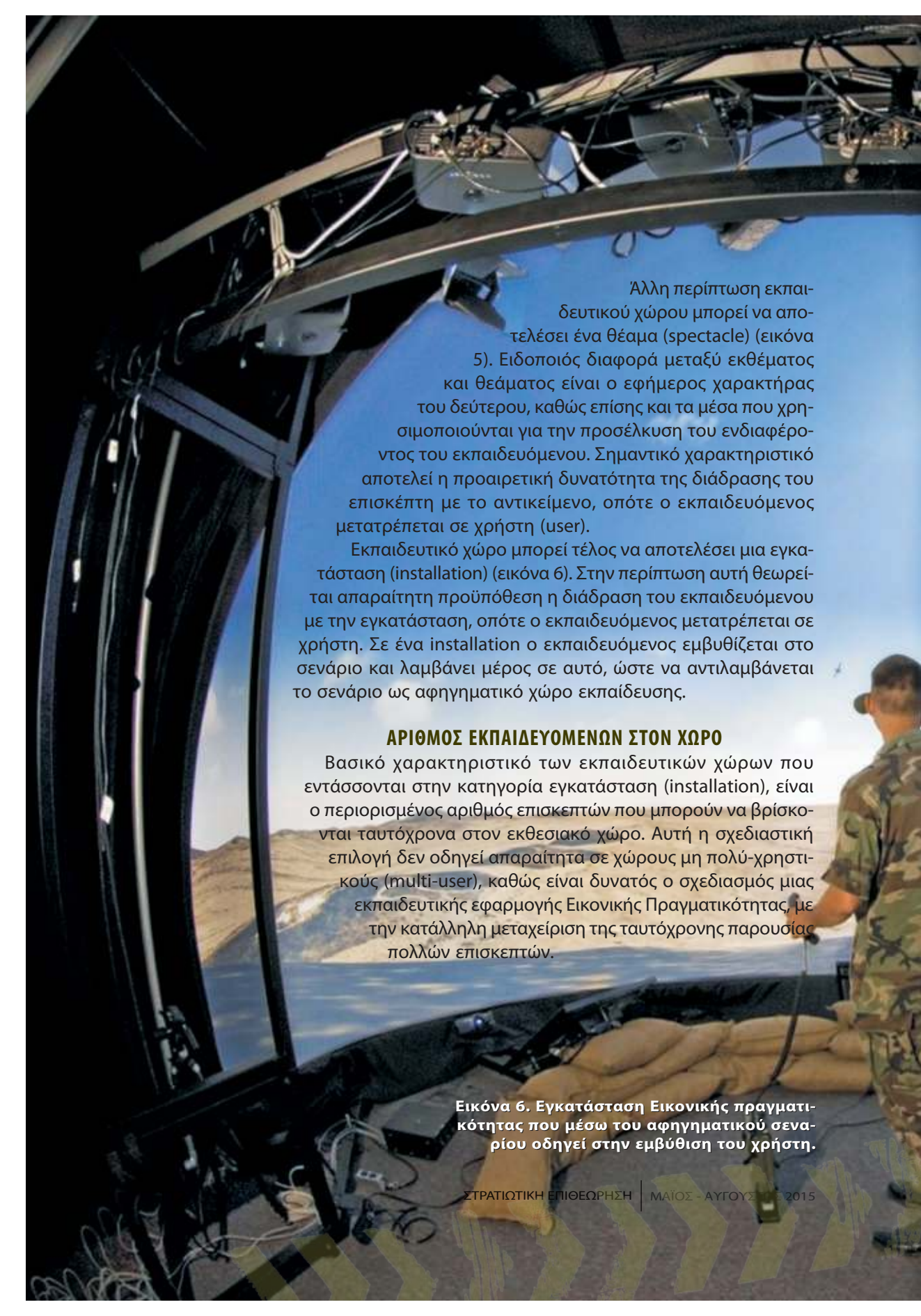
Αφηγηματικό χώρο μπορεί να αποτελεί ένα έκθεμα (display) (εικόνα 4). Ως έκθεμα εννοείται το αντικείμενο μελέτης από τον εκπαιδευόμενο, χωρίς να εμπιρεύεται η δυνατότητα διάδρασης ή έστω αφής του εκθέματος, παρά μόνο η παρατήρησή του (Barker, 1999). Το είδος αυτό αφηγηματικού χώρου είναι το συνηθέστερο. Οι διάφοροι τρόποι παρατήρησης έχουν μελετηθεί, και καθώς η έννοια του display (έκθεμα) ως ρήμα σημαίνει «εκθέτω», ενώ ως ουσιαστικό σημαίνει «έκθεμα», αποκαλύπτει το ενεργητικό και ταυτόχρονα το παθητικό περιεχόμενο της έννοιας. Το πρώτο επίπεδο διάδρασης του επισκέπτη με το έκθεμα, μπορεί να θεωρηθεί ότι εντοπίζεται στο σημείο όπου ο εκπαιδευόμενος ωθείται σε συγκεκριμένη στάση, για παράδειγμα να σκύψει κ.λπ., ώστε να μπορέσει να μελετήσει το έκθεμα.

Εικόνα 4. Παρατήρηση εικονικού χώρου. Ο εκπαιδευόμενος δεν έχει τη δυνατότητα διάδρασης με τα στοιχεία του χώρου.

Εικόνα 5. Εκπαιδευτική εφαρμογή που χωροθετείται εφήμερα σε φυσικές εγκαταστάσεις.

Άλλη περίπτωση εκπαιδευτικού χώρου μπορεί να αποτελέσει ένα θέαμα (spectacle) (εικόνα 5). Ειδοποιός διαφορά μεταξύ εκθέματος και θεάματος είναι ο εφήμερος χαρακτήρας του δεύτερου, καθώς επίσης και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την προσέλκυση του ενδιαφέροντος του εκπαιδευόμενου. Σημαντικό χαρακτηριστικό αποτελεί η προαιρετική δυνατότητα της διάδρασης του επισκέπτη με το αντικείμενο, οπότε ο εκπαιδευόμενος μετατρέπεται σε χρήστη (user).

Εκπαιδευτικό χώρο μπορεί τέλος να αποτελέσει μια εγκατάσταση (installation) (εικόνα 6). Στην περίπτωση αυτή θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση η διάδραση του εκπαιδευόμενου με την εγκατάσταση, οπότε ο εκπαιδευόμενος μετατρέπεται σε χρήστη. Σε ένα installation ο εκπαιδευόμενος εμβυθίζεται στο σενάριο και λαμβάνει μέρος σε αυτό, ώστε να αντιλαμβάνεται το σενάριο ως αφηγηματικό χώρο εκπαίδευσης.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ

Βασικό χαρακτηριστικό των εκπαιδευτικών χώρων που εντάσσονται στην κατηγορία εγκατάσταση (installation), είναι ο περιορισμένος αριθμός επισκεπτών που μπορούν να βρίσκονται ταυτόχρονα στον εκθεσιακό χώρο. Αυτή η σχεδιαστική επιλογή δεν οδηγεί απαραίτητα σε χώρους μη πολύ-χρηστικούς (multi-user), καθώς είναι δυνατός ο σχεδιασμός μιας εκπαιδευτικής εφαρμογής Εικονικής Πραγματικότητας, με την κατάλληλη μεταχείριση της ταυτόχρονης παρουσίας πολλών επισκεπτών.

Εικόνα 6. Εγκατάσταση Εικονικής πραγματικότητας που μέσω του αφηγηματικού σεναρίου οδηγεί στην εμβύθιση του χρήστη.

Η εργασία αυτή μελετά τις εκπαιδευτικές εφαρμογές Εικονικής Πραγματικότητας σε αυτήν την προοπτική, γιατί θεωρείται ότι έχει απολεσθεί ο πολύ-χρηστικός χαρακτήρας τους. Ο περιορισμένος αριθμός εκπαιδευόμενων που βρίσκονται ταυτόχρονα στον χώρο, επιτρέπει τον απρόσκοπτο πειραματισμό του εκπαιδευόμενου-χρήστη με το installation, χωρίς να παρεμποδίζεται ο ταυτόχρονος πειραματισμός των άλλων εκπαιδευομένων.

Το κτηριακό κέλυφος, καθώς επίσης και οι ευρύτερες φυσικές εγκαταστάσεις, συνήθως δεν θεωρούνται μέρος του εκπαιδευτικού χώρου και σχεδιάζονται απλά και απέρριπτα, ώστε να μην αποσπούν τον εκπαιδευόμενο. Παρ' όλο που η προσέγγιση αυτή δεν είναι μονόδρομος, τείνει να αποτελεί συνήθη επιλογή, κυρίως λόγω της φορητότητας της εφαρμογής σε πολλαπλά φυσικά περιβάλλοντα.

ΕΙΝΑΙ ΕΦΙΚΤΟΣ Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΜΙΑΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ;

Το ζητούμενο είναι μέσω ενός σχεδιαστικού συστήματος να σχεδιάζεται μια αφήγηση, όπου εκ προοιμίου να γνωρίζουμε τις επιλογές του εκπαιδευόμενου και τα αποτελέσματα της κάθε μιας από αυτές τις επιλογές. Η εξ αρχής επίγνωση της επιλογής του εκπαιδευόμενου είναι καθοριστικής σημασίας για τον σχεδιαστή της εκπαιδευτικής εφαρμογής. Με αυτήν διασφαλίζεται ο προσδιορισμός της επιθυμητής κατεύθυνσης στον χώρο εκπαίδευσης και η αποφυγή στο να περιέλθει το εκπαιδευτικό σενάριο σε μια ανεπιθύμητη ή απρόβλεπτη κατάσταση. Με τον τρόπο αυτό, επίσης, καθίσταται δυνατή η προσέγγιση του στόχου που έχουν οι εκπαιδευτικές εφαρμογές Εικονικής Πραγματικότητας, όπου ο χρήστης εκπαιδύεται σε έναν εικονικό χώρο, ώστε να λαμβάνει τις επιθυμητές επιλογές, τις οποίες στη συνέχεια θα εφαρμόσει και στον φυσικό χώρο.

Ένα πεδίο έρευνας, λοιπόν, αφορά τη δυνατότητα πρόβλεψης των επιλογών του χρήστη (behavior patterns prediction). Μελέτες (Roberts et al, 2011) δείχνουν ότι είναι δυνατός με 80% επιτυχία ο προσδιορισμός των επιλογών του χρήστη, βάσει των προηγούμενων επιλογών του. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι μελέτες έχουν γίνει σε video games που είναι διαδικτυακά, ευρείας συμμετοχής και πολύ-χρηστικά.⁹ Το ποσοστό πιθανότητας καταδεικνύει ότι δεν υπάρχει βεβαιότητα για τη διαδρομή που θα ακολουθηθεί στη δενδρική δομή. Η προϋπόθεση της γνώσης των προηγούμενων επιλογών του χρήστη καταδεικνύει τα απαραίτητα δεδομένα που θα πρέπει να έχει στη διάθεσή του ο σχεδιαστής σχετικά με τον χρήστη που θα χρησιμοποιήσει το παιχνίδι. Η καταχώρηση του χρήστη σε μια «ομάδα» (clique) άλλων χρηστών που φαίνεται να έχουν τις ίδιες επιλογές/προτιμήσεις, καταδεικνύει την ψευδή αίσθηση εξατομικευμένης εμπειρίας. Θέση των μελετών αυτών είναι ότι η συμπεριφορά του χρήστη στον εικονικό χώρο αντανακλά τη συμπεριφορά του στον φυσικό χώρο και είναι δυνατόν οι από τον εικονικό χώρο διαμορφωμένες επιλογές του να μεταφερθούν ως επιλογές και στον φυσικό χώρο, γεγονός που αποτελεί απώτερο στόχο της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

⁹Ενδεικτικά αναφέρεται το MMORPG "World of Warcraft".

Η σημασία που αναλαμβάνει η διάδραση του χρήστη με το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής εφαρμογής φαίνεται να εκτοπίζει τη σημασία των επιμέρους τεχνολογικών συσκευών που χρησιμοποιούνται στην εφαρμογή. Παρ' όλο που οι πρώτες προσεγγίσεις στην επιστήμη της Εικονικής Πραγματικότητας εστίασαν στις επιδόσεις του τεχνολογικού εξοπλισμού που καθιστούσε δυνατά διάφορα επίπεδα διάδρασης του χρήστη με το Εικονικό Περιβάλλον, φαίνεται ως πιο αποτελεσματικό μέσο προς την κατεύθυνση αυτή η εξασφάλιση της ενεργούς συμμετοχής του χρήστη. Οι χώροι που σχεδιάζονται ως εφαρμογές Εικονικής Πραγματικότητας αποτελούν συνεπώς περιβάλλοντα που θα πρέπει να ενθαρρύνουν τον χρήστη να συμμετέχει στην παρουσίαση και την εξέλιξη του σεναρίου. Βασικά πλεονεκτήματα της προσέγγισης αυτής είναι ότι ως τεχνική είναι εξαιρετικά οικονομική, δεν παρέχει δυσχέρεια στον χειρισμό της εκπαιδευτικής εφαρμογής και δεν επιφέρει το αίσθημα του cyber-sickness. Επίσης, καθιστά δυνατή τη φορητότητα του συστήματος, ώστε να μπορέσει να επαναχρησιμοποιηθεί η εκπαιδευτική εφαρμογή σε πολλά φυσικά περιβάλλοντα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΑΓΓΛΙΚΗ

- ☞ Aylett, Ruth, – Luck, Michael, (1999), "Applying Artificial Intelligence to Virtual Reality: Intelligent Virtual Environments", Centre for Virtual Environments, University of Salford, Department of Computer Science, University of Warwick.
- ☞ Barker, Emma, (1999), "Contemporary Cultures of Display", Yale University Press, New Heaven and London in Association with The Open University, Italy.
- ☞ Bradley, H, (2005), "Can Video Games be Used to predict or improve Laparoscopic Skills?", *Journal of Endourology* 19 (3): 372-376.
- ☞ Crawford, Chris, (2005), *Chris Crawford on interactive storytelling*. New Riders. ISBN 978-0-321-27890-6. Retrieved 8 April 2011.
- ☞ Galeazzi, Fabrizio, – Nicolò dell'Unto, – Marco Di Iorio, – Alessia, Moro, – Eva, Pietroni, – Valentina, Vassallo, – Lola, Vico, 2006, "the reconstruction of the archaeological landscape through virtual reality applications: a discussion about methodology", CNR-Institute of Technology Applied to Cultural Heritage, Rome.
- ☞ Harrison, Brent, – David L. Roberts, (2011), "Using Sequential Observations to Model and Predict Player Behavior", Digital Games Conference in Bordeaux, France, June 29-July 1.
- ☞ IRIS (Integrating Research in Interactive Storytelling) was an EU-funded project (Network of Excellence, FP7-ICT-231824) running from January 2009 to December 2011.
- ☞ Karlsson, B., – Ciarlina, A., – Feijo, B., – Furtado, A., "Applying a Plan-Recognition/Plan-Generation Paradigm to Interactive Storytelling", In ICAPS Workshop on AI Planning for Computer Games and Synthetic Characters, 2006.
- ☞ Kurillo, G., – Bajcsy, R., (2013), "3D Teleimmersion for Collaboration and Interaction of Geographically Distributed Users", *Virtual Reality*, vol. 17, No. 1, σελ. 29-43.
- ☞ Laurel, B.K., (1986), *Toward The Design Of A Computer-Based Interactive Fantasy System* (PhD dissertation).

Department of Theater, Ohio State University.

- 📖 Meadows, M.S., (2003), *Pause & Effect: The Art of Interactive Narrative*. Indianapolis, IN: New Riders, σελ. 54.
- 📖 Meehan James R., *TALE-SPIN, An Interactive Program that Writes Stories*, In *Proceedings of the Fifth International Joint Conference on Artificial Intelligence*, 1977.
- 📖 Mikropoulos, A., & Natsis, A., (2011), Educational virtual environments: A ten-year review of empirical research. *Computers and Education*. Vol. 56. No. 3. 769-780.
- 📖 Milgram Paul, D. D., (1995), *Merging Real and Virtual worlds*. Monte Carlo: Proceedings of IMAGINA '95.
- 📖 Palmer, Tim, (2011), *Brutal Intimacy: Analyzing Contemporary French Cinema*, Wesleyan University Press, Middleton CT.
- 📖 Porteous J., – Cavazza, M., – Charles, F., (2010), *Applying planning to interactive storytelling: Narrative control using state constraints*
- 📖 Prensky, M., (2005), *Computer Games and learning: digital game-based learning*. In Joost R., Goldstein, J., (eds) *Handbook of computer games studies*. Cambridge. London: The MIT Press, pp. 97-122.
- 📖 Propp, V., (1968), *Morphology of the Folktale*. Austin. USA. University of Texas Press.
- 📖 Ryan, M., (2001), *Beyond Myth and Metaphor: the case of narrative digital media*. *Game Studies*. Vol. 1 (1) <http://www.gamestudies.org>
- 📖 Schank Roger, – Gary Saul Morson, (1995), *"Tell Me A Story: Narrative and Intelligence"*, Northwestern University Press.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- 📖 Αμερικάνου, Ελένη, (1997), «Η αναπαράσταση στην αρχιτεκτονική. Η φυσιογνωμία και λειτουργία των μέσων αναπαράστασης στην αρχιτεκτονική», *Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα, σελ. 30.*
- 📖 *Φιλοσοφικό Κοινωνιολογικό Λεξικό*, Εκδόσεις Καπόπουλος, Αθήνα, 1994.
- 📖 Χρονάκη, Α., – Γαβριηλίδου, Μ., (2011), Ψηφιακά αφηγηματικά μέσα και αλληλεπίδραση. Στο Παναγιωτακόπουλος, Χ.Θ., (επιμ.), *Πρακτικά του 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Ένταξη και χρήση των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία» της ΕΤΠΕ, Πάτρα, σελ. 999-1008.*

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ - LINKS

- 📖 <http://tele-immersion.citris-uc.org/> Επισκέψιμο τον 11/2013
- 📖 <http://archeoguide.intranet.gr/> Επισκέψιμο τον 11/2013
- 📖 <http://www.vrphobia.com/> Επισκέψιμο τον 11/2013

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- 📖 Κολσούζογλου, Αντώνης, (2006), «Το Ψηφιακό Αρχιτεκτονικό Όριο. Η Μικτή Πραγματικότητα», ερευνητική εργασία παρουσιασμένη υπό μορφή διάλεξης και τεύχους, *Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2/2006.*
- 📖 Κολσούζογλου, Αντώνης, (2011), Διάλεξη με τίτλο «Η Μικτή Πραγματικότητα ως μέσο προσδιορισμού/επιρροής της πορείας και της εμπειρίας του επισκέπτη», στο μεταπτυχιακό μάθημα «Τέχνη και Εικονική Πραγματικότητα», Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, Μυτιλήνη, 30/05/2011.
- 📖 Εικόνα από εφαρμογή στο 505 Parachute Infantry Regiment, 3rd Brigade Combat Team, Ιούλιος 2012, στο Fort Bragg των ΗΠΑ.
- 📖 Εικόνα από εφαρμογή στο McCurdy's Armor™ από το Military Training Simulator.
- 📖 Εικόνα από το σύστημα LIVE Training™.
- 📖 Εικόνα από το "primary training facility" στο Joint Terminal Attack Controller (JTAC): Virtual Trainer Dome simulator, που χρησιμοποιείται ως εκπαιδευτικό μέσο στο Nellis Air Force Base, Nevada.

ΟΙ
ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΑΣΥΜΜΕΤΡΩΝ
ΑΠΕΙΛΩΝ

ΚΑΤΑ ΔΥΤΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ
ΜΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ/ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ
ΚΡΙΤΗΡΙΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Έλαρχος Αθηνόδωρος Ι. Μοσχόπουλος, Υπ. Δρ ΣΕΦΑΑ-ΔΠΘ

Με τον όρο «ασύμμετρη απειλή» καλείται μια απειλή μη παραδοσι-
μακής μορφής, η οποία δεν είναι ορατή-άμεση και εκδηλώνεται με
ενέργειες, οι οποίες δημιουργούν δυσανάλογο αποτέλεσμα, σε σχέση
με τα χρησιμοποιούμενα μέσα, ενώ επιφέρουν στον κρατικό μηχανισμό σύγχυση και αποδυνάμωση.¹ Πρώτος Αξιωματούχος, ο οποίος
χρησιμοποίησε αυτόν τον όρο, ήταν ο Αμερικανός Υπουργός Άμυνας
William Cohen (1998), σε ομιλία του για τη νέα κατάσταση πραγμά-
των, μετά την κατάρρευση της απειλής της ΕΣΣΔ και τις στρατιωτικές
επιχειρήσεις στο Ιράκ. Ο Cohen προειδοποίησε ότι «το παράδοξο του
νέου στρατηγικού περιβάλλοντος είναι ότι η αμερικανική στρατιωτική
υπεροχή στην πραγματικότητα αυξάνει την απειλή των πυρηνικών, βι-
ολογικών, χημικών επιθέσεων εναντίον μας, με τη δημιουργία κινήτρων
για τους αντιπάλους να μας αμφισβητήσουν ασύμμετρα».² Έκτοτε έχει
δημιουργηθεί μια εκτενής βιβλιογραφία σε διεθνές επίπεδο, η οποία
ασχολείται, αφενός με την τυποποίηση του όρου «ασύμμετρη απειλή»,
αφετέρου τόσο με τις αιτίες και τις αφορμές που οδηγούν σε τέτοιες
πρακτικές όσο και με τις πιθανές στρατηγικές αντιμετώπισής τους.

Σκοπός της παρούσης μελέτης ήταν να αναλυθούν και εξηγηθούν οι
επιθέσεις στα πλαίσια ασύμμετρων απειλών σε δυτικές χώρες, εστιάζ-
οντας κατά κύριο λόγο στη διεθνή τρομοκρατία, η οποία απασχολεί
ευρέως την κοινή γνώμη και ειδικότερα τις Ένοπλες Δυνάμεις, οι οποίες,
οργανώνοντας τη διαδικασία της «Προστατευτικής Ασφάλειας»,³ έχουν
ως επιμέρους αποστολή την αποτροπή ασύμμετρων απειλών τέτοιου
είδους. Επίσης, η παρούσα μελέτη αποσκοπούσε στο να καταδείξει
όλα αυτά τα κριτήρια τα οποία συνεπικουρούν στην εμφάνιση και
την ενίσχυση των υπόψη ενεργειών, υπό την πολιτιστική/ πολιτισμική
θεώρηση. Οι αφορμές εκδήλωσής τους δεν εξετάστηκαν, καθότι με
την αναγνώριση των αφορμών αυτών ασχολούνται συγκεκριμένες κυ-
βερνητικές υπηρεσίες των διαφόρων χωρών (λ.χ. κρατικές υπηρεσίες
πληροφοριών, ασφαλείας κ.τ.λ.).

Για την απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων, έγινε συστηματική
ανασκόπηση σύγχρονων επιστημονικών άρθρων και ερευνών, που
πραγματούονται την ψυχοκοινωνική και πολιτική διάσταση των ασύμ-
μετρων απειλών, εστιάζοντας στη διεθνή τρομοκρατία. Οι έρευνες που
ανασκοπήθηκαν, πληρούσαν τις παρακάτω προϋποθέσεις: 1) είχαν μια
ποσοτική αξιολόγηση των εμπλεκόμενων και των πιθανών εμπλεκο-

¹ΓΕΕΘΑ/ΔΔΣΠ, (2009), *Εγχειρίδιο Πληροφοριών Διακλαδικών Επιχειρήσεων*, εκδ. ΤΥΕΣ, Αθήνα, σελ. 83.

²Center for Defense Information, (1998) "Military Domination or Constructive Leadership?" *Defense Monitor*, 27 (3), p. 8.

³ΓΕΕΘΑ/ΔΔΣΠ, ό.π., 86.

μένων στη διεθνή τρομοκρατία, 2) οι συμμετέχοντες ήταν άνθρωποι διαφόρων εθνοτήτων και θρησκειωμάτων, από όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, με ή χωρίς πρότερες επιθετικές συμπεριφορές, 3) ενέπλεκαν τον ρόλο των Ενόπλων Δυνάμεων στην αντιμετώπιση των ασύμμετρων απειλών, και 4) εκδόθηκαν στην αλλοδαπή και την ημεδαπή.

Λέξεις-Κλειδιά: ασύμμετρη απειλή, διεθνής τρομοκρατία, δυτικές χώρες, πολιτισμική σύγκρουση.

Σύμφωνα με τον Samuel Huntington (1998), «οι μεγάλες διαφορές μεταξύ της ανθρωπότητας και η κυρίαρχη πηγή της σύγκρουσης θα είναι οι διαφορές στην κουλτούρα».⁴ Κι αυτό αποτελεί αναντίρρητη αλήθεια, καθόσον ένας άνθρωπος ο οποίος χαρακτηρίζεται «τρομοκράτης» από ένα κοινωνικό σύνολο, ταυτόχρονα αναγνωρίζεται ως «μαχητής της Ελευθερίας» σε κάποιο άλλο.⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της θεώρησης αποτελεί και ο απελευθερωτικός αγώνας του 1821. Ο «κλεφτοπόλεμος» των Ελλήνων πολεμιστών, για τον Οθωμανικό Στρατό αποτελούσε μια μορφή ασύμμετρης απειλής. Οι δε κλεφταρματωλοί φάνταζαν, από τη μια, ως ηρωικά πρόσωπα στις συνειδήσεις των υπόδουλων Ελλήνων, ενώ από την άλλη, αντιμετώπιζονταν ως εγκληματίες από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Σε αυτή τη «σύγκρουση πολιτισμών», των διαφορετικών προτύπων και αξιών, ανακύπτει ένα σημαντικό ερώτημα. Υπάρχουν κοινοί κανόνες που υπερβαίνουν τη θρησκεία, την κουλτούρα, ακόμη και πολιτισμούς αιώνων, που μπορούν και πρέπει να αποτελέσουν οδηγό για τη διάκριση μεταξύ της τρομοκρατίας ως μορφής ασύμμετρης απειλής και άλλων πράξεων πόλεμου ή σύγκρουσης; Η διαδικασία απάντησης σε ένα τέτοιο ερώτημα οδηγεί στην επιτακτική ανάγκη για καθορισμό και οριοθέτηση των κριτηρίων που συνιστούν και οδηγούν σε μια ασύμμετρη επίθεση.

Ορίζοντας τη φύση της ασύμμετρης απειλής

Πολυάριθμες ασύμμετρες στρατηγικές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να διαταράξουν τις στρατιωτικές δυνατότητες και να φέρουν σύγχυση και σύγκρουση στο εσωτερικό μιας χώρας. Για παράδειγμα, υψηλής τεχνολογίας και χαμηλής τεχνολογίας αντίμετρα θα μπορούσαν να εκμεταλλευθούν τα τρωτά σημεία των προηγμένων όπλων και την υποστήριξη των συστημάτων τους.⁶ Ένας ηλεκτρονικός πόλεμος θα μπορούσε να διεξαχθεί για την απενεργοποίηση δικτύων υπολογιστών, παραλύοντας τις επικοινωνίες, τις τραπεζικές συνδιαλλαγές, τις μεταφορές, τα ηλεκτρικά συστήματα και τις βιομηχανικές επιχειρήσεις. Ο νεοεμφανιζόμενος «πόλεμος δημοσίων σχέσεων» μπορεί να επιτρέψει σε αντιπάλους

⁴Huntington, S., (1998), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York: Simon & Schuster. p. 23.

⁵Kennedy, R., (1999), "Is one person's terrorist another's freedom fighter? Western and Islamic approaches to 'just war' compared", *Terrorism and Political Violence*, 11, (1), pp. 1-21.

⁶US Department of Defense, *Report of the Quadrennial Defense Review*, "Section II: The Global Security Environment" (May 1997).

να αξιοποιήσουν τα διεθνή μέσα μαζικής ενημέρωσης για να αποδυναμώσουν την αποφασιστικότητα των στρατιωτικών φορέων λήψης αποφάσεων.⁷ Μη συμβατικές επιθέσεις από ειδικές δυνάμεις εξοπλισμένες με χημικούς και βιολογικούς παράγοντες θα μπορούσαν να διαταράξουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, με επιθέσεις τόσο στο πεδίο της μάχης, όσο και στο εσωτερικό. Τέλος, ξένα κράτη δύνανται να χρηματοδοτούν τρομοκρατικές επιθέσεις κατά αμάχων, με σκοπό να διαταράξουν τη δημόσια υποστήριξη για επέμβαση σε εχθρικό κράτος ή να αποθαρρύνουν τα κράτη από το να ενταχθούν σε ένα υπό αμερικανική ηγεσία συνασπισμό, όπως το NATO.⁸

Επεκτείνοντας το φάσμα των ασύμμετρων απειλών, το Εγχειρίδιο Πληροφοριών Διακλαδικών Επιχειρήσεων (2009) αναφέρει τα κύματα προσφύγων, τη λαθρομετανάστευση, το διεθνές οργανωμένο έγκλημα, τη διακίνηση ναρκωτικών, τον εθνικιστικό φανατισμό και τον ριζοσπαστισμό, τα περιβαλλοντικά προβλήματα και την αεροδιαστημική απειλή.⁹ Καθίσταται σαφές ότι όλα τα προαναφερθέντα ανταποκρίνονται πλήρως σε δυναμικές συνθήκες που επιφέρουν στον κρατικό

⁷Tucker, JB., (1999), "Asymmetric Warfare", *Forum for Applied Research and Public Policy*, 14, (2), pp. 35.

⁸Στο ίδιο, 34.

⁹ΓΕΕΘΑ/ΔΔΣΠ, ό.π., 83.

μηχανισμό οποιασδήποτε δυτικής χώρας σύγχυση και αποδυνάμωση.

Η ασύμμετρη απειλή, πλέον, πρέπει να αποτελεί σημαντικό παράγοντα σχεδιασμού και ανησυχίας των συμβατικών Ενόπλων Δυνάμεων κάθε χώρας, λόγω του ότι συνιστά το κύριο μέσο επικράτησης για «μία χώρα που υστερεί σε δύναμη και πλούτο, αλλά πλεονεκτεί σε θέληση για μάχη με ασύμμετρα μέσα».¹⁰

Οι δυτικές χώρες ως στόχος ασύμμετρων επιθέσεων

Θεωρείται πλέον αυταπόδεικτο ότι η εκκοσμίκευση αποτελεί ιδίον των βιομηχανικών και μετά-βιομηχανικών χωρών, οι οποίες αποστασιοποιημένες από ακραίες αντιδράσεις, λειτουργούν στα πλαίσια των συμπεφωνημένων από τις νομοθετικές ρυθμίσεις των διεθνών συμβάσεων.¹¹ Δηλαδή, υπό την αρχή της συνεργασίας και συνεννόησης, οι δυτικές χώρες παραμερίζουν τις εθνικές, φυλετικές, θρησκευτικές και πολιτισμικές τους διαφορές, ορίζοντας κοινούς στόχους και κανόνες με σκοπό την από κοινού ευημερία.

Από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, οι Ηνωμένες Πολιτείες, ως χώρα-σύμβολο της δυτικής κοινωνίας, κατέστη μοναδική υπερδύναμη του κόσμου. Είναι η μόνη χώρα που διατηρεί μια παγκόσμια ναυτική παρουσία, μια πανοπλία στις βάσεις του εξωτερικού, καθώς και την ικανότητα να αναπτύσσει στρατιωτικές δυνάμεις σε απομακρυσμένες περιοχές. Ο αμερικανικός αμυντικός προϋπολογισμός, πάνω από 600 δισεκατομμύρια δολάρια για το φορολογικό έτος 2013,¹² είναι αρκετές φορές μεγαλύτερος από τον συνδυασμό δαπανών των χωρών που γενικά θεωρούνται ως οι πιο πιθανές μελλοντικές αντίπαλοι των ΗΠΑ: η Κίνα, η Κούβα, το Ιράν, η Βόρεια Κορέα και το Σουδάν. Καμία πιθανή αντίπαλος δεν την εγγίζει σε προχωρημένα συμβατικά όπλα, όπως πυραύλους Κρουζ, stealth μαχητικά-βομβαρδιστικά, κατευθυνόμενες με λέιζερ βόμβες, σε συστήματα υποστήριξης πλοήγησης, επιτήρησης, απόκτησης στόχων, καθώς και συστήματα επικοινωνιών. Ακόμα και το Πεντάγωνο προβλέπει αισιόδοξα ότι «κανένας ανταγωνιστής από τους ομότιμους

¹⁰Peters, R., (1998), "How Saddam Won This Round", *Newsweek* 132 (22) (November 30, 1998), p. 39.

¹¹Satana, N., - Inman, M., - Birnir, J., (2013), "Religion, Government Coalitions, and Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 25:1, pp. 29-52.

¹²Sharp, T., (2012), Down Payment, Defense Guidance, 2013 Defense Budget and the Risks of Sequestration, *cnas.org*, pp. 1-8.

δεν θα προκύψει μέχρι το 2015 περίπου», ενώ οι περισσότεροι αναλυτές θεωρούν ότι αυτή τη δυνατότητα «απίθανη».¹³

Από την άλλη μεριά του Ατλαντικού, η ένωση των δύο Γερμανιών, σε συνδυασμό με την υλοποίηση της ένωσης των ευρωπαϊκών χωρών σε έναν φορέα κοινής πολιτικής και οικονομικής γραμμής, προσέδωσε μια νέα δυναμική προς την κατάκτηση της σταθερότητας σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Ευρώπη, η οποία αποτέλεσε το κύριο πεδίο μαχών και αλληλοσπαραγμών στους δύο καταστρεπτικούς Παγκοσμίους Πολέμους, εμφανίστηκε ενωμένη, (όχι απόλυτα, αλλά καθησυχαστικά ενωμένη) στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Σε όλα αυτά προστέθηκε ο αποφασιστικός παράγοντας του NATO, του οποίου μέλος είναι και η Ελλάδα, όπως και πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο ρόλος του NATO

Η Βορειοατλαντική συμμαχία (NATO), σύμφωνα με το καταστατικό της, έχει ως σκοπό να διασφαλίσει την ελευθερία και την ασφάλεια των μελών του με πολιτικά και στρατιωτικά μέσα. Το NATO συγκεντρώνει 28 χώρες μέλη από την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, οι οποίες ακολουθούν πρότυπα στη λειτουργία τους που τις χαρακτηρίζουν ως «δυτικές χώρες», για διαβούλευση και συνεργασία στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας. Από την άποψη αυτή, το NATO παρέχει μια μοναδική υπερατλαντική

¹³Tucker, JB., ό.π., 32-38.

συνεργασία για την πολιτική και την ασφάλεια της συνεργασίας.¹⁴ Αν και πολλά έχουν αλλάξει από την ίδρυσή της το 1949, η Συμμαχία παραμένει μια δυναμική κίνηση σταθερότητας σε ένα απρόβλεπτο γεωπολιτικά περιβάλλον. Πέραν τούτου, στους κόλπους του, εκτός από τις ΗΠΑ, έχουν ενταχθεί σημαντικές στρατηγικές και πολιτικές δυνάμεις διεθνούς επιρροής, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Γαλλία, οι οποίες κατέχουν τόσο διπλωματική όσο και τεχνολογική και στρατιωτική ισχύ.

Τα μέλη του NATO αντιμετωπίζουν, από τη πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, ένα πολύ ευρύτερο φάσμα των προκλήσεων ασφάλειας από ό,τι στο παρελθόν. Απειλές, όπως η εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής (ΟΜΚ) και οι τεχνολογίες βαλλιστικών πυραύλων, οι επιθέσεις στον κυβερνοχώρο και η τρομοκρατία, είναι στη μόνιμη θεματική των συζητήσεων της Συμμαχίας.

Η τρομοκρατία ως ασύμμετρη απειλή

Τα προαναφερθέντα νέα γεωπολιτικά δεδομένα στην αυγή του 21ου αιώνα δημιούργησαν ένα κλίμα ευφορίας και αισιοδοξίας στα δυτικά κράτη. Ωστόσο, τα γεγονότα που έλαβαν χώρα παγκοσμίως έως και το 2009 κατέδειξαν σαφώς ότι το αυτοαποκαλούμενο «Νέο Διεθνές Σύστημα» δεν ήταν απολύτως ασφαλές. Οι τρομοκρατικές ενέργειες της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ, του 2002 στο Beslan της Ρωσίας, του 2005 στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ισπανία, του Αφγανιστάν και του Ιράκ από το 2001 έως και σήμερα, αποδεικνύουν συνεχώς την ανάγκη για καταπολέμηση της τρομοκρατίας ως ολιστικής και συνδυασμένης πρακτικής.

Το θέμα της τρομοκρατίας αποτελεί το κύριο θέμα στην πολιτική ατζέντα όλων των κρατών και οργανισμών και πιο πολύ στην πολιτική και στρατιωτική ατζέντα της Συμμαχίας. Σύμφωνα με την υπάρχουσα πολιτική λογική, τα φαινόμενα της τρομοκρατίας και των τρομοκρατικών επιθέσεων εις βάρος των δυτικών χωρών αποτελούν το αποτέλεσμα πολύμορφης επίπτωσης του ξαφνικού τέλους του διπολικού ισοζυγίου, που όπως φαίνεται πήρε, κατά κακή τύχη, ξαφνική διεθνή και κατά συνέπεια παγκόσμια διάσταση.¹⁵

Η τρομοκρατία ως ασύμμετρη απειλή, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, έχει τα εξής χαρακτηριστικά:¹⁶

- Σκόπιμες επιθέσεις εναντίον τυχαία επιλεγμένων στόχων
- Επιθυμία για εκφοβισμό κυβερνήσεων και πληθυσμών
- Δημοσιότητα συγκεκριμένου σκοπού
- Έχει δυναμική αλλαγής μορφής (π.χ. κυβερνοεπιθέσεις)
- Αποτελεί σημείο αναφοράς τόσο στο παρόν όσο και στο άμεσο μέλλον.

Επί του θέματος, η Συμμαχία δηλώνει ότι «η τρομοκρατία συνιστά άμεση απειλή για την ασφάλεια των πολιτών των χωρών του NATO και της διεθνούς σταθερότητας και της ευημερίας ευρύτερα και θα παραμείνει απειλή για το άμεσο μέλλον».¹⁷

¹⁴NATO/ Public Diplomacy Division (2012), *What is NATO?*, NATO/HQ, Brussels, p. 5. (www.nato.int)

¹⁵Ευθυμίουπουλος, Μ., – Δεμερτζής, Ι., (2009), *Ειρήνη μέσω ασφάλειας – Πολιτική διαπραγμάτευση και λήψη αποφάσεων*, εκδ. Strategy International, Θεσ/νίκη, σελ. 12.

¹⁶Skaine, R. (2013), *Suicide Warfare*, ABC-CLIO: Santa Barbara, California, US, p. 13.

¹⁷NATO, ό.π., 38.

Λόγοι και αιτίες εμφάνισης της τρομοκρατίας

Σύμφωνα με την Rosemarie Skaine (2013), η τρομοκρατία ως φαινόμενο ξεκινά από τον 1ο αιώνα μ. Χ. με τη σύσταση της ομάδας δράσης των Ζηλωτών-Σικάριων¹⁸ στην Ιουδαία, η οποία βρισκόταν υπό ρωμαϊκή κατοχή.¹⁹ Η συγκεκριμένη ομάδα ενεργούσε με άκρα μυστικότητα, για πολιτικούς, ιδεολογικούς, θρησκευτικούς και οικονομικούς λόγους και επιδιδόταν σε πράξεις βίας εναντίον τόσο της πολιτικής-στρατιωτικής ηγεσίας των Ρωμαίων όσο και αμάχων συμπατριωτών τους. Με την πάροδο της Ιστορίας εμφανίστηκαν κι άλλες ομάδες με παρόμοιες πρακτικές, με γνωστότερη αυτή των Ismailis-Nizari ή αλλιώς, Ασασίνοι (1090-1275 μ.Χ.), οι οποίοι συντόνιζαν τις δολοφονικές επιθέσεις τους εντός πολυπληθών συγκεντρώσεων κατά τη διάρκεια θρησκευτικών εορτών, με σκοπό να προσδώσουν δημοσιότητα στη δράση τους.²⁰ Η εισαγωγή της έννοιας «τρόμος» και «τρομοκρατία» απαντάται πρώτη φορά ιστορικά στο κίνημα των Ιακωβίνων του Μαξιμιλιανού Ροβεσπιέρου, με σκοπό να δικαιολογήσει αλλά και να καθορίσει τις ενέργειές τους, κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης. Εικάζεται ότι το κίνημα των Ιακωβίνων είναι υπεύθυνο για 200.000 τουλάχιστον θανάτους, εκ των οποίων ο ειρωνικότερος είναι αυτός του ίδιου του Ροβεσπιέρου από τους τέως συνεργάτες του.²¹

Τη σημερινή εποχή, σημαντικότερες δραστήριες τρομοκρατικές ομάδες θεωρούνται οι εμφανιζόμενες στον πίνακα 1. Η λίστα αυτών των τρομοκρατικών οργανώσεων συντάχθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις περί ασφαλείας της ΕΕ και θεωρούνται έως και σήμερα ενεργές.²²

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Πίνακας με τις σημαντικότερες ενεργές τρομοκρατικές οργανώσεις (ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ Ε.Ε. 2011)

A/A	ΟΝΟΜΑΣΙΑ
1	"Abu Nidal Organisation" – 'AN' (a.k.a. 'Fatah Revolutionary Council', a.k.a. 'Arab Revolutionary Brigades', a.k.a. 'Black September', a.k.a. 'Revolutionary Organisation of Socialist Muslims')
2	Al Aqsa "Martyrs' Brigade"
3	Al Aqsa e.V.
4	Al-Takfir and al-Hijra'
5	Al-Qaeda (Iraq, Arabian Peninsula, Arabic Maghreb)
6	"Cooperativa Artigiana Fuoco ed Affini – Occasionalmente Spettacolare" ('Artisans' Cooperative Fire and Similar – Occasionally Spectacular')
7	"Nuclei Armati per il Comunismo" ('Armed Units for Communism')
8	'Aum Shinrikyo' (a.k.a. 'AUM', a.k.a. 'Aum Supreme Truth', a.k.a. 'Aleph')
9	"Babbar Khalsa"
10	"Cellula Contro Capitale, Carcere i suoi Carcerieri e le sue Celle" – 'CCCCC' ('Cell Against Capital, Prison, Prison Warders and Prison Cells')

¹⁸Εκ του sicar (ή sicarius, στα λατινικά)= κυρτό εβραϊκό μαχαίρι, πηγή: www.wikipedia.org

¹⁹Skaine, R., (2013), *Suicide Warfare*, ABC-CLIO: Santa Barbara, California, US, p. 11.

²⁰Στο ίδιο.

²¹Πηγή: www.wikipedia.org

²²EU Council (2009), COUNCIL COMMON POSITION 2009/67/CFSP of 26 January 2009, *Official Journal of the European Union*, 23, pp. 37-42.

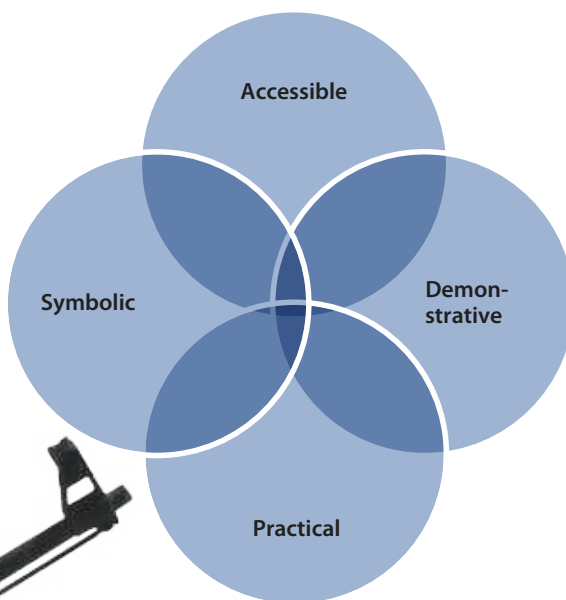
11	"Communist Party of the Philippines', including 'New People's Army" – 'NPA', Philippines, linked to SISON, Jose Maria (a.k.a Armando Liwanag, a.k.a Joma, who plays a leading role in the 'Communist Party of the Philippines', including 'NPA')
12	"Continuity Irish Republican Army" – 'CIRA'
13	"EPANASTATIKOS AGONAS" ('Revolutionary Struggle')
14	"Euskadi Ta Askatasuna"/'Tierra Vasca y Libertad' – 'E.T.A.' ('Basque Fatherland and Liberty'); the following organisations are part of the terrorist group 'E.T.A.': 'K.a.s.', 'Xaki', 'Ekin', 'Jarrai Haika Segi', 'Gestoras proamnistía', 'Askatasuna', 'Batasuna' (a.k.a. 'Herri Batasuna', a.k.a. 'Euskal Herritarrok'), Acción Nacionalista Vasca/Euskal Abertzale Ekintza (ANV/EAE), Partido Comunista de las Tierras Vascas/Euskal Herrialdeetako Alderdi Komunista (PCTV/EHAK)
15	"Gama'a al Islamiyya" (a.k.a. 'Al Gama'a al Islamiyya') ('Islamic Group' – 'IG')
16	"İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi" – 'İBDAC' ('Great Islamic Eastern Warriors Front')
17	"Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre" – 'G.R.A.P.O.' ('Antifascist Resistance Groups First of October')
18	"Hamas", including 'Hamas-Izz al-Din al-Qassem'
19	"Hizbul Mujahideen" – 'HM'
20	"Hofstadgroep"
21	"Holy Land Foundation for Relief and Development"
22	"International Sikh Youth Federation" – 'ISYF'
23	"Solidarietà Internazionale" ('International Solidarity')
24	"Kahane Chai" (a.k.a. 'Kach')
25	"Khalistan Zindabad Force" – 'KZF'
26	"Kurdistan Workers' Party" – 'PKK', (a.k.a. 'KADEK', a.k.a. 'KONGRA-GEL')
27	"Liberation Tigers of Tamil Eelam" – 'LTTE'
28	"Loyalist Volunteer Force" – 'LVF'
29	"Ejército de Liberación Nacional" ('National Liberation Army')
30	"Orange Volunteers" – 'OV'
31	"Palestine Liberation Front" – 'PLF'
32	"Palestinian Islamic Jihad" – 'PIJ'
33	"Popular Front for the Liberation of Palestine" – 'PFLP'
34	"Popular Front for the Liberation of Palestine General – Command" (a.k.a. 'PFLP – General Command')
35	"Real IRA"
36	"Brigate Rosse per la Costruzione del Partito Comunista Combattente" ('Red Brigades for the Construction of the Fighting Communist Party')
37	"Red Hand Defenders" – 'RHD'
38	'Fuerzas armadas revolucionarias de Colombia' – 'FARC' ('Revolutionary Armed Forces of Colombia')
39	'Epanastatiki Pirines' ('Revolutionary Nuclei')
40	'Dekati Evdomi Noemvri' ('Revolutionary Organisation 17 November')
41	'Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi' – 'DHKP/C' (a.k.a. 'Devrimci Sol' ('Revolutionary Left'), a.k.a. 'Dev Sol') ('Revolutionary People's Liberation Army/Front/Party')
42	'Sendero Luminoso' – 'SL' ('Shining Path')
43	'Stichting Al Aqsa' (a.k.a. 'Stichting Al Aqsa Nederland', a.k.a. 'Al Aqsa Nederland')
44	'Teyrbazen Azadiya Kurdistan' – 'TAK' (a.k.a. 'Kurdistan Freedom Falcons', a.k.a. 'Kurdistan Freedom Hawks')

45	'Brigata XX Luglio' ('Twentieth of July Brigade')
46	'Ulster Defence Association/Ulster Freedom Fighters' – 'UDA/UFF'
47	'Autodefensas Unidas de Colombia' – 'AUC' ('United Self Defence Forces/Group of Colombia')
48	'Federazione Anarchica Informale' – 'F.A.I.' ('Unofficial Anarchist Federation')

«Θερμότερες» χώρες-αποδέκτες των τρομοκρατικών επιθέσεων, σύμφωνα με τον οργανισμό START,²³ είναι κατά ήπειρο:

- ➔ Αμερική: Κολομβία, ΗΠΑ, Περού
- ➔ Ασία: Ιράκ, Ινδία, Πακιστάν
- ➔ Ευρώπη: Β. Ιρλανδία, Ισπανία, Ρωσία
- ➔ Αφρική: Ν. Αφρική, Αίγυπτος, Σομαλία
- ➔ Αυστραλία: Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία.

Συναφείς και αλληλεπικαλυπτόμενες αιτίες εμφάνισης των τρομοκρατικών επιθέσεων κατά τον Gibbs (2013) είναι οι ακόλουθες σύμφωνα με το σχήμα:

Σχήμα 1²⁴

²³Η Εθνική Κοινοπραξία για τη Μελέτη της Τρομοκρατίας (START) ιδρύθηκε το 2005, από το αμερικανικό Υπουργείο Εσωτερικής Ασφάλειας ως ένα Κέντρο Αριστείας, επιφορτισμένο για την εκπόνηση υψηλού επιπέδου θεωριών, μεθόδων και δεδομένων από την κοινωνία και τις επιστήμες της συμπεριφοράς, για τη βελτίωση της κατανόησης της προέλευσης, τη δυναμική και τις κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις της τρομοκρατίας, τόσο στις ΗΠΑ όσο και διεθνώς, πηγή: <http://www.start.umt.edu/start/about/overview/history>

²⁴Gibbs, J., (2013), "Targeting Blue: Why We Should Study Terrorist Attack on Police, Proceedings of INTERNATIONAL POLICE EXECUTIVE SYMPOSIUM", Geneva, Working Paper, No 45, pp. 1-22.

Σύμφωνα με το Σχήμα 1, οι τρομοκρατικές επιθέσεις γίνονται για λόγους:

➤ Συμβολικούς, διότι κάποιοι στόχοι παραπέμπουν σε ευρύτερες έννοιες (λ.χ. επιθέσεις εναντίον τακτικού στρατού που συμμετέχει στα πλαίσια μιας ειρηνευτικής αποστολής, εκφράζοντας αντίθεση στην έννοια της συμμετοχής της συγκεκριμένης χώρας σε αυτή ή σε αστυνομικούς, εκφράζοντας αντίθεση στην έννοια της εξουσίας).

➤ Πρακτικούς, διότι με την ενέργειά τους, οι τρομοκράτες θα προσπορίσουν όπλα, χρήματα, τα οποία οι στόχοι κατέχουν ή τα θύματα τίθενται ως εμπόδιο ανάμεσα στους τρομοκράτες και τον στόχο.

➤ Λόγους επίδειξης, προκειμένου οι τρομοκράτες να δείξουν τη «δύναμή τους» και τη δέσμευσή τους με τον ιδεολογικό ή άλλο σκοπό τους, και

➤ Προσιτότητας, διότι οι στόχοι είναι προσιτοί ή απλά είναι εύκολο να δεχθούν μια ασύμμετρη επίθεση.²⁵

Όπως φαίνεται από το Σχήμα 1, οι προαναφερθέντες λόγοι μπορεί να είναι είτε μεμονωμένοι είτε συνδυαστικοί.

²⁵Gibbs, J., ό.π.

Σε κάθε περίπτωση, από την ανάλυση των τρομοκρατικών επιθέσεων από το 1970 έως και το 2012, σύμφωνα με την εξεταζόμενη βιβλιογραφία, τα γενεσιουργά πολιτισμικά/πολιτιστικά κριτήρια τέτοιων ενεργειών είναι τα κάτωθι:

➡ Πολιτικά ➡ Κοινωνικά ➡ Θρησκευτικά ➡ Οικονομικά.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΕΠΙΘΕΣΕΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΑ ΓΕΝΕΣΙΟΥΡΓΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ

Πολιτικά Κριτήρια

Πολλές από τις προαναφερθείσες τρομοκρατικές ομάδες δρουν με την τακτική των ασύμμετρων επιθέσεων, εκφράζοντας μια πολιτική θέση. Κατά κύριο λόγο, ακραίες πολιτικές ιδεολογίες βρίσκουν ως αποτελεσματική διέξοδο έκφρασης την ασύμμετρη βία. Οργανώσεις όπως η "Nuclei Armati per il Comunismo" και "Brigate Rosse per la Costruzione del Partito Comunista Combattente" (Ιταλία), "New People's Army" (Φιλιππίνες), κ.ά., επιζητώντας να δηλώσουν την αντίθεση με τα υπάρχοντα πολιτικά καθεστώτα, έχουν προβεί κατά καιρούς σε σημαντικότερες τρομοκρατικές ενέργειες με θύματα τόσο πολιτικά πρόσωπα (π.χ. δολοφονία του Άλντο Μόρο από τις «Ερυθρές Ταξιαρχίες») όσο και απλών μη εμπλεκόμενων πολιτών.

Ένα ακόμη φαινόμενο πολιτικά υποκινούμενης τρομοκρατικής δράσης παρουσιάζεται στην πρόσφατη έρευνα της καθηγήτριας Newman (2013), του τμήματος Πολιτικών Επιστημών του NY University, η οποία αναφέρει χαρακτηριστικά: «*Εστιάζοντας στις τρομοκρατικές επιθέσεις, ανέλυσα αν οι εκλογές υποκινούν τους φορείς (σ.σ. τρομοκρατικών ενεργειών) να διαπράττουν βία με τη θέσπιση προτύπων της τρομοκρατικής βίας κατά τη διάρκεια της εκλογικής περιόδου. Με την αποτύπωση της απόστασης ανάμεσα στις μέρες που υπολείπονται για τις εκλογές και τα περιστατικά τρομοκρατικής βίας, τα οποία αυξάνανε όσο πλησίαζε η ημέρα των εκλογών, βρήκα ισχυρά ερείσματα για να στηρίξω την υπόθεση ότι η βία αυξάνει όσο πλησιάζει η ημερομηνία των εκλογών*».²⁶ Η έρευνα, βέβαια, αποτέλεσε το συμπέρασμα μελετών σε παγκόσμια κλίμακα, αναλύοντας 5.537 επιθέσεις, οι οποίες έλαβαν χώρα μεταξύ 2005 και 2010, αλλά η ίδια η ερευνήτρια καταδεικνύει σημαντική την περεταίρω ανάλυση του φαινομένου στοχευμένα στις δυτικές χώρες, οι οποίες, κατά την Newman, υποστηρίζουν το προφίλ της προεκλογικής τρομοκρατικής βίας.²⁷

Κοινωνικά Κριτήρια

Οι περιπτώσιολογικές μελέτες των μεμονωμένων τρομοκρατικών επιθέσεων συχνά απεικονίζουν τις διακρίσεις σε βάρος μειονοτικών ομάδων να αποτελούν σημαντικό κίνητρο για τρομοκρατική δραστηριότητα (Bradley, 2006, Buendia, 2005, Van de Voorde, 2005, Whittaker, 2001, Ergil, 2000, Laqueur, 1999, O' Hearn, 1987). Τα ευρήματα αυτά είναι συμβατά με τα αποτελέσματα των διεθνικών εμπειρικών μελετών με τη μαζική πολιτική βία που ασκείται σε κοινωνικά υποσύνολα, τα οποία εκφράζουν μειονοτικό χαρακτήρα, με άμεσο αποτέλεσμα οι τρομοκρατικές ενέργειες

²⁶Newman, L., (2013), "Do Terrorist Attacks Increase Closer to Elections?", *Terrorism and Political Violence*, 25,(1), pp. 8-28.

²⁷Στο ίδιο.

να οδηγούν σε μια γενικευμένη σύρραξη, εν ίδει εμφυλίου πολέμου.²⁸ Τέτοιες περιπτώσεις είναι οι ομάδες ETA στην Ισπανία (αυτονόμηση της περιοχής των Βάσκων), CIRA και Real IRA στην Ιρλανδία (αυτονόμηση ολόκληρης της Ιρλανδίας από την κυριαρχία της Μ. Βρετανίας), τους οποίους αντιμάχονται οι τρομοκρατικές ομάδες Orange Volunteers και Red Hand Defenders. Αντίστοιχες περιπτώσεις είναι το PKK και το TAK στην Τουρκία, Ιράκ και Συρία, το PLF στην Λωρίδα της Γάζας, κ.ά.

Από τη βιβλιογραφία συμπεραίνεται ότι οι χώρες που εμπεριέχουν μειονοτικές ομάδες, οι οποίες αντιμετωπίζουν διακρίσεις, παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά τάσης για εκτέλεση τρομοκρατικών επιθέσεων, τόσο διακρατικά, όσο και εγχώρια. Το παραπάνω φαινόμενο ενισχύεται, εάν αυτές οι ομάδες αντιμετωπίζουν οικονομικούς φραγμούς²⁹ (π.χ. βαριά φορολογία) και πολιτικούς και εκπαιδευτικούς φραγμούς,³⁰ δηλαδή δεν τους επιτρέπεται να εκπροσωπούνται στην πολιτική διακυβέρνηση της χώρας και τους στερείται το δικαίωμα στην εκπαίδευση.³¹ Διάφορες δε επιστημονικές αναλύσεις στηρίζουν την άποψη ότι οι άτυποι και τυπικοί περιορισμοί σε θέματα θρησκείας ή γλώσσας δεν παρουσιάζουν σημαντικότητα στην εμφάνιση τρομοκρατικών επιθέσεων.³²

Εν ολίγοις, η φτώχεια, η κοινωνική περιθωριοποίηση, η πολιτική καταναγκαστική αποστασιοποίηση και η στέρση εκπαίδευσης σε κοινωνικά και εθνικά μειονοτικές ομάδες είναι σημαντικότεροι παράγοντες για τη μελλοντική εμφάνιση τρομοκρατικών χτυπημάτων.

Θρησκευτικά Κριτήρια

Παρ' όλο που η σχετική με την τρομοκρατία βιβλιογραφία καταδεικνύει τη μερική ανυπαρξία άμεσης σύνδεσης μεταξύ των ασύμμετρων επιθέσεων και της θρησκείας, εν τούτοις υπάρχει μια περιρρέουσα αντίληψη, η οποία προκαταβάλλει την κοινή γνώμη στα θέματα της θρησκευτικής ταυτότητας τόσο των θυτών όσο και των θυμάτων. Τέτοια παραδείγματα είναι η δογματική διαφορά μεταξύ των Άγγλων αγγλικανών και των Ιρλανδών καθολικών στο Ηνωμένο Βασίλειο, των Σουνιτών και των Σιιτών στις αραβικές χώρες, η θρησκευτική διαφορά μεταξύ Αράβων, Μουσουλμάνων και Εβραίων ή Αράβων, Μουσουλμάνων και Χριστιανών, καθώς και οι απονενοημένες τρομοκρατικές επιθέσεις αιρετικών παραθρησκευτικών τρομοκρατικών οργανώσεων εναντίον αμάχων (π.χ. χημική επίθεση της αίρεσης A.U.M. σε σταθμό μετρό στην Αγγλία).

Σύμφωνα με τις τρέχουσες έρευνες, υπάρχουν δύο αντιμαχόμενες απόψεις στη σημαντικότητα των θρησκευτικών προτύπων ως παράγοντα ενίσχυσης της εμφάνισης των τρομοκρατικών χτυπημάτων. Ερευνητικές ομάδες του εξωτερικού αποδεικνύουν τη «δημοφιλή» πλέον θεώρηση ότι «το κύμα τρομοκρατίας που απαντάται σε όλον τον

²⁸Piazza, J., (2012), "Types of Minority Discrimination and Terrorism", *Conflict Management and Peace Science*, 29, pp. 521-547.

²⁹Krueger, A., – Malečková, J., (2003), "Education, Poverty and Terrorism: Is There a Causal Connection?", *Journal of Economic Perspectives*, 17(4) pp.119-144.

³⁰Abadie, A., – Gardeazabal, J., (2003). "The Economic Costs of Conflict: A Case Study of the Basque Country", *American Economic Review*, 93(1), pp.113-132.

³¹Piazza, J., ό.π.

³²Joseph, Y., & Findley, M., (2011), "Promise, problems and pitfalls of terrorism research", *International Studies Review*, 13, pp. 1-21. Πρβλ. Piazza, J., (2012), "Types of Minority Discrimination and Terrorism", *Conflict Management and Peace Science*, 29, pp. 521-547.

κόσμο έχει θρησκευτικές καταβολές, ειδικότερα ισλαμικές». ³³ Από την άλλη, υπάρχουν έρευνες που καταλήγουν στο ότι η θρησκευτική ευαισθησία μεμονωμένων ομάδων δεν αποτελεί παράγοντα εμφάνισης τρομοκρατικών επιθέσεων. ³⁴ Συμπληρωματικά προς αυτή τη θέση, ο Juergensmeyer (2006) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «σε περιόδους σύγχυσης και απελπισίας, μια πολιτική αντίθεση γίνεται θρησκευτική. Αυτό που πριν αποτελούσε μια ταξική διένεξη, παίρνει τώρα την αύρα μιας θρησκευτικής διαμάχης». ³⁵ Εντός του λεγόμενου «Τρίτου Κόσμου», όμως, έχει προκύψει ένα πολύ διαφορετικό σύνολο από πρότυπα. Πράγματι, η «εθνικιστική γλώσσα» των Αράβων της Αφρικής και της Ασίας εμπεριέχει έντονα μια θρησκευτική διάσταση σε θέματα εθνικής απελευθέρωσης, σε αντιδιαστολή με την ισλαμική θεολογία, και οι ριζοσπαστικές μουσουλμανικές οργανώσεις εμφανίζουν περισσότερο κοινά στοιχεία με άλλες αριστερές ιδεολογίας ριζοσπαστικές και λεγόμενες «επαναστατικές» ομάδες σε όρους και σε αντιλήψεις τους σχετικά με το jus ad bellum και το jus in bello. ³⁶ Και ενώ το ίδιο το Κοράνι επιτάσσει τον σεβασμό στην ανθρώπινη ζωή και την προστασία των αμάχων κατά τη διάρκεια των ιερών πολέμων (Τζιχάντ), οι πρακτικές εξτρεμιστικών τρομοκρατικών ομάδων, όπως η Al-Qaida, η Hamas, η Fatah κ.ά. δείχνουν ακριβώς το αντίθετο. ³⁷

³³Weinberg, L., Pedahzur, A., & Hirsch-Hoefler, S., (2004), "The Challenges of Conceptualizing Terrorism," *Terrorism and Political Violence*, 16, No. 4, pp. 777-794.

³⁴Caruso, R., – Schneider, F., (2013), "Brutality of Jihadist terrorism. A contest theory perspective and empirical evidence in the period 2002-2010", *Journal of Policy Modeling* (in press).

³⁵Juergensmeyer, M., (2006), "Religion as a Root Cause of Terrorism", in Louise Richardson, ed., *The Roots of Terrorism* London: Routledge, Taylor and Francis Group, 2006, pp. 133-143.

³⁶Kennedy, R., (1999), "Is one person's terrorist another's freedom fighter? Western and Islamic approaches to 'just war' compared", *Terrorism and Political Violence*, 11, (1), pp. 1-21.

³⁷Χαρακτηριστικά σημεία του Κοράνιου επί του θέματος είναι τα εξής: Itani, T., (2012), "The Quran

Τζιχάντ

Λόγω του ότι τις τελευταίες δεκαετίες ο όρος «Τζιχάντ» παραπέμπει κατά κύριο λόγο σε εξτρεμιστικές ενέργειες που υποκινούνται από αραβικές τρομοκρατικές οργανώσεις, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια σύντομη αναφορά στη μετεξέλιξη του όρου, σε μια προσπάθεια συμπερασματολογίας για την εμφάνισή της στον χώρο των ασύμμετρων απειλών.

Με τον όρο «Τζιχάντ» ορίζεται ο αγώνας για επέκταση των ορίων επικράτειας του Ισλάμ ως θρησκείας.³⁸ Η λέξη αυτή εμφανίζεται 41 φορές στο Κοράνι και αποτελεί σημαντικό καθήκον των μουσουλμάνων. Υπάρχουν τρία είδη Τζιχάντ. Υπάρχει η Τζιχάντ της «καρδιάς». Αυτός είναι ο αγώνας εντός του ατόμου, ο αγώνας για τον αυτο-καθαρισμό κατά των ίδιων των αδύναμων σημείων του ατόμου, κατά του εσωτερικού κακού. Αυτός ο αγώνας συχνά περιγράφεται ως η «μεγαλύτερη Τζιχάντ». Υπάρχει, επίσης, η Τζιχάντ της γλώσσας ή των «λέξεων», που αφορά τη διάδοση των διδαγμάτων του Κορανίου με κηρύγματα και ομιλίες στους αλλόθρησκους. Τέλος, υπάρχει η Τζιχάντ του «χεριού», η οποία είναι η επιβολή της βίας για το καλό και την υπεράσπιση της κοινότητας (umma). Η Τζιχάντ των «λέξεων» και του «χεριού», αποτελούν την «εξωτερική Τζιχάντ», που είναι ο αγώνας για την εξάλειψη του κακού στην κοινωνία και την προώθηση των ιδεών του Ισλάμ. Μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση βίας εναντίον εξωτερικών εχθρών.³⁹

Οι παρερμηνείες των όρων του Κορανίου από φονταμενταλιστές και εξτρεμιστές Άραβες, οδήγησε τους στρατευμένους σε τρομοκρατικές οργανώσεις να αποδίδουν θρησκευτική διάσταση στις πράξεις τους και να δικαιολογούν κατ' αυτό τον τρόπο τις επιθέσεις ακόμη και κατά αμάχων. Έτσι, αν και η θρησκευτική διαφορετικότητα δεν αποτελεί αιτία ασύμμετρων επιθέσεων, ο θρησκευτικός φανατισμός, που προέρχεται κατά κύριο λόγο από τη διαστρέβλωση των διδαγμάτων του Ισλάμ από τους οργανωτές των τρομοκρατικών ομάδων, δικαιολογεί στο μυαλό και τη ψυχή του τρομοκράτη κάθε του βίαιη ενέργεια και, σε συνδυασμό με τα μοναδικά φυλετικά χαρακτηριστικά και αλυτρωτικά κελεύσματα κάθε εθνότητας, αποτελεί σημαντικό παράγοντα ενίσχυσης του φαινομένου.⁴⁰

Οικονομικά Κριτήρια

Σύμφωνα με τον Abadie (2006), η οικονομική ανισότητα μιας κοινωνίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα εμφάνισης τρομοκρατίας, σε συνδυασμό με την πολιτική αστάθεια μιας χώρας.⁴¹ Ο Piazza (2012) αναφέρει ως σημαντικό παράγοντα τρομοκρατικών ξεσπασμάτων την οικονομική ανισότητα.⁴² Παρουσιάζοντας την ενδιαφέρουσα θέση της Von Hippel (2009), ότι «η αποτυχία των ακαδημαϊκών να προβλέψουν φαινόμενα

(translated)", ed. Clear Quran, Dallas, USA. (2:178,5: 35, 6:151, 42:40).

³⁸Morgan, D., (2010), *Essential Islam: a comprehensive guide to belief and practice*. ABC-CLIO. p. 87.

³⁹Kennedy, R., (1999), ό.π. Επίσης, Itani, T., (2012), *The Quran* (translated), ed. Clear Quran, Dallas, USA. (2:193,16: 125, 2:190, 2:256).

⁴⁰Satana, N., – Inman, M., – Birnir J., (2013), "Religion, Government Coalitions, and Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 25:1, pp. 29-52.

⁴¹Abadie, Alberto, (2006), "Poverty, political freedom, and the roots of terrorism", *American Economic Review*, 96 (2), pp. 50-56.

⁴²Piazza, J., ό.π.

τρομοκρατίας, όπως η 11η Σεπτεμβρίου 2001, οφείλεται στο γεγονός ότι επιμένουν να αναλύουν αποκλειστικά τα θρησκευτικά και εθνολογικά χαρακτηριστικά των τρομοκρατών, με αποτέλεσμα οι έρευνές τους να έρχονται σε αντίθεση με τα νέα κύματα ασύμμετρης βίας, που έχουν ως έδρα αλλά και στόχο χώρες όπως το Πακιστάν, την Ινδία και το Αφγανιστάν»,⁴³ ο Piazza στην πρόσφατη έρευνα του, αποδεικνύει, κατόπιν παρατήρησης τρομοκρατικών επιθέσεων σε 166 χώρες από το 1991 έως και το 2006, ότι η οικονομική (ή κοινωνική-οικονομική) ανισότητα οδηγεί σε ριζοσπαστισμό ή και συμμετοχή σε ακραίες ιδεολογίες, το οποίο δημιουργεί μια «ενδιαφέρουσα πηγή παροχής νέων τρομοκρατών».⁴⁴ Συμπληρωματικά, οι Meierrieks & Gries (2012) αναφέρουν την άποψη ότι η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας μειώνει την εμφάνιση τρομοκρατίας σε αυτή, αλλά πάντα σε σχέση με την πολιτική της σταθερότητα.⁴⁵

Καταληκτικά, η οικονομική αστάθεια, που οδηγεί σε πολιτική αστάθεια τις χώρες, αποτελεί κρίσιμο παράγοντα στη στελέχωση διεθνών τρομοκρατικών οργανώσεων, οι οποίες στοχεύουν σε πράξεις βίας εναντίον δυτικών χωρών ή ακόμη και των ίδιων των κρατικών μηχανισμών των χωρών στις οποίες εδρεύουν.⁴⁶

Από τη μελέτη των ερευνών που παρουσίασαν την ανάλυση και την εξήγηση των αιτιών εμφάνισης των τρομοκρατικών επιθέσεων κατά δυτικών χωρών, προέκυψαν τα παρακάτω συμπεράσματα:

➔ Η έξαρση της διεθνούς τρομοκρατίας την τελευταία εικοσαετία, με στόχο τις δυτικές χώρες αποτελεί ιστορικό συνεπακόλουθο του ξαφνικού τέλους του διπολικού ισοζυγίου, μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ. Η σοβαρότητα, με την οποία αντιμετωπίζεται το υπόψη θέμα, καταδεικνύεται περίτρανα από την κυρίαρχη θέση που κατέχει το υπόψη θέμα στην πολιτική ατζέντα περί ασφαλείας όλων των δυτικών χωρών.

➔ Έγινε σαφές, ότι τα κριτήρια, τα οποία συνεπικουρούν στην εμφάνιση και την ενίσχυση των ενεργειών ασύμμετρης βίας, υπό πολιτιστική και πολιτισμική θεώρηση, σύμφωνα με την πλέον σύγχρονη διεθνή βιβλιογραφία, είναι: (1) πολιτικά, (2) κοινωνικά, (3) θρησκευτικά, και (4) οικονομικά.

➔ Επίσης, αποτέλεσε συνεκδοχικό συμπέρασμα η θέση ότι το καθένα από τα παραπάνω κριτήρια εμφανίζεται σε συνδυασμό με κάποιο άλλο, προκειμένου να σημειωθεί η εμφάνιση και ενίσχυση φαινομένων τρομοκρατίας. Η παρούσα μελέτη, λόγω του ότι δεν είναι ερευνητικής φύσης, αλλά ανασκόπηση, είχε ως στόχο την ανάδειξη των διεθνών τάσεων για επιστημονική εξήγηση και επίλυση του παγκόσμιου φαινομένου της ασύμμετρης βίας. Με βάση τα παραπάνω συμπεράσματα, τα θέματα υπό συζήτηση που ανακύπτουν είναι τα εξής:

⁴³Von Hippel, K., (2009), *The role of poverty in radicalization and terrorism. In Debating Terrorism and Counterterrorism*, ed. Stuart Gottlieb, pp. 51-66. Washington, DC: Congressional Quarterly Press.

⁴⁴Piazza, J., ό.π.

⁴⁵Meierrieks, D. & Gries, T.(2012): "Causality between terrorism and economic growth", *Journal of Peace Research*, 50 (1) 91-104.

⁴⁶Drakos, K., – Gofas, A., (2006), "In search of the average transnational attack venue", *Defense and Peace Economics*, 17 (2), pp. 73-93.

- Σε εθνικό επίπεδο, η κάθε χώρα θα πρέπει να φροντίζει για την ενίσχυση των πολιτών της σε θέματα πολιτικής έκφρασης, κοινωνικής από-περιθωριοποίησης, θρησκευτικής αναγνώρισης και οικονομικής ισορροπίας. Η διατάραξη των υπόψη ισορροπιών, δυνητικά, οδηγούν σε εσωτερικές αναταράξεις και αποτελούν ενισχυτική κατάσταση για την εμφάνιση τρομοκρατικών ενεργειών.
- Σε ακαδημαϊκό και αναλυτικό επίπεδο, οι έρευνες που αφορούν στον εντοπισμό και την ανάλυση των αιτιών εμφάνισης τρομοκρατικών επιθέσεων, δέον όπως εξετάζουν το υπό μελέτη θέμα ολιστικά και συνδυαστικά, σύμφωνα με τις προαναφερθείσες αιτίες, αντί να εστιάζουν αποκλειστικά σε εθνικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά των εμπλεκομένων σε τέτοιες πρακτικές. Οι εθνικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες των πολιτισμών αποτελούν παράγοντα ενίσχυσης του φαινομένου και όχι γενεσιουργούς αιτίες.
- Υπό το φως των συμπερασμάτων της παρούσης μελέτης, προτείνεται η ενίσχυση για διερεύνηση θεμάτων άλλων κατηγοριών ασύμμετρων απειλών, όπως τα κύματα προσφύγων, η λαθρομετανάστευση, ο κυβερνοπόλεμος (ο οποίος συνεχώς αλλάζει δυναμικά), ο πόλεμος δημοσίων σχέσεων, καθώς και οι προσπάθειες αντιμετώπισής τους, προκειμένου οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις να έχουν μια σαφή και ολοκληρωμένη εικόνα των αιτιών που οδηγούν σε τέτοιες πρακτικές, με τελικό στόχο την πρόταση και σχεδίαση τρόπων αντιμετώπισής τους, στα πλαίσια της Πολιτικής Εθνικής Άμυνας.
- Ως επιστέγασμα, προτείνεται η μελέτη για εισαγωγή του νεοεμφανιζόμενου όρου του «πολέμου δημοσίων σχέσεων» στο πλαίσιο των ασύμμετρων απειλών, όπως αναφέρθηκε συνοπτικά στην παρούσα μελέτη, καθώς και η περεταίρω σπουδή και ανάλυσή του, με σκοπό να ληφθούν τα αντίστοιχα μέτρα αντιμετώπισής του.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Abadie, A., – Gardeazabal, J., (2003), “The Economic Costs of Conflict: A Case Study of the Basque Country”, *American Economic Review*, 93,1, pp. 113-132.
- 📖 Abadie, A., (2006), “Poverty, political freedom, and the roots of terrorism”, *American Economic Review*, 96 (2),pp. 50-56.
- 📖 Bradley, John R., (2006), “Iran’s ethnic tinderbox”, *Washington Quarterly*, 30, 1, pp. 181-190.
- 📖 Buendia, R., (2005), “The state-Moro armed conflict in the Philippines: Unresolved national question or question of governance?”, *Asian Journal of Political Science*, 13,1, pp. 109-138.
- 📖 ΓΕΕΘΑ/ΔΔΣΠ (2009), *Εγχειρίδιο Πληροφοριών Διακλαδικών Επιχειρήσεων*, εκδ. ΤΥΕΣ, Αθήνα.
- 📖 Caruso, R., – Schneider, F., (2013), “Brutality of Jihadist terrorism. A contest theory perspective and empirical evidence in the period 2002-2010”, *Journal of Policy Modeling* (in press).
- 📖 Center for Defense Information, (1998), “Military Domination or Constructive Leadership?”, *Defense Monitor*, 27 (3), p. 8.
- 📖 Drakos, K., – Gofas, A., (2006), “In search of the average transnational attack venue”, *Defense and Peace Economics*, 17,2, pp. 73-93.
- 📖 Ευθυμιόπουλος, Μ., – Δεμερτζής, Ι., (2009), *Ειρήνη μέσω ασφάλειας – Πολιτική διαπραγμάτευση και λήψη αποφάσεων*, εκδ. Strategy International, Θεσ/νίκη, σελ. 12.

- 📖 EU Council (2009), "COUNCIL COMMON POSITION 2009/67/CFSP of 26 January 2009", *Official Journal of the European Union*, 23, pp. 37-42.
- 📖 Ergil, D., (2000), "The Kurdish question in Turkey", *Journal of Democracy*, 11, 3, pp. 122-135.
- 📖 Gibbs, J., (2013), Targeting Blue: "Why We Should Study Terrorist Attack on Police", Proceedings of INTERNATIONAL POLICE EXECUTIVE SYMPOSIUM, Geneva, *Working Paper*, No 45, pp. 1-22.
- 📖 Huntington, S., (1998), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York: Simon & Schuster, p. 23.
- 📖 Itani, T., (2012), *The Quran* (translated), ed. Clear Quran, Dallas, USA.
- 📖 Joseph, Y., & Findley, M., (2011), "Promise, problems and pitfalls of terrorism research", *International Studies Review*, 13, pp. 1-21.
- 📖 Juergensmeyer, M., (2006), "Religion as a Root Cause of Terrorism", in Louise Richardson, ed., *The Roots of Terrorism*. London: Routledge, Taylor and Francis Group, pp. 133-143.
- 📖 Kennedy, R., (1999), Is one person's terrorist another's freedom fighter? Western and Islamic approaches to 'just war' compared, *Terrorism and Political Violence*, 11,(1), pp. 1-21.
- 📖 Krueger, A., – Malečková, J., (2003), "Education, Poverty and Terrorism: Is There a Causal Connection?", *Journal of Economic Perspectives*, 17(4), pp.119-144.
- 📖 Laqueur, W., (1999), *The New Terrorism*. Oxford: Oxford University Press.
- 📖 Meierrieks, D., – Gries, T., (2012), "Causality between terrorism and economic growth", *Journal of Peace Research*, 50(1), 91-104.
- 📖 Morgan, D., (2010), *Essential Islam: a comprehensive guide to belief and practice*. ABC-CLIO.
- 📖 NATO/ Public Diplomacy Division (2012), *What is NATO?*, NATO/HQ, Brussels. (www.nato.int)
- 📖 Newman, L., (2013), "Do Terrorist Attacks Increase Closer to Elections?", *Terrorism and Political Violence*, 25,(1), pp. 8-28.
- 📖 O' Hearn, D., (1987), "Catholic grievances: Comments", *British Journal of Sociology*, 38, pp. 94-100.
- 📖 Peters, R., (1998), "How Saddam Won This Round", *Newsweek* 132 (22) (November 30, 1998), p. 39.
- 📖 Piazza, J., (2012), "Types of Minority Discrimination and Terrorism", *Conflict Management and Peace Science*, 29, pp. 521-547.
- 📖 Satana, N., – Inman, M., – Birnir J., (2013), "Religion, Government Coalitions, and Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 25:1, pp. 29-52.
- 📖 Sharp, T., (2012), "Down Payment, Defense Guidance, 2013", *Defense Budget and the Risks of Sequestration*, cnas.org, pp. 1-8.
- 📖 Skaine, R., (2013), *Suicide Warfare*, ABC-CLIO: Santa Barbara, California, US.
- 📖 Tucker, JB., (1999), "Asymmetric Warfare", *Forum for Applied Research and Public Policy*, 14, 2, pp. 32-38.
- 📖 US Department of Defense (1997), *Report of the Quadrennial Defense Review*, "Section II: The Global Security Environment", (May 1997).
- 📖 Van de Voorde, C., (2005), "Sri Lankan terrorism: Assessing and responding to the threat of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)", *Policy Practice and Research* 6, 2, pp. 181-199.
- 📖 Von Hippel, K., (2009), *The role of poverty in radicalization and terrorism*. In *Debating Terrorism and Counterterrorism*, ed. Stuart Gottlieb, pp. 51-66. Washington, DC: Congressional Quarterly Press.
- 📖 Whittaker, D.J., (2001), *The Terrorism Reader*, New York, NY: Routledge.

Ηλεκτρονικές Πηγές

- 📖 www.start.umd.edu (Ως πηγή των στατιστικών στοιχείων και καταχώρισης τρομοκρατικών οργανώσεων).
- 📖 www.wikipedia.org
- 📖 www.scopus.com (Ως πηγή των επιστημονικών άρθρων και ερευνών).
- 📖 www.WORLDSTATESMEN.org (Ως πηγή στοιχείων για ενεργές τρομοκρατικές οργανώσεις).

**ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ
ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΕΘΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΝΑΨΗ
ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ/
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ
(ΗΟΣ)**

ΚΕΙΜΕΝΟ: Τχης (ΥΠ) Παναγιώτης Γκιώνης

Οι ηλεκτρονικές δημόσιες συμβάσεις (ΗΔΣ) αφορούν τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) από κρατικά ιδρύματα και άλλους οργανισμούς του δημόσιου τομέα σε διαγωνιστικές διαδικασίες προμηθειών, υπηρεσιών και δημόσιων έργων. Πρόκειται για έναν γενικό όρο που δηλώνει την αντικατάσταση των διαδικασιών που βασίζονται στο χαρτί από άλλες που βασίζονται στις ΤΠΕ. Οι ΗΔΣ συνεπάγονται την εισαγωγή ηλεκτρονικών μέσων για την υποστήριξη των διαφόρων σταδίων της διαδικασίας ανάθεσης μιας σύμβασης.

Σύμφωνα με συντηρητικές εκτιμήσεις, η καθολική χρήση των ηλεκτρονικών δημοσίων συμβάσεων σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) θα εξοικονομούσε από 50 έως 70 δισεκατομμύρια ευρώ ΒΕΥΡ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2012, 4), ενώ πιο πρόσφατα η εκτίμηση αυτή έχει ανέβει στα 100 ΒΕΥΡ (PWC 2012a). Σκοπός της δια-

€ 12.651 bn
EU CDP (2011)
Source: Eurostat

€ 2,407 bn
EU's procurement market

€ 100 bn

Potential Savings from e-Procurement/Year

...πλαισιώνοντας το περιβάλλον και το πρόβλημα

τριβής που εκπονήθηκε ήταν η μελέτη του αντικειμένου των ΗΔΣ, εστιάζοντας στην υιοθέτηση αυτών από τους φορείς του ΥΠΕΘΑ. Απώτερος στόχος ήταν να αποτελέσει την αφορμή και συνάμα να ορίσει το ευρύτερο πλαίσιο, ώστε να επιτραπεί η περαιτέρω μελέ-

τη του θέματος και να προκληθεί αρμοδίως η λήψη σχετικών αποφάσεων από την Ηγεσία.

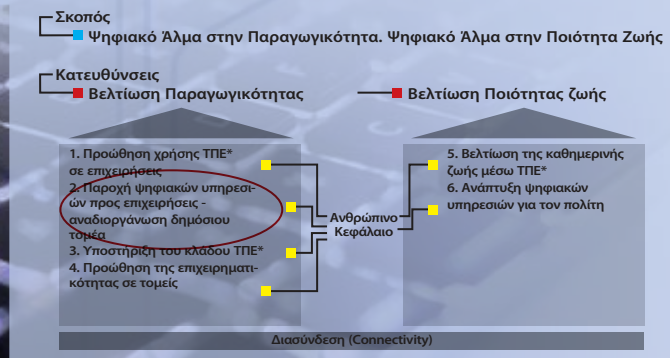
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ (ΕΕ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ)

Η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση (ΗΔ) αφορά την «αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στις δημόσιες διοικήσεις, σε συνδυασμό με οργανωτικές αλλαγές και νέες δεξιότητες, ώστε να βελτιωθούν η παροχή δημοσίων υπηρεσιών και οι δημοκρατικές διαδικασίες, καθώς και να ενισχυθεί η υποστήριξη των πολιτικών που ασκεί το δημόσιο». (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2003, 8). Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η αξία της ΗΔ πηγάζει από την πραγμάτωση των αντίστοιχων αναμενόμενων οφελών και όχι από αυτή καθαυτή την υλοποίηση των δράσεων ΤΠΕ (Peppard, Ward and Daniel 2007). Στα πλαίσια σχετικής μελέτης της ΕΕ για τον καθορισμό μεθοδολογίας μέτρησης των οφελών από την ΗΔ, αυτά κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις κατηγορίες (RSO spa; Luiss Management 2006, 14-19). Συγκεκριμένα, διακρίνονται σε οφέλη ενίσχυσης της αποδοτικότητας, της αποτελεσματικότητας και της δημοκρατίας (μέσω της ανοιχτής, συμμετοχικής και διαφανούς διακυβέρνησης).

Από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας η ΕΕ έχει χαράξει και συνεχώς διαμορφώνει τη στρατηγική της για την ΗΔ. Έτσι, τον Μάρτιο του 2000 με τη

«Στρατηγική της Λισαβόνας», έθεσε τον στόχο να γίνει η πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία στον κόσμο, ικανή για βιώσιμη ανάπτυξη, με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή. Με βάση τις επιταγές της Στρατηγικής αυτής, χαράχθηκε από το 2000 ο δρόμος προς την ηλεκτρονική διακυβέρνηση, πρώτα με το Σχέδιο Δράσης "eEurope 2002" και μετέπειτα το 2002 με το "eEurope 2005". Τα δύο αυτά σχέδια δράσης έδιναν ιδιαίτερη βαρύτητα στις ΗΔΣ και συνιστούσαν την υιοθέτηση, το συντομότερο δυνατόν, των αναγκαίων νομοθετικών ρυθμίσεων. Η ίδια βαρύτητα στις ΗΔΣ δινόταν τον Ιούνιο του 2005 με την πρωτοβουλία i2010 αλλά και τον Νοέμβριο του ίδιου έτους, στην υπουργική Διάσκεψη του Μάντσεστερ για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση, όπου η αποτελεσματική χρήση των ΤΠΕ στις δημόσιες προμήθειες, θεωρούνταν ως ικανή να αποφέρει οικονομικά οφέλη της τάξης του 5% επί της συνολικής αξίας των δημοσίων συμβάσεων (UK Presidency of the EU 2005, 2).

Η υιοθέτηση της ΗΔ στη Χώρα μας αποτέλεσε αντικείμενο στρατηγικής σχεδίασης με πρώτο αποφασιστικό βήμα την εκπόνηση της «Ψηφιακής Στρατηγικής 2006-2013» (Επιτροπή

Πληροφορικής 2005), με τις ΗΔΣ να αποτελούν μια από τις κύριες δράσεις του κράτους για την ψηφιακή ανάπτυξη της χώρας. Εξίσου αποφασιστικό σημείο για την ΗΔ στη Χώρα μας αποτέλεσε η ψήφιση τον Ιούνιο του 2011 του Νόμου 3979 (ΦΕΚ Α 138), σε συνδυασμό με το εν συνεχεία εκπονηθέν σχέδιο δράσης (οδικός χάρτης) για την ΗΔ (ΥΔΙΜΗΔ 2013). Πολλές από τις δράσεις του οδικού χάρτη είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τη δυνατότητα υλοποίησης ΗΔΣ.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ – ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Διεθνώς η χρήση των ηλεκτρονικών προμηθειών υιοθετήθηκε αρχικά από μεγάλες εταιρείες οι οποίες αποσκοπούσαν στη βέλτιστη διαχείριση της εφοδιαστικής τους αλυσίδας, μέσω της μείωσης του ύψους των αποθεμάτων σε υλικά που είναι αναγκαία για την παραγωγή των προϊόντων τους και την εξοικονόμηση δαπανών. Επιπρόσθετα, με την εκμετάλλευση των ΤΠΕ οι επιχειρήσεις επιδίωξαν τη μείωση του διοικητικού κόστους για την επεξεργασία των παραγγελιών τους προς τους προμηθευτές τους.

Ως ηλεκτρονική προμήθεια ορίστηκε «το σύνολο των τεχνολογιών, διαδικασιών, ενεργειών και προτύπων που επιτρέπουν σε έναν οργανισμό την απευθείας (online) απόκτηση αγαθών και χρήση υπηρεσιών, χάρις στη δυνατότητα που παρέχεται από την ανάπτυξη του διαδικτύου και τη συνακόλουθη διάδοση του θεσμού του ηλεκτρονικού εμπορίου. Ηλεκτρονική Δημόσια Προμήθεια (Public e-Procurement) καλείται η ανωτέρω διαδικασία, όταν κατατείνει στη σύναψη δημοσίων συμβάσεων προμηθειών και υπηρεσιών, με τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων» (Πανάγου 2007, 116). Με την υιοθέτηση του όρου ΗΔΣ, εντάσσονται στον παραπάνω ορισμό και τα δημόσια τεχνικά έργα.

Προμηθευτικός Κύκλος και οι ΗΔΣ

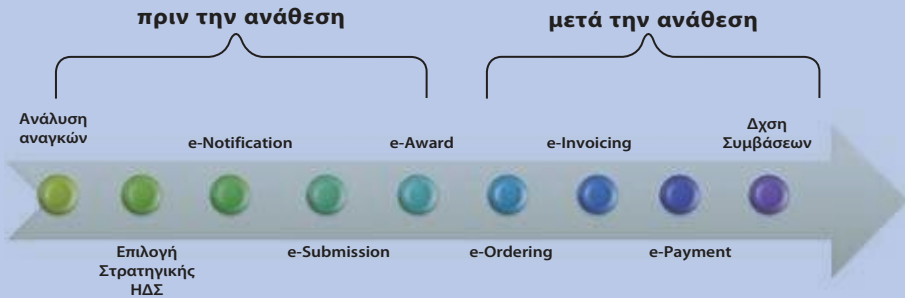
Η χρήση των ηλεκτρονικών μέσων κατά τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων χωρίζεται σε δύο φάσεις –πριν και μετά την ανάθεση στον προμηθευτή– οι οποίες με τη σειρά τους αναλύονται σε επιμέρους στάδια όπως παρακάτω (Cargemini, IDC, Rand Europe, Sogeti and DTi 2010, 40) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2012α, 3) (PWC 2013, 5):

➡ **Φάση πριν την ανάθεση (pre-award):**

- Ηλεκτρονική κοινοποίηση του διαγωνισμού στο διαδίκτυο (eNotification) και ηλεκτρονική πρόσβαση στα αντίστοιχα αρχεία (eAccess).
- Ηλεκτρονική υποβολή της προσφοράς (eTendering/eSubmission)
- Ηλεκτρονική αξιολόγηση (eEvaluation) και ηλεκτρονική ανάθεση (eAwards), συμπεριλαμβανομένων των ηλεκτρονικών πλειστηριασμών (eAuctions).

➡ **Φάση μετά την ανάθεση (post-award):**

- Ηλεκτρονική παραγγελία (e-Ordering) μέσω του διαδικτύου, συμπεριλαμβανομένων των ηλεκτρονικών καταλόγων (eCatalogues)
- Ηλεκτρονική τιμολόγηση (e-Invoicing)
- Ηλεκτρονικές πληρωμές (e-Payment).

Η παραπάνω οριοθέτηση δεν αποκλείει τη χρήση των ΤΠΕ και σε άλλα στάδια του προμηθευτικού κύκλου ενός οργανισμού, τόσο πριν τη δημοσίευση του διαγωνισμού [π.χ. ως εργαλείο για την ανάλυση των δαπανών (spend analysis) ή και για τη σχεδίαση και υλοποίηση στρατηγικής επί των πηγών προμήθειας (strategic sourcing)], κατά την προετοιμασία του διαγωνισμού, όσο και μετά την ανάθεση της σύμβασης ή ακόμα και την πληρωμή του προμηθευτή (π.χ. ως εργαλείο παρακολούθησης των επιδόσεων των προμηθευτών). Η μέθοδος ΗΔΣ που θα χρησιμοποιηθεί και η έκτασή της στα πλαίσια του

προμηθευτικού κύκλου, εξαρτάται από την αξία και την πολυπλοκότητα κάθε προμήθειας (OGC 2009, 4).

Οφέλη από τη χρήση των ΗΔΣ

Τα οφέλη από την υιοθέτηση των ηλεκτρονικών προμηθειών για έναν οργανισμό μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε 3 κατηγορίες (Lysons and Farrington 2006, 205). Στα άμεσα μετρήσιμα οφέλη, στα εμμέσως μετρήσιμα οφέλη και στα άυλα οφέλη.

Από τη μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας προκύπτει ότι, ειδικότερα στην περίπτωση των ΗΔΣ, οι παραπάνω κατηγορίες περιλαμβάνουν τα ακόλουθα οφέλη:

➡ Άμεσα Μετρήσιμα Οφέλη

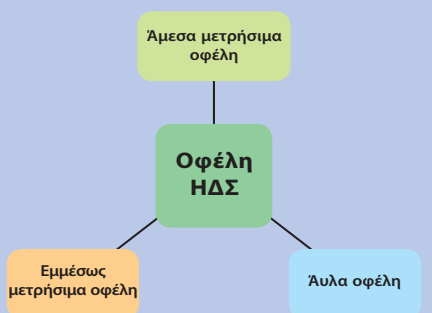
- Αυτοματοποίηση της διαδικασίας αγοράς, με επακόλουθη μείωση του χρόνου προμήθειας και του συνδεόμενου διοικητικού κόστους περίπου 50-80% (European Commission 2004, 3)
- Επίτευξη μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας, μέσα από τη δυνατότητα εκμετάλλευσης νέων πρακτικών (π.χ. συμφωνίες πλαίσιο, ηλεκτρονικές δημοπρασίες, ηλεκτρονικοί κατάλογοι, purchase cards)
- Ηλεκτρονική τιμολόγηση και ταχύτερες πληρωμές
- Μείωση τιμών περίπου 5% (European Commission 2004, 3), μέσω της αύξησης του ανταγωνισμού, ιδίως αν χρησιμοποιηθεί στα πλαίσια μια ευρύτερης στρατηγικής επί των πηγών προμηθειών (strategic sourcing)
- Μείωση τηρούμενων αποθεμάτων
- Ορθολογισμός της εφοδιαστικής βάσης.

➡ Έμμεσα Μετρήσιμα Οφέλη

- Απελευθέρωση χρόνου του προσωπικού που ασχολείται με τις προμήθειες για ενασχόληση με περισσότερο στρατηγικά θέματα προμηθειών
- Περιορισμός των αγορών που γίνονται εκτός ήδη υπάρχουσών συμβάσεων (maverick buying)
- Βελτιωμένη ιχνηλασιμότητα της εξέλιξης των παραγγελιών
- Βελτίωση της διακυβέρνησης (governance) επί των προμηθειών (π.χ. διευκόλυνση της παροχής στατιστικών, οικονομικών στοιχείων στη διοίκηση, αξιολόγηση προμηθευτών κ.ά.).

➡ Άυλα Οφέλη

- Αλλαγές στην οργανωσιακή κουλτούρα
- Διασφάλιση και επαύξηση της διαφάνειας
- Καταπολέμηση της διαφθοράς και αύξηση της εμπιστοσύνης στη δημόσια διοίκηση
- Περιβαλλοντικά οφέλη.

Ειδικότερα στα πλαίσια της ΕΕ, οι ΗΔΣ συμβάλλουν:

- Στην εξασφάλιση μιας λειτουργικής εσωτερικής ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς (Single European Market) χωρίς γραφειοκρατία
- Στην ενίσχυση του ενδοκοινοτικού ανταγωνισμού προς όφελος των αναθετουσών αρχών
- Στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των οικονομικών φορέων, ιδιαίτερα των μικρο-μεσαίων επιχειρήσεων (Μ-ΜΕ), μέσω της δυνατότητας των διασυνοριακών ηλεκτρονικών προμηθειών, με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στο σημείο αυτό
- Στην απλοποίηση των διαδικασιών και διευκόλυνση γενικότερα των επιχειρήσεων κατά τη συμμετοχή τους σε δημόσιους διαγωνισμούς (μητρώα προμηθευτών, δικαιολογητικά συμμετοχής, ηλεκτρονικός φάκελος προμηθευτή, ηλεκτρονική τιμολόγηση και πληρωμές κ.ά.).

ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΗΔΣ

Τόσο το Κοινοτικό όσο και το εθνικό θεσμικό πλαίσιο για τις ΗΔΣ, διαμορφώθηκε και συνεχίζει να διαμορφώνεται κατ' επιταγή του ευρωπαϊκού σχεδιασμού για την ΗΔ.

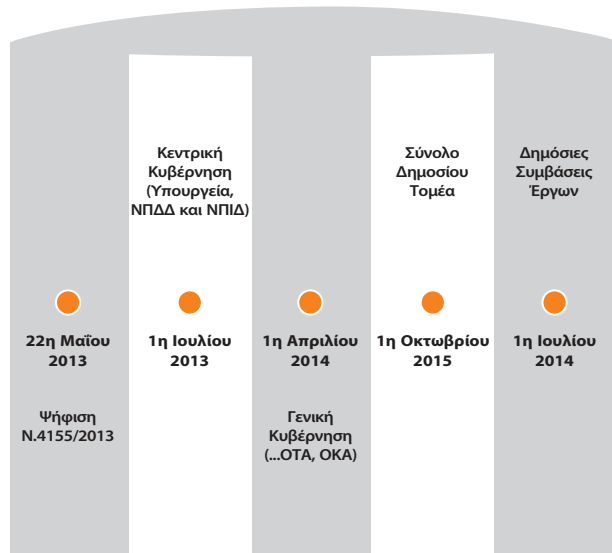
Με την Κοινοτική Οδηγία 18/2004/ΕΚ, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών, ενθαρρύνθηκε η χρήση των ηλεκτρονικών μέσων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων και θεσπίστηκαν νέες διαδικασίες και τεχνικές ανάθεσης όπως η «συμφωνία πλαίσιο», τα «δυναμικά συστήματα αγοράς» και οι «ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί» (Αδαμαντίδου 2010). Από το 2004 μέχρι σήμερα, δεν έχει αλλάξει κάτι στο κοινοτικό θεσμικό πλαίσιο αναφορικά με τη χρήση των ηλεκτρονικών μέσων κατά τη σύναψη των δημοσίων συμβάσεων.

Η στροφή προς την υποχρεωτική χρήση των ΗΔΣ αναμένεται όμως πολύ σύντομα. Συγκεκριμένα, από τον Δεκέμβριο του 2011 βρίσκεται υπό επεξεργασία η πρόταση της νέας Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τις δημόσιες συμβάσεις. Σύμφωνα με την προταθείσα οδηγία η χρήση των ηλεκτρονικών μέσων γίνεται πλέον υποχρεωτική και όχι προαιρετική, όπως ήταν μέχρι σήμερα (European Commission 2012).

Όσον αφορά τη δυνατότητα χρήσης των ηλεκτρονικών μέσων κατά τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων στην εθνική νομοθεσία, αυτή προβλέφθηκε αρχικά στο

ΠΔ 60/2007 (ΦΕΚ Α 64) (Σολδάτος 2008), με το οποίο ενσωματώθηκε στην εθνική νομοθεσία η Κοινοτική Οδηγία 18/2004. Η πλέον πρόσφατη και σημαντική νομοθετική πράξη αφορά τη θεσμική κατοχύρωση του Εθνικού Συστήματος Ηλεκτρονικών Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΣΗΔΗΣ) με το Ν. 4155/2013 (ΦΕΚ Α 120 29 Μαΐου 2013). Ο υπόψη νόμος προβλέπει μεταξύ άλλων την υποχρεωτική χρήση του ΕΣΗΔΗΣ (ηλεκτρονική πλατφόρμα «ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ») σταδιακά από τους φορείς του Δημοσίου.

Η χρήση των ηλεκτρονικών μέσων επιτρέπεται, επίσης, στην Οδηγία 81/2009. Η υπόψη Οδηγία καλύπτει τους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας και αντικείμενο της αποτελούν, πέραν των συμβάσεων προμηθειών στρατιωτικού και ευαίσθητου εξοπλισμού, οι συμβάσεις έργων και υπηρεσιών (οι οποίες αφορούν άμεσα στρατιωτικό ή ευαίσθητο εξοπλισμό, ευαίσθητα έργα και ευαίσθητες υπηρεσίες). Η υπόψη Οδηγία ενσωματώθηκε στην Εθνική νομοθεσία με τον Ν.3978/2011 (ΦΕΚ Α 137).

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ - ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ & ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Όπως έχει ήδη φανεί οι ΗΔΣ δεν αποτελούν κάτι νέο. Την τελευταία δεκαετία έχουν αναληφθεί πλήθος πρωτοβουλιών με στόχο την υιοθέτηση της χρήσης τους τόσο από τα κράτη-μέλη (Κ-Μ) της ΕΕ όσο και παγκοσμίως, με αποτέλεσμα να υπάρχει πλήθος περιπτώσεων προς μελέτη για εξαγωγή πολύτιμων συμπερασμάτων. Στις περιπτώσεις αυτές υπάρχει πλήθος κρατών και διεθνών οργανισμών που έχουν υιοθετήσει τις ΗΔΣ στον χώρο της άμυνας [π.χ. ΗΠΑ,¹ Γαλλία,² η European Defence Agency (EDA)³ και η NATO Support Agency (NSPA)⁴].

Ο συνήθης διεθνής όρος για την περιγραφή των πετυχημένων περιπτώσεων εφαρμογής σε διάφορους τομείς του ιδιωτικού ή του δημοσίου τομέα, είναι αυτός των βέλτιστων πρακτικών (best practices). Αναφορικά με το υπό μελέτη θέμα, οι υπάρχουσες βέλτιστες πρακτικές μπορούν να ταξινομηθούν σε δύο κατηγορίες: Η πρώτη αφορά τον τρόπο με τον οποίο ένας οργανισμός προσεγγίζει τις ΗΔΣ, ενώ η δεύτερη αφορά περισσότερο τεχνικά θέματα υλοποίησης. Υιοθετώντας ορολογία «επιχειρησιακής σχεδίασης», θα κατατάσσαμε την πρώτη κατηγορία στο «στρατηγικό» ή στο «επιχειρησιακό» και τη δεύτερη στο «τακτικό» επίπεδο (ΓΕΕΘΑ/Δνση Σχεδίων 2012).

¹<http://www.fedbizopps.gov> & <https://www.dibbs.bsm.dla.mil/default.aspx>

²www.achats.defense.gouv.fr & www.ixarm.com

³<http://www.eda.europa.eu/EbbWeb/Default.aspx>, αναμένεται η αντικατάσταση της συγκεκριμένης πλατφόρμας από τη νέα διαδικτυακή πύλη "Defence Procurement Gateway".

⁴<https://eportal.nspa.nato.int/eProcurement/default.aspx>

Βέλτιστες Πρακτικές «Επιχειρησιακού» Επιπέδου

Από τη μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με περιπτώσεις εφαρμογής των ηλεκτρονικών προμηθειών γενικά, και ειδικότερα των ΗΔΣ, σημειώνουμε παρακάτω τους βασικότερους κρίσιμους παράγοντες επιτυχίας:

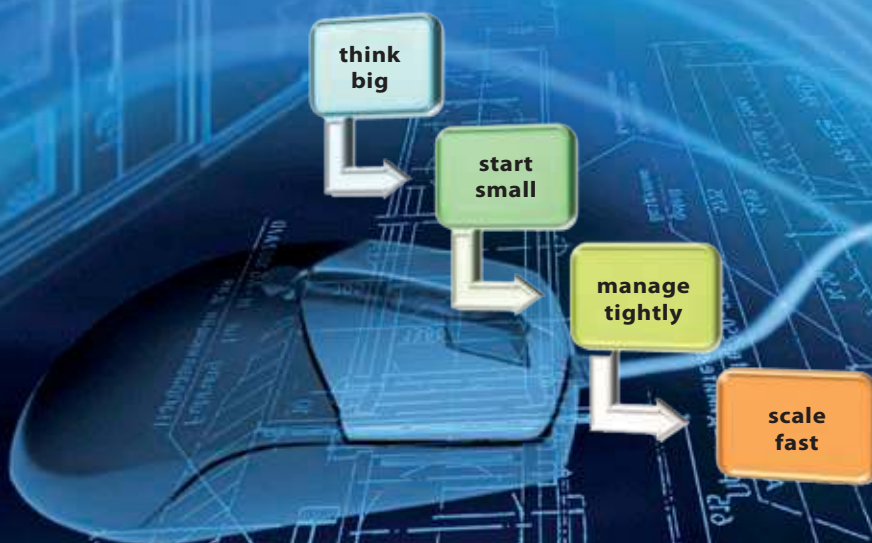
- Η «Στρατηγική» προσέγγιση, στα πλαίσια της ευρύτερης στρατηγικής των προμηθειών, με εστίαση στις παρεχόμενες υπηρεσίες
- Η ικανότητα του δημοσίου να υιοθετεί καινοτομίες
- Η Ηγεσία και η πολιτική υποστήριξη με ιδιαίτερη βαρύτητα στην ύπαρξη σχετικού οράματος αλλά και της αντίστοιχης δέσμευσης από την ηγεσία του οργανισμού
- Η ύπαρξη έμπειρου προσωπικού στις δημόσιες συμβάσεις και η χρήση από αυτό βέλτιστων πρακτικών.

Αναφορικά με τους δυνατούς τρόπους ενεργείας των οργανισμών που επιλέγουν να αναλάβουν δράση προς τις ηλεκτρονικές προμήθειες, είναι δυνατή⁵ η υιοθέτηση των παρακάτω μοντέλων:

- Ανάπτυξη από τους ίδιους τους φορείς, σε συνεργασία με εξωτερικούς συνεργάτες ή και χωρίς (build not buy)
- «Λογισμικό ως υπηρεσία» (Software as a Service –SaaS), μέσω συνεργασίας με εξειδικευμένους παρόχους αντίστοιχων υπηρεσιών
- Σύμπραξη Δημοσίου Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ)
- Συνδυασμός των παραπάνω προσεγγίσεων.

Ανεξαρτήτως του μοντέλου που υιοθετείται, η πράξη έχει αποδείξει ότι η επιτυχής υλοποίηση δράσεων ΗΔΣ απαιτεί την υιοθέτηση μιας κλιμακούμενης προσέγγισης (Bhateja 2010) (BuyIT 2002, 12) (Satyanarayana 2007): “think big”, “start small”, “manage tightly”, “scale fast”.

⁵Πέραν του κλασικού μοντέλου, όπου η αναθέτουσα Αρχή δημοπρατεί το έργο και ο Ανάδοχος παραδίδει εξοπλισμό και λογισμικό για να υπογραφεί στη συνέχεια η αντίστοιχη σύμβαση συντήρησης.

Βέλτιστες Πρακτικές «Τακτικού» Επιπέδου

Η μέχρι σήμερα εμπειρία από τα ήδη ανεπτυγμένα συστήματα ΗΔΣ στην ΕΕ κατέδειξε την αναγκαιότητα υιοθέτησης βέλτιστων πρακτικών –τεχνολογικού χαρακτήρα– που χρησιμοποιούνται ήδη στον ιδιωτικό τομέα παγκοσμίως. Σε αυτή την κατεύθυνση η Επιτροπή εκπόνησε μελέτη με σκοπό τη συγκριτική αξιολόγηση των υφιστάμενων πρακτικών ΗΔΣ στην Ευρώπη. Η μελέτη ολοκληρώθηκε τον Μάρτιο του 2013 και αφορούσε συμπεράσματα από τη μελέτη 28 πλατφορμών από 18 χώρες (PWC 2013, 11). Η Χρυσή Βίβλος διαπιστώνει ότι *«υφίστανται σημαντικά μαθήματα προς διδασχά από τις μέχρι σήμερα αναπτυχθείσες δράσεις ΗΔΣ σε όλη την Ευρώπη»* (PWC 2013, 9). Αυτά τα μαθήματα έχουν κωδικοποιηθεί υπό τη μορφή 24 βέλτιστων πρακτικών από όλα τα στάδια των ΗΔΣ.

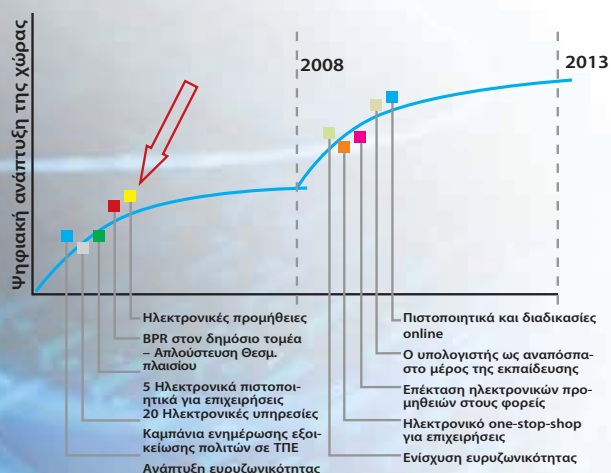
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Από την αρχή της προηγούμενης δεκαετίας η Γενική Γραμματεία Εμπορίου (ΓΓΕ) σχεδίασε και προσπάθησε να

υλοποιήσει την κύρια εθνική δράση ΗΔΣ στη χώρα μας, το Εθνικό Σύστημα Ηλεκτρονικών Δημόσιων Συμβάσεων (ΕΣΗΔΗΣ). Το ΕΣΗΔΗΣ αποτελούσε μία από τις οριζόντιες δράσεις ΤΠΕ στα πλαίσια της Εθνικής Στρατηγικής για τις ΤΠΕ και την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση (Επιτροπή Πληροφορικής και Επικοινωνιών 2012, 97-100).

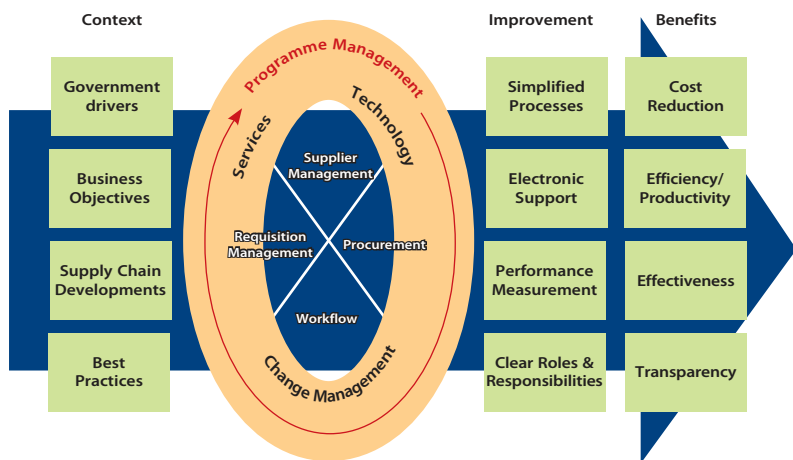
Μετά από μια και πλέον δεκατία (Panayiotou, Gayialis and Tatsiopoulos 2004) (Μάρδας 2008), το ΕΣΗΔΗΣ λειτουργεί σήμερα πιλοτικά ενώ, παράλληλα με την ανάπτυξή του από τη ΓΓΕ, πλήθος φορέων του Δημοσίου, συμπεριλαμβανομένων των ΕΔ, εξέτασαν το αντικείμενο των ηλεκτρονικών πλειστηριασμών, προχωρώντας στην υλοποίηση διαφόρων πιλοτικών ηλεκτρονικών δημοπρασιών για κάλυψη αναγκών τους.

Το ΕΣΗΔΗΣ θα καταστήσει δυνατή τη χρήση των ΤΠΕ σε όλα τα στάδια της διαδικασίας προμηθειών, από την καταχώρηση των αιτημάτων των φορέων του Δημοσίου τομέα μέχρι την κατακύρωση, γεγονός το οποίο θα συμβάλει στην αύξηση της διαφάνειας, στη

συντόμηση των διαγωνιστικών διαδικασιών, στην ταχύτερη επεξεργασία των προσφορών, στη μείωση της γραφειοκρατίας. Το σύστημα επιπρόσθετα θα δίνει τη δυνατότητα διενέργειας ηλεκτρονικών πλειστηριασμών, επιτυγχάνοντας περαιτέρω τη μείωση δαπανών για την αγορά αγαθών (ΥΠΑΑΝ/ΓΓΕ 2012, 5).

και λειτουργία των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων». Εκτιμάται ότι οι μεταρρυθμίσεις αυτές αφορούν το σύνολο των επιχειρησιακών δομών, συμπεριλαμβανομένης της υποστήριξης διοικητικής μέριμνας (ΔΜ). Η ΔΜ άλλωστε οφείλει να είναι «σύγχρονη και επίκαιρη, μέσα από την πλήρη εκμετάλλευση των ΤΠΕ» (ΓΕΕΘΑ/ΔΙΔΟ 2004, 1.2) και να στοχεύει

στη «συνέργια, προκειμένου να μεγιστοποιηθεί το καθαρό διακλαδικό όφελος» (ΓΕΕΘΑ/ΔΙΔΟ 2004, 1.2).

Η παραπάνω στόχευση αποτυπώνεται και στην Εισηγητική Έκθεση του Π/Υ Έτους

Η ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΕΘΑ

Παρούσα Κατάσταση

Ο εκσυγχρονισμός των ΕΔ αποτελεί παγιωμένη πολιτική βούληση του ΥΠΕΘΑ η οποία έχει επιβληθεί με βάση το σύγχρονο περιβάλλον ασφάλειας και άμυνας, τις ραγδαίες εξελίξεις στη στρατιωτική τεχνολογία και τους νέους όρους διεξαγωγής του πολέμου. Τα παραπάνω, όπως αναγράφεται στην ιστοσελίδα του ΥΠΕΘΑ «επιβάλλουν τη ριζική αλλαγή της δομής και της φιλοσοφίας των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων». ⁶ Όπως αναφέρεται στο ίδιο σημείο, το ΥΠΕΘΑ «σχεδιάζει και πρόκειται να προωθήσει σημαντικότερες μεταρρυθμίσεις στη δομή, οργάνωση

2013, όπου αναγράφεται ότι για το 2013 έχει προγραμματισθεί: «Η αναδιάρθρωση των αρμόδιων διευθύνσεων προμηθειών του ΥΠΕΘΑ με απώτερο στόχο τη διενέργεια συγκεντρωτικών προμηθειών αγαθών και υπηρεσιών με ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς-δημοπρασίες (διαγωνισμούς) για επίτευξη συμφερότερων τιμών και διαφάνειας». (ΥΠΟΙΚ 2012, 48). Επιπρόσθετα θα πρέπει να επισημανθεί ότι στα πλαίσια των προβλέψεων του συστήματος διοίκησης μέσω στόχων του ν. 3220/2004, έχουν τεθεί για τις ΕΔ σχετικοί στόχοι. Συγκεκριμένα, στη «Στοχοθεσία των ΕΔ για τη διετία 2013-2015», υφίστανται στόχοι οι οποίοι σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα, με το αντικείμενο των ΗΔΣ. Σημειώνονται οι

⁶<http://www.mod.mil.gr/el/enoples-dynameis/eksixronismos-ed.html>

ακόλουθοι Στρατηγικοί και Επιχειρησιακοί Στόχοι Εθνικής Άμυνας (ΣΣΕΑ, ΕΣΕΑ): ΣΣΕΑ 1 (ΕΣΕΑ. 1.5, 1.6, 1.7, 1.8), ΣΣΕΑ 7 (ΕΣΕΑ. 7.1, 7.8), ΣΣΕΑ 12 και ΣΣΕΑ 16.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η χρήση των ΗΔΣ έχει πρόσφατα υιοθετηθεί, μέσω της χρήσης ηλεκτρονικών πλειστηριασμών (e-auctions) για προμήθειες μη αμυντικού υλικού, σε συνεργασία με αντίστοιχους εξειδικευμένους παρόχους από διάφορες υπηρεσίες των ΕΔ. Οι διαγωνισμοί αφορούσαν προμήθειες αναλώσιμων υγειονομικών υλικών, ειδών εξάρτυσης και υποδημάτων, πρώτων υλών για στρατιωτικά εργοστάσια, λογισμικό αλλά και πιλοτικό διαγωνισμό για την εκποίηση στρατιωτικού υλικού.

Απόψεις Φορέων του ΥΠΕΘΑ

Στα πλαίσια της διαδικασίας συλλογής στοιχείων για την εκπόνηση της διατριβής, διανεμήθηκε στα Γενικά Επιτελεία (ΓΕ) και στις αρμόδιες Γενικές Διευθύνσεις του ΥΠΕΘΑ (ΓΔΑΕΕ και ΓΔΟΣΥ) σχετικό ερωτηματολόγιο. Από την επεξεργασία του ερωτηματολογίου διαπιστώθηκαν, αναφορικά με τις απόψεις των Φορέων που συμμετείχαν, τα ακόλουθα:

- Το θέμα έχει απασχολήσει στο παρελθόν τους φορείς.
- Σε γενικές γραμμές, δεν υφίσταται συγκεκριμένος σχεδιασμός για το μέλλον.
- Είναι δυνατή η, υπό προϋποθέσεις, υιοθέτηση των ΗΔΣ και για το «αμυντικό υλικό».
- Εκτιμάται ότι σταδιακά το ΕΣΗΔΗΣ θα καλύψει σε μεγάλο βαθμό τις ανάγκες των υπηρεσιών των ΕΔ.
- Σε περίπτωση που θα απαιτηθεί ανάπτυξη εξειδικευμένης πλατφόρμας για το ΥΠΕΘΑ, οι γνώμες δίστανται μεταξύ της εκ των έσω ανάπτυξης (in house) ή της ανάθεσης στον ιδιωτικό τομέα.
- Υφίσταται ταύτιση απόψεων αναφορικά με τη σκοπιμότητα διακλαδικής προσέγγισης του θέματος.
- Ως διακλαδικός φορέας συντονισμού προτείνονται η ΓΔΟΣΥ ή το ΓΕΕΘΑ.
- Το θέμα γίνεται αντιληπτό πρωτίτως ως «οικονομικό» και δευτερευόντως ως θέμα «πληροφορικής».
- Οι περισσότεροι φορείς θεωρούν απαραίτητη την έκδοση κειμένου «Πολιτικής ΗΔΣ».

Μελλοντική Σχεδίαση

Βασικά σημεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τη μελλοντική σχεδίαση έχουν να κάνουν με το είδος της καινοτομίας που αντιπροσωπεύουν οι ΗΔΣ (ανατρεπτική καινοτομία/ disruptive innovation), με τη σημασία ύπαρξης πολιτικής ΗΔΣ στον οργανισμό, με θέματα αλλαγής και οργανωσιακής κουλτούρας, με την τεκμηρίωση της σκοπιμότητας και των αναμενόμενων οφελών, με την ιδιαίτερη φύση των έργων ΤΠΕ η οποία τα καθιστά επιρρεπή στην αποτυχία, με θέματα χρηματοδότησης από κοινοτικούς πόρους αλλά και με την ένταξη της όποιας δράσης στην ευρύτερη στρατηγική προμηθειών του οργανισμού.⁷

⁷Στις σελίδες 46 έως 56 της διατριβής, το συγκεκριμένο θέμα (της μελλοντικής δηλαδή σχεδίασης) αναλύεται εκτενώς. Σημειώνεται ότι η υπόψη διατριβή είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα του ΓΕΕΘΑ.

**“Plans are nothing;
planning is everything”**
Dwight D. Eisenhower

**“Planning is everything.
Plans are nothing”**
Helmut Grafvon Moltke

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διατριβή κατέληξε στα ακόλουθα γενικά συμπεράσματα:

- Ένας μακροχρόνιος σχεδιασμός, στο ευρύτερο πλαίσιο υιοθέτησης πρακτικών ΗΔ, κατέστησε δυνατό, μετά από μια πολυετή προσπάθεια, να βρισκόμαστε σήμερα πολύ κοντά στην εισαγωγή των ΗΔΣ στην οικονομική ζωή της Χώρας μας, όπως και στα περισσότερα από τα άλλα Κ-Μ της ΕΕ, έχοντας καταρριφθεί ο μύθος ότι δεν υφίσταται το θεσμικό πλαίσιο και συνάμα χωρίς να απαιτείται να ανακαλυφθεί ο τροχός.
- Γενικά, οι εφαρμογές της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης επιτρέπουν στο Δημόσιο να επιτύχει όχι μόνο τα ίδια αλλά και περισσότερα με λιγότερους πόρους, υιοθετώντας καινοτόμους τρόπους εργασίας. Ειδικότερα οι ΗΔΣ μπορούν να εξασφαλίσουν ένα εύρος οφελών για το Δημόσιο, η πλήρης όμως εκμετάλλευση των οφελών αυτών προϋποθέτει βήματα πολύ πέρα από την απλή ανάρτηση των διακηρύξεων στο διαδίκτυο.
- Οι ΗΔΣ έχουν δοκιμασθεί εκτεταμένα διεθνώς ενώ έχουν δοκιμασθεί και στη Χώρα μας, μηδέ των ΕΔ εξαιρουμένων. Αρμόδιοι φορείς του ΥΠΕΘΑ υιοθετούν ήδη τα ηλεκτρονικά μέσα, χωρίς όμως την ύπαρξη κεντρικού συντονισμού και κατεύθυνσης. Η μέχρι σήμερα εμπλοκή τους αλλά και η μελλοντική συμμετοχή τους στο υπό πιλοτική λειτουργία ΕΣΗΔΗΣ εγγυάται ότι θα συνεχίσουν να προσεγγίζουν το θέμα.
- Η εξασφάλιση των μέγιστων δυνατών οφελών για τις ΕΔ επιβάλλει όμως ενεργητική προσέγγιση από μέρους του ΥΠΕΘΑ. Η περισσότερο ενεργητική προσέγγιση στη υιοθέτηση των ηλεκτρονικών μέσων δεν θα πρέπει όμως κατ' ανάγκη να ταυτίζεται με την υλοποίηση νέου έργου ΤΠΕ. Τουναντίον, θα πρέπει να αποφευχθεί η αβασάνιστη έγκριση υλοποίησης ενός νέου έργου ΤΠΕ, καθότι τα έργα αυτά είναι ιδιαίτερος απαιτητικά εγχειρήματα, τα οποία συχνά αποτυγχάνουν να παράσχουν τα αναμενόμενα οφέλη.
- Με βάση την ισχύουσα νομοθεσία και σχετικά θεσμικά κείμενα των ΕΔ, η διασφάλιση της αποτελεσματικότητας και η ταυτόχρονη επιδίωξη της αποδοτικότητας αποτελούν υποχρέωση του Δημοσίου. Η βέλτιστη χρήση επομένως των ηλεκτρονικών μέσων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων δεν θα πρέπει να προσεγγίζεται μόνο στον βαθμό που αυτή καθίσταται υποχρεωτική από κάποιο νόμο –και να περιορίζεται στις προβλέψεις του– αλλά και ως ευκαιρία για την εξασφάλιση των οφελών που αυτά μπορεί να προσκομίσουν, ειδικά όσον αφορά την αποδοτικότητα.
- Ειδικότερα η υιοθέτηση των ΗΔΣ –θεωρούμενων ως «ανατρεπτική καινοτομία»– από το ΥΠΕΘΑ, ίσως είναι σκόπιμο να πραγματοποιηθεί με τη χρήση κατάλληλων παρόχων υπηρεσιών προμηθειών (procurement service providers) που μπορεί να ανήκουν τόσο στον ιδιωτικό τομέα (όπως π.χ. έχει γίνει μέχρι σήμερα για τους ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς) όσο και στον δημόσιο τομέα (π.χ. μέσα από την ταχεία, αποτελεσματική, πλήρη και αποδοτική εκμετάλλευση του ΕΣΗΔΗΣ προς όφελος των φορέων του ΥΠΕΘΑ).
- Οι ΗΔΣ δεν είναι θέμα τεχνολογικό ή οικονομικό, είναι πρωτίτως θέμα διοικητικό και αφορά την απόφαση της ηγεσίας ενός οργανισμού να μετασχηματίσουν/αναμορφώσουν τον τρόπο με τον οποίο συνάπτονται οι δημόσιες συμβάσεις. Πριν την ανάληψη οποιασδήποτε δράσης, αναγκαίει η αποτύπωση της πρόθεσης

- Αξίζει
- Μας αφορά
- Κατάλληλη χρονική στιγμή
- Απαιτείται συντονισμός
- Επιβάλλεται διακλαδική προσέγγιση

(intent) της ηγεσίας, (ίσως υπό τη μορφή κειμένου πολιτικής ΗΔΣ), ώστε να δηλοποιηθεί το αντίστοιχο όραμα και οι συνεπακόλουθοι στρατηγικοί στόχοι. Η ηγεσία (πολιτική και στρατιωτική) αποτελεί το Κέντρο βάρους για οποιαδήποτε μελλοντική συντονισμένη και διακλαδική προσπάθεια με βασικό ρόλο την κατάλληλη κατάρτιση του αρμόδιου προσωπικού των ΕΔ.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η αδράνεια δεν συνάδει με τις κατευθύνσεις της Ηγεσίας που προτρέπουν στην ανάληψη πρωτοβουλιών σε κάθε επίπεδο διοίκησης με βάση την αποστολή (Α/ΓΕΕΘΑ 2013). Επιπρόσθετα, η υπάρχουσα οικονομική κρίση –στην οποία πολλοί αναφέρονται ως οικονομικό πόλεμο– καθιστά τη χρονική στιγμή κατάλληλη. Ιδιαίτερη αξία έχουν τα λόγια του Περικλή ότι στον πόλεμο οι ευκαιρίες δεν περιμένουν.⁸ Στη διατριβή προτείνονται τα ακόλουθα:

➡ Η συγκρότηση διακλαδικής ομάδας εργασίας, υπό το ΓΕΕΘΑ, με σκοπό:

- Την περαιτέρω μελέτη του θέματος
- Την ενημέρωση και την υποβολή εισηγήσεων/προτάσεων στην Ηγεσία, προκειμένου:
 - Να εκδοθεί πολιτική υιοθέτησης των ΗΔΣ από τους φορείς του ΥΠΕΘΑ.
 - Με βάση την παραπάνω πολιτική, να τεθούν οι αντίστοιχοι στόχοι αναφορικά με υφιστάμενες ή μελλοντικές δράσεις. (Στοχοθεσία των ΕΔ).
 - Να ληφθούν άλλες σχετικές αποφάσεις οι οποίες θα επιτρέψουν τη βελτιστοποίηση των διαδικασιών ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων στις ΕΔ (όπως π.χ. η εξειδικευμένη κατάρτιση του αρμόδιου προσωπικού).
- Την εκ του σύνεγγυς παρακολούθηση της υλοποίησης και περαιτέρω εξέλιξης του ΕΣΗΔΗΣ, με σκοπό την εκμετάλλευσή του στον μέγιστο δυνατό βαθμό, προς όφελος των ΕΔ.
- Την κεντρική αντιπροσώπευση όλων των φορέων του ΥΠΕΘΑ σε οποιαδήποτε επαφή με τις αντίστοιχες αρμόδιες Αρχές (π.χ. ΓΓΕ, ΕΑΑΔΗΣΥ).

➡ Η υλοποίηση κατά προτεραιότητα⁹ δράσης που θα αφορά την ανάρτηση όλων των προκηρύξεων διαγωνισμών των ΓΕ και των ΓΔ σε έναν και μόνο δικτυακό τόπο.¹⁰

⁸«Μέγιστον δέ, τῆ τῶν χρημάτων σπάνει καλύσσονται, ὅταν σχολῆ αὐτὰ ποριζόμενοι διαμέλλωσιν· τοῦ δὲ πολέμου οἱ καιροὶ οὐ μενετοί». (Γιαγκόπουλος 2005, 404), δηλαδή, «Το μεγαλύτερο εμπόδιο γι' αυτούς θα είναι η έλλειψη χρημάτων, καθόσον δύσκολα θα τα εξασφαλίζουν, και έτσι θα καθυστερούν συνεχώς στον πόλεμο όμως οι ευκαιρίες δεν περιμένουν» (Γιαγκόπουλος 2005, 405).

⁹«ἀρχὴ γὰρ λέγεται μὲν ἡμῖσι παντός ἐν ταῖς παροιμίαις ἔργου, καὶ τό γε καλῶς ἀρξασθαι πάντες ἐγκωμιάζομεν ἐκάστοτε» Πλάτων, Νόμοι, 6753 e.

¹⁰Η συγκέντρωση όλων των προκηρύξεων του ΥΠΕΘΑ και των φορέων του σε ένα σημείο, πριν και παράλληλα με την ολοκλήρωση της περαιτέρω ανάλυσης του θέματος, θα αποτελέσει μια γρήγορη νίκη (quick win) με διακλαδική σημειολογία.

Σε περιόδους κρίσης, όπως η σημερινή, απαιτείται η ανάληψη δράσης μέσω της εκμετάλλευσης κάθε διαθέσιμου μέσου (mean) για την υλοποίηση του βέλτιστου τρόπου (way), προκειμένου να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός (end). Η επιβίωση ενός οργανισμού, όπως οι ΕΔ, και η επιτυχία στην εκπλήρωση της αποστολής του, επιτάσσουν τη συνεχή βελτίωση του τρόπου λειτουργίας, την ανάληψη πρωτοβουλιών και την υιοθέτηση καινοτομιών. Παραφράζοντας τον εθνικό μας ποιητή,¹¹ θα πρέπει να θεωρούμε ως εθνικό το αποδοτικό, καθότι από μόνη της η επιδίωξη της αποτελεσματικότητας απεργάζεται την αδυναμία εκτέλεσης της αποστολής· μιας αποστολής που είναι στενά συνδεδεμένη με την παρεχόμενη υποστήριξη ΔΜ από τον καιρό της ειρήνης. Η υποστήριξη ΔΜ επιβάλλεται να υιοθετήσει κάθε είδους θεσμοθετημένα –και ταυτόχρονα δοκιμασμένα– πρακτικά, για την εξασφάλιση της βέλτιστης υποστήριξης. Η μη υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών υποστήριξης των ΕΔ έχει, αν όχι άμεσες, τουλάχιστον έμμεσες επιχειρησιακές επιπτώσεις.

¹¹Αφορά τη ρήση του Δ. Σολωμού «Το έθνος πρέπει να μάθει να θεωρεί εθνικό ότι είναι αληθές», (Κουκουλομάτης 1988, 80).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Bhateja, Ashish, “e-Procurement Best practices in Public Procurement”, 2010, <http://himachaludit.gov.in/file.axd?file=2010%2F1%2FDimensionsofGP.pdf> (accessed Noe. 10, 2012).
- 📖 BuyIT, “Building the Business Case for e-Procurement / ROI - A BuyIT e-Procurement Best Practice Guideline”, *cosmoONE.gr*. Oct. 2002. http://www.cosmo-one.gr/educommerce/wp-content/img/en5_1.pdf (accessed Nov. 07, 2012).
- 📖 Caggemini, IDC, Rand Europe, Sogeti and DTi, “Digitizing Public Services in Europe Putting ambition into Action - 9th Benchmark Measurement”, *European Commission*. Dec. 2010. http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/item-detail-dae.cfm?item_id=6537 (accessed Nov. 22, 2012).
- 📖 European Commission, “Action plan for the implementation of the legal framework for electronic public procurement. SEC (2004) 1639/ 29-12-2004, Annex to COM (2004) 841/29-12-2004”, *European Commission*. Dec. 29, 2004. http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/eprocurement/actionplan/actionplan_en.pdf (accessed Sep. 10, 2012).
- 📖 “PRESS RELEASE Delivering savings for Europe moving to full eprocurement”, Apr 20, 2012. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-389_en.htm (accessed Feb. 12, 2013).
- 📖 Lysons, Kenneth, – Brian, Farrington, *Purchasing and Supply Chain Management*, Essex, UK: Pearson Education Ltd, 2006.
- 📖 OGC. “e-Procurement policy”, <http://www.cabinet-office.gov.uk/>. Oct. 2009. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110822131357/http://www.ogc.gov.uk/index.asp> (accessed Nov. 05, 2012).
- 📖 Panayiotou, Nikolaos A., Sotiris P. Gayialis, and Ilias P. Tatsiopoulos. “An e-procurement system for governmental purchasing”, *International Journal of Production Economics, Issue 90*, 2004: 79-102.
- 📖 Peppard, Joe, John Ward, and Elizabeth Daniel, “Managing the Realization of Business Benefits from IT Investments”, *som.cranfield.ac.uk*. Mar 2007, <http://www.som.cranfield.ac.uk/som/dinamic-content/research/documents/peppardwarddaniel07.pdf> (accessed Mar. 15, 2013).
- 📖 PWC. “e-Procurement Golden Book of good practice - Presentation”, *pwcblogs*. Dec. 14, 2012, <http://www.pwcblogs.be/eProcGoldenBook/> (accessed Jan. 14, 2013).
- 📖 “e-Procurement Golden Book of Good Practice - Final Report”, *ec.europa.eu*. 11 Mar 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/

e-procurement/golden-book/docs/e-procurement_golden_book_of_good_practice.pdf (πρόσβαση Apr. 11, 2013).

☞ RSO spa; Luiss Management. "e-Government Economics Project (eGEP) - Measurement Framework Final Version", *epractice.eu*. 15 May 2006. <http://www.epractice.eu/files/media/media1299.pdf> (πρόσβαση Feb. 28, 2013).

☞ Satyanarayana, J., "Concepts of e-Procurement", *Department of Information Technology (DoIT) Government of Himachal Pradesh*. May 4-6, 2007. <http://himachalidit.gov.in/file.axd?file=2010%2F5%2F2Fe-ProcurementConcepts.pdf> (accessed 10 24, 2012).

☞ UK Presidency of the EU, "eGovernment Ministerial Declaration (Manchester)", *Portuguese Ministry of Education and Science*. Nov. 24, 2005. <http://www.unic.pt/images/stories/noticias/051124declaration.pdf> (accessed Dec. 10, 2012).

☞ Α/ΓΕΕΘΑ, «Διοίκηση με βάση την Αποστολή», *Κατευθύνσεις κ. Αρχηγού*, Αθήνα, Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού, Μαρ 2013.

☞ Αδαμαντίδου, Έλσα, «Ηλεκτρονικές Δημόσιες Συμβάσεις. Τα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας που προβλέπει το κοινοτικό δίκαιο των δημοσίων συμβάσεων», *ΔηΣΚΕ & Αγορά*, 2/2010, Θεσσαλονίκη: ΜοΠΑΔιΣ, Φεβ 2010.

☞ ΓΕΕΘΑ/ ΔΙΔΟ, Δόγμα Διοικητικής Μέριμνας για την Υποστήριξη των Διακλαδικών Επιχειρήσεων ΔΕ 4. Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού, 2004.

☞ ΓΕΕΘΑ/ Δνση Σχεδίων, «ΔΚ 2-1/ 2012 Διακλαδικός Κανονισμός Επιχειρησιακή Σχεδίαση Ενόπλων Δυνάμεων», Αθήνα, Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού, Οκτ 2012.

☞ Γιαγκόπουλος, Α.Ι., *Θουκιδίδης - Ιστορία. Πελοποννησιακός Πόλεμος ΒΙΒΛΙΟ Α. Θεσσαλονίκη: ΖΗΤΡΟΣ*, 2005.

☞ Επιτροπή Πληροφορικής και Επικοινωνιών, «Εθνική Στρατηγική για τις ΤΠΕ και την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση, Εκδοση 2η (Προσχέδιο σε Δημόσια Διαβούλευση)», *Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης*. Μαρ. 2012. <http://www.opengov.gr/ictc/?p=368> (πρόσβαση Νοε 23, 2012).

☞ Επιτροπή Πληροφορικής, «Ψηφιακή Στρατηγική 2006-2013», *Κοινωνία της Πληροφορίας 2000-2006*. 2005. <http://www.infosoc.gr/infosoc/el-GR/sthnellada/committee/default1/> (πρόσβαση Οκτ 20, 2012).

☞ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Ο ρόλος της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης για το μέλλον της Ευρώπης COM(2003) 567 τελικό», <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0567:FIN:EL:PDF> (πρό-

σβαση Δεκ 05, 2012).

☞ «Στρατηγική για τις ηλεκτρονικές δημόσιες συμβάσεις COM(2012) 0179», <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0179:FIN:EL:PDF> (accessed Φεβ 10, 2013).

☞ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «Πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις δημόσιες συμβάσεις. COM(2011) 896/22-12-2011», <http://eur-lex.europa.eu>. 22 Δεκ. 2011. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0896:FIN:EL:PDF> (πρόσβαση Φεβ 15, 2013).

☞ Κουκουλομάτης, Δ.Ι., *Νεοελληνική Λογοτεχνία: Ποίηση (Σταθμίοι-Εκπρόσωποι)*, Αθήνα, Παπαδήμας, 1988.

☞ Μάρδας, Δημήτριος. «Για ένα Σύγχρονο Σύστημα Προμηθειών του Δημοσίου», 27 Μαρ 2008, <http://www.mardas.gr/Announcements/77.doc> (πρόσβαση Φεβ 18, 2013).

☞ Πανάγου, Θεόδωρος, «Το θεσμικό πλαίσιο σύναψης των δημοσίων συμβάσεων με ηλεκτρονικά μέσα - Η δημόσια ηλεκτρονική προμήθεια - Το ενιαίο Κοινοτικό νομοθετικό πλαίσιο», *Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών*, 2007, <http://rhdttheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/25230> (πρόσβαση Ιαν 15, 2013).

☞ Σολδάτος, Δημήτριος. *Οι Προμήθειες του Δημοσίου Τομέα - Κωδικοποιημένη Νομοθεσία - Ερμηνεία - Νομολογία Ελληνική και Κοινοτική*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Μ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ, 2008.

☞ ΥΔΙΜΗΔ *Οδικός Χάρτης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση*, 2013, <http://www.egonplan.gr/> (πρόσβαση Φεβ 10, 2013).

☞ ΥΠΑΑΝ/ ΓΓΕ «Απολογισμός Δράσεων Γενικής Γραμματείας Εμπορίου (Νοέμβριος 2009 – Μάιος 2012)», *ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΜΠΟΡΙΟΥ*, Μάιος 2012. <http://gge.gov.gr/wp-content/uploads/2012/06/apologismos-gge-2009-2012.pdf> (πρόσβαση Νοε 20, 2012).

☞ ΥΠΑΑΥΜΔ. «Δελτίο Τύπου - Εθνικό Σύστημα Ηλεκτρονικών Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΣΗΔΗΣ)», ΥΠΑΑΥΜΔ 11 Απρ 2013, <http://www.yme.gr/?aid=3647&tid=21> (πρόσβαση Απρ 12, 2013).

☞ ΥΠΟΙΚ, «Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2013», *Υπουργείο Οικονομικών*, Οκτ 2012, <http://www.minfin.gr/content-api/ff/binaryChannel/minfin/datastore/23/78/55/23785536b0ff793c788edcb81129a634e74727d7/application/pdf/CE%95%CE%B9%CF%83%CE%B7%CE%B3%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE+%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7+2013.pdf> (πρόσβαση Νοε 25, 2012).

Η πρακτική χρησιμοποίησης των **Ιδιωτικών Στρατών** σε Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης (ΕΥΕ) και Ανθρωπιστικές Επιχειρήσεις από **Διεθνείς Οργανισμούς** και **Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)**

ΚΕΙΜΕΝΟ: Σχης ε.α. Δημήτριος Παναγόπουλος

Η εμφάνιση και η χρησιμοποίηση των Ιδιωτικών Στρατών ξεκινάει από τις αρχές του ανθρώπινου πολιτισμού. Από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα, μισθοφόροι, war dogs, soldiers of fortune (ή όπως αλλιώς ονομάστηκαν), χρησιμοποιήθηκαν σε πολλούς πολέμους και συρράξεις, με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα. Οι μεταβολές και αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στο διεθνές σύστημα στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, οδήγησαν στην ανάδυση και ταχεία ανάπτυξη μιας νέας μεταλλαγμένης μορφής μισθοφόρων, των (επαγγελματικών) Ιδιωτικών Στρατών, οργανωμένων σε αντίστοιχες εταιρείες.

Οι Ιδιωτικοί Στρατοί, ως ιδιωτικές εταιρείες, αναπτύσσονται με ταχείς ρυθμούς και η παρουσία τους σε περιοχές με εντάσεις και συγκρούσεις τοπικού ή περιφερειακού χαρακτήρα γίνεται όλο και πιο συχνή. Οι εταιρείες αυτές παρέχουν υπηρεσίες σε πολλά κράτη, Διεθνείς Οργανισμούς (ΟΗΕ^{1,2,3} -ΕΕ^{4,5}) αλλά και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), σε όλο και μεγαλύτερη κλίμακα, με σκοπό την ενίσχυση, συμπλήρωση ή αντικατάσταση των συμβατικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ), σε διάφορους ρόλους και σε όλες πλέον τις μορφές συρράξεων, πολέμων και επεμβάσεων.

Η συμμετοχή των παραπάνω εταιρειών, μέχρι σήμερα, περιορίζεται σε ρόλους και καθήκοντα που αφορούν θέματα στρατιωτικής εκπαίδευσης,⁶ αποναρκοθέτησης,⁷ πληροφοριών,⁸ φύλαξης και προστασίας, ειδικών συμβουλών-επιθεωρητών και γενικά σε ρόλους και καθήκοντα υποστήριξης και Διοικητικής Μέριμνας.⁹

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, με την αύξηση της ανάγκης για περισσότερες και αποτελεσματικότερες αποστολές Επιχειρήσεων Υποστήριξης Ειρήνης (ΕΥΕ)¹⁰

¹Hull Cecilia, What future for privatized peacekeeping? Prospects and realities in the UN debate, Stockholm: FOI Swedish Defence Research Agency, 2008.

²In 2008 UNHCR contracted security maintenance services from Defense Systems Africa, Office security services from G4S, and guard services from G4S Gurkha services limited. The UNDP contracted Saladin security for security services the same year and United Nations Policy on Armed Nations Security Companies, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/StudyPMSC/UNSecurityPolicyManual.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 23/6/2014).

³Lynch Colum, UN Embraces Private Military Contractors, Foreign Policy (January 2010), http://turtlebay.foreignpolicy.com/posts/2010/01/17/un_embraces_private_military_contractors (τελευταία πρόσβαση στις 27/6/2014).

⁴Από τον Ιούνιο του 2008, η ΕΕ έχει αναθέσει σε εταιρεία Ιδιωτικού Στρατού την προστασία του Ειδικού απεσταλμένου της ΕΕ στη Καμπούλ στο Αφγανιστάν, καθώς και του προσωπικού και των γραφείων της. Το κόστος του συμβολαίου ανέρχεται στα 27 εκ. ευρώ και ανατέθηκε στην Βρετανική εταιρεία Page Protective Services Ltd. Email communication with Harald Haendel, Chief Spokesperson, EUPOL Mission in Afghanistan, 26. January 2011. Hart Security was also contracted by the General Secretariat of the Council of the European Union to provide training for EU staff deployed to high-risk areas more generally. See Hart Security, at: <http://www.hartsecurity.com/news.asp?rel=1075&showall=true> (τελευταία πρόσβαση στις 23/6/2014).

⁵EULEX at http://www.eulexkosovo.eu/docs/tenders/SecurityGuardingServices2/Award%20Notice_Security%20Guarding.pdf. (τελευταία πρόσβαση στις 23/6/2014).

⁶ΣτΣ: Κατά τη διάρκεια της κρίσης στη Λιβερία, η εταιρεία MPRI εκπαιδύσε τις Νιγηριανές ειρηνευτικές δυνάμεις (ECOMOG) στην αποτελεσματική διαχείριση των στρατιωτικών οχημάτων που αποστάλθηκαν από την κυβέρνηση των ΗΠΑ. Azeez O Olaniyan: Unorthodox peacekeepers and responses in Africa, From market for force to market for peace Private military and security companies in peacekeeping operations, σελ. 8, ISS Monograph Number 183.

⁷Singer P.W., Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry, Cornell Studies in Security Affairs (2004), σελ. 82.

⁸Στην Αγκόλα, ο ΟΗΕ χρησιμοποίησε μια ιδιωτική εταιρεία για την παροχή στρατιωτικών πληροφοριών σχετικά για την UNITA. Azeez O Olaniyan: Unorthodox peacekeepers and responses in Africa, From market for force to market for peace Private military and security companies in peacekeeping operations, σελ. 9, ISS Monograph Number 183.

⁹ΣτΣ: Όλες οι 18 ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ, το 2006, έκαναν χρήση των δυνατοτήτων των αεροπορικών μεταφορών της DHL. Και άλλες υπηρεσίες των Ηνωμένων Εθνών (UNHCR) (UNICEF), (UNDP), (WFP) έχουν χρησιμοποιήσει ιδιωτικές στρατιωτικές και εταιρείες ασφαλείας για την προστασία και την εξασφάλιση παροχής βοήθειας.

¹⁰ΣτΣ: Ο θεσμός των Ειρηνευτικών Επιχειρήσεων δεν είχε προβλεφθεί από τους συντάκτες του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Ουσιαστικά οι Ειρηνευτικές Επιχειρήσεις δημιουργήθηκαν μέσα από την πρακτική του ΟΗΕ, χωρίς την προβολή αντιρρήσεων από τα Κράτη-μέλη για τη σύστασή τους, παρά μόνο για το αρμόδιο όργανο σύστασής τους. Με τον όρο «Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης», καλύπτεται ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που δημιουργούν ή στηρίζουν προϋποθέσεις διατηρήσεως της ειρήνης σε μια ενδοκρατική ή διακρατική σύγκρουση (intra-state or inter-state conflict). Είναι πολυλειτουργικές επιχειρήσεις στις οποίες συμμετέχουν διπλωματικές αντιπροσωπείες, στρατιωτικές δυνάμεις και ανθρωπιστικές οργανώσεις και οι οποίες διεξάγονται αμερόληπτα για να υποστηρίξουν έναν διεθνή οργανισμό, όπως είναι ο ΟΗΕ ή ο ΟΑΣΕ. Συμπεριλαμβάνουν την επιβολή και

και Ανθρωπιστικές Επιχειρήσεις,¹¹ έχει τεθεί προς συζήτηση από τη διεθνή κοινότητα η απαίτηση (για άλλους η ανάγκη) για άμεση συμμετοχή των Ιδιωτικών Στρατών, σε «μάχιμες» αποστολές και καθήκοντα. Τέτοιες «μάχιμες» αποστολές και καθήκοντα¹² μπορεί να είναι μεταξύ άλλων:

Πολλοί αναλυτές και συγγραφείς, υποστηρίζοντας την καινοτόμα αυτή άποψη, ισχυρίζονται πως οι Ιδιωτικοί Στρατοί μπορούν να αποτελέσουν έναν νέο εναλλακτικό και αποτελεσματικό «Δρώντα» για ανθρωπιστι-

τη διατήρηση της ειρήνης, καθώς επίσης την αποτροπή συγκρούσεων, τη δημιουργία συνθηκών ειρήνης και ασφάλειας και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, με ή χωρίς τη συγκατάθεση (χρήση βίας) τουλάχιστον ενός εκ των εμπλεκόμενων μερών. Ο κλασικός ορισμός του ΟΗΕ είναι ο εξής: «Ειρηνευτικές Επιχειρήσεις είναι οι επιχειρήσεις που αναλαμβάνονται από τα Ηνωμένα Έθνη προκειμένου να διατηρηθεί ή να αποκατασταθεί η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια στην περιοχή της σύγκρουσης. Είναι εθελοντικές επιχειρήσεις, βασίζονται στη συναίνεση και τη συνεργασία και αν και χρησιμοποιούν στρατιωτικό προσωπικό, επιτυγχάνουν τους αντικειμενικούς τους σκοπούς όχι απαραίτητα με τη δύναμη των όπλων». Ο ορισμός του ΝΑΤΟ είναι ο εξής: «Ειρηνευτικές Επιχειρήσεις είναι πολυεθνικές επιχειρήσεις, διεξαγόμενες με αμεροληψία, προς υποστήριξη συγκεκριμένης εντολής (mandate) του ΟΗΕ ή του ΟΑΣΕ, με τη συμμετοχή στρατιωτικών δυνάμεων, διπλωματικών υπηρεσιών και οργανισμών ανθρωπιστικής βοήθειας, με σκοπό την πολιτική επίλυση μιας κρίσης ή τη δημιουργία άλλων συνθηκών που ρητά αναγράφονται στην εντολή». White, N. D., "Keeping the Peace (The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security)", Second edition, Manchester: Manchester University Press, 1997, σελ. 207, καθώς και White, N. D., "The Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-Keeping", 2nd, New York, NY: United Nations Department of Public Information, 1990, σελ.4.

¹¹Οι ανθρωπιστικές επιχειρήσεις καλύπτουν καταστάσεις στις οποίες η υπεύθυνη κυβέρνηση δεν είναι σε θέση να εκπληρώσει την αποστολή της αποτελεσματικά ή ακόμη χειρότερα όταν η κυβέρνηση στρέφεται εναντίον των πολιτών της. Σε αυτή την περίπτωση είναι πιθανό η εκτέλεση της υπόψη επιχείρησης να γίνεται κάτω από βία ή απειλή χρήσης βίας. Η ανάγκη για εκτέλεση ανθρωπιστικών επιχειρήσεων μπορεί να προκύψει από φυσικές καταστροφές, όπως σεισμούς, πλημμύρες, λοιμούς, ή ως αποτέλεσμα ανθρώπινης επέμβασης, όπως ραδιολογικές ή χημικές μολύνσεις, βιομηχανικές καταστροφές ως αποτέλεσμα πολεμικών συγκρούσεων, Δόγμα Πολυεθνικών Επιχειρήσεων του ΣΣ, σελ.13.

¹²Δόγμα Πολυεθνικών Επιχειρήσεων του ΣΣ, σελ. 34.

Αποστολές: α) Αποτροπή (πρόληψη) β) Πρόληψη Συγκρούσεων (Conflict Prevention) γ) Διατήρηση της Ειρήνης (Peace Keeping) δ) Οικοδόμηση της Ειρήνης (Peace Building) ε) Επιβολή της Ειρήνης (Peace Enforcement) στ) Εγκαθίδρυση της Ειρήνης (Peace Making) ζ) Βοήθεια Προσφύγων (Refugee/Displaced Person Assistance) η) Ανακούφιση από Καταστροφές (Disaster Relief) θ) Ανθρωπιστική Βοήθεια (Humanitarian Relief), ι) Επιχειρήσεις Εκκένωσης Αμάχων (Evacuation Operations) ια) Στρατιωτική Βοήθεια /Υποστήριξη σε Πολιτικές Αρχές.

Καθήκοντα: α) Παρατήρηση β) Παρακολούθηση γ) Έλεγχος και Επίβλεψη των Συμφωνιών και της Κατάπαυσης του Πυρός δ) Εξασφάλιση ή Απαγόρευση Κινήσεων Διαχωρισμός Αντιμαχομένων ε) Βοήθεια στ) Αφοπλισμός ζ) Αποστρατιωτικοποίηση και Ανθρωπιστική Βοήθεια.

κές αποστολές και αποστολές διατήρησης της ειρήνης, αναλαμβάνοντας μέρος μάχιμων αποστολών και καθηκόντων.

Ειδικότερα σε περιοχές που υπάρχει αυξημένη επικινδυνότητα και που τα Κράτη είναι απρόθυμα να αποστείλουν προσωπικό, λόγω των πολιτικών και κοινωνικών συνεπειών από τυχόν απώλειες προσωπικού, **η εμπλοκή των Ιδιωτικών Στρατών εξετάζεται ως μια αρχική και ενδιάμεση λύση (entry - interim force) με σκοπό τη σταθεροποίηση της κατάστασης, μέχρι την άφιξη των ειρηνευτικών δυνάμεων (follow on forces)**. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, που θα μπορούσε η παραπάνω τακτική να είχε εφαρμοστεί με επιτυχία, είναι η γενοκτονία στη Ρουάντα, το 1994, που θα μπορούσε ίσως να είχε αποφευχθεί εάν, όπως είχε προταθεί από τον Kofi Annan (κατείχε τη θέση του Undersecretary-General for Peacekeeping), χρησιμοποιούνταν οι Ιδιωτικοί Στρατοί¹³ για άμεση επέμβαση και αντιμετώπιση της κατάστασης, αφού κανένα κράτος δεν ήταν πρόθυμο να αποστείλει δυνάμεις. Η πρόταση δεν έγινε δεκτή, με αποτέλεσμα την ιστορική γενοκτονία. Ο Kofi Annan δήλωσε αργότερα: «ο κόσμος μπορεί να μην είναι ακόμα έτοιμος για την ιδιωτικοποίηση της ειρήνης».¹⁴

Οι υποστηρικτές της πρότασης για χρησιμοποίηση Ιδιωτικών Στρατών σε «μάχιμες» αποστολές και καθήκοντα των ΕΥΕ, επικαλούνται μεταξύ άλλων τους παρακάτω λόγους:

- Οι Ιδιωτικοί Στρατοί είναι πιο ευέλικτοι και έτοιμοι για αποστολές και το προσωπικό τους μπορεί να αναπτυχθεί άμεσα στις περιοχές κρίσεως (χωρίς να χρειάζεται έγκριση από τα Κράτη, Κοινοβούλιο κ.λπ.). Αντιθέτως η ανάπτυξη εθνικών στρατευμάτων ως μέλη ειρηνευτικής δύναμης είναι αποτέλεσμα μακράς και πολιτικά ευαίσθητης διαδικασίας, μέσω της οποίας θα πρέπει να εγκριθεί (συχνά μέσα από χρονοβόρους μηχανισμούς και διαδικασίες) τόσο ο προϋπολογισμός όσο και ο αριθμός του στρατιωτικού προσωπικού που θα συμμετέχει.
- Το προσωπικό των Ιδιωτικών Στρατών είναι εκπαιδευμένο και έμπειρο, αφού κατά το πλείστον είναι πρώην στρατιωτικό προσωπικό.
- Το κόστος ενδέχεται να είναι σημαντικά χαμηλότερο, λόγω των οικονομικών κλίμακας που εφαρμόζουν (ως ιδιωτικές εταιρείες) και μέσω των κατάλληλων συμβάσεων-συμβολαίων. Επίσης, το κόστος μπορεί να κατανεμηθεί ευκολότερα και δικαιοτέρα μεταξύ των Κρατών.

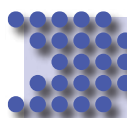
Συμπερασματικά οι Ιδιωτικοί Στρατοί αναμένεται να είναι πιο λειτουργικοί, αποτελεσματικοί και οικονομικοί, διότι θα ενεργούν «**πιο γρήγορα, καλύτερα και φθηνότερα**»,¹⁵ σε σχέση με τους υπάρχοντες «μηχανισμούς» των Διεθνών Οργανισμών.

¹³Η εταιρεία Executive Outcomes είχε δηλώσει ότι θα μπορούσε να επέμβει μέσα σε 14 ημέρες και σε 6 εβδομάδες να αναπτύξει 1.500 στρατιώτες, Privatized Peacekeeping Mercenaries are better than humanitarians. *Doug Brooks Gaurav Laroia*, σελ. 80. <http://nationalinterest.org/article/privatized-peacekeeping-1090> (τελευταία πρόσβαση στις 10/8/2014).

¹⁴Speech given by the UN Secretary General at Ditchley Park UK, 26 June 1998, UN Press Release SG/SM/6613; and Transcript of Press Conference by Secretary General Kofi Annan at UN Headquarters on June 12, 1997, SG/SM/6255.

¹⁵Singer P.W., "Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry", *Cornell Studies in Security*

Από μια άλλη προσέγγιση, υπάρχουν αναλυτές και συγγραφείς που είναι επιφυλακτικοί και άλλοι που είναι τελείως αντίθετοι στην άμεση συμμετοχή των Ιδιωτικών Στρατών στις ΕΥΕ. Οι λόγοι που επικαλούνται εστιάζονται σε τρεις τομείς:

1 Τίθεται το ερώτημα εάν είναι ηθικά ορθό να χρησιμοποιούνται Ιδιωτικοί Στρατοί, οι οποίοι, ως ιδιωτικές επιχειρήσεις, αναζητούν πρωτίστως το κέρδος και υπακούουν στους μηχανισμούς των διεθνών αγορών. Χαρακτηριστικά έχει καταγραφεί ότι «η εταιρεία Ιδιωτικού Στρατού *Executive Outcomes*, στη Σιέρα Λεόνε, σε όποιες περιοχές επιχειρούσε, σώζονταν ζωές ανθρώπων· το πρόβλημα ήταν ότι επιχειρούσε μόνο σε περιοχές που πληρωνόταν παραπάνω».¹⁶ Επίσης, τίθεται το ερώτημα εάν οι Ιδιωτικοί Στρατοί καταφέρουν ποτέ να αποκτήσουν κάποια ερείσματα νομιμότητας, όσον αφορά τη δικαιολόγηση χρήσης «θανατηφόρας βίας», ακόμα και για ανθρωπιστικούς λόγους ή λόγους αυτοάμυνας. Τέλος, ο σεβασμός και η τήρηση των βασικών Αρχών των ΕΥΕ, που είναι η Αρχή της ουδετερότητας και της αμεροληψίας, τίθενται υπό αμφισβήτηση, λόγω της φύσης των εταιρειών, μιας και ως ιδιωτικές επιχειρήσεις το κέρδος προηγείται του ανθρωπισμού και του αλτρουισμού.

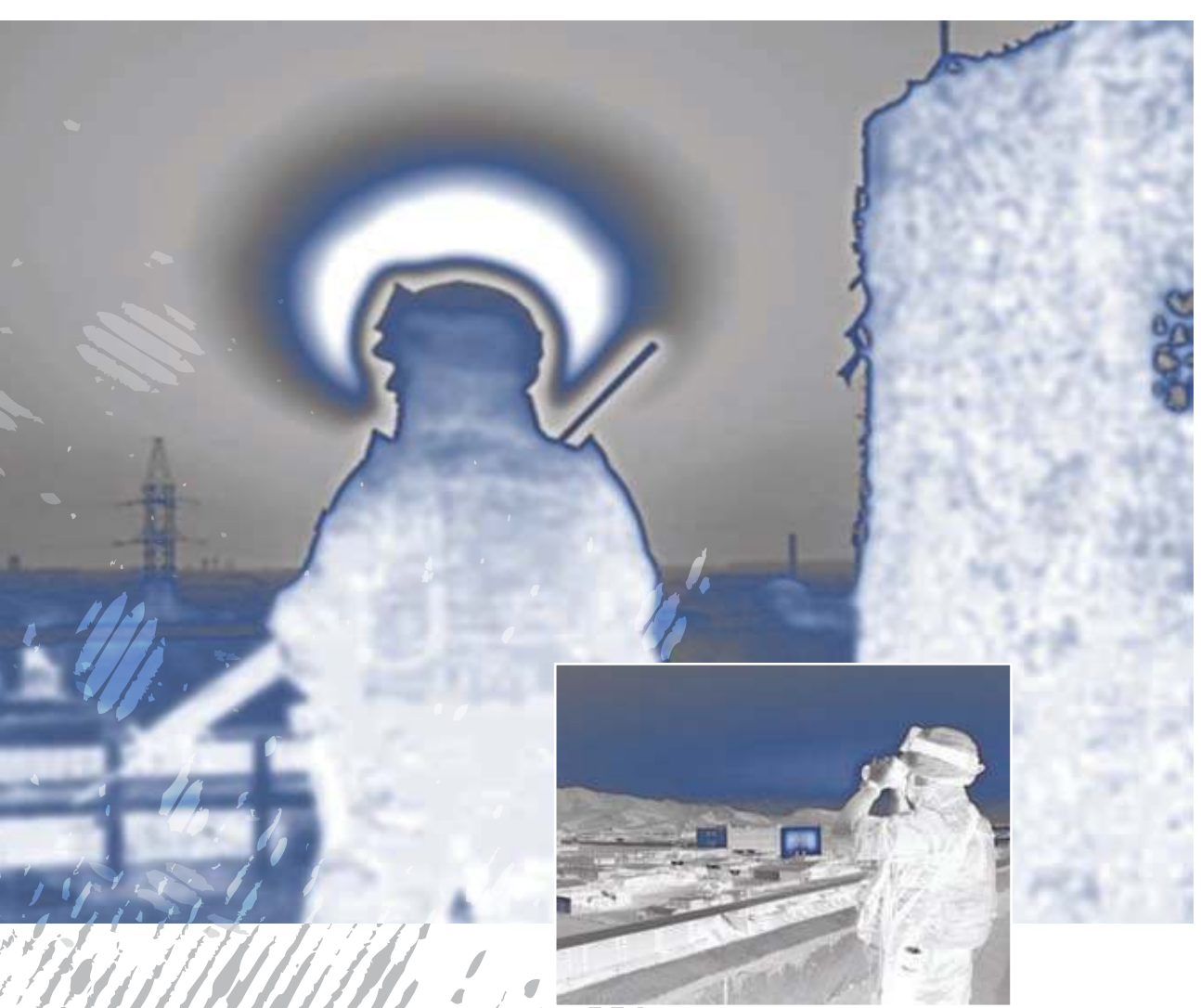
2 Η ανάθεση αποστολών και καθηκόντων στο προσωπικό Ιδιωτικών Στρατών, που κατά παράδοση ανατίθενται στο στρατιωτικό ή αστυνομικό προσωπικό που ανήκει στον ΟΗΕ ή σε άλλους Διεθνείς Οργανισμούς, θεωρείται ως μια υποχώρηση ή παραίτηση «*abdication of duties*» από τις ευθύνες και τα καθήκοντα που έχουν προσδιορισθεί και έχουν αποκλειστικά αποδοθεί να εκτελούνται από προσωπικό των Διεθνών Οργανισμών. Πολλοί αναλυτές π.χ. θεωρούν ότι, δίνοντας χώρο και πεδίο δράσης στις παραπάνω εταιρείες, συρρικνώνεται σημαντικά η έννοια του ανιδιοτελούς καθήκοντος (*selfless duty*), που θεωρητικά τουλάχιστον είναι μια ηθική αρχή που δεσμεύει το προσωπικό των ειρηνευτικών αποστολών.

3 Υπάρχει η διεθνής νομική διάσταση, αφού είναι γνωστό ότι οι Ιδιωτικοί Στρατοί λειτουργούν σε ένα θολό και ελλειμματικό νομικό πλαίσιο, μια γκρίζα περιοχή του διεθνούς δικαίου. Ειδικά όμως όταν πρόκειται για ειρηνευτικές επιχειρήσεις, τα ζητήματα που αναλύθηκαν, ανάγονται σε ένα άλλο πιο ευαίσθητο επίπεδο. Ερωτήματα όπως, ποιος θα είναι υπεύθυνος να παρακολουθεί και να εποπτεύει τις ενέργειες και δράσεις των μελών των Ιδιωτικών Στρατών και ποιος έχει τη διεθνή ευθύνη από παράνομες πράξεις μελών των Ιδιωτικών Στρατών παραμένουν αναπάντητα. Χαρακτηριστική είναι η θέση που υποστηρίχθηκε σε διεθνές συνέδριο του ΟΗΕ για το ζήτημα: «όταν ο ΟΗΕ χρησιμοποιεί το προσωπικό (στρατιωτικό-πολιτικό) για ειρηνευτικές επιχειρήσεις από τα συμμετέχοντα Κράτη, δεσμεύεται από τις Αρχές της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ) και του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (ΔΑΔ), ενώ όταν χρησιμοποιεί Ιδιωτικούς Στρατούς πρέπει να δεσμεύεται και από την αρχή της δέουσας επιμέλειας (*due diligent*) που αφορά τυχόν παράνομες πράξεις των μελών των εταιρειών».¹⁷

Affairs (2004), σελ. 88.

¹⁶Brayton Steven, "Outsourcing War: Mercenaries and the Privatization of Peacekeeping", March 2002, *Journal of International Affairs*, Spring 2002, Vol. 55, Issue 2, σελ. 323.

¹⁷Sossai Mirko, co-director of the Priv-War project, The Working Group on the use of mercenaries: Summary report of the expert panel on the use of private military and security companies by the United Nations (31 July 2013, New York).

Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι οι Ιδιωτικοί Στρατοί προβαίνουν σε εκτιμήσεις καταστάσεως και κινδύνου, όσον αφορά τα καθήκοντα και τις αποστολές, με τελείως διαφορετικά κριτήρια από ό,τι οι Διεθνείς Οργανισμοί, (π.χ. λαμβάνουν βραχυπρόθεσμα κατασταλτικά μέτρα αντί μακροπρόθεσμα μέτρα εκτόνωσης κάποιας κρίσης), με σκοπό την πώληση μελλοντικών υπηρεσιών, επηρεάζοντας έτσι και την κεντρική πολιτική (policy making), καθώς και τον στρατηγικό σχεδιασμό (strategic planning) για το πώς πρέπει να διεξάγονται οι ειρηνευτικές επιχειρήσεις.

Η οικονομική διάσταση που προβάλλεται ως σημαντικός λόγος για τη χρησιμοποίηση των Ιδιωτικών Στρατών, σε αντικατάσταση των παραδοσιακών ειρηνευτικών μονάδων, αμφισβητείται έντονα από πολλούς αναλυτές. Φαίνεται ότι δεν υπάρχουν ικανά στοιχεία για να στηρίξουν οικονομικές εκτιμήσεις που να αποδεικνύουν ότι η χρησιμοποίηση των Ιδιωτικών Στρατών είναι οικονομικότερη ως επιλογή. Αντιθέτως, εκτιμάται από πολλούς ότι μακροπρόθεσμα η χρησιμοποίηση Ιδιωτικών Στρατών από τους Διεθνείς Οργανισμούς θα πολλαπλασιάσει το κόστος των ειρηνευτικών επιχειρήσεων, ακολουθώντας τους μηχανισμούς των παγκόσμιων

αγορών (προσφορά και ζήτηση, υπερτιμολογήσεις, αδιαφάνεια, κ.λπ.), καθώς οι εκτιμήσεις δεν θα στηρίζονται σε πραγματικές ανάγκες, αλλά σε ανάγκες που θα επιβάλλουν οι Ιδιωτικοί Στρατοί. Επίσης, πολλές φορές το τελικό κόστος παραμένει συχνά «ανοικτό» και διαπραγματεύσιμο στα συμβόλαια, λόγω της αβεβαιότητας και της μεταβλητότητας των καταστάσεων στις περιοχές επιχειρήσεων.

Παρά τις παραπάνω ενστάσεις και προβληματισμούς, η χρησιμοποίηση των Ιδιωτικών Στρατών κερδίζει έδαφος στους κόλπους των Διεθνών Οργανισμών. Όσον αφορά την ΕΕ, η χρησιμοποίηση των Ιδιωτικών Στρατών σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (EEAS), θεωρείται ως ιδανική επιλογή για υποστηρικτικές αποστολές. Επίσης, έχουν υπάρξει αρχικές συζητήσεις-προτάσεις, για άμεση συμμετοχή των Ιδιωτικών Στρατών σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις, π.χ. ως συμμετοχή στα EU Battlegroups (EUBG), αλλά αντιμετωπίζονται ακόμα με την ανάλογη δυσπιστία στους κύκλους της ΕΕ.

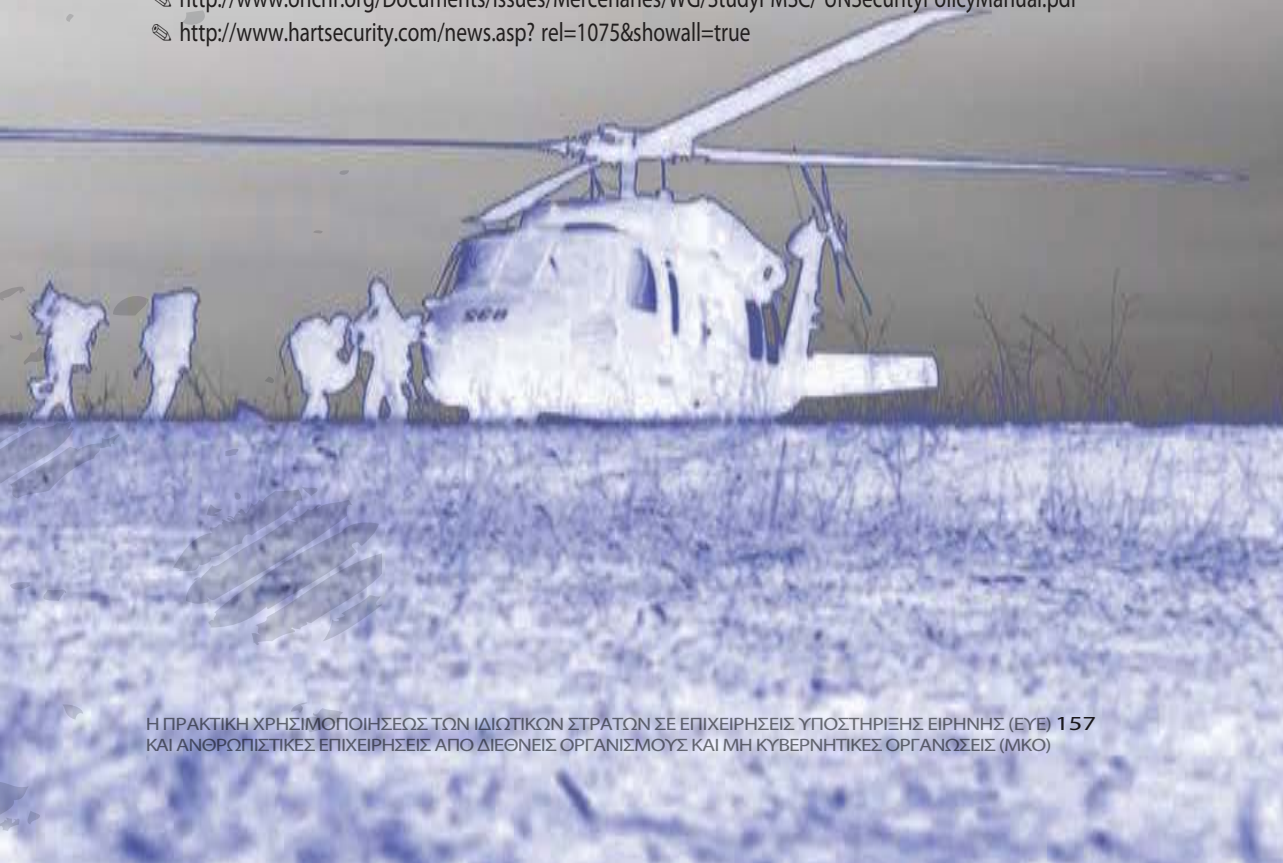
Το NATO, ως πολιτικοστρατιωτική συμμαχία Κρατών και λόγω της ιδιαίτερης δομής και αποστολής του, έχει μια τελείως ξεκάθαρη θέση για τη χρησιμοποίηση των σχετικών εταιρειών σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις. Σύμφωνα με πρόσφατη σχετική οδηγία του ACO Directive 60-101, το NATO χρησιμοποιεί τις εταιρείες αυτές αποκλειστικά για παροχή υπηρεσιών διοικητικής μέριμνας.

Τέλος, όσον αφορά τις ΜΚΟ, είναι πλέον γνωστό ότι δραστηριοποιούνται σε όλο και περισσότερο επικίνδυνες περιοχές (Λιβύη, Συρία, Ιράκ), με αποτέλεσμα να εκτίθενται σε περισσότερους κινδύνους και απειλές. Η αρχή της ουδετερότητας που επικαλούνταν οι ΜΚΟ, σεβόμενες τα αντιμαχόμενα μέρη, και η οποία εξασφάλιζε την ασυλία ή την προστασία τους, σε πολλές περιπτώσεις δεν ισχύει πλέον. Οι νέες συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί, όσον αφορά τα μέτρα ασφαλείας, οδήγησαν πολλές ΜΚΟ να χρησιμοποιούν Ιδιωτικούς Στρατούς για την προστασία του προσωπικού και των εγκαταστάσεων, ιδιαίτερα όταν οι περιοχές που δραστηριοποιούνται δεν θεωρούνται ασφαλείς. Βέβαια, έχουν διατυπωθεί ισχυρές αντιρρήσεις και επιφυλάξεις για τις αρνητικές επιπτώσεις που θα δημιουργηθούν. Ωστόσο, είναι σαφές ότι οι ΜΚΟ θεωρούν πλέον τη χρησιμοποίηση των Ιδιωτικών Στρατών, ως μια σοβαρή επιλογή, όσον αφορά την ασφάλεια κυρίως του προσωπικού τους.

Η προβληματική της διεθνούς κοινότητας για την ανάγκη άμεσης χρησιμοποίησης των Ιδιωτικών Στρατών σε αποστολές Επιχειρήσεων Υποστήριξης Ειρήνης αναμένεται τα επόμενα χρόνια να ενταθεί και να αποτελέσει αντικείμενο διεθνών συζητήσεων και αντιπαραθέσεων, λόγω όχι μόνο της ανάγκης για περισσότερες και αποτελεσματικότερες Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης (π.χ. Συρία, Ουκρανία), αλλά λόγω και της βίαιης εφαρμογής του δόγματος του νεοφιλελευθερισμού, που επιβάλλει την κανονιστική στροφή προς την εμπορευματοποίηση/ιδιωτικοποίηση του τομέα της διεθνούς ασφάλειας και άμυνας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Δόγμα Πολυεθνικών Επιχειρήσεων του ΣΣ.
- ☞ Azeez O Olaniyan, Unorthodox peacekeepers and responses in Africa, From market for force to market for peace Private military and security companies in peacekeeping operations.
- Brayton Steven, "Outsourcing War: Mercenaries and the Privatization of Peacekeeping", March 2002, *Journal of International Affairs*, Spring 2002.
- ☞ Doug Brooks Gaurav Laroia, <http://nationalinterest.org/article/privatized-peacekeeping-1090>
- ☞ Lynch Colum, UN Embraces Private Military Contractors, *Foreign Policy* (January 2010), http://turtlebay.foreignpolicy.com/posts/2010/01/17/un_embraces_private_military_contractors
- ☞ Hull Cecilia, What future for privatized peacekeeping? Prospects and realities in the UN debate, Stockholm: FOI Swedish Defence Research Agency, 2008.
- ☞ White, N. D., "Keeping the Peace (The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security)", Second edition, Manchester: *Manchester University Press*, 1997.
- ☞ White, N. D., "The Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-Keeping", 2nd, *New York, NY: United Nations Department of Public Information*, 1990.
- ☞ Singer P.W., "Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry", *Cornell Studies in Security Affairs* (2004).
- ☞ Sossai Mirko, co-director of the Priv-War project, The Working Group on the use of mercenaries: Summary report of the expert panel on the use of private military and security companies by the United Nations (31 July 2013, New York).
- ☞ Speech given by the UN Secretary General at Ditchley Park UK, 26 June 1998, UN Press Release SG/SM/6613; and Transcript of Press Conference by Secretary General Kofi Annan at UN Headquarters on June 12, 1997.
- ☞ <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/StudyPMSC/UNSecurityPolicyManual.pdf>
- ☞ <http://www.hartsecurity.com/news.asp?rel=1075&showall=true>

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Αντγος ε.α. Ιωάννης Ασλανίδης

Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Όπως μας γνωρίζουν οι N. G.L. HAMMOND και G.T. CRIFFITH,¹ στην περιοχή της μακεδονικής γης, από αρχαιοτάτων χρόνων, κατοικούσαν διάφορα περιφερειακά φύλα.

Για να προσεγγίσουμε το θέμα της μακεδονικής γλώσσας, πρέπει βασικά να μελετήσουμε, έστω σε γενικές εκτιμήσεις, ποιοι ήσαν οι Μακεδόνες και γενικότερα ποιοι κατοικούσαν τη μακεδονική γη του Φιλίππου Β', μαζί με τα γλωσσικά αποσπάσματα που έχουμε σήμερα από ιστορικούς της εποχής εκείνης. Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να παρουσιάσουμε τεκμηριωμένα ιστορικά στοιχεία, στο μεγάλο αυτό ερώτημα.

¹ Στο τρίτομο έργο τους ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, τόμος Β', 52-67.

Γνωρίζουμε ότι οι Πελαγόνες, οι Λυγκηστές, οι Ορέστες, οι Ελιμιώτες και οι Τυμφαίοι συγγένευαν με τους Μολοσσούς της Ηπείρου και συμπεράναμε απ' αυτό ότι μιλούσαν κάποια μορφή της δυτικής Ελληνικής. Από την άλλη πλευρά οι Μακεδόνες ήσαν αυτοί που κατέκτησαν εκτεταμένες περιοχές και επέβαλαν τη δική τους γλωσσική διάλεκτο. Επίσης τον 4ο αιώνα, αυτοί που είχαν τη μακεδονική υπηκοότητα ήσαν κυρίως αυτοί που έμεναν στις πόλεις και ένα μέρος του πληθυσμού της εκτεταμένης επικράτειας του Φιλίππου Β'.

Τα ονόματα των Οίκων των συγγενών στην περιοχή που ονομάζουμε Μακεδονία ήσαν ασφαλώς ελληνικά, προέρχονταν από το Άργος και ο οίκος των Λυγκηστών από την Κόρινθο.

Ο Ηρόδοτος θεωρεί τους Παίονες (Σκόπια και Βορειότερα) παρακλάδι των Τεύκρων της Τροίας, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στα βόρεια της Μακεδονίας, πριν από την εποχή του Τρωικού Πολέμου.

Οι Εορδοί, οι οποίοι εκδιώχθηκαν από την παλαιά τους περιοχή και εγκαταστάθηκαν στη Φύσκα, μιλούσαν μια δική τους προ-ελληνική γλώσσα.²

Οι Μάγνητες, που μιλούσαν Ελληνικά, κατείχαν το παραθαλάσσιο τμήμα της Πιερίας, στην περίοδο της Χαλκοκρατίας. Όταν μετανάστευσαν στη Θεσσαλία,³ τους βρίσκουμε εκεί να μιλούν την Αιολική Ελληνική.

Στη βορειοδυτική πλευρά του όρους Όλυμπος, οι Περραιβοί μιλούσαν Αχαικά Ελληνικά.

Οι Μακεδόνες όμως και μέσα στην πατρίδα τους (Κρούσια-Πάικον-Βέρμιον), γειτόνευαν σε διάφορες εποχές με λαούς που μιλούσαν καθαρά όχι μόνο Αιολικά Ελληνικά, Αχαικά Ελληνικά, Δωρικά Ελληνικά αλλά και Θρακικά, Φρυγικά, Ιλλυρικά, ακόμη και τη γλώσσα των Μυσών.⁴

Ήταν επίσης σ' επαφή με τους Βοτταίους οι οποίοι ήλθαν το 650 π.Χ. στα παράλια της Μακεδονίας, ισχυριζονταν ότι κατάγονταν από την Κρήτη και μπορεί επομένως να μιλούσαν μια κρητική γλώσσα.

Τα δύο πόδια της Χαλκιδικής κατείχαν Έλληνες, που μιλούσαν διάφορες ελληνικές διαλέκτους. Η χερσόνησος του όρους Άθως είχε κάποιο μικρό αριθμό Χαλκιδέων και μικρές ομάδες «διγλώσσων» Βαρβάρων.⁵ Ανάμεσα σ' αυτούς τους δεύτερους συγκαταλέγονταν οι Τυρσηνοί, που μιλούσαν τον δικό τους τύπο της ετρουσκικής γλώσσας, οι Βισάλτες,⁶ οι Ήδωνες και οι Κρηστωνάιοι, που μιλούσαν ίσως μια ξεχωριστή γλώσσα.

Κατά την κλασική περίοδο τα διάφορα ιδιώματα της ελληνικής διαλέκτου άρχισαν να κερδίζουν έδαφος. Επίσης, η ελληνική γλώσσα άρχισε να εξαπλώνεται από τις αποικίες της Χαλκιδικής στο εσωτερικό της Μακεδονίας. Μπορούμε να δούμε ακόμη τη χρήση της ανάμεσα «στους Διγλώσσους-Βαρβάρους», λόγω της στενής επαφής που είχαν με τους Έλληνες. Στην απέναντι πλευρά του Θερμαϊκού, στην ακτή της Μακεδονίας, δυτικά και νότια του Αξιού ποταμού, υπήρχαν δύο μεγάλες

²Θουκυδίδου, *ΙΣΤΟΡΙΑΙ*, Βιβλίων 4, 99.5.

³HAMMONT – CRIFFITH, ό.π., τόμος Α'.

⁴Ηρόδοτου, *ΙΣΤΟΡΙΑΙ*, 7.20.2 – Στράβων, *ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ*, 7, απόσπ. 11.

⁵Θουκυδίδου, ό.π., 4, 109.4.

⁶Ηρόδοτου, ό.π., 8.116.1.

ελληνικές πόλεις, η Πύδνα και η Μεθώνη, η επιρροή των οποίων επεκτάθηκε μέχρι τον Β. Όλυμπο και ανατολικά του Βερμίου, στα διάφορα εκεί φύλα.

Είμαστε βέβαιοι, πλέον, με τις τελευταίες ανασκαφές στη Μακεδονία, όπως και σ' άλλα μέρη της Ελλάδος ότι, από τις αρχές του 4ου αιώνα, άρχισε να κυριαρχεί, ιδίως στη δημόσια ζωή, η ελληνική γλώσσα.

Πρέπει να ξεκαθαρίσουμε, σχετικά με τη γλώσσα, την έννοια της λέξης «*βάρβαρος*». Όπως αναφέρουν ο Θουκυδίδης και ο Αριστοτέλης, με τη λέξη «*βάρβαρος*» χαρακτηρίζαν κάποιον όχι επειδή ανήκε σε άλλη φυλή ή μιλούσε διαφορετική γλώσσα, αλλά επειδή δεν συμμετείχε στον κόσμο και τις ιδέες της ελληνικής πόλης-κράτος: άρα στον ελληνικό πολιτισμό. Αυτόν εξ ορισμού θεωρούσαν «*Βάρβαρον*».

Επομένως, ο διαχωρισμός μεταξύ Ελλήνων και Βαρβάρων στη Μακεδονία ήταν διαχωρισμός όχι γλώσσας, αλλά πολιτισμού. Με αυτό το σκεπτικό ο Δημοσθένης αποκαλούσε τον Φίλιππο «*ο Βάρβαρος στην Πέλλα*», την εποχή που ο Ισοκράτης έκανε έκκληση στον Φίλιππο ως Έλληνα του οποίου «*η πατρίδα είναι το Άργος*».⁷

Πριν καταλήξουμε σε συμπεράσματα, μπορεί να μας βοηθήσει ακόμη και η σημερινή γλωσσική κατάσταση (19ος και 20ός αιώνες), για να καταλάβουμε αναλογικά τι συνέβαινε στην αρχαία Μακεδονία. Πολλές γλώσσες μιλιούνται στη γεωγραφική περιοχή που καθορίσαμε ως μακεδονική: η καθαρή (Αττικότροπη) Ελληνική, η Ελληνική των χωρικών με την τοπική διάλεκτο και το τοπικό λεκτικό, η εισαχθείσα από τη Μ. Ασία Ελληνική, τελείως διαφορετική διάλεκτος (γνωστή ως Ποντιακή), η Βλαχική, η Βουλγαρική, η Σερβοκροατική και η Αλβανική.

Επιπλέον, οι κατά καιρούς διάφορες εισβολές και κατοχές της Μακεδονίας άφησαν γλωσσικά ίχνη σ' όλη τη χώρα, ιδιαίτερα στα τοπωνύμια, εκτός από εκεί που αυτά άλλαξαν με κυβερνητικά διατάγματα. Κάπως έτσι πρέπει να σκεφτούμε όταν στραφούμε στην αρχαία Μακεδονία.

ΠΟΙΑ ΓΛΩΣΣΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΣΑΝ ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ;

Την απάντηση πρέπει να την αναζητήσουμε βάσει των προαναφερθέντων αλλά και από ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία που καθορίζουν τη γλώσσα ενός λαού και την ιστορική πορεία της:

Ι **ΟΝ** στην εκτίμηση της καταστάσεως κατά τον 4ο αιώνα: Όταν ο Αλέξανδρος εκπαιδευε 30.000 χιλιάδες νεαρούς Πέρσες για να ενσωματωθούν στον Μακεδονικό Στρατό, κανόνισε να «*μάθουν τα Ελληνικά γράμματα και να ανατραφούν σύμφωνα με τα Μακεδονικά Πολεμικά ήθη*»⁸ (γράμματα τε μανθάνειν Ελληνικά και Μακεδονικούς όπλους εντρέφεσθαι). Επιπλέον, όταν ο Αλέξανδρος επέστρεψε από την Ινδία, οργάνωσε κάθε τομέα του πεζικού, έτσι ώστε να συντίθεται από τέσσερις Μακεδόνες στρατιώτες και δώδεκα Πέρσες.⁹ Βασικό στοιχείο και πρακτική ανάγκη είναι σ' έναν στρατό η γλώσσα, γι' αυτό και οι Πέρσες διδάσκονταν Ελληνικά. Εξυπακούεται επομένως από τα παραπάνω ότι η γλώσσα των Μακεδόνων στρατιωτών ήταν η Ελληνική. Το να υποθέσουμε ότι οι Πέρσες στρατιώτες διδά-

⁷Ισοκράτους Λόγοι, Συμβουλευτικοί, Φίλιππος, 32: Άργος μιν γαρ σοι εστί πατρίς.

⁸Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι, Αλέξανδρος, 473.

⁹Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις, 7.23.3 και 4.

σκονταν Ελληνικά και οι Μακεδόνες μιλούσαν μια μη ελληνική γλώσσα, θα ήταν παράλογο, αδιανόητο και ως υπόθεση ακόμη απαράδεκτο.

2^{ON} στην περίπτωση του Κλείτου, όταν ο Αλέξανδρος, φοβούμενος απόπειρα εναντίον του, φώναξε, μέσα στην αναστάτωση, τους φρουρούς του στη Μακεδονική, διότι αυτή ήταν το σύνθημα για σοβαρή αναταραχή¹⁰ (*Μακεδονιστί καλών τους υπασπιστάς, τούτε δε ἦν σύμβολον θορύβου μεγάλου*). Η χρήση, λοιπόν, της Μακεδονικής έκανε αυτή τη διαταγή μοναδική και τη χρησιμοποίησε ο Αλέξανδρος μόνο σε μια τέτοια κρίση, επειδή όλες οι άλλες διαταγές ήταν στην Κοινή Ελληνική. Εάν, λοιπόν, οι Μακεδόνες του 4ου αιώνα μιλούσαν την Ελληνική ως δική τους γλώσσα, πρέπει να συμπεράνουμε ότι την μιλούσαν και τον 5ο αιώνα και πιθανόν νωρίτερα όταν, επεκτείνοντας το Βασίλειό τους, κατακτούσαν λαούς αριστερά και δεξιά του ποταμού Αξιού. Έτσι, το νόημα της λέξης «Μακεδονιστί» γίνεται ξεκάθαρο. Η Μακεδονική δεν ήταν μια μη ελληνική γλώσσα, αλλά διάλεκτος της ελληνικής γλώσσας, την οποία ο Αλέξανδρος μιλούσε μόνο για κάποιο ιδιαίτερο σκοπό.

3^{ON} στον Πλούταρχο που μας λέει ότι μερικοί από τους Πτολεμαίους όχι μόνο δεν έκαναν καμία προσπάθεια να μάθουν Αιγυπτιακά, αλλά σταμάτησαν ακόμη «να μιλούν Μακεδονικά, μόνο σε μερικές ειδικές περιπτώσεις, διότι η καθιερωμένη γλώσσα ήταν η Ελληνική».¹¹ Επίσης, πολλοί Αττικοί συγγραφείς έγραφαν Μακεδονικά. Αυτό γίνεται πιστευτό, μόνο εάν η Μακεδονική ήταν διάλεκτος της Ελληνικής και όχι εάν η Μακεδονική ήταν ξεχωριστή μη ελληνική γλώσσα.

4^{ON} στη Μυθολογία και τις παραδόσεις των Μακεδόνων που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι Μακεδόνες του 4ου αιώνα μιλούσαν συνηθισμένα και καθιερωμένα Ελληνικά και επίσης σε ειδικές περιπτώσεις μια μακεδονική διάλεκτο της Ελληνικής. Το απόσπασμα του Ησιόδου από το έργο του *Ηοία* στο οποίο ο Μάγνης και ο Μακεδών είναι γιοι του Δία και της Θυίας, κόρης του Δευκαλίωνα και επομένως εξάδελφοι των γιων του Έλληνα, του Δώρου, του Ξούθου και του Αιόλου μπορεί και μόνο αυτό να σημαίνει ότι οι Μακεδόνες θεωρούνταν Έλληνες. Και το να

¹⁰Πλούταρχος, ό.π., *Αλέξανδρος*, 514.

¹¹Πλούταρχος, *Αντώνιος*, 218, [27.5], www.greek-language.gr/Resources/ancient_greek/literature/browse.html?text_id=551#fn801

είσαι Έλληνας σήμαινε να μιλάς Ελληνικά. Άρα, αφού οι Μάγνητες μιλούσαν Αιολικά Ελληνικά, κατ' επέκταση και οι Μακεδόνες μιλούσαν Αιολικά Ελληνικά.

5ΟΝ στις διάφορες λέξεις που χρησιμοποιούσαν οι Μακεδόνες στην προκλασική περίοδο της ύπαρξής τους:

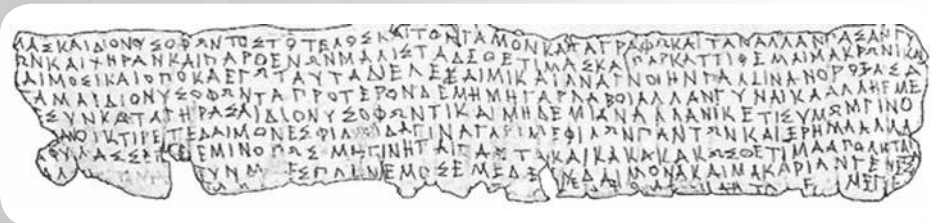
- Ονόματα φυλών και ομάδων: Μακεδνός, Μακέται, Αργεάδες, Αερόπες κ.λπ.
- Τοπωνύμια: Μακεδνία, Μακέτα, Λεβαία, Βέρης, Αλιάκμων, Πιερία, Ελικών, Όλυμπος, Λειβήθρα κ.λπ.

- Ονόματα μηνών: Απελλίσιος, Αρτεμίσιος, Δίος, Πάιαμος, Δαίσιος, Λώιος, Δύστρος, Ξανδικός, Περίτιος, Υπερβερεταίος, Αυδναίος, Γορπιαίος.

- Θρησκευτικά Ονόματα: Δία, Εταιρίδια, Θαύλος, Ολύμπια, Ψευδάνωρ, Αραντίδες, Δάρρων, Θουρίδες. Εδώ αξίζει τον κόπο να επισημάνουμε ότι από τα παραπάνω ονόματα, το πρώτο, δεύτερο και τέταρτο συνδέονται με τον Δία, το τρίτο με τον Άρη, το πέμπτο με τον Διόνυσο, το έκτο με τις Ερινύες, το έβδομο με έναν θεό της θεραπείας και το τελευταίο με τις Νύμφες και τις Μούσες. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι οι λέξεις αυτές είναι στη συντριπτική πλειοψηφία τους και πιθανόν χωρίς εξαίρεση ελληνικές της αιολικής διαλέκτου. Δεν βρίσκονται στην ιωνική (ή αττική) διάλεκτο. Αυτό δηλώνει ότι δεν προήλθαν, ούτε καν επηρεάστηκαν, από τις αποικίες που χρησιμοποιούσαν την ιωνική διάλεκτο, άρα, δεν εισήχθησαν στη χώρα από αποίκους ή εμπόρους από τη λεκάνη της Μεσογείου, ούτε επηρεάστηκαν από την ισχυρή αποικία της Ποτίδαιας που μιλούσαν τη δωρική διάλεκτο της Ελληνικής. Διατηρήθηκαν τα ισχυρά χαρακτηριστικά στοιχεία στην αιολική διάλεκτο των Μακεδόνων, σχεδόν μέχρι το τέλος του 5ου αιώνα, όπως:

- Η χρήση του «όμικρον» μερικές φορές αντί του «άλφα», και ο διπλασιασμός κάποιων συμφώνων: «Κόμμοροι» αντί «κάμαρα» όπως και οι λέξεις, «Σιμμίας», «Περδίκκας», «δάρυλλος», «άππα», «ματτύη» κ.λπ.

- Η χρήση του «βήτα» αντί «φι», του «δέλτα» αντί του «θήτα», του «γάμα» αντί του «κάπα», του «αυ» αντί του «ω». Π.χ. αντί «Φρύγες» έλεγαν «Βρύγες», αντί «αιθρία» έλεγαν «αδραία», αντί «σκώπες» έλεγαν «σγώπας», αντί «σωτήρια» έλεγαν «σαυτόρια», όλες λέξεις οι οποίες συγγενεύουν περισσότερο με τους ομηρικούς τύπους παρά με τους κλασικούς.¹² Επομένως, μπορούμε κι εδώ να συμπεράνουμε ότι η μακεδονική ελληνική διάλεκτος ανήκε στην αιολική ομάδα, αναπτύχθηκε απομονωμένα, από την αρχή τουλάχιστον της πρώιμης εποχής του σιδήρου και ότι οι συγγενειές της με τα Θεσσαλικά Αιολικά οφείλονταν περισσότερο σε μια κοινή προέλευση, παρά σε επίδραση εκ των υστέρων ή σε κάποια κοινή ανάπτυξη.

¹²Στέφανος Βυζάντιος, *Εθνικά*, εκδόσεις Αυγούστου Μάινεκε, 1849, 165, 186.

Η συνεκτίμηση όλων των στοιχείων που έχουμε προσκομίσει από τις παραδόσεις και τη Μυθολογία –σχετικά με τη Μακεδονία και τους Μακεδόνες– από τις ιστορικές μελέτες για τις μετακινήσεις της φυλετικής ομάδας των Μακεδόνων και τις επαφές τους με τους Μύσους, Φρύγες, Θράκες, Ιλλυριούς, Κιμμέριους και διάφορους άλλους ελληνόφωνους λαούς, από την αρχαιολογία για τη μορφή των πρώτων και συγκεκριμένων μακεδονικών λέξεων, καθώς και των αποσπάσματος της γλώσσας που έχουν διασωθεί, από τη σύγκριση με τα σημερινά δεδομένα και με μια παρόμοια περιοχή δυτικά της Πίνδου, από την ιστορική μελέτη των πρακτικών προβλημάτων του Στρατού του Μ. Αλεξάνδρου, καταλήγουμε στο ακλόνητο συμπέρασμα ότι οι Μακεδόνες μιλούσαν τη δική τους ξεχωριστή διάλεκτο της Ελληνικής Αιολικής.

Προς το τέλος του 5ου αιώνα και ραγδαία κατά τη διάρκεια του 4ου αιώνα, οι τοπικές διάλεκτοι παρήκμασαν και μια καθιερωμένη Ελληνική, γνωστή αργότερα ως Κοινή, επικράτησε παντού στις περισσότερες χώρες που μιλούσαν Ελληνικά. Από το γεγονός αυτό η Μακεδονία δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Υπό την αρχηγία ενός ελληνικού εξ' Άργους βασιλικού Οίκου των «Τιμενίδων», ο οποίος επιδίωκε να εισαγάγει στο μακεδονικό βασίλειο τις τέχνες και τον πολιτισμό της νότιας Ελλάδας, η καθιερωμένη Κοινή Ελληνική έγινε πλέον η γενική γλώσσα του λαού και του Στρατού μέχρι το μέσον του 4ου αιώνα το αργότερο.

Η ιστορία, λοιπόν, καταμαρτυρεί ότι η γλώσσα των Μακεδόνων ήταν μια ξεχωριστή διάλεκτος της Αιολικής Ελληνικής. Αντιστάθηκε στις εξωτερικές επιδράσεις, ήταν συντηρητική στην προσφορά και παρέμεινε έτσι μέχρι τον 4ο π.Χ. αιώνα, όταν υποτάχθηκε, πλέον, σχεδόν ολοκληρωτικά, στην πλημμυρίδα της «Κοινής» λεγομένης Ελληνικής.¹³

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 HAMMOND N.G.L., – GRIFFITH G.T., *Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ*, Εκδόσεις Μαλλιάρης – Παιδεία ΑΕ, Θεσσαλονίκη, 1995.
- 📖 Αρριανός, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*.
- 📖 Έργο Ησιόδου, *Ηοίαι*.
- 📖 Ηρόδοδος, *ΙΣΤΟΡΙΑΙ*.
- 📖 Θουκυδίδη, *ΙΣΤΟΡΙΑΙ*.
- 📖 *Ισοκράτους Λόγοι*, Συμβουλευτικοί, Φίλιππος.
- 📖 Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, Αλέξανδρος.
- 📖 Πλούταρχος, *Αντώνιος*, 218, [27.5], www.greek-language.gr/Resources/ancient_greek/literature/browse.html?text_id=551#fn801

¹³N.G.L. HAMMOND – G.T. GRIFFITH, ό.π., τόμος Β'.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΣ/ΔΙΣ

για μελέτη από τα Στελέχη του ΣΞ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΓΑΛΛΙΑΣ (19ος-20ος αι.)

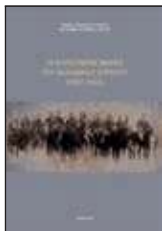

Συγγραφέας: Συλλογικό - Ανχης (ΤΘ-ΕΥ) Βασίλειος Αναστασόπουλος (επιμ.)
Αθήνα 2011

Η έκδοση αυτή είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας των Διευθύνσεων Ιστορίας Στρατού της Ελλάδας και της Γαλλίας, η οποία ξεκίνησε το 2003. Στο πλαίσιο της συνεργασίας αυτής πραγματοποιήθηκαν αμοιβαίες επισκέψεις στις έδρες των δύο Διευθύνσεων, κατά τις οποίες καθορίστηκαν τα εξεταστέα και κοινού ενδιαφέροντος αντικείμενα. Η συγκεκριμένη προσπάθεια, παρά την αρχική προοπτική για την πραγματοποίηση κοινής έκδοσης, τελικά κατέληξε σε δύο ξεχωριστές εκδόσεις, οι οποίες καλύπτουν συνοπτικά και εμπεριστατωμένα τους σπουδαιότερους τομείς των ελληνογαλλικών σχέσεων από το 1827 και έπειτα.

Περιεχόμενο: Σημαντικές ιστορικές περιόδους και γεγονότα που επηρέασαν ή διαμόρφωσαν ισχυρούς πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς δεσμούς μεταξύ Ελλάδας και Γαλλίας αναλύονται ενδελεχώς στα άρθρα που περιλαμβάνονται στην παρούσα έκδοση. Πρόκειται για μελέτες ιστορικών της Διεύθυνσης, οι οποίες βέβαια δεν εξαντλούν το θέμα των ελληνογαλλικών σχέσεων.

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΜΑΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ (1897-1955)

Συγγραφέας: Ανχης (ΠΒ-ΕΥ) Ιωάννης Γεμενετζής - Ανχης (ΤΘ-ΕΥ) Βασίλειος Αναστασόπουλος (επιμ.)
Αθήνα, 2012

Περιεχόμενο: Στον παρόντα ιστορικό τόμο έγινε μια προσπάθεια να εξιστορηθούν απλά και συνοπτικά, αλλά με σαφήνεια, ακρίβεια και αντικειμενικότητα, οι κυριότερες μάχες στις οποίες έλαβε μέρος ο Ελληνικός Στρατός. Η χρονική περίοδος που καλύπτει επιλέχθηκε με βάση το αρχείο και τις εκδόσεις της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού.

Στον συγκεκριμένο τόμο περιγράφονται οι κυριότερες σύγχρονες μάχες, στις οποίες έλαβαν μέρος ελληνικά στρατεύματα. Περιλαμβάνονται δώδεκα κεφάλαια τα οποία αναφέρονται το καθένα σε μία πολεμική περίοδο, ξεκινώντας από τον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 και καταλήγοντας στον Πόλεμο της Κορέας (1953-1955). Πριν από την περιγραφή των μαχών σε κάθε κεφάλαιο δίδεται μια γενική εικόνα της πολιτικοστρατιωτικής κατάστασης, σε μια προσπάθεια να αποδοθεί το άρωμα εποχής και να γίνει κατανοητό στον αναγνώστη το χωροχρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαδραματίζονται τα γεγονότα. Επίσης, περιλαμβάνονται πίνακες απωλειών, σχεδιαγράμματα και φωτογραφικό υλικό για κάθε μάχη, με πληθώρα παραπομπών που αναφέρονται κυρίως στο πρωτότυπο αρχειακό υλικό της Διεύθυνσης. Η επιλογή των μαχών πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ενός συνδυασμού παραμέτρων που αποτέλεσαν τα κύρια κριτήρια για την επιλογή τους. Υπήρξε ιδιαίτερη δυσκολία, καθώς η κάθε μάχη έχει τη σπουδαιότητά της και τη μοναδικότητά της. Η περιγραφή των μαχών γίνεται με συνοπτικό τρόπο και με τη χρήση απλής και όχι καθαρά στρατιωτικής ορολογίας, καθώς απευθύνεται στο ευρύ αναγνωστικό κοινό.